

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:12

Jordbruksdepartementet

RENBETESMARKERNA

BETÄNKANDE AVGIVET AV

RENBETESMARKSUTREDNINGEN

Stockholm 1966

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Kronologisk förteckning

1. Svensk ekonomi 1966—1970. Esselte. 294 s. Fi.
2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. Esselte. 92 s. Fi.
3. Yrkesutbildningen. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 586 s. E.
4. Ny myntserie. Beckman. 87 s. Fi.
5. Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. Norstedt & Söner. 61 s. U.
6. Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 157 s. S.
7. Utsökningsrätt IV. Esselte. 147 s. Ju.
8. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. Esselte. 67 s. Fi.
9. Omsorger om psykiskt utvecklingshämjade. Esselte. 187 s. S.
10. Handelsn arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Esselte. 82 s. Fi.
11. Tygförvaltningens centrala organisation. Svenska Reproduktions AB. 164 s. Fö.
12. Renbetesmarkerna. Svenska Reproduktions AB. 273 s. + 1 kartbilaga. Jo.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:12

Jordbruksdepartementet

RENBETESMARKERNA

BETÄNKANDE AVGIVET AV
RENBETESMARKSUTREDNINGEN

SVENSKA REPRODUKTIONS AB
STOCKHOLM 1966
57300

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet	7
Yttrande av de förordnade experterna	8
Kap. 1.	
Inledning	9
Utredningsuppdraget	9
Utredningsarbetets bedrivande	10
Disposition av betänkandet	11
Orientering	11
Lappbyarna	12
Kap. 2.	
Historik	14
Kap. 3.	
Renbetesmarkernas areal och betestillgångarnas utnyttjande	20
Inledning	20
Renbetesmarkernas bruttoareal	21
Norrbottnens läns norra distrikt sid 23 — Norrbottens läns södra distrikt sid 25 — Norrbottens läns östra distrikt sid 27 — Västerbottens län sid 31 — Jämtlands län sid 33 — Sammandrag sid 35	
Vatten-, impediment- och kulturområden	36
Vattenområden sid 36 — Impedimentområden sid 36 — Kulturområden sid 38	
Betesområdenas nettoareal	38
Lavtillgångar inom vinterbetesområdena	39
Skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder	41
Renantal i lappbyarna	46
Fjälllappbyarna norr om Torne älv sid 46 — Fjälllappbyarna mellan Torne och Lule älvar sid 47 — Fjälllappbyarna i Jokkmokks socken sid 48 — Fjälllappbyarna i Arjeplogs socken sid 48 — Skogslappbyarna i Lappland sid 49 — Koncessionslappbyarna i Norrbottens län sid 52 — Fjälllappbyarna i Västerbottens län sid 52 — Lappbyarna i Jämtlands län sid 53	
Betestider inom de olika årstidsområdena	57
Fjälllappbyarna i Norrbottens läns norra distrikt sid 58 — Fjälllappbyarna i Norrbottens läns södra distrikt sid 59 — Fjälllappbyarna i Västerbottens län sid 60 — Skogslappbyarna i Lappland sid 61 — Lappbyarna i Jämtlands län sid 62	
Antal renbetesdagar inom de olika årstidsområdena	63

Kap. 4.	
Renbetets biologi	65
Inledning	65
Metodik vid de biologiska fältundersökningarna	66
Renbetets kvalitet och fodervärde	67
Sommarbetet sid 67 — Vinterbetet sid 70 — Höstbetet sid 72 — Vårbetet sid 73	
Renbetets avkastning	74
Sommarbetet sid 75 — Vinterbetet sid 78 — Höstbetet sid 80 — Vårbetet sid 81	
Renens näringsbehov	82
Betningsintensitet och utnyttjandegrader	84
Betestillgång och utnyttjande av bete i de olika lappbyarna	84
Sammanfattande synpunkter	88
Litteraturförteckning	91
Kap. 5.	
Lämpliga renantal	92
Inledning	92
Tidigare förslag	93
Allmänna överväganden	95
Utnyttjandegradens variationer	96
Renantalets variationer	101
Renbeläggningen	102
Normala renantal	105
Kap. 6.	
Vattenregleringarnas inverkan på renskötseln	109
Inledning	109
Problem och metoder	110
Vattenbyggnadernas antal och omfattning	112
Inverkan på foderförrådet	114
Inverkan på utnyttjandegraden	116
Inverkan på produktutbytet	121
Inverkan på produktionsinsatserna	124
Földverkningar av annat slag	128
Suorvasjöarna, Ransaren och Sylsjön	129
Sammanfattande synpunkter	136
Kap. 7.	
Indelning i lappbyar	138
Inledning	138
Fjällrenskötsel och skogsrenskötsel	139
Jämkningsåtgärder av lappbyindelningen	144
Frågan om fastställande av gränser för lappbyarnas vinterbetes- områden	155
Vinterbetesområdenas utnyttjande	157
Slutsatser	159

Kap. 8.

Renskötselns omfattning m m	161
Inledning	161
Renskötselns omfattning efter 1920	161
Föreligger det behov av utvidgning?	167
Rödingsträsk-renskötsel	170
Tillgången på nya renbetesmarker	171
Slutsatser	178

Kap. 9.

Tekniska hjälpmedel	180
Inledning	180
Anläggnings- och underhållskostnader	181
Räntabilitetsfrågan	183
Planläggningsfrågor	185
Nya typer av anläggningar	188
Sammanfattande synpunkter	192

Kap. 10.

Sammanfattning och slutord	193
----------------------------------	-----

Bilagor

Bil. 1. Förteckning över renbetesdistrikt m fl områden i Norge som må utnyttjas för svensk renskötsel	201
Bil. 2. P.M. angående renbetesmarksutredningens undersökning rö- rande utvidgning av lapparnas renbetestrakter, av f d lands- kamreraren E. Huss	207
Tabellbilaga	215

Kartbilaga. Karta över betesområden för svensk renskötsel.

Herr

Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet

Genom beslut den 14 oktober 1960 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla en utredningsman för att verkställa inventering av för renskötseln tillgängliga betesmarker m. m.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 21 oktober samma år landshövdingen A. V. R. Tottie såsom utredningsman.

Till sekreterare åt utredningen, som arbetat under benämningen renbetesmarksutredningen, förordnades den 18 november 1960 förste konsulenten B. E. H. Ejdemo och till experter den 16 december 1960 renägaren O. Tuuri och överinspektören L. Å. Wikman, den 17 februari 1961 statsagronomen, docent E. V. Steen samt den 11 december 1962 förste avdelningsingenjören P. T. Lif.

För att tagas i övervägande vid utredningsuppdragets genomförande har Kungl. Maj:t till utredningen överlämnat den 2 december 1960 dels en skrift den 6 april 1957 av Sameätnam och dels en skrift den 28 maj 1959 av Svenska samernas riksförbund, angående naturingreppens inverkan på betingelserna för renskötsel m. m., samt den 13 april 1962 en av länsstyrelsen i Västerbottens län på Kungl. Maj:ts uppdrag föranstaltad utredning rörande vattenbyggnadsföretags inverkan på renskötseln i länet.

I samband med utredningsarbetet har renbetesmarksutredningen besvarat ett antal remisser rörande kraftverksbyggen och vattenregleringar i sjöar och vattendrag inom renskötselområdet m. m.

Sedan uppdraget numera slutförts får utredningen vördsamt överlämna betänkande angående renbetesmarkerna.

Stockholm den 10 mars 1966.

Anders Tottie

/Bror Ejdemo

Herr

Yttrande
Statsrådet och Chäfen för Kungälvskommunen

Undertecknade, vilka såsom experter medverkat i utredningsarbetet, förklarar härmed, att vi ansluter oss till den i betänkandet framlagda redovisningen och till de i detta gjorda uttalandena.

Stockholm den 10 mars 1966.

Torvald Lif

Eliel Steen

Olof Tuuri

Åke Wikman

För att lagas i övergående vid utredningsuppdraget, grundförande för Kungälv Maj: till utredningen överlämnat den 2 december 1966 dels en skrivelse den 8 april 1967 av Samfundet och dels en skrivelse den 28 maj 1968 av Samfundet samernas riksförbund, angående naturinverkan i området för riksförbundet för renskötsel m. m. samt den 13 april 1963 en av Jämsstveden i Västerbotten län på Kungälv Maj: uppdrag lösningsförslag rörande värdet byggnadsföretags investera på renskötsel i länet. I samband med utredningsarbetet har rensbetensmarknadsutredningen beställt ett antal remisser rörande kraftverksbyggen och vattenverksbyggen i sjöar och vattendrag inom renskötselområdet m. m. Sedan uppdraget numera slutförts för utredningen förhåller överlämnat betänkande angående rensbetensmarknaden.

Stockholm den 10 mars 1966.

Anders Törn

Bror Eklund

KAPITEL 1

Inledning

Utredningsuppdraget

I anförande till statsrådsprotokollet den 14 oktober 1960 uttalade dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Netzén, följande:

Sedan urminnes tider har samerna bedrivit renskötsel i de nordliga delarna av Sverige. Antalet renskötande samer jämte familjemedlemmar som hjälper till i renskötseln utgör för närvarande något över 1000, medan värdet av årsproduktionen inom renskötseln uppgår till cirka 7 milj. kronor brutto i produktionsledet.

Den rätt som tillkommer samerna att utöva renskötsel i landet är bestämd i lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige. Genom lagen är bland annat mycket betydande arealer »till lapparnas uteslutande begagnande anvisade».

För att tillgodose landets behov av elektrisk kraft har vissa kraftverk och vattenregleringar utförts även inom de områden där renskötsel bedrivs. Någon mera ingående erfarenhet om hur dessa företag inverkar på möjligheterna att bedriva en lönsam renskötsel synes för närvarande icke finnas.

Med hänsyn till angelägenheten att förutsättningarna för en lönsam renskötsel av den storleksordning, som för närvarande förefinnes, icke försämrats torde vissa undersökningar framstå såsom nödvändiga.

I första hand torde en fullständig inventering av de marker, som kan utnyttjas för renskötseln, böra komma till stånd. Härvid måste givetvis särskild omsorg ägnas marker som är bevuxna med den eller de betestyper varå knapphet råder för renskötseltrakten i fråga. I sammanhanget torde även böra undersökas huruvida verkningarna av dylik knapphet eller andra på renskötseln inverkan faktorer bör föranleda att nuvarande lappbygränser ändras.

Som ett huvudspörsmål framstår även ett klarläggande av frågan på vad sätt en viss åtgärd i vatten inverkar på förutsättningarna för renskötseln. Upplýsningar i ämnet torde stå att vinna såväl från äldre vattenföretag där förhållandena stabiliserats som från företag, som är under utförande, där förändringarna kan följas kontinuerligt.

Om det visar sig erforderligt för att renskötsel skall kunna bedrivas i den omfattning, som förutsatts i förenämnda lag den 18 juli 1928, bör vidare undersökas huruvida ytterligare kronomark kan ställas till förfogande för renskötseln och om det är möjligt att mot ersättning i penningar erhålla exempelvis servituträtt till renskötsel å sådana kronan icke tillhöriga marker där rennäringen för närvarande icke må utövas. Slutligen torde böra utredas i vilken omfattning renskötselns lönsamhet kan förbättras genom tekniska anordningar och hjälpmedel.

Utredningen bör anförtros åt en särskilt tillkallad utredningsman. Till utredningsmannens förfogande bör få ställas den samiska och övriga expertis som kan befinnas erforderlig.

Utredningsarbetets bedrivande

Materialinsamlingen påbörjades vårvintern 1961, så snart erforderlig inledande planläggning utförts. En arbetsgrupp, bestående av Ejdemo och Tuuri, insamlade vid intervjuer med aktiva renskötare grundmaterialet rörande bl. a. renbetesmarkernas utbredning och dessas utnyttjande i gången tid. För detta ändamål höll arbetsgruppen efter särskilt bemyndigande ett antal sammanträden med representanter för lappbyarna under tiden den 23—28 mars, 14—25 april och 15 maj—7 juni 1961 samt 6 och 7 december 1964. De biologiska fältundersökningarna bedrevs av Steen under 1961 och 1962 efter särskilt bemyndigande.

För behandling av speciella frågor har Ejdemo hållit sammanträden med representanter för lappbyar m. fl. den 28 september 1962 i Gällivare och den 6 april 1963 i Karesuando. Vidare har utredningen haft överläggningar med förste konsulenterna vid lappväsendet den 7 mars 1961 och den 22 mars 1963 samt med rennäringsnämnden den 19 december 1962.

I anslutning till utredningsarbetet har renbetesmarksutredningen företagit studieresor den 21—29 augusti 1961 till Lappland samt den 14 och 15 september 1962 till norra Dalarna. Vidare har Wikman och Ejdemo efter särskilt bemyndigande företagit en studieresa den 25—30 juni 1961 till tamerlendistrikt i Syd norge.

Steen har författat kapitel 4 och utfört härför erforderlig bearbetning av materialet. Övriga delar av betänkandet har författats av Ejdemo, som även sammanställt kartan över renbetesmarkerna samt utfört bearbetning av allt material med undantag av det biologiska avsnittet kapitel 4. Lif har samlat materialet rörande vattenregleringarnas omfattning och därmed sammanhängande frågor samt medverkat i det förberedande arbetet vid tryckningen av kartan.

I vissa frågor har utredningen erhållit värdefullt bistånd samt upplysningar och råd av olika myndigheter och institutioner samt enskilda personer. Arealmätningarna har utförts vid rikets allmänna kartverk och analyserna av insamlade växtprover vid lantbrukshögskolans kemiska analyslaboratorium. Vattenfallsstyrelsen har dels tillhandahållit visst grundmaterial för utredningen och även verksamt bidragit vid utgivandet av renbetesmarksutredningens karta och dels genom sina arbetschefer vid Messaure, Laxede och Ajaure kraftverksbyggen tillhandagått med informationer och bistått vid praktiska arrangemang i samband med utredningens studieresa till Lappland.

Professorerna Sture Eriksson och Hannes Hyrenius har lämnat upplysningar och råd. Överjägmästarna Fredrik Ebeling och Olof Möller samt avdelningsdirektören Börje Häggström har bistått utredningen på olika sätt. Jägmästaren Folke Skuncke, renkonsulenten Magnus Nordkvist och agronomen Sven Persson har bidragit med material och upplysningar. Förste konsulenterna vid lappväsendet har tillhandahållit utredningen uppgifter rörande

de renantal och vattenregleringar m. m. Instrukörerna vid lappväsendet har hjälpt utredningen vid materialinsamlingen och på annat sätt. F. d. landskamreraren Elof Huss samt f. d. förste konsulenten Edvin Kangas har sammanställt redogörelser för rättsförhållandena i olika delar av renskötselområdet.

Disposition av betänkandet

Efter inledningskapitlet följer i kapitel 2 en översikt över tidigare utförda utredningar och undersökningar rörande de frågor, som utredningen haft att behandla. Kapitel 3 innehåller uppgifter om renbetesmarkernas areal, renantal och betestider samt antalet renbetesdagar inom olika betesområden. I kapitel 4 behandlas renbetets biologi, såsom renbetets kvalitet och fodervärde, betets avkastning och renens näringsbehov. Vidare redovisas förekommande utnyttjandegrader inom olika betesområden. En litteraturförteckning har bifogats till redogörelsen. Kapitel 5 innehåller uppgifter om lämpliga renantal i lappbyarna. I kapitel 6 redogör utredningen för hur vattenbyggnaderna inverkar på förutsättningarna för renskötsel. Uppgifter lämnas bl. a. om vattenbyggnadernas antal och omfattning inom renskötselområdet. Kapitel 7 omfattar en redogörelse för lappbyindelningen och därmed sammanhängande frågor. I kapitel 8 beskrives renskötselns omfattning från 1920-talet och till nuvarande tid. Vidare behandlas frågan om möjligheterna att utvidga renskötselområdet. Kapitel 9 innefattar en redogörelse för renskötselns driftsanläggningar och därmed sammanhängande frågor. Sammanfattning av betänkandet återfinnes i kapitel 10.

En karta över renbetesmarkerna medföljer betänkandet som särskild bilaga.

Orientering

Området för svensk renskötsel omfattar norra och västra Norrland samt nordvästligaste delen av landskapet Dalarna. Den sydöstra begränsningslinjen för renskötselområdet sträcker sig från Lövånger vid Skellefteå över Bräcke, Sveg och Särna till Grövelsjön vid norska gränsen. Norr om Skellefteå når renskötselområdet på flera ställen ända ned till kusten av Bottenviken. Vissa närmast riksgränsen belägna områden i Norge har av ålder utnyttjats för svensk renbetning. Sedan lång tid har de svenska samernas rätt att beta renar i Norge varit reglerad genom särskilda avtal mellan de berörda staterna.

Fjällrenarna hålles sommartid i huvudsak i högfjällen samt vår och höst i lågfjällen. Skogsrenarna har sina sommarbeten i skogsområdena närmast öster om fjällregionen. Såväl fjällrenar som skogsrenar hålles på vinterbete i lavrika skogsområden i inlandet och kustbygden. Skogsrenarna inom koncessionsområdena hålles även sommartid på bete delvis helt nära norra kusten av Bottenviken.

Samernas rätt till renbete i Sverige är reglerad genom 1928 års renbeteslag. Under sommarhalvåret maj—september skall fjällrenarna i Lappland vara ovanför odlingsgränsen och i Jämtlands län inom renbetesfjällens områden. Skogsrenarna i Lappland skall samma tid vara ovanför lappmarksgränsen inom vissa av ålder för betning av skogsrenar utnyttjade områden. Övrig tid av året får såväl fjällrenar som skogsrenar föras på bete även nedanför odlingsgränsen och utanför renbetesfjällens områden samt nedanför lappmarksgränsen å sådana trakter som efter gammal sedvana utnyttjats för betning av samernas renar. Inom koncessionsområdena skall renarna året om hållas inom de gränsbestämda betesområdena.

Renbetesrätten gäller å mark tillhörig olika ägarekategorier. De centrala områdena utgöres i allmänhet av kronomark. Allmänningsmark och enskild mark, såsom bolagsmarker och hemmansmarker, förekommer företrädesvis inom vinterbetesområdena och i mindre omfattning inom betesområdena för barmarkstiden. Den övervägande delen av renbetesmarkerna utgöres flerstädes av kronomark.

Vissa områden i lappbyarna i Jämtlands län har i särskild ordning upplåtits för renbetning. Ett tjugotal olika till kronoparker hörande områden i västra och södra Jämtland samt Härjedalen har upplåtits för renbetning med stöd av Kungl. brev den 23 september 1886. Idre lappby har tillförts ett inom Kopparbergs län beläget sammanhängande kronoparksområde jämlikt Kungl. breven den 31 december 1888 och den 9 april 1899. Renbetesfjällens områden har utvidgats även genom inköp av ett betydande antal fastigheter samt genom expropriation av ett 40-tal fastigheter. Till sammans har nämnda förvärv omfattat något över 140 olika fastigheter. Dessutom har cirka 50 km² i Tännäs lappby sedan 1927 arrenderats för renbetning.

Lappbyarna

Renbetesmarkerna är indelade i betesområden för olika lappbyar. Dessa är av varierande storlek. Störst är några fjälllappbyar i Lappland med cirka 13 000 renar. De minsta lappbyarna återfinns i Jämtlands län samt inom skogsrenskötseln i Lappland med renantal mellan 500 och 1 000. Lappbyarnas betesområden varierar i ungefär samma grad från 7 000 à 8 000 km² ned till 1 000—1 500 km². Enligt nuvarande indelning är lappbyarnas antal 49, varav 30 i Norrbottens län, 7 i Västerbottens län och 12 i Jämtlands län, Idre lappby medräknad.

I Norrbottens län finns femton fjälllappbyar, nio skogslappbyar ovanför lappmarksgränsen och sex lappbyar inom de s. k. koncessionsområdena nedanför lappmarksgränsen. Fjälllappbyarna är Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma, belägna norr om Torne älv, Rautasvuoma, Kaalasuoma, Norrkaitum, Mellanbyn och Sörkaitum, belägna mellan Torne älv

och Stora Lule älv, samt Sirkas, Jåkkåkaska, Tuorpon, Luokta-Mavas, Semisjaur-Njarg och Svaipa, belägna mellan Stora Lule älv och länsgränsen mot Västerbotten. Skogslappbyarna är Vittangi och Gällivare, belägna norr om Stora Lule älv, Serri och Udtja, mellan Stora Lule älv och Pite älv, samt Ståkke, Östra Kikkejaure, Västra Kikkejaure, Mausjaure och Maskature, belägna mellan Pite älv och länsgränsen mot Västerbotten. Lappbyarna inom koncessionsområdena nedanför lappmarksgränsen är Muonio, Sattajärvi, Tärendö, Kalix, Övertorneå och Sangis, belägna i Torne och Kalix älvdalar. — Fjälllappbyarna är delade på två konsulentdistrikt, varav norra distriktet (Norrbottnens norra fjälldistrikt) omfattar fjälllappbyarna norr om Stora Lule älv och södra distriktet (Norrbottnens södra fjälldistrikt) fjälllappbyarna söder om samma vattendrag. Skogslappbyarna och lappbyarna inom koncessionsområdena bildar östra distriktet (Norrbottnens skogsdistrikt).

I Västerbottens län finnes sex fjälllappbyar och en skogslappby. Norr om Ume älv ligger fjälllappbyarna Granbyn, Ranbyn och Umbyn samt skogslappbyn Malå. Den sistnämnda har sina centrala betesmarker i Malå kommun. Söder om Ume älv ligger fjälllappbyarna Vapsten, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra. Lappbyarna i Västerbottens län bildar ett konsulentdistrikt.

I Jämtlands län finns tolv fjälllappbyar, Idre lappby medräknad. I norra Jämtland återfinnes Frostvikens norra, mellersta och södra samt Hotagens lappbyar. I västra Jämtland ligger lappbyarna Offerdal, Sösjö och Kall. Å ömse sidor landskapsgränsen mellan Jämtland och Härjedalen återfinns lappbyarna Tåssåsen och Handölsdalen. Den sistnämnda omfattar sedan 1 januari 1963 jämväl förutvarande Tranris lappby. Lappbyarna Mittådalen och Tännäs ligger i Härjedalen. I administrativt hänseende hör under lappväsendet i Jämtlands län även Idre lappby med betesområde huvudsakligen inom Kopparbergs län och endast till mindre del inom Jämtlands län. Dessa tolv lappbyar utgör tillsammans ett konsulentdistrikt.

I de i betänkandet intagna tabellöversikterna har lappbyarna sammanförts i olika block med hänsyn till förekommande systematiska likheter och olikheter. Den administrativa uppdelningen i distrikt har i huvudsak bibehållits. Malå skogslappby har dock i flera tabeller sammanförts med övriga skogslappbyar i Lappland. Fjälllappbyarna norr om Torne älv har bl. a. med hänsyn till föreliggande betesrätt i Norge som regel uppställts i en särskild grupp. I vissa fall har skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län uppställts i en och samma tabell.

KAPITEL 2

Historik

1909 års renbeteskommission genomförde åren 1910 och 1911 ganska omfattande fältundersökningar av renbetesmarkerna i lappbyarna inom Kareuando socken, nuvarande Kiruna stad och vissa angränsande områden. Undersökningarna var ett led i det arbete, som föregick 1919 års renbetesavtal med Norge. Kommissionen undersökte de befintliga renbetestillgångarna i avseende på betesmarkernas utbredning och vegetationens beskaffenhet, bl. a. vid en linjetaxering inom de undersökta markområdena. Renbetesmarkernas bärighet bestämdes med ledning av gjorda iakttagelser om växtlighetens beskaffenhet och riklighet, och deras allmänna lämplighet för renbetning bedömdes bl. a. med hänsyn till markernas belägenhet och utbredning och med beaktande av hur betesområdena utnyttjats för renbetning i förfluten tid. Arbetet utmynnade i en uppskattning av det antal renar som inom det undersökta området uthålligt kunde föras på bete. För fjällappbyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma ansåg kommissionen det lämpliga högsta renantalet vara under hösten 27 600 renar och under vintern 32 000 renar. Det verkliga renantalet i samma lappbyar var vid denna tid 53 461.¹

Vid den av kommissionen företagna linjetaxeringen, som för renbetesmarksutredningens del är av särskilt intresse, registrerades mark- och vegetationstyperna med indelning i fyra huvudklasser, nämligen impediment, mossa och ris, lavbete samt gräs-örtbete. Förekomsten av dessa mark- och vegetationstyper utefter de uppgångna taxeringslinjerna bestämdes inom varje undersökt markavsnitt av enhellig typ genom uppskattning av den procentuella andelen av varje huvudklass av bete omedelbart efter företagen uppmätning. Till följd av växtlighetens varierande beskaffenhet var enligt kommissionen en mera detaljerad registrering ej praktiskt möjlig att utföra för rimliga kostnader under den tid som stod till förfogande för fältarbetena. Hur kommissionen sedan gått till väga vid bestämmandet av det lämpliga renantalet för varje undersökt delområde saknas detaljerad redogörelse för i det tryckta materialet. Kommissionen anför emellertid, att vid den slutliga bedömningen av de lämpliga renantalen hänsyn tagits icke blott till det

¹ Enligt de officiella renräkningarna efter år 1930 har renantalet i de fyra nordligaste fjällappbyarna varit i genomsnitt c:a 38 500 under vintern. Renantalet har växlat betydligt från tid till annan. 1940 räknades här 29 620 fjällrenar och 1955 då renantalet var mycket högt 50 014 fjällrenar. Antalet renar i skogslappbyarna norr om Torne älv uppgick år 1940 till 7 136 och år 1955 till 10 201.

vid linjetaxeringen erhållna materialet och till de befintliga renantalen vid tiden för undersökningen utan även till skönsmässiga uppskattningar rörande betesmarkernas bärighet av de i kommissionen medverkande samerna.¹

Motsvarande fältundersökningar inom de av svenska samer utnyttjade renbetesområdena i Troms fylke i Norge genomfördes av 1913 års renbeteskommission,² som bedrev sina fältundersökningar under åren 1914 och 1915. Kommissionens förslag rörande betesområdenas indelning i särskilda renbetesdistrikt, renantal i distrikten, flyttningsvägar och dylikt intogs sedermera i huvudsak oförändrade i det renbetesavtal som år 1919 ingicks mellan Sverige och Norge.

Frågan om renbetesmarkernas bärighet och ändamålsenliga disposition har undersökts även i andra sammanhang. Vad angår Norrbottens län utfördes dylika undersökningar av Sigtunautredningen,³ som redovisade sitt arbete i ett år 1912 framlagt förslag till reglering av renantalen i fjälllappbyarna i Norrbottens län. Vid denna utredning var förfaringssättet följande. Utredningsmännen uppskattade renbetesmarkernas bärighet med stöd av särskilda undersökningar om markernas beskaffenhet och vegetationens huvudsakliga sammansättning samt efter uppmätning av de tillgängliga betesmarkernas areal. Utgående från ett typområdes renbeläggning (dåvarande Arjeppluogs lappby) beräknade utredningsmännen de lämpliga renantalen för övriga lappbyar. Utredningens huvudintresse synes ha varit inriktat på fjällrenskötseln, som vid den tiden synes ha varit framgångsrik. Synbarligen i konsekvens med den tidens allmänna uppfattning framlade utredningsmännen ett alternativförslag, att skogsrenskötseln som då ansågs vara av mindre betydelse skulle avvecklas. Lappbyindelningen var vid tiden för Sigtunautredningen delvis en annan än den nuvarande, varför utredningens material inte kan användas för direkta jämförelser med nuvarande förhållanden. Sigtunautredningen ansåg, att betestillgångarna inom Norrbottens läns lappbyar var tillräckliga antingen för 157 300 fjällrenar enbart eller för 132 000 fjällrenar och 12 700 skogsrenar,⁴ samt att det lämpliga renantalet i de flesta av lappbyarna var beroende av tillgången på lavmarker inom vinterbetesområdet.

Åren 1912—13 genomfördes en liknande utredning angående lappförhållandena i Västerbottens län⁵ för att samla grundinformationer till underlag

¹ Kommissionens ordförande var statsgeologen V. Tanner, Helsingfors, och dess ordinarie medlemmar kronolänsmannen J. Rossander, Rovaniemi, klockaren Y. Halonen, Enontekis, sogneprästen N. K. Nissen, Karasjok, och jägmästaren A. Montell, Luleå. I fältundersökningarna deltog två samer, nämndemännen Samuel Valle och Antti Aikio, båda från Enare socken i Finland.

² Kommissionens ordförande var ovannämnde V. Tanner.

³ Förslag till reglering av renantalet inom de olika fjälllappbyarna i Norrbottens län av C. Österberg, H. Jonasson och E. Bergström.

⁴ Det verkliga renantalet i Norrbottens län har enligt renräkningarna sedan 1930-talets början uppgått till i genomsnitt cirka 165 000 renar, varav 125 000 fjällrenar och 40 000 skogsrenar.

⁵ Utredare var E. Bergström, H. Jonasson och C. Österberg.

för ett åtgärdsprogram syftande till att avhjälpa den bristfälliga ordningen i renskötseln, vilken synes ha rått i detta län omkring 1910. Som ett led i denna utredning ingick att avge förslag till lämpliga (rationella) renantal för de olika lappbyarna. Utredningens tillvägagångssätt var i huvudsak följande. Med ledning av vissa närmare undersökta samband mellan tillgången på olika betestyper m. m. (lavbete, gräsbete och snöfält) och befintliga renantal i två typlappbyar¹ och för dessa lappbyar erfarenhetsmässigt befunda lämpliga renantal, beräknade utredningsmännen de lämpliga renantalen för övriga lappbyar i länet genom en direkt omproportionering i förhållande till de skilda lappbyarnas arealmässiga tillgångar av gräsbete och lavbete samt med beaktande av bl. a. förekomsten av jordbruk. Utredningsmännen angav 46 500 renar som lämpligt totalantal för samtliga lappbyar i länet. Det befintliga renantalet uppgives vid tiden för utredningen ha varit sammanlagt 76 500 renar (troligen ett bruttoantal) i hela Västerbottens län. Tillgången på bete för sommartiden synes i detta fall ha varit avgörande för utredningsmännens bedömning av de lämpliga renantalen. Det framgår därav, att höstbeteslanden i lågfjällsregionen beräknades erbjuda bete för 125 000 renar och vinterbeteslanden i barrskogsregionen för 105 000 renar.²

På 1930-talet verkställdes flera länsvisa utredningar om renskötselns förhållanden. För Norrbottens län redovisades utredningsarbetet samlat i 1930 års lapputrednings betänkande, SOU 1936: 23 (Norrbottensutredningen), för Västerbottens län med två särskilda skrivelser av länsstyrelsen den 26 maj 1939 (Västerbottensutredningen) och för Jämtlands län med länsstyrelsens skrivelse den 15 juni 1940 (Jämtlandsutredningen). I här aktuella sammanhang är de i samband med dessa utredningar bedrivna undersökningarna av renbetestillgångarna av särskilt intresse.

Norrbottensutredningen³ omfattade bl. a. fältbesiktningar av renbetestillgångarna inom länets hela fjällområde med undantag av de fyra nordligaste fjälllappbyarna. Utgående från de vid dessa fältbesiktningar och vid särskilda intervjuer med samerna erhållna upplysningarna om renbetestillgångarna föreslog utredningen lämpliga högsta renantal för de undersökta lappbyarna i länet. Fältundersökningarnas huvudsyfte synes ha varit, förutom att samla erforderligt grundmaterial för bedömning av lämpliga högsta renantal, att dels inhämta upplysningar till underlag för överväganden rörande lappbyindelningen och dels att utröna behovet av tekniska hjälpmedel till renskötselns underlättande. Vid fältundersökningarna registrerades utbredning-

¹ Umbyn och Vapsten.

² Enligt officiella renräkningar efter år 1926 har nettoantalet renar i lappbyarna i Västerbottens län varit i genomsnitt 33 000 fjällrenar och 2 500 skogsrenar.

³ Utredningen handhades av länsstyrelsen i Norrbottens län och förestods åren 1930—32 av dåvarande nomadskolinpektören, fil. dr E. Bergström och efter Bergströms död i januari 1933 av landshövdingen N. G. Ringstrand till dennes död i december 1935. Som sakkunnig medverkade jordbrukskonsulenten W. L. Wanhainen. — Utredningens fältarbete organiserades av Bergström. Materialinsamlingen ombesörjdes i huvudsak av de vid denna tid tjänstgörande lappfogdarna.

en av olika förekommande mark- och vegetationstyper i fjällerna, såsom gräsbete, lavbete och impediment. Samtidigt insamlades upplysningar från de renskötande samerna rörande betesmarkernas utnyttjande i förfluten tid. Norrbottensutredningens förslag rörande lämpliga renantal i de olika lappbyarna lades sedermera av länsstyrelsen till grund för beslut angående de högsta tillåtna renantal som numera är intagna i byordningarna.

Västerbottensutredningen¹ genomfördes — såvitt avser uppskattningen av renbetestillgångarna och undersökningen av behovet av tekniska hjälpmedel — på samma sätt som Norrbottensutredningen. Synbarligen till följd av att fylligt äldre utredningsmaterial fanns tillgängligt (1912—13 års utredning om lappförhållandena i länet) begränsades Västerbottensutredningen till att omfatta i huvudsak endast nämnda frågor samt upprättande av förslag till lämpliga renantal.

Jämtlandsutredningen² omfattade undersökningar av förhållandena i renskötseln och det på arrendelägenheterna bedrivna fjälljordbruket, befolkningsutvecklingen bland samerna, m. m. I fråga om renskötseln ingår i utredningens betänkande en beskrivning över den vid tiden för utredningen rådande ordningen vid renskötselns bedrivande och över de ekonomiska förhållandena bland samerna. Utredningen avgav även förslag till åtgärder för renskötselns främjande. Renbetestillgångarna undersöktes enligt samma metod som begagnats av såväl Norrbottensutredningen som Västerbottensutredningen.

För lappbyarna i Jämtlands län föreligger även en utredning om vinterbetesmarkernas geografiska omfattning³. Utredningen genomfördes under senare delen av 1950-talet i syfte att undanröja de oklarheter som då förelåg i fråga om sedvanetrakternas utbredning. Utredningen innehåller en mängd uppgifter om vilka trakter lappbyarna i Jämtlands län i gången tid utnyttjat för vinterbetning av renar.

Frågan om renbetets kvalitet och fodervärde har varit föremål för särskilda undersökningar dels inom den år 1951 organiserade lappväsendets renforskning och dels inom den i vattenfallsstyrelsens regi från 1960 bedrivna Serri-verksamheten, vilka från våren 1963 med stöd av Kungl. Maj:ts beslut samordnats till statens renforskning. Lappväsendets renforskning bedrev sina undersökningar dels vid en försöksstation vid Kuolpavare i Gällivare kommun och dels i vissa utvalda lappbyar i olika delar av det svenska renskötselområdet. I anslutning till några sjöregleringar i Lappland utförde dåvarande försöksledaren jägmästare Folke Skuncke även under-

¹ Betesundersökningarna utfördes av lappfogdarna H. Cederberg, Umeå, och E. Malmström, Luleå.

² Sakkunnig utredningsman var dåvarande landshövdingen i Uppsala län S. N. Linnér. Betesundersökningarna utfördes av lappfogdarna W. Gardham, Östersund, och E. Hedbäck, Luleå.

³ »Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län», stencilerat betänkande den 16 mars 1959. Utredningen verkställdes av f. d. landskamreren E. Huss enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 2 november 1956.

sökningar rörande utbredningen av olika växtsambällen m. m. Inom Serri-verksamheten inriktades undersökningarna främst på det produktionstekniska området i syfte att utröna möjligheterna att öka renskötselns avkastning. I samband härmed var det nödvändigt att klarlägga bl. a. renens näringsbehov och fodervärdet hos olika naturbeten. Materialet utnyttjades sedermera för sammansättning av lämpligt tillskottsfoder för renar. Vidare påbörjades undersökningar rörande renbetningens inverkan på skogsåterväxten samt rörande skogsbrukets inverkan på renbetestillgångarna. Verksamheten bedrevs huvudsakligen vid ett försöksområde i Serri lappby i Jokkmokks kommun och till viss del i några närliggande lappbyar, däribland Ståkke lappby i Arjeplogs kommun. Innan Serri-verksamheten överfördes till statens renforskning hade agronom Sven Persson vid Serri-stationen utexperimenterat ett lämpligt tillskottsfoder för renar avsett för kommersiellt bruk. Värdefulla upplysningar hade också erhållits rörande renarnas behov av näringsämnen av olika slag.

Frågan om vattenbyggnadernas inverkan på renskötselns förhållanden har varit föremål för vissa särskilda utredningar i anslutning till pågående regleringsföretag i Lappland. För Västerbottens län föreligger en översiktlig utredning¹ om vattenbyggnadsföretags inverkan på renskötseln i länets lappbyar. Utredningen innehåller bl. a. översikter, utarbetade av lektorn, fil. dr O. Rune över de viktigaste renbetesväxterna och utbredningen av dem i Västerbottens-fjällen. Vid bedömningen av vattenregleringarnas inverkan på renskötseln har utredningen tillämpat en skönsmässig metod. Med hänsyn till de ännu vid tiden för utredningen föreliggande endast föga detaljerade byggnadsplanerna, torde en empirisk anknytning av bedömandena för övrigt icke ha varit möjlig att åstadkomma. — För Norrbottens län finnes en liknande utredning,² såvitt angår planerade och numera delvis under utförande befintliga vattenbyggnader i Lilla Lule älv. Utredningen innehåller dels översikter över renskötselns omfattning i trakten, såsom uppgifter om antal renar och renägare, samt över de renskötande samernas ekonomiska förhållanden, och dels beskrivningar över markvegetation m. m. inom några aktuella dämningssområden. De sistnämnda har utarbetats av ovannämnde Rune. Slutligen innehåller utredningen vissa i huvudsak skönsmässiga uppskattningar, rörande de olika vattenbyggnadsföretagens inverkan på renskötseln.

Frågan om renbetesmarkens värde har aktualiserats i samband med de pågående vattenregleringarna och även blivit föremål för särskilda utred-

¹ »Vattenbyggnadsföretags inverkan på renskötseln i Västerbottens län», stencilerat betänkande den 7 juni 1960. Utredningen utfördes av lappfogden H. Ritzén på länsstyrelsens uppdrag, jfr kungl. bemyndigande den 17 juni 1955.

² »Renskötselns förhållande till vattenkraftutbyggnader i Lilla Lule älv», stencilerat betänkande den 27 december 1960. Utredningen utfördes av lappfogden E. Malmström på uppdrag av länsstyrelsen i Norrbottens län, sedan vattenfallsstyrelsen begärt föranstaltande av utredningen.

KAPITEL 3

Renbetesmarkernas areal och betestillgångarnas utnyttjande

Inledning

En väsentlig del av utredningens arbete har omfattat registrering av renbetesmarkernas areal och betestillgångarnas utnyttjande. Det material rörande dessa förhållanden som redovisas i föreliggande kapitel har till stor del insamlats vid direkta intervjuer med renägare. Intervjuerna genomfördes våren 1961 av en arbetsgrupp, som därvid besökte samtliga lappbyar utom koncessionslappbyarna. Dessa senare besöktes hösten 1964. Vissa delar av det redovisade materialet, såsom uppgifterna om renantal, har tillhandahållits av förste konsulenterna vid lappväsendet. I övrigt har grundmaterialet samlats från tillgängliga publikationer, såsom Sveriges officiella statistik, Atlas över Sverige och biologisk litteratur.

Åtskilliga av de data, som utredningen har registrerat vid sina undersökningar, uppvisar i verkligheten ganska stora variationer. Det gäller bl. a. de utnyttjade betesområdenas areal, renantalet i lappbyarna och betestiderna. Med anledning härav har utredningen vid sina undersökningar utgått från normalförhållandet under en avgränsad tidsperiod, nämligen åren 1945—1960, som av flera skäl utgör en lämplig utgångspunkt. Dels återspeglar nämnda period ett ganska aktuellt skede i renkötseln, och dels har relativt stabila förhållanden rått under denna tid bl. a. i fråga om flyttningssederna, som i samband med andra världskriget undergick ganska stora förändringar inom vissa delar av renkötselområdet. I fråga om renantalet har en kraftig uppgång skett under efterkrigsåren från ett, som det vill synas, absolut bottenläge i början av 1940-talet till en markant topp under 1950-talets senare del. Medelantalet renar under åren 1945—1960 torde därför ganska väl överensstämma med ett genomsnittsantal för längre tid. På grund härav torde även de under åren 1945—1960 normalt utnyttjade betesområdenas areal i huvudsak överensstämma med de för längre tid erforderliga betesområdena för en genomsnittlig renmängd. I fråga om betestiderna inom de olika årstidsområdena synes utöver de tillfälliga växlingarna från år till år vissa på längre sikt bestående förändringar ha ägt rum i förhållande till äldre tid, utan att årstidsområdenas areal som regel synes ha ändrats i motsvarande grad. I flera fjälllappbyar utnyttjas sommarbetesområdet och i vissa fall även vinterbetesområdet numera årligen under ett mindre antal betesdagar än förut varit vanligt. Renbetesmarksutredningen har vid sina

beräkningar rörande betesupptagandet utgått från genomsnittsantalet betesdagar under tidsperioden 1945—1960. Utredningen har sålunda tagit hänsyn till de förändringar som inträffat under åren efter andra världskriget.

Nämnda förfaringssätt innebär, att utredningen genomgående har grundat sina bedömningar på medelvärdena för den undersökta tidsperioden. Dessa värden har bestämts enligt gängse statistiska metoder och torde utgöra ett tillförlitligt underlag för bedömningar avseende kommande tid. Av de avvikelser från medelvärdena som förekommit i gången tid har utredningen i flera avseenden erhållit viktiga upplysningar till underlag för sina bedömanden. Detta gäller inte minst den i kapitel 5 behandlade frågan om lämpliga renantal i lappbyarna.

Renbetesmarkernas bruttoareal

Avgränsningen av lappbyarnas betesområden har företagits efter något olika grunder för de skilda årstidsområdena. För fjälllappbyarna i Lappland är gränserna mellan lappbyarna med något enstaka undantag angivna i gällande byordning, såvitt avser trakten ovanför odlingsgränsen. Som regel framgår det av de anmälningslängder som i enlighet med renbeteskonventionen med Norge årligen upprättats och översänts till vederbörande norska myndigheter, hur de svenska samernas betesområden i Norge har varit uppdelade mellan lappbyarna. Byordningen för lappbyarna innehåller ingen direkt angivelse av gränser mellan olika årstidsområden. Ej heller är begränsningslinjerna för fjälllappbyarnas vinterbetesområden angivna i byordningen. För skogslappbyarna i Lappland lämnas i byordningen uppgift om gränser för betesområdet för barmarkstiden (det gränsbestämda området) men ej för vinterbetesområdet. I några skogslappbyar sammanfaller det i verkligheten utnyttjade betesområdet för barmarkstiden ej helt med det gränsbestämda området, och det har utredningen beaktat vid uppmätningen av betesområdenas areal. För lappbyarna i Jämtlands län uppräknas i byordningen de olika renbetesfjäll och andra områden som tilldelats de särskilda lappbyarna. Dessa betesmarker svarar mot de gränsbestämda områdena för skogslappbyarna i Lappland. Även i lappbyarna i Jämtlands län förekommer det att det utnyttjade betesområdet för barmarkstiden icke helt sammanfaller med de i byordningen uppräknade renbetesfjällen m. m. I samtliga fall där angivelse om gräns för en lappbys betesområde icke är intagen i gällande byordning, har utredningen i samband med de tidigare nämnda intervjuerna med renägarna klarlagt betesområdenas ytterkonturer och registrerat dessa.

Renbetesmarkerna upptager en areal av i runt tal 165 000 km² större sjöar ej medräknade. Renbeläggningen är förhållandevis gles, i genomsnitt cirka 1,5 renar pr km² av angivna bruttoareal. Med anledning härav har såväl avgränsningen av de utnyttjade betesområdena som uppmätningen av

arealen utan olägenhet kunnat ske relativt summariskt. För registrering av betesmarkernas utbredning har utredningen använt kartor i skalan 1 : 200 000, som erfordrats för identifiering av enskilda betesfält. För uppmätning av betesområdenas areal har använts kartor i skalan 1 : 400 000, som visat sig lämplig för ändamålet. Vissa översiktsmätningar har utförts även på kartor i mindre skala. De olika lappbyarnas betesområden framgår av kartbilagan.

I fjälllappbyarna i Lappland återfinns sommarbetesområdet längst åt väster till huvudsaklig del i de högre fjällregionerna. Vår- och höstbetesområdet omfattar lågfjällsregionen och huvudparten av fjällbjörkszonen. Längst åt öster ligger vinterbetesområdet, i fjälllappbyarna i norra Lappland i omedelbar anslutning till vår- och höstbetesområdet, i mellersta Lappland till huvudsaklig del längre bort från fjällområdet och i flera lappbyar helt öster om skogslappbyarnas betesområden för barmarkstiden. I södra Lappland upptages ett stort markområde i landskapets inre del av ett lavfattigt granskogsbälte. Vinterbetesområdena som återfinns öster om detta granskogsbälte ligger följaktligen även i fjälllappbyarna i södra Lappland på ganska stort avstånd från fjällområdet.

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län har som regel mera samlade betesområden. Vinterbetena ligger sålunda i flertalet av lappbyarna i omedelbar anslutning till betesområdena för barmarkstiden. Lappbyarna i norra Jämtland har dock i likhet med fjälllappbyarna i Västerbottens län sina vinterbetesområden på några mils avstånd från fjällen, och det mellanliggande området upptages av granskogar, där lav förekommer endast i ringa omfattning.

Det bör uppmärksammas, att flera av lappbyarna i Norrbottens län har sina vinterbetesområden helt eller delvis inom Västerbottens län. Det gäller lappbyarna Semisjaur-Njarg, Svaipa, Västra Kikkejaure, Mausjaure och Maskaure. Av lappbyarna i Västerbottens län har Vapsten, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra sina vinterbetesområden delvis inom Västernorrlands län och Vilhelmina södra dessutom delvis inom Jämtlands län. Av lappbyarna i Jämtlands län har Frostvikens norra och Frostvikens mellersta en del av sina vinterbetesområden inom Västernorrlands län och Frostvikens norra dessutom delvis inom Västerbottens län. I Tännäs lappby ligger en mindre del av betesområdet i Kopparbergs län. I Idre lappby ligger blott en del av barmarksbetet i Jämtlands län och lappbyns betesområde i övrigt är beläget i Kopparbergs län. Så när som på Jåkkåakaska lappby omfattar sommarbetena i fjälllappbyarna i Lappland även vissa betesmarker å norskt område. Jämväl Frostvikens norra lappby i Jämtlands län har en del av sitt sommarbete i Norge. I koncessionslappbyarna har utredningen icke registrerat arealen av de olika årstidsområdena, även om viss uppdelning för olika årstider i praktiken förekommer. Årstidsbetena ligger nämligen ofta insprängda i varandra, som gör det svårt att åtskilja dem. Betesområdena

är här i sin helhet belägna inom de gränsbestämda områdena för lappbyarna, och några s. k. sedvanetrakter förekommer ej på samma sätt som i övriga lappbyar.

Bruttoarealen av de olika lappbyarnas betesområden redovisas i följande översikt jämte tabellerna 3.1—3.6. Såsom framgår av uppgifterna förekommer det att de olika lappbyarnas betesområden korsar varandra. Vid angivandet av betesmarkernas areal i ovannämnda tabeller har arealen av de korsande områdena delats mellan berörda lappbyar i samma proportion som dessa i verkligheten utnyttjats av de olika lappbyarna.

Norrbottens läns norra distrikt

Lappbyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma har sina sommarbetesområden till största delen i Troms fylke i Norge inom särskilda s. k. renbetesdistrikt. Sommardistriktet benämnes Nordnesset, Falsnesfjellet, Rendalen, Lyngsdalen, Marknes, Tamok-Rosta, Dödesfjellet, Dividalen, Altevatt, Salvasskaret och Stordalen. Vårdistriktet, som har något mindre totalareal än sommardistriktet, kallas Helligskogen, Rieppe, Rendalen, Lyngsdalen, Tamok-Rosta, Dödesfjellet, Sarivoma, Anavasdalen, Alappen, Kistefjellet, Istinderne, Jevnavatnet, Stormyrbotn och Harjangen. Bruttoarealen av de områden inom sommardistriktet, som lappbyarna utnyttjar, är i Könkämä 3 171,5 km², i Lainiovuoma 1 522,0 km², i Saarivuoma 1 934,5 km² och i Talma 1 193,5 km² (därav beräknade 200 km² inom distriktet Harjangen, för vilket område exakt arealuppgift ej har funnits att tillgå). Omfattningen av den enligt renbeteskonventionen med Norge angivna betesrätten i olika distrikt redovisas i *bilaga 1*. Lappbyarnas betesområden inom svenskt område anges här nedan.

Könkämä lappby har endast en mindre del av sitt sommarbetesområde i Sverige närmare bestämt inom området mellan riksgränsen och Råstängslet. Arealen härav uppgår till 656 km². Vår- och höstbetesområdet ligger omedelbart sydöst om sommarbetesområdet och sträcker sig ned till i höjd med Vuokaisenjoki—Liedakka. Det omfattar en areal av 1 227 km². Vinterbetesområdet ansluter till vår- och höstbetesområdet och når närmast gränsälven ned till odlingsgränsen. Det omfattar en areal av 1 519,5 km². Av denna areal utnyttjar Vittangi skogslappby barmarkstid 421 km². Vid sedvanegränsen mot Lainiovuoma lappby ligger ett av Könkämä och Lainiovuoma gemensamt utnyttjat betesområde mellan Kaarejärvi och Pitsipalo med en areal av 52 km².

Lainiovuoma lappby har ett mindre sommarbetesområde vid riksgränsen mot Norge beläget omedelbart väster om turistleden Råstojaure—Sinotjaure. Arealen uppgår till 250 km². Vår- och höstbetesområdet ligger i omedelbar anslutning till sommarbetesområdet samt utbreder sig nedåt land till Lainioälven vid Liedakka. Området har areal av 947 km². Vid gränsen mot Saari-

vuoma lappby finns två skilda gemensamma betesområden med en sammanlagd areal av 242 km². Lappbyns vinterbetesområde ligger å ömse sidor Lainioälven och sträcker sig ända ned till Pipiösaari vid Junosuando. De nedre delarna har under senare tid begagnats blott i undantagsfall, såsom när betet varit dåligt i de övre delarna av vinterbetesområdet. Av vinterbetesområdet som upptager en areal av 1 880 km² utnyttjas 1 127,5 km² jämväl av Vittangi skogslappby huvudsakligen under barmarkstiden. Vid sedvanegränsen mot Saarivuoma lappby ligger ett gemensamt med denna lappby brukat vinterbetesområde med en areal av 278 km².

Saarivuoma lappby har ingen del av sommarbetesområdet inom svenskt område. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig från riksgränsen ned till i höjd med Lul. Åggojokk. Arealen uppgår till 866 km². Vinterbetesområdet når ned till landsvägen Kuokso—Vivungi och upptager en areal av 1 646 km², varav Vittangi skogslappby utnyttjar 847 km² huvudsakligen under barmarkstiden. Vid sedvanegränsen mot Talma lappby finns ett betesområde om 77,5 km², som brukas gemensamt med denna lappby. Av nämnda 77,5 km² utnyttjar emellertid även Rautasvuoma lappby viss del, närmare bestämt 52,0 km². Med Rautasvuoma har Saarivuoma slutligen ett gemensamt vinterbetesområde om 83 km², varav 35 km² brukas även av Vittangi skogslappby.

I Talma lappby utbreder sig väster om det s. k. Talmastängslet ett sommarbetesområde vid Torneträsk med en areal av 789,5 km², varav Pålnoområdet som ligger väster om Torneträsk omfattar 262,5 km². Vår- och höstbetesområdet i lappbyn når ned till i höjd med Vittangijärvi—Jäärnänki och upptager en totalareal av 946 km². Vinterbetesområdet når i öster till Vittangi kyrkby. Arealen uppgår till 1 204 km² inklusive Patsijäkäläområdet, som utnyttjats av Pålnogruppen¹. Rautasvuoma och Talma lappbyar har ett gemensamt vinterbetesområde vid Torneälven norr om Svappavaara. Härav ligger 187 km² norr om älven och 58,5 km² söder om älven.

Rautasvuoma lappbys sommarbetesområde är beläget väster om en linje Abisko—Rautasjaure västånne. Arealen uppgår till 762 km². Lappbyn förfogar även över ett gränsbetesområde² i Norge med en totalareal av 308,5 km², varav 125 km² utnyttjas regelbundet. Vår- och höstbetesområdet når ned till spärrstängslet vid Torne älv och upptager en areal av 1 256 km². Vinterbetesområdet är beläget närmast söder om Torne älv och sträcker sig ända ned till Tarendö älv. Arealen uppgår till 1 135 km², varav 46 km² utnyttjas även av Vittangi skogslappby och 100 km² av koncessionslappbyar.

¹ Denna grupp har upphört som fristående enhet och ingår numera i Laimogruppen.

² »Gränsbetesområde» benämner utredningen ett sådant vid riksgränsen beläget betesområde i Norge, som ej utgör särskilt renbetesdistrikt (jfr 36 § renbeteskonventionen med Norge). För gränsbetesområdena har stadgats en tillåten betestid. Anmälan till inflyttning behöver ej ske och renantalet är ej maximerat. Till betesdistrikten måste särskild anmälan om inflyttning ske varje år med angivande av renägare och renantal m. m.

Vid gränsen mot Kaalasvuoma finns strax öster om Svappavaara ett med denna lappby gemensamt vinterbetesområde med en areal av 247 km².

Kaalasvuoma lappby har också ett mindre gränsbetesområde i Norge. Arealen härav är 209,5 km². Sommarbetesområdet i Sverige når i öster till en linje Rautasjaure västån—Nikkaluokta och omfattar en areal av 1 368 km². Vår- och höstbetesområdet, som i öster avgränsas av spärrstängslet vid malmbanan, omfattar en areal av 1 091 km². Vinterbetesområdet ligger omedelbart norr om Kalixälven och når ned till Saittarova. Arealen uppgår till 1 575 km², varav för koncessionsrenskötsel utnyttjas cirka 450 km² huvudsakligen under barmarkstiden. Vid sedvanegränsen mot Norrkaitum finns ett gemensamt med denna lappby utnyttjat vinterbetesområde med en areal av 173 km².

Norrkaitums lappby förfogar över ett gränsbetesområde i Norge med en areal av 180,5 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 560 km² och avgränsas i öster av Tjäktjadalen. Vår- och höstbetesområdet når ned till spärrstängslet vid malmbanan. Arealen uppgår till 1 772 km². Vinterbetesområdet ligger närmast söder om Kalixälven och sträcker sig ned till lappmarksgränsen. Vinterbetesområdets areal uppgår till 2 684 km². Vid sedvanegränsen mot Mellanbyn finns ett gemensamt betesområde med en areal av 208 km².

Mellanbyns lappby disponerar ett mindre gränsbetesområde om 84,5 km² i Norge. Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar 602 km² och når i öster till i höjd med Tjäuratjåkko. Vår- och höstbetesområdet, som ligger ovanför spärrstängslet vid malmbanan, har en areal av 1 100 km². Vinterbetesområdet når vid Linaälven ned till lappmarksgränsen och har en areal av 1 193 km². Vid sedvanegränsen mot Sörkaitum finns strax öster om Malmbergets samhälle ett gemensamt betesområde med en areal av 145,5 km².

Sörkaitums lappby har också en del av sitt sommarbete inom norskt område. Arealen härav är 137,5 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 1 064 km². I öster avgränsas sommarbetesområdet av Vietasjokk. Vår- och höstbetesområdet, som ligger ovanför spärrstängslet, omfattar en areal av 1 224 km². Vinterbetesområdet, som delvis ligger öster om Gällivare samhälle, upptager en areal av 1 895,5 km², varav 408 km² korsar med Gällivare skogslappbys betesområde för barmarkstiden.

Den sammanlagda bruttoarealen av renbetesmarkerna i Norrbottens läns norra distrikt är 41 936 km², varav 3 435 km² korsar med skogsrenskötselns betesområden. Av totalarealen upptager vinterbetesområdet 38,7 %, vår- och höstbetesområdet 26,0 % samt sommarbetesområdet 35,3 %.

Norrbottens läns södra distrikt

Sirkas lappby förfogar över ett gränsbetesområde i Norge med en areal av 279,5 km², som Vaisa- och Svartinjunjes-grupperna utnyttjar. Lappbyns

sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 2 459 km², varav 1 049 km² ligger inom Vaisa—Svartinjunjes-området. Sommarbetesområdet sträcker sig österut till en linje Stora Sjöfallet—Perikjaure—Rapaälven. Vår- och höstbetesområdet avgränsas i öster av en linje Ålloluokta—Nautasvardo—Harrejaure. Arealen uppgår till 2 067 km². Vinterbetesområdet når ned till landsvägen Gullträsk—Harads och omfattar en areal av 3 517 km². Vid sedvanegränsen mot Jåkkåaska finns ett par med denna lappby gemensamma vinterbetesområden med en sammanlagd areal av 119,5 km². Av Sirkas lappbys vinterbetesområde korsar med Serri skogslappby 377 km², varav skogsrenskötseln i Serri för närvarande dock ej utnyttjar mer än 252,5 km², och med Rödingträsk-gruppen av Udtja skogslappby 12,5 km² samt med Gällivare skogslappby 548,5 km², varav sistnämnda skogslappby för närvarande utnyttjar endast 377,5 km².

Jåkkåaska lappby har hela sitt sommarbetesområde i Sverige. Arealen uppgår till 686 km². Det avgränsas i öster av Pårtekaise-massivet. Vår- och höstbetesområdet når ned till i höjd med Tjåmotis by och har en areal av 1 256 km². Vinterbetesområdet, som delvis ligger nedanför inlandsbanan, har en areal av 841,5 km². Vid sedvanegränsen mot Tuorpon finns ett med denna lappby gemensamt betesområde med en areal av 50 km².

Tuorpons lappby har en del av sommarbetet inom ett gränsbetesområde i Norge. Området som under senare tid har utnyttjats endast i mindre omfattning upptager en areal av 355 km² norr om Sårjåsjure och 131 km² söder om samma sjö. Lappbys sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 1 934 km². Det avgränsas i öster av spärrstängslet Kamajokk—Kvikkjokk—Parka. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig österut ända ned till Piertinjaure och till spärrstängslet väster om robotskjutfältet vid Nausta. Detta betesområdes areal uppgår till 1 734,5 km². Vinterbetesområdet når ned till Johannestorp vid landsvägen Jokkmokk—Älvsbyn. Arealen uppgår till 1 246,5 km². Udtja skogslappbys betesområde korsar med Tuorpons vinterbetesområde inom en areal av 371,5 km², varav skogslappbyn för närvarande utnyttjar 312,5 km².

Luokta-Mavas lappby har inom norskt område viss betesrätt för Barturtegruppen inom Balvands renbetesdistrikt, varav endast trakten öster om Kjeldvatnet utnyttjas. Arealen av detta betesområde är 200 km². Lappbys sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 1 243,5 km². Det avgränsas i öster av Parkastängslet samt söder om Piteälven av en linje från Kaskajaures utflöde till Nuorjojaure. Vår- och höstbetesområdet når i öster till Mårsom—Piteälven—Skärfa—Rappen och upptager en areal av 2 177,5 km². Vinterbetesområdet ligger å ömse sidor Piteälven och når delvis nedanför Älvsbyn. Områdets totalareal uppgår till 2 292,5 km². Vinterbetesområdet korsar med Udtja skogslappby inom en areal av 1 051 km², varav skogslappbyn utnyttjar 677,5 km², med Ståkke skogslappby inom en areal av 549,5 km², varav skogslappbyn utnyttjar 312 km² och slutligen med

Östra Kikkejaure skogslappby inom en areal av 121,5 km², varav skogslappbyn utnyttjar 78,5 km².

Semisjaur-Njargs lappby förfogar över viss betesrätt sommartid inom både Balvands och Lönsdalens renbetesdistrikt i Norge (de utnyttjade områdena ligger öster om Skaitiälven i Balvands distrikt och öster om järnvägen i Saltdalen i Lönsdalens distrikt) och har dessutom ett mindre gränsbetesområde vid Graddis. Den sammanlagda arealen av dessa betesområden uppgår till 385 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 1 016 km². Det avgränsas i öster av Sildutjokk och Vuoggatjälmejaure samt av en linje från Rånikjokks utlopp i Sädvajaure till Laisdalens vaktstuga. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig i öster inom Tjiddtjakgruppen till Rappenstängslet och inom Rasjverta-gruppen till en linje från Bredviken till Kruturjaure. Vår- och höstbetesområdets totalareal uppgår till 2 495,5 km². Härav korsar med Ståkke skogslappby en areal av 126 km², som skogslappbyn dock för närvarande ej utnyttjar. Vinterbetesområdet för Tjiddtjak-gruppen ligger i trakten av Nattberg och Storsund och för Rasjverta-gruppen vid Byskeälven nedanför lappmarksgränsen. Vinterbetesområdets totalareal uppgår till 1 716 km². Av denna areal korsar med Ståkke skogslappby 198,5 km², som skogslappbyn dock för närvarande ej utnyttjar, och med Östra Kikkejaure skogslappby 200,5 km², varav skogslappbyn utnyttjar 102,5 km².

Svaipa lappby disponerar sommarbete i Norge inom Nasa renbetesdistrikt som omfattar 59 km² och har även haft viss betesrätt i Bolna bygseldistrikt som numera ej utnyttjas. Lappbyn sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 728 km². Det avgränsas österut av Badasjokk och sjöstråket Gavasjaure—Tjälmejaure—Båssjosjaure. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig i öster till Laisälven och Högliden. Områdets areal är 1 108,5 km². Vinterbetesområdet ligger vid Träskholm, Stavaträsk och Drängsmark för en del av Svaipa lappby. Detta betesområdes areal är 914 km². En annan del av lappbyn utnyttjar spridda betesfält vid Krångfors, Ljusvattnet, Lappvattnet och Lubboträsk m. m. inom en bruttoareal av 880 km² och med en sammanlagd utnyttjad areal av 429,5 km². Lappbyns vinterbetesområden omfattar alltså en sammanlagd utnyttjad areal av 1 343,5 km². Härav korsar med Västra Kikkejaure skogslappby 24 km², med Mausjaure skogslappby 21 km² och med Malå skogslappby 28,5 km².

Den sammanlagda bruttoarealen av renbetesmarkerna i Norrbottens läns södra distrikt är 31 422 km², varav 3 504 km² korsar med skogsrenskötselns betesområden. Av totalarealen upptager vinterbetesområdet 35,3 %, vår- och höstbetesområdet 34,5 % samt sommarbetesområdet 30,2 %.

Norrbottens läns östra distrikt

Till östra distriktet hör dels skogslappbyarna ovanför lappmarksgränsen i Norrbottens län, nämligen Vittangi, Gällivare, Serri, Udtja, Ståkke, Östra

Kikkejaure, Västra Kikkejaure, Mausjaure samt Maskaure, och dels lappbyarna inom koncessionsområdena nedanför lappmarksgränsen.

Betesområdenas arealer redovisas i det följande. Avgränsningen av års-tidsområdena har för skogslappbyarnas del ej kunnat utföras på samma sätt som inom fjälllappbyarna. Endast betesområdena för barmarkstiden och vintertiden har kunnat åtskiljas från varandra. Arealerna redovisas för skogslappbyarnas områden ovan lappmarksgränsen på så sätt, att lappbyarnas till gränserna bestämda områden och sedvanerättsområden anges för sig. Dessutom lämnas för varje skogslappby uppgift om arealen sedvaneland nedom lappmarksgränsen.

Vittangi skogslappby omfattar en totalareal av 4 193 km², varav tillhoppa 2 476,5 km² korsar med fjälllappbyar. Av totalarealen ligger 1 650,5 km² inom lappbyns till gränserna bestämda område. Härav korsar med fjälllappbyar 1 220,5 km². Arealen sedvaneland ovan lappmarksgränsen uppgår till 1 568,5 km², varav 1 085,5 km² korsar med fjälllappbyar. Sedvanelanden ovan lappmarksgränsen är till största delen belägna norr och nordöst om lappbyns gränsbestämda område och till mindre del väster om detsamma. Sedvanelanden nedanför lappmarksgränsen omfattar en areal av 974 km², varav 170,5 km² korsar med fjälllappbyar. Den utnyttjade barmarksarealen omfattar 2 871 km² och vinterarealen 1 322 km². Fördelningen mellan barmarksbete och vinterbete är ungefärlig.

Gällivare skogslappby omfattar en totalareal av 6 091 km², varav 956,5 km² korsar med olika fjälllappbyar. Lappbyns till gränserna bestämda område omfattar en areal av 4 235 km², varav 673,5 km² korsar med fjälllappbyar. Sedvanelanden ovan lappmarksgränsen omfattar 344 km², varav 65,5 km² korsar med fjälllappbyar. Nedom lappmarksgränsen uppgår sedvanelandens areal till 1 512 km², varav 217,5 km² korsar med fjälllappby. Lappbyn utnyttjar en totalareal av 5 889,5 km², varav 3 539,5 km² barmarkstid och 2 350 km² vintertid. Av den utnyttjade totalarealen korsar 748,5 km² med fjälllappbyar. Sedvanelanden ovan lappmarksgränsen är belägna dels nordöst om Stuor-Muddus och dels vid malmbanan i trakten av Polcirkeln och Murjek. Av lappbyns gränsbestämda område utnyttjas ej ett mindre område vid Gällivare samhälle samt den väster om Nietjavare och Sarkavare belägna delen vilka tillsammans upptager en areal av 201,5 km².

Serri skogslappby ligger helt ovan lappmarksgränsen. Lappbyns totalareal uppgår till 860 km², varav 377 km² korsar med fjälllappby. Det gränsbestämda området omfattar en areal av 751,5 km², varav 124,5 km² ej utnyttjas vid rådande förhållanden. Sedvanelandets areal utgör 108,5 km². Av den totalt utnyttjade betesarealen 735,5 km² utgör 294,5 km² uteslutande barmarksbete, 108,5 km² uteslutande vinterbete¹ och återstoden 332,5 km² såväl barmarksbete som vinterbete.

¹ Serri skogslappby utnyttjar numera vinterbetesland vid Kopponis och Sudok. Den här angivna arealen avser ett tidigare utnyttjat vinterbetesområde mellan Padjerim och Vuollerim.

Udtja skogslappby omfattar totalt 4 036 km², varav 1 449 km² korsar med fjällappbyar. Lappbyns till gränserna bestämda område har en areal av 2 269,5 km², varav 1 039 km² korsar med fjällappbyar. Av det gränsbestämda området utnyttjas ej 526,5 km² vid nuvarande förhållanden. Sedvanelanden omfattar ovan lappmarksgränsen 347,5 km², varav 206,5 km² korsar med fjällappbyar, och nedom lappmarksgränsen 1 419 km², varav 149,5 km² korsar med fjällappbyar. Av det totalt utnyttjade betesområdet, som uppgår till 3 509,5 km², utgör 2 303,5 km² barmarksbete och 1 206 km² vinterbete. Sedvanelanden ovan lappmarksgränsen är belägna nordöst om Nausta och Juokkiljokk.

Ståkke skogslappby omfattar en totalareal av 1 799 km², varav 1 370 km² korsar med fjällappbyar. Lappbyns till gränserna bestämda område ovan lappmarksgränsen uppgår till 1 591 km², varav 1 370 km² korsar med fjällappbyar. Av lappbyn utnyttjat sedvaneland nedom lappmarksgränsen uppgår till 208 km², som utgör betesområde för vintertiden vid nuvarande förhållanden. Av den totalt utnyttjade arealen på ¹1 395,5 km² utgör barmarksområdet 1 187,5 km², varav 826,5 km² korsar med fjällappbyar. Anmärkas bör, att lappbyn vissa år delvis kan vinterbeta sina renar inom det här areal-angivna barmarksområdet.

Östra Kikkejaure skogslappby omfattar totalt 3 742,5 km², varav 191 km² korsar med fjällappbyar. Lappbyns gränsbestämda område utgör 2 527 km², varav 181,5 km² korsar med fjällappby. Av det gränsbestämda området utnyttjas ej vid nuvarande förhållanden ett område om 263 km². Lappbyns sedvaneland nedom lappmarksgränsen utgör 1 215,5 km², varav 9,5 km² korsar med fjällappby. Av den totalt utnyttjade arealen 3 479,5 km² korsar med fjällappbyar 88 km². Betesområdet för barmarkstiden omfattar 2 264 km² och vinterbetesområdet 1 215,5 km².

Västra Kikkejaure skogslappby omfattar en totalareal av 2 493 km², varav 174,5 km² korsar med fjällappby. Lappbyns till gränserna bestämda område utgör 1 803 km², varav 57,5 km² korsar med fjällappby. Lappbyns sedvaneland nedom lappmarksgränsen uppgår till 690 km², varav 117 km² korsar med fjällappby. Av totalarealen 2 493 km², som helt utnyttjas, utgör 1 686 km² betesområde för barmarkstiden och 807 km² betesområde för vintertiden.

Mausjaure skogslappby har en totalareal av 2 756,5 km², varav 21 km² korsar med fjällappby. Lappbyns till gränserna bestämda område ovan lappmarksgränsen omfattar 1 657,5 km². Sedvanelanden nedom lappmarksgränsen har en areal av 1 099 km², varav 50 km² utgör gemensamt betesområde med Maskaure skogslappby. Den utnyttjade barmarksarealen uppgår till 1 589,5 km² och vinterarealen till 1 167 km². Av sistnämnda areal korsar 21 km² med fjällappby.

¹ Härav ligger norr om Pite älv 237 km², som ej utnyttjats regelbundet under senare tid.

Maskaure skogslappby omfattar en totalareal av 1 706 km². Lappbyns till gränserna bestämda område har en areal av 1 326 km², varav 129,5 km² ej utnyttjas vid nuvarande förhållanden. Sedvanerättsområdet nedanför lappmarksgränsen omfattar 380 km². Av det utnyttjade betesområdet, som uppgår till 1 576,5 km², utgör 1 196,5 km² barmarksbete och 380 km² vinterbete.

Koncessionslappbyarna nedanför lappmarksgränsen är Muonio, Sattajärvi, Tärendö, Kalix, Övertorneå och Sangis. De upptager ett sammanhängande markområde i Torne och Kalix älvdalar med en totalareal av 16 077 km² inklusive vatten. På grund av att lappbyarna ovan lappmarksgränsen har sedvaneland öster om nämnda gräns står till koncessionsrenskötselns förfogande endast 14 113 km², varav 550 km² korsar med vinterbetesområden för fjälllappbyar. De olika lappbyarna och koncessionsområdena upptager följande bruttoarealer.

Muonio lappby består av ett koncessionsområde med en totalareal av 3 543,5 km². Av denna areal står till lappbyns förfogande vid nuvarande förhållanden endast 1 934,5 km². Vittangi skogslappby utnyttjar med stöd av sin sedvanerätt 1 046,5 km². Lainiovuoma fjälllappby äger rätt att utnyttja 462,5 km² och Rautasvuoma fjälllappby 100 km². Under senare år har dock Lainiovuoma lappby ej i större omfattning begagnat sig av denna betesrätt. Renar från Muonio lappby har därför tidvis kunnat hållas på bete i denna trakt.

Sattajärvi lappby utgör ett koncessionsområde med en areal av 1 330 km², varav cirka 100 km² ingår i Rautasvuoma fjälllappbys sedvanliga vinterbetesområde.

Tärendö lappby, som har en totalareal av 1 711 km², består av två koncessionsområden. Tärendö koncessionsområde omfattar 1 136 km², varav cirka 450 km² ingår i Kaalasvuoma fjälllappbys sedvanliga vinterbetesområde. Mestos' koncessionsområde har en areal av 575 km².

Kalix lappby har en totalareal av 3 409 km², varav 355 km² ingår i Gällivare skogslappbys sedvanliga vinterbetesområde. Till förfogande för renskötseln i Kalix lappby återstår 3 054 km². Härav omfattar Ängeså koncessionsområde 1 469 km² och Kälvjärvs koncessionsområde 1 585 km². Renskötseln inom Kälvjärvs-området har under några år försöksvis samordnats med den inom Ängeså-området bedrivna renskötseln.

Övertorneå lappby har en totalareal av 3 321 km² och består av fyra koncessionsområden, nämligen Pirttijärvi 972 km², Pirttiniemi 703 km², Juoksengi 944 km² och Puostijärvi 702 km². Juoksengi och Puostijärvi koncessionsområden är sedan 1950-talet i praktiken sammanförda till ett område.

Sangis lappby har en totalareal av 2 763 km² och består av två koncessionsområden. Liehittäjä-området omfattar 1 517 km² och Gunnare-området 1 246 km².

Ovannämnda arealer inkluderar sjöar och vattendrag, som omfattar cirka 10 % av totalarealen. Åker och äng samt kultiverad betesmark återfinnes främst i älvdalarna. Den sammanlagda arealen härav uppgår enligt 1956 års jordbruksräkning till cirka 300 km². I de nedre delarna av koncessionsområdena förekommer bebyggelse i ganska stor omfattning. I de övre delarna är bebyggelsen gles. För tätorter, gårdsplaner och vägar m. m. frånräknas ytterligare cirka 200 km². Till renskötselns förfogande står sålunda en nettoareal av cirka 12 200 km².

Den sammanlagda bruttoarealen av de utnyttjade renbetesmarkerna i Norrbottens läns östra distrikt är 40 142 km², varav 5 973 km² korsar med fjällrenskötselns betesområden. Av bruttoarealen upptages 14 113 km² av koncessionslappbyarna och 26 029 km² av skogslappbyarna i Lappland. Av sistnämnda areal utgör vinterbetesområdena 34,3 % och betesområdena för barmarkstiden 65,7 %.

Västerbottens län

Malå skogslappby omfattar en totalareal av 4 160 km², varav 953 km² korsar med fjälllappbyar. Lappbyns gränsbestämde område utgör 2 886,5 km². Den väster om inlandsbanan belägna delen av lappbyn med en areal av 144 km², varav 48 km² korsar med fjälllappby, utnyttjas ej vid nuvarande förhållanden. Sedvanelanden nedom lappmarksgränsen omfattar totalt 1 273,5 km², varav 80 km² vintertid utnyttjas av Maskaure skogslappby. Av den totalt utnyttjade arealen betesmark utgör barmarksbetet 2 568 km², varav 702 km² korsar med fjälllappby, och vinterbetet 1 368 km², varav 203 km² korsar med fjälllappbyar.

Granbyns lappby har huvuddelen av sitt sommarbete i Norge. Arealen av de norska områdena är 760 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 397 km². I öster avgränsas sommarbetesområdet av en linje Båssjosjaure—Vitnjuln—Vindelälven—Tärnasjöstängslet. Vår- och höstbetet når ned till Bergnäs vid Jertsjaur och Svarttjärn vid Storvindeln. Den norr om Vindelälven belägna delen, som utgör 931 km², utnyttjas av lappbyn, medan den söder om nämnda älv belägna delen med en areal av 304 km² utnyttjas av Ranbyn. Vinterbetesområdet ligger närmast norr om Vindelälven och når ned till i höjd med Storsävarträsk. Dess areal uppgår till 2 011 km², varav 302,5 km² ej utnyttjas regelbundet. Av vinterbetesområdet korsar 924,5 km² med Malå skogslappby. Vid sedvanegränsen mot Ranbyn finns ett gemensamt betesområde om 253 km². Mellan höst- och vinterbetesområdena ligger ett genomflyttningsområde med en areal av 238,5 km².

Ranbyns lappby disponerar också sommarbete inom norskt område. Arealen härav uppgår till 195 km². Lappbyns sommarbetesland i Sverige omfattar en areal av 465,5 km², varav 94,5 km² mellan Jeriskalet och Tärna-

sjön utnyttjas av Umbyn. Till Ranbyns förfogande kvarstår 371 km². Sommarbeteslandet ligger helt väster om Tärnasjöstängslet. Vår- och höstbetesområdet når i öster till odlingsgränsen. Dess areal utgör 1 973 km². Ammarfjälls-området, som i norr avgränsas av Vindelälven, utnyttjas av Ranbyn, varför vår- och höstbetesområdets areal ökar med 304 km², som formellt hör till Granbyn. Vinterbetesområdet är beläget närmast söder om Vindelälven och når ned till Åmsele och Hällnäs, där det för övrigt utbreder sig även norr om Vindelälven. Vinterbetesarealen uppgår till 1 606,5 km². Vid sedvanegränsen mot Umbyn ligger ett gemensamt betesområde, vars areal är 32 km². Mellan odlingsgränsen och Tväråträsk—Lyxaberg ligger ett genomflyttningsområde med en areal av 1 085 km².

Umbyns lappby förfogar över ett sommarbetesområde i Norge med en areal av 98 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar 1 342,5 km², vartill kommer 94,5 km² från Ranbyn. Sommarbetesområdet avgränsas i öster av Tärnaån. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig ända ned till St. Arvträsket och Gardsjön. Arealen uppgår till 1 804,5 km². Vinterbetesområdet ligger nedanför Blåvikssjön—Rusele huvudsakligen norr om Umeälven, vid Lycksele och därnedanför även söder om älven, och når med nedre delar till i höjd med Granön och Vindeln. Vinterbetesarealen uppgår till 1 035 km². Mellan vår- och höstbetesområdet och vinterbetesområdet ligger ett genomflyttningsområde med en areal av 1 885 km².

I Vapstens lappby har stängsel uppförts vid riksgränsen mot Norge delvis på norskt område, varigenom ett mindre område närmast riksgränsen kommit att ingå i sommarbetesområdet. Lappbyns sommarbetesområde som i övrigt helt ligger i Sverige omfattar 781 km² och avgränsas i öster av Björkvattnet—Gejmån—Abelvattnet och spärrstängslet därifrån till Virisen. Vår- och höstbetesområdet når ned till i höjd med Ripfjäll mellan Matsdal och Skansnäs. Arealen vår- och höstbete uppgår till 1 085 km². Vinterbetesområdet utgörs av spridda lavfält i huvudsak sydost om Storuman och vid Öreälven ned till Örträsk. Vinterbetestraktens areal är 2 033 km², varav de utnyttjade lavfälten omfattar 376 km². Mellan vår- och höstbetesområdet och vinterbetesområdet ligger ett genomflyttningsområde med en areal av 1 088 km².

Vilhelmina norra lappby disponerar sommartid vissa områden inom särskilda betesdistrikt i Norge med en sammanlagd areal av 460 km², varav 122 km² utnyttjas av Vardofjälls-gruppen och 338 km² av Marsfjälls-gruppen. Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar 576 km², varav 240 km² användes av Vardofjälls-gruppen och 336 km² av Marsfjälls-gruppen. Österut avgränsas sommarbetesområdet av spärrstängsel vid Gielas. Vår- och höstbetesområdet sträcker sig till i höjd med Klitvallen, Girissjön och Marssjön. Arealen vår- och höstbete uppgår till 1 121 km², varav Vardofjälls-gruppen disponerar 453 km² och Marsfjälls-gruppen 668 km². Vinterbetesområdet för Vardofjälls-gruppen ligger kring Siksjön och Lögdeälven mot Fredrika

och för Marsfjälls-gruppen nedanför Vojmåkroken kring Torrsjön och Gideälven. Arealen uppgår till 3 234 km², varav för Vardofjälls-gruppen 1 160 km² och för Marsfjälls-gruppen 2 074 km². Mellan vår- och höstbetesområdet och vinterbetesområdet ligger ett genomflyttningsområde, som för Vardofjälls-gruppen omfattar 754 km² och för Marsfjälls-gruppen 2 020 km², varav 1 213 km² utgör reservbetesområde för hösten.

Vilhelmina södra lappby har ett gränsbetesområde i Norge med en areal av 106 km². Lappbyns sommarbetesområde i Sverige omfattar en areal av 1 184 km². Det avgränsas i öster av en linje Kultsjöluspen—Gubbsjöhöjden i trakten av Saxnäs resp. Borgafjäll. Vår- och höstbetesområdet, som omfattar 747 km², når ned till landsvägen vid Granliden och Brännåker. Vinterbetesområdet, vars areal uppgår till 1 886 km², ligger söder om Åsele å ömse sidor Ångermanälven och Ruskån mot Myckelgensjön, Betarsjön och Rossön. Vid sedvanegränsen mot Frostvikens norra lappby finns ett med denna lappby gemensamt betesområde med en areal av 232 km². Mellan vår- och höstbetesområdet och vinterbetesområdet ligger ett genomflyttningsområde med en areal av 3 262 km², som ibland utnyttjas för renbetning i samband med vårflyttningen. Öster om Myckelgensjön finns ett reservbetesområde för vintertiden med en areal av c:a 940 km².

Den sammanlagda bruttoarealen av renbetesmarkerna i Västerbottens läns lappbyar är 29 684 km², varav 232 km² korsar med betesområde för en lappby i Jämtlands län. Fjällrenskötseln utnyttjar 26 653 km² och skogsrenskötseln 3 936 km², inberäknat ett för fjällrenskötsel och skogsrenskötsel gemensamt område med en areal av 905 km². Mellan fjälllappbyarnas vår- och höstbetesområden samt vinterbetesområden ligger s. k. genomflyttningsområden med en sammanlagd areal av 10 333 km², vilken ej är medräknad i ovan angivna arealer. Av bruttoarealen inom fjälllappbyarna upptager vinterbetesområdena 46,2 %, vår- och höstbetesområdena 29,9 % och sommarbetesområdena 23,9 %. Av bruttoarealen inom skogslappbyn är 34,8 % vinterbetesområde och 65,2 % betesområde för barmarkstiden.

Jämtlands län

I lappbyarna i Jämtlands län omfattar betesområdena för barmarkstiden dels de särskilda renbetesfjällerna och till dessas utvidgning inköpta jordbruksfastigheter m. m. ävensom vissa smärre för renbete arrenderade i privat ägo befintliga markområden samt ett antal för renbete upplåtta kronoparker och dels sedvanerättstrakter. Vinterbetesområdena återfinnes till helt väsentlig del inom sedvanerättstrakterna.

I det följande redovisas betesområdenas areal. Avgränsningen av olika årstidsområden omfattar endast de särskilda betesområdena för barmarkstiden och för vintern. Något speciellt vår- och höstbetesområde har icke kunnat särskiljas. Betesområdena för barmarkstiden är som regel något större än själva renbetesfjällens områden. Renbetning må nämligen efter sep-

tember månads utgång med stöd av sedvanerätten utövas även utanför renbetesfjällens områden.

Lappbyarna norr om tvärbanan Östersund—Storlien är Frostvikens norra, mellersta och södra samt Hotagen, Offerdal, Sösjö och Kall.

Frostvikens norra lappby disponerar ett mindre gränsbetesområde om 29 km² i Norge. Lappbyns betesområde för barmarkstiden omfattar inom svenskt område en areal av 779,5 km². Vinterbetesområdet, som icke utgör ett sammanhängande betesfält, omfattar en totalareal av 514 km², varav 232 km² korsar med vinterbetesområdet för Vilhelmina södra lappby.

Frostvikens mellersta lappby har för barmarkstiden ett betesområde med en areal av 1 079,5 km². Lappbyns vinterbetesområde omfattar en areal av 1 183 km².

Frostvikens södra lappby utnyttjar barmarkstid ett betesområde med en areal av 908,5 km². Lappbyns vinterbetesområde utgöres av spridda betesfält i trakten av Skyttmon med en sammanlagd areal av 374 km². Dessutom finnes vid Svaningssjön ett reservbetesområde för vintertiden med en areal av 344 km².

Hotagens lappby begagnar under barmarkstiden ett betesområde med en areal av 1 993,5 km². Vinterbetesområdet, som är beläget vid Skyttmon, omfattar en areal av normalt 554 km².

Offerdals lappby förfogar över ett betesområde för barmarkstiden med en areal av 1 281,5 km². Vinterbetesområdet för lappbyn ligger i huvudsak öster om Kyrkås. Det omfattar en areal av 903 km². Öster om Landön har lappbyn ett reservbetesområde för vintertiden med en areal av 643 km².

Sösjö lappbys betesområde för barmarkstiden omfattar en areal av 693 km². Lappbyns vinterbetesfält återfinnes öster om Kallsjön inom en totalareal av c:a 785 km². Vid Klåxåsen öster om sjön Näckten har lappbyn ett annat vinterbetesområde med en areal av 225 km², som numera endast kan begagnas vid gynnsamma förhållanden för flyttning över Storsjön.

Kalls lappby har för barmarkstiden ett betesområde med en areal av 651 km². Lappbyns vanliga vinterbetesområde omfattar en areal av 593 km². Intill Åreskutan har lappbyn ett reservbetesområde för vintertiden med en areal av 387,5 km².

Som framgår av redogörelsen finns alternativa vinterbetesområden i vissa lappbyar, här betecknade reservbetesområden. Dessa tages merendels i anspråk endast under sådana vintrar, då de vanligen utnyttjade vinterbetesområdena icke kan brukas, såsom vid tjockt snötäcke och vid isbildningar i laven eller på marken.

Söder om tvärbanan Östersund—Storlien ligger lappbyarna Tåssåsen, Tranris, Handölsdalen, Mittådalen, Tännäs och Idre. Av dessa är numera Tranris och Handölsdalens lappbyar sammanförda till en benämnd Handölsdalens lappby. Betesområdet för Idre lappby är till huvudsaklig del beläget inom Kopparbergs län.

Tåssåsens lappby utnyttjar barmarkstid ett betesområde med en areal av 2 315 km². Lappbyns vinterbetesområde omfattar en areal av 982 km², varav c:a 250 km² utnyttjas även barmarkstid.

Förutvarande Tranris lappby utnyttjade barmarkstid ett betesområde med en areal av 968 km² och tidvis även ett äldre sedvanerättsområde norr om Ottsjön med en areal av 261,5 km². Vinterbetesområdet redovisas här nedan tillsammans med Handölsdalens lappby.

Handölsdalens lappby disponerar barmarkstid förutom ovan för Tranris lappby angivna areal ett betesområde med en areal av 1 120 km². Vinterbetesområdet omfattar en areal av 1 503 km². Dessutom utnyttjar lappbyn huvudsakligen under flyttningarna betesmark vid Särvfjället inom ett område med en areal av 587 km².

Mittådalens lappby utnyttjar barmarkstid ett betesområde med en areal av 2 054 km². Lappbyns vinterbetesområde omfattar en areal av 866,5 km². Ett med Handölsdalens lappby gemensamt betesområde vid Särvfjället med en areal av 587 km² brukar under sensommaren och förhösten uppsökas av strövrenar huvudsakligen från Mittådalens lappbys betesområde för barmarkstiden.

Tännäs lappby har ett betesområde för barmarkstiden med en areal av 903 km². Vinterbetesområdet omfattar 675 km².

Idre lappby utnyttjar barmarkstid ett betesområde med en areal av 930 km². Vinterbetesområdet för lappbyn omfattar en areal av 471 km². Detta vinterbetesområde brukar uppsökas av strövrenar redan under höstmånaderna före den egentliga vinterbetessäsongens början.

För samtliga lappbyar söder om tvärbanan gäller, att vinterbetesområdena utgör ett praktiskt taget sammanhängande område, och det förekommer att lappbyarnas betesfält korsar varandra. Vid arealbestämningen har sådana korsande områden fördelats mellan lappbyarna i proportion till utnyttjandet, där de icke upptagits särskilt.

Den sammanlagda bruttoarealen av de utnyttjade renbetesmarkerna inom lappbyarna i Jämtlands län är 27 557 km², varav 232 km² korsar med betesområde för en lappby i Västerbottens län. Av den angivna bruttoarealen är 2 448 km² reservbetesområden, som ej utnyttjas regelbundet. Av de normalt utnyttjade renbetesmarkerna 25 109 km² omfattar vinterbetesområdena 37,5 % och betesområdena för barmarkstiden 62,5 %.

Sammandrag

Betesområdena för lappbyarna i Norrbottens län omfattar en sammanlagd bruttoareal av 107 527 km² och för lappbyarna i Västerbottens och Jämtlands län 57 009 km². Den sammanlagda bruttoarealen av betesområdena för fjällrenskötseln är 127 336 km² och för skogsrenskötseln 44 078 km², inberäknat för fjällrenskötsel och skogsrenskötsel gemensamma betesområden med en

areal av 6 878 km². Bruttoarealen av samtliga betesområden är 164 536 km², varav 12 030 km² ligger i Norge.

Vatten-, impediment- och kulturområden

De i föregående avsnitt redovisade arealerna för lappbyarnas betesområden avser som nämnts bruttoarealer, exklusive sådana vid lappbygränserna belägna vattenområden, vilka vid den planimetriska uppmätningen utelämnats av mätningstekniska skäl. Då utredningen söker nettoarealen för den nyttiga betesmarken, är det nödvändigt att reducera den uppmätta bruttoarealen med arealen av sådana områden, som inte erbjuder något renbete. De onyttiga områdena utgöres av dels vattenytor och högfjällsimpediment (impediment under högfjällsnivån har inte kunnat uppskattas), och dels bebyggda och uppodlade markområden (kulturområden). Utbredningen av sådana från renbetessynpunkt onyttiga områden har utredningen bestämt på följande sätt för de olika kategorierna vatten, höjdimpediment och kulturområden.

Vattenområden

Som redan nämnts har åtskilliga vattenytor utelämnats från den uppmätta bruttoarealen, nämligen sådana vattendrag som bildar gräns mellan lappbyar och andra vattenfigurer som direkt ansluter till gränsvattendragen samt vissa större sjöar. Ytan av övriga vatten har arealbestämts genom uppmätning på karta i skalan 1 : 400 000 med hjälp av ett rutnät. Denna metod innebär att sådana småvatten försummas som inte är avbildade på kartan. Detta kompenseras av att åtskilliga smärre på kartan inritade vattenfigurer i gengäld inte har upptagit en hel mätruta men räknats som de täckt en hel ruta. Med hänsyn till att frekvensen av småvatten, som ej har markerats på kartan, kan antagas samvariera med de på kartan inritade smärre vattenfigurerna, torde mätresultatet i själva verket vara mera noggrant än den tillämpade mätmetoden i och för sig medgiver. Något ytterligare avdrag bör följaktligen inte göras för sådana småvatten, som ej är inritade på kartan. De uppmätta vattenytorna redovisas särskilt för de olika årstidsområdena i lappbyarna. (Tabellerna 3.7 och 3.8.)

Impedimentområden

I fjälllappbyarna är betesområdena för barmarkstiden som regel belägna på stor höjd över havet. Stora områden ligger ovanför trädgränsen och delvis även ovanför växtlighetsgränsen för gröna växter. Denna omständighet måste beaktas vid uppskattningen av betestillgångarna, emedan växtmattan på de högre nivåerna är gles och artfattig och därför erbjuder mindre bete

än genomsnittet. De allmänna betingelserna för vegetation varierar icke blott med höjden över havet utan även med den geografiska breddgraden.

För att klarlägga höjdnivåns inverkan på tillgången av bete har renbetesmarksutredningen som ett led i de biologiska undersökningarna bestämt dels betesfodermängden per ytenhet i förekommande växtsamhällen i olika höjdsikt och dels den övre höjdgränsen för betesproducerande mark. En bestämning av den totala tillgången på betesfoder förutsätter vidare kännedom om de olika höjdsiktens andel av landytan. Av särskild betydelse är en noggrann kännedom om de egentliga höjdimpedimentens utbredning, dvs. arealen av sådana högfjällsområden, som inte producerar så mycket betesfoder att renarna kan tillgodogöra sig det. Med anledning härav har utredningen sammanställt uppgifter för renskötselområdets olika delar dels över höjdsiktens utbredning, vilken återges länsvis (se nedan), och dels över arealen mark i de olika lappbyarna över nivån 1 000 meter över havet (tabell 3.9—10). Sistnämnda areal har uppmätts på karta i skalan 1 : 2 000 000 medelst ett rutnät. För nu aktuella ändamål är precisionen i mätmetoden tillfredsställande. Med dessa primäruppgifter som grund har utredningen beräknat den verkliga arealen av höjdimpedimenten på följande sätt.

Den övre höjdgränsen för nyttig renbetesmark (grönbete) har av utredningen satts vid 1 000 meter över havet i fjällappbyarna fr. o. m. Könkämä t. o. m. Jákkákaska, vid 1 100 meter fr. o. m. Tuorpon t. o. m. Ranbyn, vid 1 200 meter fr. o. m. Umbyn t. o. m. Frostvikens mellersta, vid 1 300 meter fr. o. m. Frostvikens södra t. o. m. Kall samt vid 1 400 meter fr. o. m. Tåssåsen t. o. m. Idre. Höjdgränsen ligger sålunda allt högre ju sydligare lappbyn är belägen. Yttervärderna 1 000 meter och 1 400 meter är valda med ledning av upplysningar i tillgänglig biologisk litteratur och med stöd av gjorda iakttagelser rörande växtlighetens utbredning. »Trappstegen» har lokaliserats med beaktande av den geografiska breddgraden och förekomsten av fjällpass mot Norska havet i väster, som medför inslag av maritimt klimat och ändrade betingelser för vegetation. För varje lappby har markarealen ovanför växtlighetsgränsen därefter beräknats genom nedproportionering av totalarealen över 1 000-meters nivån med ledning av nedan angivna uppgifter om de olika höjdsiktens utbredning.

Höjdsikt, meter över havsnivån	Höjdsiktens totalareal i km ² länsvis		
	Norrbottens län	Västerbottens län	Jämtlands län
600— 800	11 700	6 500	10 800
800—1 000	5 900	2 800	5 500
1 000—1 200	4 000	1 200	1 000
1 200—1 400	2 340	360	280
över 1 400	1 660	240	320
Summa	25 600	11 100	17 900

Källa: Atlas över Sverige, sid. 1—2: 4 och 5. Diagram över höjdsiktens arealförhållanden.

Kulturområden

I många lappbyar når betesområdena långt ned i bebyggda trakter, där en del av landarealen upptages av odlad mark, samhällen, landsvägar och järnvägar. I de inre delarna av Norrland utgör kulturområdena en liten del av landytan, i flera lappbyar mindre än en procent. I kustbygden ligger denna procentsats högre, i enstaka lappbyar vid c:a fem procent. Den av utredningen valda metoden för att bestämma betestillgångarna förutsätter kännedom om de från kulturområdena rensade nettoarealerna. Med anledning härav har utredningen bestämt kulturområdenas andel av landytan. Grundkällan är jordbruksräkningen 1956 (Sveriges officiella statistik). Denna källa innehåller uppgifter kommunvis rörande areal åker, kultiverad betesmark och naturlig äng. Dessa arealuppgifter har utredningen omräknat till procent. (Tabell 3.11.)

För varje lappby har andelen kulturområden därefter bestämts som ett schematiskt genomsnitt för de kommuner, där betesområdena är belägna. Genomsnittsvärdena har i vissa fall jämkats uppåt med hänsyn till förekomst av gårdsplaner, vägar, större samhällen o. dyl. Andelen kulturområden har beräknats på bruttoarealen inklusive vatten för att kompensera bortfallet av strandområden intill samhällen, vid odlingar, m. m.

Betesområdenas nettoareal

Föreliggande uppgifter om utbredningen av vatten, höjdimpediment och kulturområden möjliggör en bestämning av kvarstående nettoareal renbetesmark i de olika lappbyarna. Med nettoareal avses här ytan av all mark som återstår, sedan avdrag skett för vattenområden, högfjällsimpediment och kulturområden. Denna nettoareal inkluderar följaktligen en mängd smärre markområden, som i praktiken icke erbjuder något renbete, nämligen stenskravel, berghällar och andra från renbetessynpunkt onyttiga områden. På grund av att den genomsnittliga betestillgången per ytenhet icke är lika stor inom de olika årstidsområdena, är det nödvändigt att bestämma nettoarealen för varje särskilt avgränsat årstidsområde. För de uppskattningar om betestillgångarna, vartill materialet i fråga skall begagnas av utredningen, synes det däremot som regel inte vara motiverat att inom de olika lappbyarna redovisa motsvarande värden för eventuellt förekommande särskilda betesområden för undergrupper av lappby.

I enlighet härmed har i tabellerna 3.12—15 intagits arealuppgifter endast för de olika årstidsområdena för hela lappbyar.

Nettoarealen för olika kategorier av lappbyar och betesområden framgår av följande sammandrag.

Område	Betesområden för barmarkstiden	Vinterbetesområden	Summa
Fjällappbyarna i Lappland	145 054	35 666	80 720
Skogslappbyarna i Lappland	18 226	9 447	27 673
Lappbyarna i Jämtlands län	13 998	8 297	22 295
Koncessionslappbyarna i Norrbottens län, c:a			12 200
Samtliga			² 142 888

¹ Härav sommarbete 19 621 km² samt vår- och höstbete 25 433 km².

² Härav utgör cirka 6 000 km² ett dubbelredovisat område, som utnyttjas för både fjällrenskötsel och skogsrenskötsel. Den totala nettoarealen av de regelbundet utnyttjade betesområdena är följaktligen cirka 137 000 km².

Lavtillgångar inom vinterbetesområdena

Marklavarna utgör den viktigaste betestypen under vintern. Kännedom om lavmarkernas utbredning, lavmattans täckningsgrad och lavarnas tillväxtförhållanden är därför en förutsättning för att tillgången på vinterbete skall kunna bestämmas. Dessutom måste hänsyn tagas till marklavens åtkomlighet. Om lavmattans täckningsgrad saknas för närvarande närmare uppgifter för större områden. Av arbetsekonomiska skäl har särskilt primärmaterial härom inte kunnat insamlas av renbetesmarksutredningen. Bedömningen av lavmarkernas bärighet har därför grundats på annat material, som varit tillgängligt för utredningen. Rörande lavarnas tillväxtförhållanden har vissa undersökningar gjorts av utredningen i syfte att få kunskap om produktionen av lavbete. Tillvägagångssättet beskrives i kapitel 4. Rörande lavmarkernas utbredning inom de olika lappbyarnas vinterbetesområden har renbetesmarksutredningen sammanställt särskilda uppgifter. Grundkällan är här skogstaxeringarna, vid vilka förekommande markvegetationstyper i barrskogsregionen registrerats. Med undantag av de nordligaste fjälllappbyarna i Norrbottens län och några lappbyar i Jämtlands län ligger renarnas vinterbetesområden i barrskogsregionen. Materialet från skogstaxeringarna synes därför kunna begagnas för en uppskattning av lavmarkernas utbredning.

Förekomsten av lavbärande skogsmark inom vinterbetesområdena redovisas i tabellerna 3.16—17. Med uttrycket »lavbärande skogsmark»¹ avses all skogsmark med mera betydande inslag av lav i markvegetationen. Detta innebär, att strukturella skillnader i den lavbärande skogsmarken icke har medräknats, trots att sådana givetvis kan förekomma. Primärinformationer

¹ Se Atlas över Sverige, blad 98, där motsvarande skogsmark benämnes »lavskogar och mossrika barrskogar med fläckar av lav».

om sådana kvalitetsskillnader saknas i det grundmaterial, som utredningen haft att tillgå, och det har därför inte varit möjligt att beskriva förekommande kvalitetsvariationer. Denna mindre noggrannhet vid beräkningen av lavtillgångarna bör beaktas vid jämförelser av betningsintensiteten inom olika regionala delar av renskötselområdet, t. ex. mellan lappbyar i norra och södra Lappland. Inom en och samma region (länsdel) med i stort sett likvärdiga biologiska betingelser torde de slumpmässiga variationerna i huvudsak utjämnas, så snart det bedömda betesområdet omfattar en större markyta. Jämförelser mellan närbelägna lappbyar av de erhållna genomsnittsvärdena bör alltså kunna ske med betryggande säkerhet. Om det för speciella ändamål är behövt att undersöka smärre variationer i lavförekomsterna, torde undersökningar inom mindre markområden i varje särskilt fall kunna utföras för rimliga kostnader.

Arealen lavbärande skogsmark angives av utredningen med en noggrannhet på 5 km² när. Utbredningen av den lavbärande skogsmarken angives även i procent av all skogsmark inom lappbyarnas vinterbetesområden. Vid uträknandet av den verkliga lavmarksarealen har utredningen använt nämnda procentsats för hela nettoarealen, trots att skogsmarksarealen i själva verket är något mindre än den totala nettoarealen av betesområdet. En del av landytan upptages nämligen av myrar. Detta förfaringssätt innebär, att utredningen åsatt myrarna ett betesvärde, som motsvarar skogsmarkens genomsnittliga betesvärde. Utredningen har härvid tagit hänsyn till att myrarna som regel är eftersökta betesplatser både på förvintern, ofta ända in i december månad, och på eftervintern då barmarksfläckar brukar bildas på avblåsta myrområden, bl. a. på tuvöar som inte sällan är lavbeväxta.

I de nordligaste fjällappbyarna ligger vinterbetesområdena delvis ovanför barrskogsgrensen. Då skogstaxeringar har bedrivits endast i barrskogszonen innehåller taxeringsmaterialet följaktligen inga uppgifter om lavförekomst i fjällbjörkszonen. För att kunna bestämma betesvärdet av lavförekomsterna i fjällbjörkszonen har utredningen nödgats gå en omväg och därvid förfarit på följande sätt.

Av de linjetaxeringar, som utfördes av 1909 års renbeteskommission i de sex nordligaste fjällappbyarna i Norrbottens län, framgår att lavmarksfrekvensen i fjällbjörkszonen i genomsnitt var 33 % högre än i barrskogszonen, och att den var högst i Könkämä och Lainiovuoma (enligt kommissionens sätt att avgränsa lavmarken 73 % av markytan), något lägre i Saarivuoma och Talma (57 %) och lägst i Rautasvuoma och Kaalasvuoma (46 %). Kommissionens sätt att avgränsa lavmarken synes dock inte ha varit densamma som vid skogstaxeringarna. Kommissionens procentsiffror måste därför nedproportioneras för att motsvara uppgifterna i skogstaxeringsmaterialet. En mindre jämkning synes vidare vara motiverad med hänsyn till att den lågvuxna och långsamt återväxande påskrislaven är förhärskande ovan barr-

skogsgränsen, medan de ymnigare och mera snabbväxande egentliga renlavarna är vanligast nedanför samma gräns. Den sålunda beräknade lavmarksfrekvensen ovan barrskogsgränsen redovisas i tabell 3.16.

Utredningens sätt att uppskatta lavtillgångarnas bärighet utgående från ett för en längre tidsperiod beräknat genomsnittsantal renbetesdagar inom de olika betesområdena innebär, att hänsyn också tagits till lavens varierande åtkomlighet, i den mån utnyttjandegraden har påverkats därav.

Skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder

I samband med inventeringen av renbetesmarkerna är det även önskvärt att överblicka betydelsen av skogsavverkningarnas och skogsvårdsåtgärder-
nas inverkan på möjligheterna att utnyttja tillgängliga renbeten särskilt inom vinterbetesområdena. Genom att skogsavverkningar och även skogsvårdsåtgärder numera bedrivs över stora sammanhängande ytor, torde effekten av sådana åtgärder framträda på ett mera påtagligt sätt än tidigare.

Från skogsbrukets sida har vid olika tillfällen gjorts gällande att förekomst av renar inom avverkningsområden försvårar avverkningsarbetenas ändamålsenliga bedrivande och ökar avverkningskostnaderna. Så länge körningar till stor del utfördes med häst efter iordningställda hästbasvägar förekom klagomål över att vinterbetande renar genom tramp skadade sådana basvägar och försvårade körningarna. Sedan tyngre transporter börjat utföras med motordrivna dragredskap har dock dessa klagomål i huvudsak upphört. Från skogsbrukets sida har också anförts, att renar i vissa fall kan åsamka skador på återväxande skog i känsliga skeden av återväxtperioden och på nyplanterade skogsområden, där antalet satta plantor som regel icke inkluderar någon marginal för oförutsedda skador av renar.

Renskötarna å sin sida har vid upprepade tillfällen, främst inom de lappbyar där skogsbruket bedrivs mest livligt, framfört klagomål över att renskötelsen åsamkas olägenheter av skogsbruket. De från renskötelsens synpunkt mest känsliga områdena är givetvis lavmarkerna. Där stora sammanhängande avverkningsfält upptages på vinterbeteslanden händer det att renarna inte kan hållas på bete inom området. Avverkningsavfall ligger kvar och hindrar renbetning under lång tid. På öppna ytor blir snötäcket ofta vindpackat och så hårt, att renarna inte förmår gräva efter lav. Denna sistnämnda olägenhet kvarstår så länge återväxande träd ej uppnått sådan höjd, att inverkan av vindar icke längre framträder. Enligt renskötarnas uppgifter har lavtillgångar i viss omfattning gått förlorade genom hyggesbränning och andra former av markberedning. Klagomål har förekommit från renskötarhåll över att bränningarna inverkar även på tillgången av renbete för barmarkstiden. Sådana klagomål har dock som regel endast framförts i initialskedet, innan egentlig erfarenhet vunnits av bränningar-

nas inverkan, medan de normalt upphört så snart mera erfarenheter av bränningarna erhållits.

För att minska de olägenheter som skogsvårdsåtgärderna kan innebära för renskötseln har samarbete sedan länge bedrivits mellan domänverket och lappväsendet. Revirförvaltarna brukar lämna uppgift till lappväsendet om planlagda skogsvårdsarbeten på renbeteslanden. Planerna granskas tillsammans med lappbyarna, och renskötarna får tillfälle att framföra sina önskemål om jämkningar av arbetsplanerna. Detta samarbete har gått bra, och jämkningar av arbetsplanerna har som regel vidtagits i skälig omfattning. Skogsvårdsåtgärder av mera genomgripande art, såsom hyggesbränningar, brukar oftast icke beröra egentliga lavmarker. De företas i allmänhet på sådana marker, där förutsättningarna för skogsåterväxt är ogynnsamma på grund av tjockt råhumustäcke m. m.

Mera omfattande erfarenhet av de moderna skogsvårdsåtgärdernas inverkan på renskötselns förutsättningar föreligger numera från Malå revir i Västerbottens län, där dylika åtgärder genomförts tidigast i ganska stor omfattning. Erfarenheterna ger vid handen, att de olägenheter som renskötseln utsätts för dels är av övergående natur och dels som regel ej medför försämrad tillgång på renbete, däribland lav. Större olägenheter torde ej heller ha uppkommit för skogsbruket av den renbetning som förekommit inom Malå revir, trots att renar betats där året om. Dessa erfarenheter synes visa, att det ej finns anledning att befara att olägenheterna för renskötseln skulle bli särskilt stora av de skogsvårdsåtgärder, som förekommer i norrlandsskogarna.

För att belysa omfattningen av bedrivna skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder återger utredningen vissa uppgifter om skogsbrukets omfattning i skogsregionerna i övre och mellersta Norrland. Övre Norrlands-regionen omfattar Norrbottens och Västerbottens län och Mellersta Norrlands-regionen Jämtlands och Västernorrlands län. Enligt Statistisk Årsbok, årgång 1964, är skogsmarksarealen i km² följande för olika ägarekategorier (år 1961).

Ägare-kategori	Övre Norrland	Mellersta Norrland	Summa
Kronoskogar	32 550	2 730	35 280
Övriga allmänna skogar	4 220	2 530	6 750
Bolagsskogar	11 380	20 150	31 530
Övriga enskilda skogar	24 650	20 520	45 170
Samtliga	72 800	45 930	118 730

Skogsvårdsåtgärder av olika slag har för år 1962 redovisats inom de båda regionerna å nedan angivna arealer i km².

Åtgärdstyp	Övre Norrland	Mellersta Norrland	Summa
Hyggesrensning	904,9	381,1	1 286,0
Markberedning	230,8	143,5	374,3
Skogsodling	244,8	157,5	402,5
Röjning ¹	815,5	318,1	1 133,6
Samtliga	2 196,0	1 000,4	3 196,4
% av skogsmarksarealen	3,0	2,2	2,7

¹ Avser röjning i plant-, ung- och stavaskog.

Av uppgifterna framgår att den årligen behandlade ytan omfattar en ganska liten andel, i genomsnitt 2,7 % av den totala skogsmarksarealen. Beaktar man vidare att olika åtgärdstyper på något längre sikt förekommer inom samma områden, blir andelen av den behandlade ytan för en längre tidsperiod i verkligheten mindre än ovan angivna årsandel utvisar. Skogsvårdsåtgärdernas inverkan på renbetestillgångarna torde, på grund av att åtgärderna till mycket stor del bedrivs inom områden där renbete icke finns i större omfattning, vara ännu mindre än anförda uppgifter ger vid handen.

Omfattningen av de årliga avverkningarna framgår av följande uppgifter rörande virkesförråd, årlig tillväxt och uttagna virkeskvantiteter.

	Övre Norrland	Mellersta Norrland	Båda regionerna	Hela landet
Virkesförråd, milj. m ³ sk., enl. riksskogstax.				
1953—67	460	351	811	2 116
Trädslag %				
tall	47	28		40
gran	35	57		44
övriga	18	15		16
Årlig tillväxt, milj. m ³ sk.	10,6	9,9	20,5	68,4
m ³ sk. per hektar	1,5	2,7		3,1
Årlig avverkning, genom- snitt för säsongerna 1952/53—1961/62				
milj. m ³ sk.	8,7	6,8	15,3	49,3
Trädslag %				
tall	54	25		37
gran	32	65		49
övriga	14	10		14

Av intresse i förevarande sammanhang är omfattningen av den årliga avverkningsarealen uttryckt i procent av totalarealen skogsmark. En uppfattning därom kan man få av skogsvårdsstyrelsernas uppgifter om verkställd utsyning av skog för avverkning. Sådana utsyningar förekommer huvudsakligen i skogar tillhörande ägarekategorin övriga enskilda skogar. Åren 1957—1961 har dessa enligt Skogsstatistisk årsbok omfattat i Övre Norrland 2,2 % och i Mellersta Norrland 1,5 % av totalarealen skogsmark för denna ägarekategori. Genomsnittet för båda regionerna är 1,9 %. Uppgifterna är av olika skäl något osäkra och bör ej användas som norm för att uppskatta avverkningsarealen i skogar tillhörande övriga ägarekategorier. Någon direkt uppgift om den årliga avverkningsarealen för samtliga skogar finns tyvärr inte. Uppskattningsvis omfattar den i genomsnitt ej fullt 1,5 % av den totala skogsmarksarealen. Någon större olikhet synes icke föreligga i fråga om den relativa avverkningsintensiteten i tall- och granskogar. I förhållande till äldre tid har avverkningsarealen ökat betydligt i de lappländska skogarna och i mindre grad även i skogarna i kustlandet.

Bland de åtgärder som under senare år vidtagits i skogsvårdande syfte märks den kemiska bekämpningen av lövområden. Med anledning av att renägarna uttalat farhågor för att de kemiska bekämpningsmedlen genom sin giftverkan kan utsätta renarna för skada, vill utredningen beröra även denna fråga.

Domänstyrelsen har upplyst, att de vanligaste lövbekämpningsmedlen är några ogräsmedel (herbicider) innehållande fenoxiättiksyror 2,4-D och 2,4,5-T (tidigare benämnda hormonderivat). Herbiciderna har i regel låg giftverkan men är ej helt ofarliga. Som exempel på lövbekämpningsmedlens giftverkan kan nämnas, att en ren med kroppsvikten 80 kg — motsvarande slaktvikt 40—45 kg — skulle omedelbart efter besprutningen på några timmar behöva fullständigt avbeta 500 m² av ett med vanlig dos av 2,4-D-syra behandlat lövområde för att uppnå en med 50 procents sannolikhet dödade giftkoncentration i kroppen. För en renkalv med kroppsvikten 20 kg — slaktvikt ca 12 kg — blir motsvarande betesyta 125 m².

Lövbekämpningsmedlens inverkan på djur sker på olika sätt. Vanligen iakttages aptitnedsättning och svaghet samt vid större doser även rörelsesvårigheter. I koncentrerad form vållar preparaten irritation på slemhinnor. Fisk kan påverkas och dödas. Efter vad svenska försök har utvisat rör inte nötboskapen hö och vatten, som besprutats med lövbekämpningsmedel. Enligt utländska uppgifter betar djuren med begärlighet levande växter, som besprutats med lövbekämpningsmedel. Detta anses bero på att besprutningen medför kraftigt stigande sockerhalt i växterna. Även giftiga växter kan härigenom bli begärliga för djuren. Idisslande djur kan påverkas av de kemiska bekämpningsmedlen via mikroorganismerna i vommen, där giftämnen kan bildas och skada blodpigmentet. Blodets förmåga att

uppta syre kan härigenom försämrans i sådan grad, att döden inträder till följd av syrebrist i kroppsvävnaderna. Några sådana skador har dock icke iakttagits i Sverige.

Andra kemiska bekämpningsmedel, såsom vissa insektsmedel (insekticider), kan på grund av att de innehåller fettlösliga giftämnen medföra speciella verkningar på levande djur. De fettlösliga giftämnena kan sålunda upplagras i kroppens fettvävnader, och giftmängden kan efter en längre tids förtäring av små doser genom ackumulation till slut bli så stor att förgiftning kan inträda om fettdepåerna tages i anspråk. Domänstyrelsen har upplyst att någon total bekämpning med insektsmedel hittills icke har utförts av domänverket, samt att särskilt tillstånd av styrelsen erfordras för att genomföra en sådan.

De kemiska lövbekämpningsmedlens giftverkan bl. a. på renar är föremål för särskilda undersökningar vid statens veterinärmedicinska anstalt. När resultaten av de bedrivna undersökningarna föreligger färdiga, torde det bli möjligt att mera utförligt belysa frågan om herbicidernas inverkan.

Förgiftningsrisken för renarna kan tills vidare bedömas endast med ledning av försök med andra djur. Normalt synes den vara obetydlig t. ex. vid flygbesprutning av lövområden, på grund av de låga koncentrationer av verksam substans som förekommer. Vid flygbesprutning är en vanlig koncentration 1 500—2 000 gram verksam substans per hektar. Av denna mängd faller bara en del ned till marken och försvinner där relativt snabbt genom nedbrytning. Koncentrationen i markvegetationen blir vid flygbesprutning så liten, att det inte föreligger någon praktisk möjlighet för betande djur att få i sig en skadlig mängd verksam substans. Renar lär därför inte kunna utsättas för skada annat än i undantagsfall, t. ex. om ren kommer åt ett förvaringskärl med kemiska lövbekämpningsmedel.

I fråga om skogsavverkningarnas och skogsvårdsåtgärdernas inverkan på förutsättningarna för renskötsel vill utredningen sammanfattningsvis uttala, att åtgärderna hittills ej synes ha inverkat avgörande på den totala tillgången av bete för renarna. Det är emellertid ej uteslutet, att en sådan inverkan framdeles åtminstone temporärt kan bli väl märkbar inom lavbetesområdena, därest skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder framgent kommer att bedrivas i stor omfattning i de trakter där lavbetena återfinns. Lokalt synes vissa olägenheter redan ha framträtt inom sådana områden, där skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder förekommit i stor omfattning på de för renbetning utnyttjade lavmarkerna. Med hänsyn till att vissa åtgärder även befrämjar renbetet och att skogseldarna, som i forna tider kunde orsaka stora skador i lavmarkerna, numera tack vare övervakning nästan helt upphört, torde skogsbrukets inverkan på renbetet totalt sett ej ha inneburit någon avgjord försämring i förhållande till äldre tid.

Renantal i lappbyarna

Utredningens metod att bestämma den vid normala förhållanden utnyttjade mängden renbete förutsätter kännedom om renantalet i de olika lappbyarna. Renantalerna är kända med större noggrannhet endast de år renräkningar hållits. Visserligen antecknas renantal årligen i de renlängder, som jämlikt 19 § renbeteslagen skall upprättas för lappbyarna, men erfarenheten visar att renlängderna ej alltid är helt rättvisande. Renantalet enligt renlängden kan därför normalt icke läggas till grund för en bestämning av betesutnyttjandet. Emedan renantalet växlar från tid till annan, synes det vidare vara nödvändigt att bestämma ett genomsnittligt renantal för en längre tidsperiod, i detta fall tiden efter andra världskriget. Det erhållna genomsnittsantalet kan i vissa fall behöva jämkas. Så torde böra ske om renräkningen i någon lappby blivit ofullständig. Det verkliga renantalet kan i sådana fall uppskattas med nöjaktig noggrannhet med ledning av räkningsresultaten från närliggande lappbyar. Om renräkningar utförts med växlande tidsmellanrum kan ett ovägt medeltal stundom bli något missvisande. I sådana fall är det lämpligt att vid bestämning av betesutnyttjandet utgå från ett tidsvägt medeltal. Stundom kan det vara motiverat att jämka de erhållna genomsnittsvärdena även av andra skäl, t. ex. ensidig renströvning. När så skett, har detta särskilt anmärkts i redogörelsen för renantal i lappbyarna.

Lappbyarnas betesfält är inte överallt avgränsade av naturliga skiljelinjer, som motverkar renströvning mellan lappbyarna. Med anledning härav är det motiverat att i vissa fall utgå från ett gemensamt medeltal för ett större område med goda naturliga gränser och därefter uppdelat det erhållna totalantalet renar på de olika lappbyarna inom området med beaktande av hur belastningen under den undersökta tidsperioden i verkligheten har varit fördelad mellan lappbyarna.

Utredningen har insamlat uppgifter om renantal i lappbyarna under åren efter 1930. För varje lappby har utredningen beräknat ett ovägt aritmetiskt medeltal för tiden 1945—1960. För vissa lappbyar anges dessutom ett mittvärde, som utvisar genomsnitt av högsta och lägsta renantal under samma tid.

Fjälllappbyarna norr om Torneälv

I fjälllappbyarna norr om Torneälv har renräkning ägt rum 1931, 1934, 1937, 1940, 1944, 1947, 1951, 1955, 1959 och 1963. Räknade renantal framgår av följande sammanställning.

1955 års renräkning var icke helt fullständig i Saarivuoma och Talma lappbyar. Under 1950-talet har renströvning förekommit dels till Talma från de två nordligare lappbyarna Saarivuoma och Lainiovuoma och dels till Könkämä och från den angränsande lappbyn Lainiovuoma i sådan omfatt-

År	Könskämä	Lainiovuoma	Saarivuoma	Talma	Summa
1931	17 814	9 429	11 936	6 684	45 863
1934	16 798	11 449	12 432	4 521	45 200
1937	13 327	8 199	8 595	1 220	31 341
1940	13 390	7 556	7 608	1 066	29 620
1944	10 901	9 009	8 309	1 576	29 795
1947	9 681	9 815	9 046	3 600	32 142
1951	12 045	15 650	14 720	6 750	49 165
1955	15 492	17 175	11 600	5 747	50 014
1959	11 932	10 329	8 285	3 456	34 002
1963	9 686	9 715	7 257	2 871	29 529
1947—59 Medeltal	12 288	13 242	10 913	4 888	41 331
Mittvärde	12 587	13 495	11 503	5 103	41 708

ning, att den bör beaktas vid bestämning av betesutnyttjandet. Lämpliga renantal för beräkning av betesutnyttjandet torde vara för Könskämä 12 500, för Lainiovuoma 13 000, för Saarivuoma 11 500 och för Talma 6 000.

Fjällappbyarna mellan Torne och Lule älvar

I dessa lappbyar har renräkning genomförts 1931, 1934, 1937, 1940, 1944, 1947, 1951, 1955 och 1961. 1955 års räkning omfattade ej lappbyarna Norrkaitum och Mellanbyn. Räkningensresultaten framgår av följande sammanställning.

År	Rautas- vuoma	Kaalas- vuoma	Norrkaitum	Mellanbyn	Sörkaitum	Summa
1931	10 858	9 570	17 035	8 277	9 031	54 771
1934	7 187	6 986	11 496	6 094	6 158	37 921
1937	2 447	2 138	4 331	2 409	2 007	13 332
1940	2 972	2 589	5 070	2 744	2 535	15 910
1944	2 593	2 775	6 522	2 887	3 630	19 397
1947	4 375	3 961	9 295	3 204	4 712	25 547
1951	6 730	6 759	13 714	5 505	6 938	39 646
1955	7 274	7 587	13 168	15 127	7 704	40 860
1961	4 770	6 497	11 846	6 618	6 107	35 838
1964 ¹	4 054	5 129	10 377	5 430	5 613	30 603
1947—61 Medeltal	5 787	6 206	12 006	5 114	6 365	35 473
Mittvärde	5 825	5 774	11 505	4 906	6 208	33 204

¹ Enligt renlängd.

År 1955 torde renantalet i Norrkaitum i verkligheten ha varit c:a 15 000 och i Mellanbyn c:a 6 500. Under 1950-talet har renströvning förekommit från Norrkaitum till Kaalasuoma, vilket bör beaktas vid bestämning av

betesutnyttjandet. Då 1955 års renräkning ej omfattade samtliga lappbyar inom området bör de erhållna genomsnittstalen i ett par fall höjas något. Lämpligt synes vara att vid beräkning av betningsintensiteten utgå från följande renantal: Rautasvuoma 6 000, Kaalasvuoma 6 500, Norrkaitum 12 500, Mellanbyn 5 500 och Sörkaitum 6 500.

Fjällbyarna i Jokkmokks socken

I dessa lappbyar har renarna räknats 1931, 1934, 1937, 1940, 1944, 1947, 1950, 1955 och 1959. För Jákkåkaska lappby finns separata uppgifter om renantal fr. o. m. 1947, dvs. från första renräkningen efter det att lappbyn avskilts från Sirkas. Antal renar framgår av följande sammanställning.

År	Sirkas	Jákkåkaska	Tuorpon	Summa
1931	24 902		12 974	37 066
1934	19 579		9 209	28 788
1937	10 554		5 075	15 629
1940	11 565		4 894	16 459
1944	11 218		5 653	16 871
1947	11 143	2 675	6 241	20 059
1950	14 037	3 215	6 970	24 222
1955	17 147	5 387	9 564	32 098
1959	8 190	3 118	6 528	17 836
1964 ¹	8 122	2 867	5 665	16 654
1947—59 Medeltal	12 627	3 599	7 576	23 604
Mittvärde	12 669	4 031	7 903	24 967

¹ Enligt renlängd.

I lappbyarna i Jokkmokks socken har renräkningarna vanligen genomförts fullständigt i fråga om de renar, som befunnit sig i skogslandet på vinterbete. Vissa år har emellertid renskockar blivit kvar inom det vidsträckta fjällområdet i socknen och därför undgått räkning. Med anledning härav synes en mindre uppjustering av genomsnittstalen vara motiverad vid beräkningen av den utnyttjade mängden renbete. För de olika lappbyarna anses följande renantal böra läggas till grund för beräkningen: Sirkas 13 000, Jákkåkaska 4 000 och Tuorpon 8 000.

Fjälllappbyarna i Arjeplogs socken

Renräkningar har i dessa lappbyar genomförts 1931, 1934, 1937, 1940, 1944, 1947, 1950, 1955 och 1959. Räknade renantal återges i följande sammanställning.

År	Luokta-Mavas	Semisjaur-Njarg	Svaipa	Summa
1931	14 361	11 875	4 874	31 110
1934	11 027	10 417	3 298	24 742
1937	7 624	7 227	2 188	17 039
1940	5 445	4 837	4 743	15 025
1944	7 474	4 625	4 770	16 869
1947	8 271	5 644	5 153	19 068
1950	8 428	5 675	5 926	20 029
1955	12 617	9 440	4 887	26 944
1959	10 770	17 194	14 353	22 317
1964 ¹	10 358	6 946	3 540	20 844
1947—59 Medeltal	10 022	6 988	5 065	22 095
Mittvärde	10 444	7 042	5 140	23 006

¹ Enligt renlängd.

Renräkningen var ej fullständig 1955 i Svaipa lappby och 1959 i Luokta-Mavas lappby. Under åren efter andra världskriget torde antalet renar inom Semisjaur-Njargs lappbys betesområden ha varit något större än sammanställningen utvisar. En avsevärd mängd norska renar har nämligen vintertid uppehållit sig i denna lappby. I Svaipa lappby torde det erhållna medeltalet böra jämkas uppåt, emedan en del av lappbys renar undgått räkning bl. a. år 1955. Vid bestämning av betesutnyttjandet synes det vara lämpligt att utgå från följande renantal: Luokta-Mavas 10 000, Semisjaur-Njarg 7 500 och Svaipa 5 500.

Skogslappbyarna i Lappland

I norra Lappland är skogslappbyarna helt åtskilda från varandra, varför renströvning mellan dessa lappbyar inbördes icke förekommer. Däremot har det inträffat, att renar från fjälllappbyarna och från lappbyarna inom koncessionsområdena kommit in på skogslappbyarnas områden. Sådan inströvning av främmande renar har emellertid endast temporärt nått nämnvärd omfattning och torde ej uthålligt ha inverkat märkbart på uppnådd betningsintensitet. Där fjälllappbyarnas och skogslappbyarnas betesfält korsar varandra, synes betesutnyttjandet lämpligen böra bestämmas särskilt för de båda kategorierna fjällrenar och skogsrenar, emedan betningen normalt försiggår under olika årstider.

I Vittangi och Gällivare skogslappbyar har renräkningar genomförts 1931, 1934, 1937, 1940, 1944 och 1947, i Vittangi dessutom 1951, 1955, 1959 och 1964 samt i Gällivare 1950 och 1961. Renantal framgår av följande sammanställning.

År	Vittangi	Gällivare
1931	4 130	7 601
1934	3 376	8 405
1937	1 180	4 781
1940	1 479	4 886
1944	1 547	6 292
1947	1 465	5 490
1950		7 535
1951	3 440	
1955	5 891	17 436
1959	6 934	
1961		9 566
1964	8 397	19 495
1950—61 Medeltal	5 452	7 507
Mittvärde	5 187	7 528

¹ Enligt renlängd.

År 1955 genomfördes ingen renräkning i Gällivare skogslappby. Det verkliga renantalet torde detta år ha varit omkring 9 000. Vid bestämning av betesutnyttjandet bör hänsyn tagas härtill. Lämpligt synes vara att betningsintensiteten beräknas för Vittangi skogslappby efter 5 500 renar och för Gällivare skogslappby efter 8 000 renar.

Skogslappbyarna i Jokkmokks socken är Serri och Udtja. De bildades år 1946 genom delning av förutvarande Jokkmokks skogslappby. Renantal i dessa lappbyar framgår av följande sammanställning.

År	Serri	Udtja
1931	3 886	
1934	3 481	
1937	1 776	
1940	1 689	
1944	1 804	
1947	544	1 324
1950	643	1 660
1955	1 924	3 024
1959	1 945	3 715
1964	1 649	13 841
1947—59 Medeltal	764	2 431
Mittvärde	750	2 520

¹ Enligt renlängd.

De för Serri angivna renantalen för tiden 1931—1944 avser förutvarande Jokkmokks skogslappby.

I Serri lappby har någon allmän renräkning ej genomförts efter år 1950. Betesutnyttjandet torde böra beräknas i Serri utgående från 750 renar och i Udtja från 2 500 renar.

Skogslappbyarna i Pite lappmark omfattar ett i huvudsak sammanhängande markområde. Endast längst i väster åtskiljes lappbyarna av stora sjöar

m. m. Den renströvning som tidvis har förekommit mellan lappbyarna inbördes har inte varit av större omfattning, och den har inte nämnvärt inverkat på betesutnyttjandet. I viss omfattning har fjällrenar uppehållit sig inom skogslappbyarnas områden bl. a. i samband med vårflyttningen. Vid bestämning av betesutnyttjandet är det motiverat att ta viss hänsyn härtill genom att jämka renantalen uppåt. Resultatet av renräkningarna, som genomförts med 3—5 års mellanrum, framgår av följande sammanställning.

Skogslappbyarna i norra delen av Pite lappmark.

År	Ståkke	Malmesjaure	Östra Kikkejaure	Västra Kikkejaure	Summa
1931	2 766	1 498	4 774	2 990	12 028
1934	2 151	1 304	5 297	3 499	12 251
1937	970	584	3 161	2 008	6 723
1940	483	285	2 635	1 697	5 100
1944	390	214	2 432	1 772	4 808
1947	229		2 164	1 747	4 140
1950	276		2 410	2 263	4 949
1955	395		3 542	4 025	7 962
1959	575		5 108	4 829	10 512
1963	612		4 617	4 584	9 813
1947—59 Medeltal	369		3 306	3 216	6 891
Mittvärde	402		3 631	3 288	7 326

Anm. Malmesjaure upphörde som självständig lappby år 1946.

Betesutnyttjandet torde böra beräknas utgående från följande renantal: Ståkke 500, Östra Kikkejaure 3 500 och Västra Kikkejaure 3 500.

Skogslappbyarna i södra delen av Pite lappmark.

År	Mausjaure	Maskaure	År	Malå
1931	6 335	3 670	1931	3 326
1934	5 984	3 354	1935	3 612
1937	2 829	1 955	1941	1 416
1940	2 022	1 421	1947	1 771
1944	1 829	1 006	1956	1 972
1947	1 692	808	1964	1 321
1950	2 204	1 197		
1955	2 949	1 672		
1959	4 062	1 669		
1963	4 247	1 735		
1947—59 Medeltal	2 727	1 337	1947—56 Medeltal	1 872
Mittvärde	2 877	1 240		

¹ Enligt renlängd.

Betesutnyttjandet torde böra beräknas utgående från följande renantal: Mausjaure 3 000, Maskaure 1 500 och Malå 2 000.

Koncessionslappbyarna i Norrbottens län

I koncessionslappbyarna räknas renarna årligen, om betesförhållandena medger det. Räkningen verkställes av renägarföreningarna och bekostas av renägarna själva. Resultatet används som underlag för att beräkna den årliga uttaxering som renägarföreningarna verkställer hos sina medlemmar för att erhålla nödiga medel till bestridande av med renskötseln sammanhängande kostnader. Systemet medför att överblicken över renantalet som regel är mycket god. Då renströvning mellan lappbyarna endast förekommer i obetydlig utsträckning, kan genomsnittsantalet renar för en längre tidsperiod direkt begagnas för bedömningar rörande betesmarkernas bärrighet m. m. Renantal i lappbyarna framgår av följande sammanställning för tiden efter 1935.

År	Muonio	Satta-järvi	Tärendö	Kalix	Övertorneå	Sangis	Summa
1935	3 875	1 368	1 676	2 209	4 291	1 793	15 212
1940	2 393	1 093	1 104	1 793	3 476	1 485	11 344
1945	2 470	1 087	1 459	2 267	2 353	2 039	11 675
1950	3 116	1 307	1 856	2 278	3 012	2 530	14 099
1955	5 314	1 616	2 118	2 330	3 538	2 127	17 043
1960	4 280	738	1 347	1 893	2 190	1 783	12 231
1964	4 094	1 092	1 966	2 209	2 616	1 896	13 873
Genomsnitt 1935—64	3 649	1 186	1 647	2 140	3 068	1 950	13 640

Fjälllappbyarna i Västerbottens län

I fjälllappbyarna i Västerbottens län har renräkningar genomförts 1931, 1935, 1941, 1948 och 1956. För Granbyn, Ranbyn och Umbyn utvisar räkningarna följande.

År	Granbyn	Ranbyn	Umbyn	Summa
1931	4 031	7 513	5 646	17 190
1935	6 408	9 263	11 439	27 110
1941	3 423	8 709	7 577	19 709
1948	2 915	6 310	4 556	13 781
1956	6 819	9 501	6 388	22 708
1964	15 686	16 064	13 819	45 569
1948—56 Medeltal	4 867	7 906	5 472	18 245

¹ Enligt renlängd.

1935 års renräkning genomfördes i flertalet av hjordarna före slakten och utvisar bruttoantal renar. Resultatet är därför icke direkt jämförbart med övriga renräkningsresultat, som i allmänhet utvisar nettoantal renar.

De låga renantalen för år 1948 drar ned medeltalen mer än skäligt på grund av det ringa antal renräkningar som ligger till grund för beräkningen av genomsnittsantalen. Med hänsyn härtill synes vid bestämning av betesutnyttjandet under åren efter andra världskriget följande renantal i de skilda lappbyarna kunna läggas till grund för beräkningen: Granbyn 5 000, Ranbyn 8 000 och Umbyn 5 500.

För lappbyarna Vapsten, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra utvisar renräkningarna följande.

År	Vapsten	Vilhelmina norra	Vilhelmina södra	Summa
1931	3 133	4 606	4 317	12 056
1935	6 784	10 737	6 455	23 976
1941	5 158	4 979	4 352	14 489
1948	3 848	2 820	2 480	9 148
1956	5 344	5 682	3 067	14 093
1964 ¹	3 974	4 035	4 174	12 183
1948—56 Medeltal	4 596	4 251	2 774	11 621

¹ Enligt renlängd.

Även i fråga om dessa lappbyar gäller, att 1935 års renräkning ägde rum före slakten i flertalet av hjordarna. Resultatet av 1935 års räkning är därför icke direkt jämförbart med övriga räkningsresultat. Även här inverkar 1948 års räkningsresultat oförmånligt. För beräkningen av den årligen utnyttjade mängden av renbete torde följande renantal kunna tagas till utgångspunkt: Vapsten 4 500, Vilhelmina norra 4 500 och Vilhelmina södra 3 000.

Lappbyarna i Jämtlands län

I Jämtlands län har renräkningar genomförts 1931, 1934, 1937 och 1940 i samtliga lappbyar. 1943 räknades renarna i alla lappbyar utom Tåssåsen, Anariset, Tranris och Handölsdalen. 1946 räknades renarna i alla byar utom Offerdal, Kall, Tranris och Handölsdalen. 1949 och 1950 genomfördes renräkning i hela länet, 1949 i lappbyarna norr om tvärbanan Östersund—Storlien med undantag av Kall och 1950 i lappbyarna söder om tvärbanan jämte Kall. Under åren 1954—1957 genomfördes renräkningar lappbyvis i samtliga byar i länet. I lappbyarna Tranris, Handölsdalen och Mittådalen kunde räkningen av renarna dock icke slutföras. Renarna i Tännäs lappby räknades senast år 1959. I lappbyarna Offerdal och Sösjö genomfördes renräkning senast år 1962.

Då renräkningar sedan 1940-talet i vissa fall icke genomförts fullständigt och med jämna tidsmellanrum, är det erforderligt att vid beräkningen av genomsnittliga renantal utgå från renantal enligt renlängderna, där annat grundmaterial saknas. Härvid är att märka att, enligt det system som inom Jämtlands län tillämpats vid renlängdernas upprättande, de i ren-

längderna angivna renantalerna icke exakt överensstämmer med räkningsresultaten. För 1930-talet visar en jämförelse av totalantalet renar i länet följande.

År	Antal renar i Jämtlands län	
	enl. renlängder	enl. renräkningar
1931	23 146	24 172
1934	27 670	29 465
1937	20 279	20 020
1940	20 315	23 450
1931—40 Medeltal	22 858	24 412

Resultatet av senare hållna renräkningar framgår av följande sammanställningar. Därest räkningsresultat för något år icke föreligger avser uppgiften i stället renantal enligt renlängd. Detta anmärkes också vid varje tabell.

Frostvikens norra, mellersta och södra lappbyar har i huvudsak sammanhängande barmarksområden och från varandra blott delvis helt åtskilda vinterbetesområden. Trots detta synes de genomsnittliga renantalerna kunna uträknas särskilt för varje lappby. Från och med 1940-talet har renantalet i dessa lappbyar varit följande.

År	Frostvikens norra	Frostvikens mellersta	Frostvikens södra	Summa
1943	1 452	2 336	489	4 277
1946	911	2 043	325	3 279
1949	1 463	2 402	406	4 271
1952 ¹	1 175	2 140	513	3 828
1955	1 018	2 623	994	4 635
1958 ¹	991	1 898	821	3 710
1961 ¹	1 070	1 541	775	3 386
1964 ¹	1 097	1 593	734	3 424
1949—61 Medeltal	1 143	2 121	702	3 966

¹ Enligt renlängd.

För beräkning av betesutnyttjandet torde genomsnittsanalen böra jämkas uppåt med hänsyn till att de i renlängderna upptagna renantalerna visat sig vara något lägre än vad renräkningarna givit vid handen. För de olika lappbyarna synes följande renantal vara lämpliga: Frostvikens norra 1 200, Frostvikens mellersta 2 200 och Frostvikens södra 800.

Av övriga lappbyar norr om tvärbanan Östersund—Storlien har endast Offerdal och Sösjö sammanhängande betesområden under barmarkstiden. Hotagen och Kall har var för sig från andra lappbyar nästan helt åtskilda betesmarker. Genomsnittliga renantal bör därför kunna beräknas för varje lappby för sig.

År	Hotagen	Offerdal	Sösjö	Kall
1943	1 964	933	660	1 148
1946	1 148	¹ 912	563	¹ 1 080
1949	1 768	1 609	551	² 1 769
1952 ¹	2 021	1 381	612	1 964
1955	³ 2 957	³ 2 591	⁴ 1 102	¹ 2 175
1958	¹ 3 167	¹ 1 435	¹ 1 536	⁵ 1 856
1961	¹ 3 152	⁶ 2 428	⁶ 1 366	¹ 2 026
1964 ¹	2 618	2 109	882	2 141
1949—61 Medeltal	2 613	1 889	1 033	1 958

¹ Enligt renlängd.

² Enligt 1950 verkställd renräkning.

³ Enligt 1954 » »

⁴ Enligt 1954—56 » »

⁵ Enligt 1957 » »

⁶ Enligt 1962 » »

Offerdals lappby har under senare år tillåtits beta i Oldfjällen som formellt tillhör Sösjö lappby, och detta fjällområde har vid uppmätningen av betesarealen därför hänförs till Offerdals lappby. Tages hänsyn härtill erhålles efter viss jämkning följande renantal i lappbyarna att lägga till grund för bestämning av betesutnyttjandet: Hotagen 2 800, Offerdal 2 000, Sösjö 1 000 och Kall 2 000.

Lappbyarna söder om tvärbanan Östersund—Storlien har i huvudsak sammanhängande betesmarker under barmarkstiden. Naturliga gränser som hindrar renströvning mellan lappbyarna saknas, varför renarna under betesgången lätt kan förflytta sig mellan de olika lappbyarnas betesområden. Renräkningar har genomförts upprepade gånger under de två senaste årtiondena men blott en gång (år 1950) kunnat fullföljas i samtliga lappbyar. På grund härav är det svårt att noggrant bestämma det verkliga antalet renar inom de olika lappbyarnas betesområden.

I lappbyarna Tåssåsen, Tranris, Handölsdalen och Mittådalen utvisar renlängderna följande renantal.

År	Tåssåsen	Tranris	Handölsdalen	Mittådalen	Summa
1945	¹ 3 330	681	2 641	2 932	9 584
1950	4 679	1 907	2 317	3 318	12 221
1955	4 398	2 329	1 361	2 704	10 792
1960	3 485	¹ 1 845	855	1 544	7 729
1964	3 588	²	1 920	1 660	7 168
1945—60 Medeltal	3 973	1 691	1 794	2 625	10 082

¹ Inkl. Anariset.

² Ingår i Handölsdalen sedan 1963.

Under tiden efter andra världskriget har renräkningarna i dessa lappbyar givit följande resultat.

År	Tåssåsen	Tranris	Handölsdalen	Mittådalen	Summa
1946	13 259	—	—	2 477	12 840
1950	5 203	1 837	2 377	3 423	
1955	24 827	—	—	—	
Medeltal	4 430	1 837	2 377	2 950	

¹ Inkl. Anariset.

² Med främmande renar tillhopa 5 899.

I lappbyarna Tännäs och Idre har renantalet enligt renlängderna varit följande.

År	Tännäs	Idre	Summa
1945	1 382	1 834	3 216
1950	2 166	4 279	6 445
1955	2 408	2 391	4 799
1960	3 331	2 200	5 531
1964	3 311	1 884	5 195
1945—60 Medeltal ...	2 322	2 686	4 998

Vid renräkningarna har nedan angivna antal renar räknats i de båda lappbyarna.

År	Tännäs	Idre	Summa
1946	1 468	1 972	3 440
1950	2 121	4 711	6 832
1955	2 345	2 454	4 799
1957		2 121	
1959	3 335		
Medeltal ...	2 417	2 815	

För en uppskattning av det sammanlagda verkliga renantalet i lappbyarna söder om tvärbanan erhålles viss vägledning från den under senare år förda slaktstatistiken.

Lappby	Antal slaktade renar i vidstående lappby tillhöriga renhjordar under slaktsäsongen				
	1958/59	1959/60	1960/61	1961/62	1958/59—1961/62
Tåssåsen	1 992	824	1 097	1 519	5 432
Tranris	1 292	225	100	—	1 617
Handölsdalen . .	363	1 060	615	1 451	3 489
Mittådalen	2 053	1 260	1 550	1 018	5 881
Tännäs	1 781	1 739	3 077	1 889	8 486
Idre	1 222	750	796	1 790	4 558
Summa	8 703	5 858	7 235	7 667	29 463

Ann. Slaktstatistiken är icke helt fullständig. — Kolumnen längst till höger i tabellen ger en antydning om till vilka lappbyar renarna drar sig under hösten och förvintern.

Under de fyra angivna slaktsäsongerna har slakten omfattat i genomsnitt 7 366 renar per säsong. I detta antal ingår en mindre mängd inom svenskt område slaktade norska strövrenar, vilket emellertid uppväges av att ett antal å norskt område slaktade svenska strövrenar i gengäld icke omfattas av slaktstatistiken. I stort sett svarar den redovisade slaktdjursmängden mot en numera ordinär årsslakt från den på svensk sida av riksgränsen betande renmängden. Slaktdjursmängden torde därför ungefär motsvara det årliga nettotillskottet av kalvar. Med ledning av uppgifter om andelen årskalvar i renhjordarna är det möjligt att ganska noggrant bestämma totalantalet renar i nettostocken. Vid 1950 års renräkning varierade andelen kalvar mellan 26 och 37 procent i de olika lappbyarna. Det vägda medeltalet samma år var 31 % för hela området söder om tvärbanan. I Tännäs och Idre lappbyar var det vägda medeltalet 30 % år 1950 och 35 % åren 1957—59. Uppgången från 1950 till 1957—59 torde i huvudsak sammanhänga med en förkortning av renstockens omloppstid. Till viss del kan den dock ha sin grund i årliga växlingar i kalvtillskottet. Andelen kalvar torde numera vara i genomsnitt 30—35 procent, vilket förutsätter en total nettostock på 21 000—24 500 renar. Tages hänsyn till årligen förekommande renströvning mellan lappbyarna torde betesförbrukningen kunna beräknas utgående från en nettostock på 20 000 renar, varav i Tåssåsen 5 500, Tranris 2 500, Handölsdalen 3 000, Mittådalen 3 000, Tännäs 3 000 och Idre 3 000. Härvid har beaktats att renarna höst och förvinter drar sig österut till Tåssåsen och söderut till Tännäs samt vår- och försommar nordvästut till Handölsdalen och Mittådalen.

Betestider inom de olika årstidsområdena

En bestämning av mängden förbrukat renbete inom ett betesområde förutsätter kännedom icke endast om betesområdets areal och antalet renar utan även om det antal dagar som renbetning inom området pågår. Med anledning härav har utredningen insamlat uppgifter om betestiderna. Detta ma-

terial utgöres av de upplysningar om flyttningstider m. m., som renägarna lämnat vid de tidigare i betänkan det omnämnda intervjuerna i lappbyarna. Uppgifterna, som redovisas lappbyvis, torde tarva vissa förklaringsar.

De av utredningen angivna betesetiderna är genomsnittsvärden för tidsperioden 1945—1960. Flyttningen kan i verkligheten enstaka år ha skett senare eller tidigare än här angives. Under år med normala betesförhållanden växlar tidpunkten för flyttning dock icke särskilt mycket. I några lappbyar förekommer, att olika storgrupper icke har samma flyttningstider, och att hanrenar och honrenar icke flyttar samtidigt. I sådana fall har utredningen antingen upptagit en genomsnittlig flyttningstid för hela lappbyn eller, där så ansetts erforderligt, angivit flyttningstider för de olika grupperna. Det totala antalet betesdagar inom de olika årstidsområdena blir i båda fallen detsamma. Det senare alternativet har varit att föredra i vissa fall, såsom i fråga om flyttningarna under våren, emedan säkrare kunskap härigenom har kunnat erhållas om betesmarkernas användbarhet.

I redogörelsen angives första och sista datum för renarnas vistelse inom vinterbetesområdet och sommarbetesområdet samt i förekommande fall inom sommarbetesområdets olika delar. Mellanliggande tider har renarna uppehållit sig inom vår- och höstbetesområdet. För lappbyarna i Jämtlands län och för skogslappbyarna i Lappland har något särskilt vår- och höstbetesområde icke avgränsats. I samtliga fall angives den verkliga betes tiden oavsett vad som formellt är stadgat.

För de olika lappbyarna är flyttningstiderna följande.

Fjälllappbyarna i Norrbottens läns norra distrikt

I Könkämä utnyttjas vinterbetesområdet 21/12—20/4. Sommarbetesområdet i Sverige tages i anspråk 1/5—5/10. Detta beträdes dock ej av de renar som flyttar till distriktet Nordnesset i Troms fylke i Norge. Renarna uppehåller sig inom renbetesdistrikten i Norge 6/5—30/9 utom i distriktet Tamok-Rosta, som utnyttjas endast 16/6—30/9. Understundom händer det, att de första renarna når Tamok-Rosta 6/5 och de sista 15/6.

I Lainiovuoma begagnas vinterbetesområdet 16/12—25/4. Sommarbetesområdet i Sverige utnyttjas samma tid som renbetesdistrikten i Troms fylke 1/5—31/7. Vissa år kan distriktet Dödesfjellet uppsökas av renarna redan 1/4.

I Saarivuoma hålles renarna inom vinterbetesområdet 28/12—10/3. Renbetesdistrikten i Norge tages i anspråk av honrenarna 1/5—25/9 och av hanrenarna 21/6—25/9. Under år då renarna vintertid hålles på bete inom fjällområdet i Sverige, kan renarna gå över till betesdistrikten i Norge redan 16/4. För de renar från Saarivuoma som förts på bete i distriktet Salvasskaret gäller för sommaren samma betes tid som för Vuoskogruppen i Talma lappby.

I Talma är flyttningstiderna icke desamma för de olika storgrupperna.

Laimo- och Vuosko-grupperna utnyttjar vinterbetesområdet 28/12—15/4. Torneträsk-området och renbetesdistriktet Salvasskaret utnyttjas 19/4—10/10. Pålno-gruppen¹ begagnar vinterbetesområdet 1/1—20/4. Gruppens betesdistrikt i Norge tages i anspråk 1/5—10/9. Det på svenska sidan av riksgränsen belägna Pålno-området utnyttjas tillsammans med disponibla betesmarker i Norge. Under våren (1/5—25/6) uppehåller sig omkring 2/3 av Pålno-gruppens renar i Sverige och 1/3 i Norge. Under sommaren (26/6—10/9) går alla renar på bete inom norskt område. Under hösten och förvintern (11/9—31/12) är gruppens renar fördelade så, att ungefär hälften av renmängden uppehåller sig inom svenskt område och återstoden i Norge.

I Rautasvuoma utnyttjas vinterbetesområdet olika tider av skilda delar av lappbyn. Ungefär hälften av lappbyns renar beträder vinterbetesområdet 21/10 och återstoden 16/11. Återflyttningen sker 15/4. Sommarbetesområdet utnyttjas 26/6—31/7. Detta innefattar ett gränsbetesområde i Nordlands fylke i Norge, vilket numera kan begagnas endast i ringa utsträckning, emedan norsk renskötsel sedan ett antal år förekommer i trakten.

I Kaalasvuoma utnyttjas vinterbetesområdet 16/11—15/4 och sommarbetesområdet, som inkluderar ett gränsbetesområde i Norge, 26/6—31/7.

I Norrkaitum hålles renarna inom vinterbetesområdet 26/10—25/4. Sommarbetesområdet, som innefattar ett gränsbetesområde i Norge, utnyttjas 16/6—31/7. Ibland händer det att sommarbetesområdet tages i anspråk något tidigare.

Mellanbyn begagnar sitt vinterbetesområde 16/10—25/4. Sommarbetesområdet utnyttjas 21/6—31/7.

I Sörkaitum är flyttningstiderna olika för skilda delar av lappbyn. Vinterbetesområdet utnyttjas av Omma-gruppen 1/12—25/4 och av lappbyn i övrigt 1/11—25/4. Sommarbetesområdet, som innefattar ett gränsbetesområde i Norge, utnyttjas 1/5—15/8.

Fjälllappbyarna i Norrbottens läns södra distrikt

I Sirkas är flyttningstiderna icke desamma för de olika storgrupperna. Vaisa-gruppen utnyttjar vinterbetesområdet 21/11—27/4 och sommarbetesområdet, som innefattar ett gränsbetesområde i Nordlands fylke i Norge, tiden 26/5—30/9. Svartinjunjes-gruppen uppehåller sig inom vinterbetesområdet 1/12—27/4 och inom sommarbetesområdet, som inkluderar ett gränsbetesområde i Norge, 26/5—10/8. Övriga grupper i lappbyn utnyttjar vinterbetesområdet 1/12—30/4 och sommarbetesområdet 26/6—10/8. Vaisa-gruppen går ibland över Vuojatätno redan 1/5, alltså före kalvningen. Vaisa- och Svartinjunjes-grupperna kommer till terrängen närmast öster om Vuojatätno normalt redan 6/5.

I Jåkkåkaska användes vinterbetesområdet 11/12—30/4 och sommarbetesområdet 26/6—25/7.

¹ Beskrivningen avser tidsperioden 1945—1960.

Tuorpon består av två storgrupper med något olika flyttningstider. Kas-katjavelk-gruppen uppehåller sig inom vinterbetesområdet 26/12—30/4. Sommarbetesområdet tages i anspråk av honrenarna 6/5 och av hanrenarna 26/6. Omkring hälften av gruppens renmängd stannar inom sommarbetesområdet till 15/8 och återstoden till 4/10. Nuortvalle-gruppen vistas inom vinterbetesområdet 26/12—5/5. Sommarbetesområdet tages i anspråk av honrenarna 11/5—15/8 och av hanrenarna 6/6—15/8. Lappbyns sommarbetesområde inkluderar ett gränsbetesområde i Norge, som under senare tid icke har utnyttjats.

Luokta-Mavas består av storgrupperna Luokta¹ och Barturte. Luokta-gruppen utnyttjar vinterbetesområdet 26/12—30/4 och sommarbetesområdet 1/7—15/8. Barturte-gruppen uppehåller sig inom vinterbetesområdet 1/11—30/4 och inom sommarbetesområdet 1/7—31/7. Gruppen förfogar över viss betesrätt sommartid i Balvands renbetesdistrikt i Nordlands fylke i Norge.

Semisjaur-Njarg är uppdelad i storgrupperna Tjardtjak och Rasjverta². Tjardtjak-gruppen utnyttjar vinterbetesområdet 28/12—30/4 och sommarbetesområdet, som inkluderar Argaladalen i Balvands distrikt i Norge, tiden 1/7—31/7. Rasjverta-gruppen uppehåller sig inom vinterbetesområdet 28/12—30/4 och inom sommarbetesområdet i Sverige 16/6—15/8. Tiden 1/7—15/8 utnyttjas renbetesdistriktet Lönsdalen i Norge tillsammans med gruppens sommarbetesområde i Sverige.

I Svaipa uppehåller sig renarna inom vinterbetesområdet 16/12—30/4 och inom sommarbetesområdet 26/6—15/8. Nasa renbetesdistrikt i Norge ingår i sommarbetesområdet.

Fjällappbyarna i Västerbottens län

I Granbyn hålles renarna inom vinterbetesområdet 26/11—5/5. Sommarbetesområdet i Sverige tages i anspråk 26/6—20/8. Detta begagnas tillsammans med disponibla renbetesdistrikt i Nordlands fylke i Norge under tiden 1/7—20/8.

I Ranbyn är renarna inom vinterbetesområdet 11/10—5/5. Sommarbetesområdet i Sverige utnyttjas 1/7—7/8. Melkfjellets renbetesdistrikt i Norge utnyttjas samma tid tillsammans med det svenska området.

I Umbyn uppehåller sig renarna inom vinterbetesområdet 1/12—5/5. Renarna från Artfjälls-området brukar dock ej nå vinterbetena förrän 11/12. Sommarbetesområdet i Sverige utnyttjas 28/6—15/8. Inom Artfjälls-området brukar renarna stanna till 30/11. Spjeltfjeldalens renbetesdistrikt i Norge ansluter till Artfjälls-området och utnyttjas tillsammans med det svenska området 1/7—15/9.

¹ Även kallad Arvas-gruppen

² » » Tjallas-gruppen

I Vapsten uppehåller sig renarna inom vinterbetesområdet 6/11—5/5 och inom sommarbetesområdet 28/6—20/9.

Vilhelmina norra lappby består av storgrupperna Vardofjäll och Marsfjäll. Vinterbetesområdena utnyttjas av båda grupperna 6/12—5/5. Sommarbetesområdet beträdes av Vardofjällsgruppen 26/6—15/8 och 6/10—30/11. Renbetesdistriktet Fjellvåktind i Norge utnyttjas inte numera. I stället uppehåller sig renarna inom ett mindre område vid riksgränsen 26/6—15/8. Marsfjälls-gruppen utnyttjar sommarbetesområdet i Sverige 26/6—10/8. Tiden 1/7—10/8 utnyttjas renbetesdistrikten Rainesen och Stora Kjukkelvatnet i Norge tillsammans med det svenska området.

I Vilhelmina södra lappby hålles renarna inom vinterbetesområdet 16/12—20/4. Sommarbetesområdet, som innefattar ett gränsbetesområde i Nordlands och Nord-Trøndelags fylken i Norge, utnyttjas 26/6—10/8. Sommarbetesområdet i Sverige beträdes av renarna dessutom 6/9—25/11.

Skogslappbyarna i Lappland

För skogslappbyarna har betestider registrerats endast för barmarkstiden och för vintern. Skogsrenarna uppehåller sig under hela barmarkstiden inom praktiskt taget ett och samma betesområde i varje lappby, och det är inte möjligt att inom detta avgränsa klart åtskilda vår-, sommar- och höstbetesområden. I några lappbyar kan dock ett särskilt uppehållsområde för högsommartiden summariskt avgränsas. I fråga om renbetets beskaffenhet skiljer sig ett sådant högsommarområde inte nämnvärt från barmarksområdet i övrigt. Det torde därför inte vara nödvändigt att uppdelat barmarksområdet i olika säsongområden. Med anledning härav anges i det följande betestider som regel endast för vinterbetesperioden. Under övrig tid av året har renarna följaktligen utnyttjat barmarksområdet.

Vittangi skogslappby består av fyra storgrupper, benämnda Pessinki¹, Parkalombolo, Viikusjärvi och Tuolpukka. De tre förstnämnda har under senare år ofta gått samman praktiskt taget hela barmarkstiden. Betestiderna skiljer sig något mellan de olika grupperna. Vinterbetesområdet tages i anspråk av Parkalombolo och Tuolpukka 16/10, av Pessinki 1/11 och av Viikusjärvi 21/11. Vinterbetesområdet lämnas av Parkalombolo 15/4 och av övriga grupper 20/4. På grund av förekommande sammanblandning av renar bör för nu aktuella ändamål en genomsnittlig betestid för hela lappbyn kunna begagnas. Vinterbetningen i lappbyn får anses pågå 1/11—20/4.

Gällivare skogslappby är uppdelad i storgrupperna Purnu, Ratukkavaara, Muddus, Vuoddas och Flakaberg. Flyttningstiderna är något olika för de skilda storgrupperna. Vinterbetningen påbörjas i Purnu 16/10 och i övriga grupper 1/11. Den avslutas 31/3 av Vuoddas och Flakaberg samt 15/4 av övriga grupper. För nu aktuella ändamål synes ett lämpligt genomsnitt för hela lappbyn vara 1/11—15/4.

¹ Även kallad Halju-gruppen eller Blind-gruppen

I Serri skogslappby omfattar vinterbetessäsongen tiden 1/11—10/4.

Udtja skogslappby består av storgrupperna Udtja och Rödingsträsk. I Udtjagruppen pågår vinterbetningen 1/12—20/5 och i Rödingsträsk 1/11—20/4.

Ståkke skogslappby utnyttjar sitt vinterbetesområde tiden 1/12—30/4.

I Östra Kikkejaure skogslappby pågår vinterbetningen 16/11—25/4.

Västra Kikkejaure skogslappby beträder vinterbetesområdet 26/10. Återflyttning sker 25/4.

I Mausjaure skogslappby pågår vinterbetningen 6/11—25/4.

Maskaure skogslappby utnyttjar vinterbetesområdet 26/11—25/4.

Malå skogslappby i Västerbottens län begagnar vinterbetesområdet under tiden 26/10—10/4.

Lappbyarna i Jämtlands län

Lappbyarna i Jämtlands län liknar skogslappbyarna i Lappland därigenom, att särskilda vår- och höstbetesområden icke varit möjliga att avgränsa. Med anledning härav angives betestider endast för de olika betesområdena för vintern och för barmarkstiden. Det förhållandet att betesrätten under tiden 1 maj—30 september endast omfattar renbetesfjällens områden inklusive vissa tilläggsområden har beskrivits i samband med redogörelsen över renbetesmarkernas areal.

I Frostvikens norra lappby utnyttjas vinterbetesområdet, som icke utgör ett sammanhängande markområde, 16/12—25/4. Under högsommaren, tiden 26/6—10/8 uppehåller sig renarna i lappbyns centrala del. Sommarbetesområdet inkluderar ett mindre gränsbetesområde i Nord-Trøndelags fylke i Norge.

I Frostvikens mellersta lappby uppehåller sig renarna inom vinterbetesområdet 11/12—15/4. Under högsommaren 26/6—10/8 brukar renarna vistas inom ett centralt område i lappbyn.

I Frostvikens södra lappby begagnas vinterbetesområdet 11/12—15/4. Även här återfinns renarna under den varmaste perioden 26/6—10/8 i lappbyns centrala del.

I Hotagens lappby utnyttjas vinterbetesområdet 26/12—15/4.

I Offerdals lappby pågår vinterbetningen 6/1—15/4.

I Sösjö lappby omfattar vinterbetessäsongen tiden 26/12—20/4.

I Kalls lappby utnyttjas vinterbetesområdet 16/11—25/4. Under våren betas renarna inom ett område vid Lågsjöarna 1/5—25/6.

I Tåssåsens lappby uppehåller sig renarna inom vinterbetesområdet 11/12—15/4.

I förutvarande Tranris lappby omfattade vinterbetessäsongen 6/11—30/4.

I Handölsdalens lappby hålles renarna på vinterbetesmarkerna 1/12—25/4. (Uppgiften avser närmast tiden före lappbyns utvidgning.)

I Mittådalens lappby utnyttjas vinterbetesområdet 16/11—20/4. Tiden 26/6—20/7 uppehåller sig renarna i lappbyns centrala del.

I Tännäs lappby beträdes vinterbetesområdet 1/1—30/4. Om betesförhållandena är ogynnsamma, vilket då och då inträffar, brukar återflyttningen till sommarbetesområdet ske redan 30/3. Tiden 1/7—31/7 uppehåller sig renarna inom ett mindre område i lappbyns nordvästra del nära riksgränsen mot Norge.

I Idre lappby tages vinterbetesområdet i anspråk tiden 26/10—25/4. Under den varmaste perioden 1/7—31/7 brukar renarna uppehålla sig inom ett mindre område vid Långfjället.

Antalet betesdagar inom de olika betesområdena anges för fjälllappbyarna i Lappland i tabell 3.18—20 samt för skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län i tabell 3.21.

Antal renbetesdagar inom de olika årstidsområdena

Med ledning av de uppgifter som nu föreligger om renbetesmarkernas nettoareal, antal renar i lappbyarna och betestider inom de olika årstidsområdena är det möjligt att ange antalet renbetesdagar inom varje särskilt avgränsat betesområde. Med en renbetesdag (RBD), som är ett relativt mått med olika absolut innebörd skilda årstider, menar utredningen den av en ren under ett dygn upptagna mängden betesfoder. Detta relativa mått på betesupptagandet har i kapitel 4 omräknats till absoluta tal, som anger den upptagna betesfodermängden i foderenheter.

Vad angår renantalen bör uppmärksammas, att de i tabellerna intagna uppgifterna avser genomsnittliga renantal under tidsperioden 1945—1960, som utredningen valt till grund för sina undersökningar. Utgående från dessa genomsnittsantal kommer frågan om lämpliga renantal i lappbyarna att diskuteras i kapitel 5. För de beräkningar angående foderupptagandet som här utföres har det ingen avgörande betydelse, att renmängden växlar från en tidsperiod till en annan. Däremot är det nödvändigt att beakta den av kalvtillskott och slaktdjursavgång betingade årsvariationen i renmängden, när den av renarna under betesgången upptagna absoluta fodermängden skall beräknas. (Se kapitel 4.)

I tabellerna 3.22—26 anges en genomsnittlig betestid för varje årstid. Som har framgått av vad som tidigare anförts förekommer det att betestiden i en och samma lappby är olika för skilda driftsgrupper och kategorier av renar. De verkliga betestiderna har därför omräknats till en genomsnittlig betestid för lappbyns sammantagna renmassa. Betestiderna har samtidigt avrundats till närmaste femtal dagar för att förenkla beräkningarna. Sådana smärre jämkningar inverkar icke på de bedömningar som utredningen baserar på siffermaterialet i fråga.

En jämförelse mellan lappbyarna inbördes av förekommande betningsintensiteter och en bestämning av den upptagna absoluta fodermängden bör avse den betesyta, som har störst betydelse i sammanhanget. Med anledning härav har antalet renbetesdagar per km² genomgående beräknats för nettoarealen. Tidigare har redovisats, hur denna nettoareal har bestämts. För vinterbetets vidkommande är den lavbärande arealen viktigast. Bedömningen av uppnådd betningsintensitet under vintern bör därför främst avse de befintliga lavtillgångarna. Med anledning härav har antalet renbetesdagar per km² lavmark angivits särskilt.

Siffermaterialet har sammanförts distriktsvis, och varje årstidsområde har upptagits för sig. För fjällappbyarna i Västerbottens län redovisas vinterbetet enligt två alternativ. De s. k. flyttningsområdena är medräknade i alt. 2, som bör läggas till grund för bedömningar rörande kommande tid. Alt. 1 utvisar förhållandena i gången tid med ringa eller inget utnyttjande av de inom genomflyttningsområdena tillgängliga lavförekomsterna.

Beträffande innebörden av de erhållna uttrycken för upptagna betesfodermängder bör vidare uppmärksammas, att angivna antal renbetesdagar per km² är genomsnittsvärden för hela årstidsområden. I verkligheten varierar naturligtvis betesupptagandet mellan olika delar av ett och samma årstidsområde. Teoretiskt kan utnyttjandegraden på enskilda smärre ytor variera mellan 0 % och 100 %. Det torde förekomma smärre markområden med en utnyttjandegrad av 0 %. Var den övre gränsen för utnyttjandegraden i verkligheten ligger på de mest eftersökta betesyterna är svårt att avgöra. Att den ligger väsentligt över genomsnittet torde vara klart. Antager man, att utnyttjandegraden varierar jämnt å omse sidor genomsnittsvärdet, vilket dock är mindre sannolikt, torde de högsta värdena ligga vid ungefär två gånger genomsnittet. Mera sannolikt är, att variationen är sned. De högsta utnyttjandegraderna på de mest eftersökta betesfälten torde uppgå till tre à fyra gånger genomsnittsvärdet.

KAPITEL 4

Renbetets biologi

Inledning

För kännedom om renbetestillgångarna inom det svenska renskötselområdet och deras utnyttjande erfordras uppgifter om arealen renbetesmark inom varje lappby och inom olika delområden av lappbyn, om antalet dagar renarna betar inom de skilda delområdena samt slutligen om renarnas antal. Dessa förhållanden har redovisats i föregående kapitel. Därutöver måste vissa grundläggande biologiska förhållanden utredas, såsom produktionen av renbete inom olika delområden eller säsongarealer samt fodervärdet på betet inom olika betestyper och under skilda årstider.

Renbetesmarksutredningen har sökt att med lämpliga metoder undersöka nämnda frågor. Med dessa undersökningar som grund har det sedan varit möjligt att åtminstone i grova drag räkna ut renbetesförråden inom olika lappbyar och delar av lappbyar. Med ungefärlig kännedom om renens foderbehov för underhåll och produktion har det vidare varit möjligt att approximativt ange hur stor del av renbetesförråden inom olika lappbyar och delområden inom lappbyar som tas i anspråk av renarna.

Viss information om ovan berörda förhållanden finns i tillgänglig litteratur på området, svensk såväl som utländsk. På flera viktiga punkter har emellertid erforderliga upplysningar helt saknats, varför renbetesmarksutredningen nödgats utföra kompletterande fältundersökningar inom olika delar av renskötselområdet och under skilda tider av året. Särskilt ingående undersökningar har genomförts inom Sörkaitums fjälllappby, som utvalts till typlappby för de biologiska undersökningarna. Från början övervägde utredningen att undersöka flera typlappbyar, var och en representativ för sin del av renskötselområdet, men förfarandet skulle ha medfört alltför omfattande undersökningar, som utredningen saknade möjligheter att utföra. Typlappbyns material har i stället kompletterats med enklare undersökningar i kontrollsyfte här och var inom renskötselområdet.

Renens föda utgöres till hundra procent av bete, som året runt hämtas från den *vilda* växtligheten. Anmärkningsvärt är vidare att renen under vintern till huvudsaklig del livnar sig på olika slag av lavar. Under barmarkstiden betar renen så länge som möjligt gröna växter av olika slag. Under

övergångsperioderna höst och vår är betet en blandning av de två huvudkomponenterna. Detta innebär att både betets mängd och kvalitet undergår stora förändringar under årscykeln. Att skapa en någotsånär klar bild av storleken på denna variation har varit en av de viktigaste delfrågorna i de biologiska undersökningarna.

Metodik vid de biologiska fältundersökningarna

En beräkning av renbetesförrådet inom ett område fordrar kännedom om dels avkastningen av renbete per ytenhet, dels betets kvalitet. Det senare får man enklast fram genom kemiska analyser av prov från betet. Avkastningen, som avser bruttot, bestämmes genom att skörda provtytor av passande storlek inom olika delar av betesområdet och i olika betestyper. Skörden i varje provyta vägs dels i färskt tillstånd, dels som fullständigt torkat (= vattenfritt) material. Skördevikterna omräknas lämpligen i kilogram vattenfritt material (= torrsubstans) per hektar och år. Ur de kemiska analyserna kan man därefter räkna fram betets fodervärde, i första hand dess energivärde uttryckt i kalorier eller foderenheter per kilogram torrsubstans. Av dessa data kan man sedan med godtagbar säkerhet beräkna renbetestillgången i foderenheter per hektar och år.

Att avgöra vad som är årsproduktionen kan ibland stöta på vissa svårigheter. Enklast är problemet, när det rör sig om växter som vissnar ned på hösten, t. ex. örter och gräs. Svårare är det att fastslå vad som är årsskott på buskar och ris liksom på lavar. Här kommer viss subjektivitet in, åtminstone i provtagningen, som det knappast går att undvika. Vidare måste man välja ett sätt att skörda provtytorna så att det ger bruttoproduktionen av de växter som renen dels kommer åt, dels över huvud taget äter. Årsskott och blad på träd och buskar ovanför den högsta höjd som renen kan nå bör således ej skördas. Ej heller bör vitmossor tas med, eftersom renen aldrig eller ytterligt sällan rör dessa växter. I övrigt bör växtligheten inom en utvald provyta skördas så fullständigt som möjligt.

Provtagningen i vinterbetet stöter även på vissa svårigheter, då lavarna är mångåriga växter med mycket svag årstillväxt. I dessa undersökningar har hela lavförrådet inom en provyta skördats, varefter det erhållna medeltalet för en lavbetestyp dividerats med lavarnas beräknade återväxttid till samma höjd som före provtagningen. Enligt renägares utsagor och förefintliga uppgifter i svensk och utländsk litteratur (se bl. a. Skuncke 1963) varierar denna tid för olika lavararter. Den torde i medeltal kunna sättas till 20 år om det gäller lav som betas. På brandfält regenererar laven mycket långsammare. Siffran avser vidare återväxt till full höjd, dvs. inte blott till betningsbar höjd, som renägarna fäster större avseende vid.

Renbetets kvalitet och fodervärde

Renbetets kvalitet har under senare år varit föremål för vissa undersökningar i vårt land, bl. a. vid Serri försöksstation. Axel Rydberg har gjort en mindre sammanställning av nordisk och rysk litteratur om renbetets kvalitet. Materialet från Serri skogslappby har redovisats av Sven Persson. Av sistnämnda arbete framgår den kemiska sammansättningen under olika årstider hos ett 40-tal renbetesväxter. Analyser av enskilda renbetesväxter har även utförts av renbetesmarksutredningen. Utöver detta har utredningen i samband med de kvantitativa bestämningarna av olika renbetestyper utfört kvalitetsundersökningar för alla förekommande betestyper för att få fram mått på de viktigaste renbetestypernas (renbetes-samhällenas) fodervärde.

Både när det gäller renbetets kvalitet och kvantitet är det helt uppenbart att sommaren är den bästa tiden av året. De ogynnsammaste årstiderna är utan tvekan vintern och förvåren, som innebär åtminstone 5 månaders ensidig lavdiet. Mellan dessa två ytterligheter ligger hösten och senare delen av våren.

Sommarbetet

Som nämnts är det nödvändigt att känna till inte blott de enskilda renbetesväxternas kemiska sammansättning utan även kvaliteten hos hela växtsamhällen, vilka motsvarar olika renbetestyper. De senare är nämligen lättast att indela och karakterisera efter sin botaniska sammansättning, dvs. grupper av växtarter som lagbundet uppträder tillsammans i samhällen. Sommarbetet utgöres av ett ganska stort antal sådana växtsamhällen eller betestyper. Renbetesmarksutredningen har funnit åtminstone ett 20-tal väl avgränsade typer av praktisk betydelse som föda åt renen. Renbetets uppdelning i olika typer kan naturligtvis drivas olika långt och efter olika principer. En mycket ingående redovisning på botanisk grund av de olika renbetestyperna har genomförts av Skuncke (1958) i hans arbete »Renbeten och deras gradering». Tidigare har renbeteskommissionen av år 1913 urskilt olika renbetessamhällen utgående från den varierande botaniska sammansättningen. Under sina omfattande taxeringar av renbetestillgångarna i Troms fylke i Norge arbetade kommissionen med ett 15-tal huvudtyper, som konsekvent antecknades längs taxeringslinjerna.

Vid renbetesmarksutredningens fältundersökningar i Sörkaitums fjäll-lappby urskildes och undersöktes 17 olika renbetestyper med avseende på mängd och kvalitet. Från varje betestyp togs 5—10 prover, vilka underkastades kemisk analys vad gäller råprotein (= äggvita), växttråd, råfett, kvävefria extraktivämnen (= kolhydrater), kalcium och fosfor. Resultaten av dessa analyser har sammanställts i översikt. Siffrorna gäller medeltalet av proverna från varje betestyp eller samhälle.

Genomsnittliga kemiska sammansättningen hos de viktigaste renbetestyperna i sommarbeteslandet. Sörkaitums fjällappby juli—augusti 1961.

Renbetestyp	Halt i procent av torrsubstansen						Energivärde Mcal/kg ts
	Råpro- tein	Råfett	Växt- tråd	Kväve- fria extraktiv	Kalcium	Fosfor	
1. Granskog, blåbärstyp	11,4	4,3	24,1	53,0	0,92	0,13	2,07
2. Tallskog, lingontyp	6,4	7,2	24,0	59,4	0,61	0,10	2,05
3. Gråvide- strandsnår	15,7	2,3	21,9	54,8	0,92	0,17	2,19
4. Fjällbjörkskog, kråkrästyp	7,2	8,0	21,7	60,2	0,55	0,13	2,12
5. D:o, blåbärstyp	10,5	4,6	23,8	57,3	0,65	0,18	2,18
6. D:o, ekbräkentyp	10,9	3,4	25,1	54,0	0,76	0,32	1,89
7. D:o, gräs-örttyp	12,5	2,1	30,7	45,1	1,01	0,32	2,17
8. D:o, totlatyp	13,0	2,8	23,0	49,0	1,37	0,22	2,04
9. D:o, skogsnävetyp	13,9	2,9	22,0	50,5	1,45	0,21	2,04
10. Kråkrished	6,1	11,5	21,2	58,1	0,55	0,08	2,13
11. Blåbärshed	9,9	5,0	24,3	57,2	0,68	0,16	2,21
12. Dvärgbjörk- kråkrished	10,7	6,2	18,9	61,3	0,52	0,17	2,14
13. Ört-gräshed	16,5	2,5	23,8	50,6	0,60	0,22	2,30
14. Gräshed	10,7	2,6	22,9	59,2	0,38	0,16	2,18
15. Hjortronmyr	12,9	5,0	19,9	57,9	0,61	0,16	2,14
16. Flaskstarrmyr . . .	11,6	2,1	29,2	50,8	0,32	0,17	1,81
17. Vattenklövermyr	12,3	2,6	28,1	50,3	0,41	0,22	2,13
Ovägt medelvärde . .	11,3	3,8	23,8	55,2	0,72	0,18	2,15 = 0,61 foder- enheter

Bland de 17 redovisade växtsamhällena finner man några grupper av besläktade samhällen, såsom de två barrskogssamhällena, fjällbjörksskogens 6 olika typer, från den fattiga kråkrästypen till den örtrika björksskogen, vidare låg- och mellanfjällbältenas hedar och ängar samt slutligen myrarna representerade av tre viktiga typer. Som framgår av översikten uppvisar dessa 17 samhällen stor variation i fråga om kemisk sammansättning. Störst intresse har kanske råproteinet, som lägst uppgår till 6,1 procent och högst till 16,5 procent i torrsubstansen. Medeltalet för alla de 17 typerna ligger vid 11,3 procent, ett tal som tämligen väl överensstämmer med normalvärdet för vild betesvegetation i allmänhet. I jämförelse med lavar är råproteinhalten i sommarens grönbete hög. Även halten av kalcium, som har stor betydelse för de växande djuren liksom för hondjurens mjölkproduktion, ligger ganska högt. Halten av fosfor är däremot förhållandevis låg. Högre värden finner man dock i vissa typer av örtrika ängssamhällen, vil-

ket f. ö. även gäller kalcium. Fosfor har särskild betydelse för djurens dräktighet. Det skulle föra för långt att gå in på detaljer i översikten. Här bör blott särskilt nämnas de örtrika ängssamhällena, som i regel intar helt små ytor, men som i fråga om kvalitet ligger högst av alla sommarlandets samhällen.

De redovisade analyserna är fodermedelsanalyser, ur vilka man kan räkna fram fodrets, i detta fall betets, energivärde uttryckt i kalorier eller foderenheter per kilogram foder (bete). För att kunna beräkna detta värde krävs emellertid att man känner fodrets smältbarhet. För de flesta fodermedel är energivärdet tämligen väl känt genom smältbarhetsförsök. Detta gäller även betena för våra husdjur. Vilda betesväxter är mindre väl undersökta och bland renbetesväxterna finns åtskilliga, vilkas smältbarhet är okänd. I sådana fall är man hänvisad till att extrapolera från liknande växtslag, med kända smältbarhetskoefficienter för råprotein, växttråd, kolhydrater osv. Vidare har man att utgå ifrån att siffrorna, som oftast härstammar från försök utförda med får, är tillämpliga även på ren.

Tabellens sista kolumn visar innehållet av omsättbar energi i ett kilogram vattenfritt material från respektive renbetessamhällen uttryckt i megakalorier. Foderenheten, egentligen skandinaviska foderenheten, är ett annat energimått, som uttrycker innehållet av nettoenergi. Förhållandet mellan megakalorier och foderenheter är starkt beroende av växttrådhalt. Vid den genomsnittliga växttrådhalt för alla samhällena, 23,8 procent, går det 0,61 foderenheter på 1 kilogram torrs substans. Då gäller förhållandet 1 foderenhet = 3,53 megakalorier (Mcal). I de beräkningar som genomföres i det följande har foderenheten använts.

Konventionell fodermedelsanalys är en ganska begränsad kemisk analys, som blott upplyser om de allra viktigaste kvalitetsegenskaperna hos betet. Av intresse är även betets innehåll av socker, andra mineralämnen och vitaminer. Renbetesmarksutredningen har inte tagit upp hithörande frågor, då de ej är av central betydelse för de biologiska undersökningarna.

De analysvärden som redovisats på sidan 68 gäller den genomsnittliga kvaliteten för alla i samhället (renbetestypen) ingående växtarter. Det bör redan här påpekas, att renen är utpräglad kräsen i sin betning under sommaren. Överflödet av grön växtlighet gör det möjligt för renen att välja och vraka. Kvaliteten hos det bete som renen förtär ligger därför högre än hela renbetestypens medeltal. Särskilt torde detta gälla råprotein. Några analyser av enstaka växtarter visar variationen inom sommarbetet. De medtagna arterna i översikten på sidan 70 bildar en stigande serie från äggvitefattiga till allt äggviterikare renbetesväxter. Som av materialet framgår har renen möjlighet att välja växter som håller en råproteinhalt av 15—20 procent eller ännu mera, dvs. ett bete som närmar sig det odlade betets normala kvalitet. Uppmärksammas bör att en del av siffrorna avser delar av enskilda växter, såsom blad och toppskott, vilka är av bättre kva-

litet än övriga växtdelar och växten i sin helhet. Renens väljande betessätt innebär att vissa delar av en växt avbetas medan andra lämnas orörda. Även i fråga om kalcium och fosfor finns enskilda växtarter, framför allt bland örterna, som har lika höga halter som odlade betesväxter, dvs. 1—1,5 procent kalcium och 0,4—0,5 procent fosfor. Längst ned i tabellen framgår att 1 kg torrs substans i medeltal för alla de redovisade arterna innehåller 2,24 megakalorier, dvs. mera än medeltalet för sörkaitummaterialet. Renens selektiva betning av de äggviterikare växterna och växtdelarna torde innebära, att renen även förtär ett energirikare bete än hela renbetesförrådets genomsnitt. En jämförelse med Perssons material från Serri ger ungefär samma bild. Särskilt gäller detta siffrorna för de prov, som tagits i juni månad, dvs. vid tiden för den första gröna växtligheten. I kvalitets-hänseende representerar de årets bästa. Längre fram på sommaren sjunker kvaliteten samtidigt som kvantiteten av betet ökar för att nå maximum någon gång kring 1 augusti.

Kemisk sammansättning hos enskilda arter i sommarbetet vid tiden för kvantitativt maximum. Sörkaitums fjällappby juli—augusti 1961, Vilhelmina södra och norra fjällappbyar juli—augusti 1962.

Växtslag	Halt i procent av torrs substansen					
	Råpro- tein	Råfett	Växtråd	Kvävefria extraktiv	Kalcium	Fosfor
1. Lingon	8,15	2,9	20,7	65,4	0,41	0,16
2. Kråkris	8,7	12,0	19,5	56,9	0,48	0,16
3. Kruståtel (= Sia), blad	9,4	3,3	29,3	52,8	0,20	0,23
4. Blåbär, årsskott	12,0	3,3	19,2	61,9	0,58	0,19
5. Rönn, blad	13,1	3,8	11,2	64,0	1,12	0,47
6. Hönsbär, blad	13,2	3,0	9,7	66,3	1,54	0,32
7. Ekbräken, blad utan skaft	13,5	5,0	11,3	62,4	0,43	0,47
8. Dvärgbjörk, blad	14,1	5,2	15,5	62,3	0,45	0,21
9. Fjällbjörk, unga blad .	14,4	3,2	16,9	60,3	0,77	0,29
10. Skogskovall, toppdel .	15,0	1,9	19,5	55,5	0,88	0,41
11. Skogsnäva, blad	15,1	2,1	9,9	66,0	1,13	0,34
12. Vattenklöver, blad ...	17,1	2,1	17,7	53,6	0,62	0,35
13. Mjölkört, toppdel	17,8	4,0	9,2	62,5	1,08	0,39
14. Ängssyra, blad	18,7	3,3	13,0	57,9	0,55	0,34
15. Gullris, blad	19,0	2,8	10,2	59,6	0,85	0,28
16. Grönvide, blad	21,7	2,3	11,4	60,2	0,65	0,26
Ovägt medeltal	14,4	3,8	15,3	60,5	0,73	0,30

Antalet megakalorier per 1 kg torrs substans = 2,24 = 0,70 fe.

Vinterbetet

Biologiskt sett utgör vinterbetesperioden den del av året då betet till huvudsaklig del består av lavar. I stort sett överensstämmer denna period med den tid då sammanhängande snötäcke förekommer. På hösten börjar renen visserligen ganska tidigt med att beta lav, men laven är vid denna tid endast en del av dieten. Så länge som möjligt tar renen vara på de gröna

stråna av bl. a. sia (= kruståtel) och vissa myrväxter. På våren råder samma förhållande, nämligen att renen så snart det finns bara fläckar börjar med att blanda upp lavkosten med annan växtlighet, såsom visset fjolårsgräs, knoppar och gröna växtdelar i myrar med rörligt vatten. Så snart som den första gröna växtligheten för året börjar komma fram är den kritiska tiden över och renen börjar med stor iver att förtära allt grönt som den kan komma åt.

Prov av olika slags lavar har insamlats vid renbetesmarksutredningens fältundersökningar. På sidan 72 har intagits en sammanställning över de kemiska analyserna av lavproverna. Siffrorna utgör medeltal, för renlavarna av ett 15-tal prov av vardera typen och för skägglav samt påskrislav av 3—4 prov av vardera. Några klart avgränsade betestyper av den art som man kan urskilja för sommarbetet finns naturligt nog inte vintertid, då det hela tiden rör sig om ett fåtal lavararter. Man torde dock kunna tala om en fönsterlav-, en renlav- och en påskrislavtyp, såsom tre viktiga vinterbetes-samhällen. Som redan nämnts blir produktionsmätningen i dessa samhällen betydligt svårare, då det är fråga om mångåriga växter med svårt urskiljbar årstillväxt. Någon åtskillnad i analysmaterialet mellan enskilda lavararter och samhällen har därför inte gjorts.

I tabellen framträder i första hand lavarnas avsevärt lägre halt av råprotein än sommarbetets. Skillnaden vad gäller råprotein har stort principiellt intresse, då råproteinet (= äggvitan) under vintern är i minimum och otillräcklig för renens behov. Följden blir att renen vintertid förlorar i vikt. För vajans del är detta särskilt kännbart, eftersom hon normalt går med foster. Äggvitan upptas huvudsakligen under barmarkspanperioden, framför allt under sommaren men även under hösten. Förhållandet är i stort sett detsamma i fråga om mineralämnena, som lavarna är mycket fattiga på. Sommaren är alltså den tid då även årsbehovet av mineralämnena till största delen måste täckas.

I tabellen bör vidare uppmärksammas de höga siffrorna för kvävefria extraktivämen, dvs. huvudsakligen lättsmälta kolhydrater. Som en följd av lavarnas höga halt av dessa ämnen är energiinnehållet i lavarna anmärkningsvärt högt, något som åtminstone delvis förklarar varför lavarna kan tjäna som renens huvudföda under vintern. Renen föredrar vintertid lavar framför gräs, örter och andra nedvissnade delar av högre växter även därför att växttrådhalten är förhållandevis låg i lavarna, vilket medför att lavarnas smältbarhet är jämförelsevis hög.

Skillnaderna mellan olika typer av lavar bör även uppmärksammas. Påskrislaven har således något högre halt av råprotein än renlavarna samtidigt som växttrådhalten är låg. Skägglaven (hänglaven) avviker från övriga lavar främst genom sin låga växttrådhalt och höga halt av kvävefria extraktivämen, vilket medför att skägglavarna är lättsmälta och energirika och därför utgör ersättningsfoder för renarna. Skägglaven, som växer

på träd, kan dock endast undantagsvis spela någon större kvantitativ roll. Svåra snövintrar kan den emellertid vara ett värdefullt fodertillskott, särskilt vid flyttningar genom marklavsfattiga granskogsområden. Liknande resultat i fråga om de olika lavarnas sammansättning redovisar Persson i Serri-materialet.

Genomsnittliga kemiska sammansättningen för de viktigaste lavarna i vinterbetet. Prov från Könkämä lappby, mars 1962, Sörkaitums fjällappby, november 1961, Udtja och Västra Kikkejaure skogslappby, november 1962.

Lavbetestyp	Halt i procent av torrsubstansen						Energi- värde Mcal/kg ts
	Råpro- tein	Rå- fett	Växt- tråd	Kvävefria extraktiv	Kal- cium	Fosfor	
Fönsterlav	3,0	2,7	21,8	65,2	0,11	0,05	2,48
Renlav (grå + gulvit)	2,5	2,4	31,8	57,7	0,14	0,07	2,48
Påskrislav	7,1	1,9	17,6	62,5	0,16	0,07	2,32
Skägglav	4,6	1,1	6,2	86,7	0,17	0,06	2,72
Ovägt medeltal	4,3	2,0	19,4	68,0	0,15	0,06	2,50

Höstbetet

Med frostnätterna på sensommaren och förhösten börjar kvaliteten hos grönbetet att efter hand försämrans. Nedvisnandet fortskrider och lövfällningen äger rum. Under denna tid uppehåller sig renen gärna i myrar där grönt bete ofta finns längre än på den torra fastmarken. Detta grönbete utgöres delvis av växtdelar under jord, som renen gräver fram. Mest känd bland myrväxterna är vattenklövern, som anses vara en av de värdefullaste renbetesväxterna. Lika gott rykte bland fastmarksväxterna har sian eller kruståteln, som håller sig grön längre än de flesta andra växter. Även sedan snön fallit kan renen beta grön sia, även om andelen lavbete då alltmer ökar. Ett omtyckt inslag i förhöstbetet är svamp, som renen springer långa sträckor för att få tag på. Svampen är rik på äggvita och fosfor, vilket säkert utgör en del av förklaringen till renens förkärlek för svamp.

Prov av växter i höstbetet för kemisk analys har insamlats av utredningen. Resultaten redovisas i en översikt på sidan 73, där sådana växter medtagits som renen under hösten betar mer eller mindre begärligt. Växterna återfinnes dels i myrar, dels på fastmark. De 16 proven har ordnats efter råproteinhalten, som varierar från 3,7 till 14,2 procent kring ett medeltal om 8,2 procent. Höstbetet ligger alltså betydligt lägre än sommarbetet i detta viktiga avseende. Försämringen av kvaliteten framträder också i en allt högre växttrådhalt, som minskar smältbarheten, samt i en lägre halt av lättsmälta kolhydrater och fosfor. I medeltal innehåller 1 kg av torrsubstansen 1,73 megakalorier eller 0,49 foderenheter.

Renbetets gradvisa kvalitetsförsämring synes fortgå även under vintern och fram till den nästföljande våren, i varje fall vad gäller barmarksperiodens växter. Lavarnas kvalitet håller sig däremot tämligen konstant året

runt, vilket framgår av Perssons material. Persson har på dessa grunder redovisat en årskurva för grönbetesväxterna och en för lavarna, vilka på ett överskådligt sätt återger äggvitans markerade rytm i renbetet.

Kemisk sammansättning hos ett antal enskilda växtarter i höstbetet. Prov från Udtja, Västra Kikkejaure och Gällivare skogslopbyar, oktober 1961, oktober—november 1962.

Växtslag	Halt i procent av torrsubstansen					
	Råprotein	Råfett	Växttråd	Kvävefria extraktiv	Kalcium	Fosfor
1. Sia, strådel, vissnad ..	3,7	1,2	43,9	49,3	0,09	0,09
2. Husmossa	5,2	4,2	34,3	53,7	0,38	0,11
3. Flaskstarr, jordstam ..	5,2	1,2	21,9	—	0,26	0,11
4. Vitmossa	6,3	0,5	8,1	—	0,82	0,06
5. Blodrot, vissen	6,8	—	14,1	67,4	1,95	0,07
6. Sia, basdel, grön	7,1	3,3	31,6	53,6	0,24	0,13
7. Kabbeleka, jordstam ..	7,4	2,2	14,9	—	0,50	0,24
8. Gulstarr, gröna skott ..	7,8	2,7	29,8	52,8	0,46	0,07
9. Tuvtåtel, basdel, grön ..	7,9	2,1	28,5	53,0	0,40	0,17
10. Dyfräken, stjälk	7,9	1,7	26,6	—	1,39	0,14
11. » jordstam ..	9,1	1,0	22,0	—	0,56	0,20
12. Vårfryle, blad, halvgröna	10,1	2,7	22,5	59,0	0,52	0,19
13. Vårfryle, basdel + rot	10,1	1,3	25,3	56,7	0,69	0,16
14. Vattenklöver	10,9	2,3	43,8	—	0,59	0,15
15. Bandnate	11,3	—	17,9	—	1,82	0,11
16. Vattenranunkel	14,2	1,4	14,0	—	0,80	0,21
Ovägt medeltal	8,2	2,0	25,0	55,7	0,72	0,14

Antal megakalorier per 1 kg torrsubstans $1,73 = 0,49$ fe.

Vårbetet

Begreppet vårbete kan fattas något olika beroende på om man avser det första gröna betet för året eller snösmältningens periodens bete innan det gröna allmänt börjar spira. Någon skarp gräns finns naturligt nog inte, men så snart som större gröna fläckar finns tillgängliga är det biologiskt sett fråga om sommarbete. Sådana gröna fläckar uppsöker renen gärna och avbetar dem med stor begärlighet. Vårbeteslandet genomströvas av fjällrenarna under en förhållandevis kort tidsperiod under flyttningen upp till sommarlandet. För skogsrenarnas del finns inget klart avgränsat vårbetesområde. Till sin sammansättning är vårbetet en blandning av lavar och rester av den föregående barmarksperiodens örter, gräs och löv samt därtill enstaka inslag av färsk grönska. Lavarnas kvalitet har redan beskrivits, varvid särskilt jämnheten i den kemiska sammansättningen framhållits. Av barmarksväxterna från det föregående året har utredningen insamlat ett antal prover. Analysresultaten redovisas på sidan 74. Av uppgifterna framgår att äggvitehalten som väntat ligger något lägre än vid motsvarande provtagning på hösten. Nedbrytningen av växtmaterialet under vintern framträder även i att växttrådhaltens genomsnitt har stigit från hösten och att halten lättsmälta kolhydrater, kalcium och fosfor har sjunkit.

I fråga om kalcium synes årsrytmen beskriva en kurva med maximum under hösten, då andelen stödjevävnad är störst. Minimum infaller på våren, innan det gröna bryter fram. Energiinnehållet är då också lägre än på hösten och representerar minimum bland årets alla renbetes kategorier. Det är därför fullt naturligt att renen under våren fortsätter att beta lav, som är mera lättsmält och innehåller mera energi än resterna av föregående års gröna växtlighet. Dessutom förefaller det som om betning av lav är mera lättäm än betandet av de ofta sega resterna av fjolårsgräs, starr och småkvistar, som utgör det enda alternativet innan nytt grönbete spirrar. Denna iakttagelse gäller i största allmänhet. Som framgår av de enskilda siffrorna i översikten finns även under den tidiga våren vissa växt-delar som fortfarande åtminstone till en del är gröna och som innehåller något mera äggvita än det helt nedvissnade materialet.

Kemisk sammansättning hos ett antal växtarter i det tidiga, icke gröna vårbetet. Mittådalens och Tännäs fjällapbyar, maj 1962.

Växtslag	Halt i procent av torrsubstansen					
	Råpro- tein	Råfett	Växtråd	Kvävefria extraktiv	Kalcium	Fosfor
1. Brunrör, hela växten, vissnad	3,5	2,1	36,6	53,4	0,20	0,02
2. Dystarr, hela växten .	4,8	2,9	34,7	54,4	0,31	0,06
3. Blåstarr, hela växten, halvt grön	5,0	2,6	33,4	53,0	—	—
4. Stagg, halvt vissnad . .	5,1	1,6	32,0	55,8	0,24	0,07
5. Tuvsäv, hela växten . .	5,3	1,8	29,7	59,5	0,22	0,02
6. Tuvtåtel, basalblad, halvt vissnad	5,9	1,9	31,4	47,1	0,47	0,08
7. Blandprov, sia och fårsvingel	6,2	2,6	31,3	50,0	0,40	0,09
8. Fårsvingel, halvt viss- nad	7,6	2,7	27,5	51,9	0,65	0,15
9. Klotstarr, vissnad . . .	8,1	2,5	31,6	53,6	0,27	0,07
10. Kattfot + björnbrodd, gröna	8,4	3,3	20,5	51,7	—	—
11. Sia, grön + halvt viss- na blad	8,6	4,0	33,2	48,3	0,41	0,14
12. Salix-blad, vissna . . .	9,7	2,9	16,5	66,6	0,88	0,06
13. Vårfryle, halvgrön . . .	11,2	2,9	27,8	50,8	0,52	0,26
Ovägt medeltal	6,9	2,6	29,7	53,6	0,42	0,09

Antal megakalorier per 1 kg torrsubstans 1,66 = 0,44 fe.

Renbetets avkastning

Vid sidan av betets kvalitetsegenskaper är betets avkastningsförmåga av central betydelse i den biologiska frågeställningen. Utredningen har därför så långt möjligt undersökt även denna fråga. Det största materialet har insamlats i Sörkaitums lappby, där de förut diskuterade, på botaniska kri-

terier urskilda, olika renbetestyperna varit föremål även för kvantitativa mätningar. Därtill har vinterbetet undersökts enligt samma metodik. Höst- och vårbetet har däremot granskats mera översiktligt, dels på grund av att man i dessa säsongarealer stöter på särskilt stora metodologiska svårigheter, dels därför att betets produktion höst och vår ligger någonstans mellan sommarens höga och vinterns låga tillväxtvärden.

Sommarbetet

Efter de principer som diskuterats i avsnittet om metodiken vid fältundersökningarna bestämdes mängden torrsubstans per hektar i de 17 olika renbetestyperna i sommarbeteslandet i Sörkaitum. Siffrorna baserar sig på fem till tio provytor i varje betestyp tagna vid tiden för sommarbetets kvantitativa maximum. Efter denna tidpunkt börjar en del av växtligheten att vissna ned. Tidigare under sommaren har vegetationen ännu inte nått fullständig vegetativ utveckling. Kvalitetsmässigt maximum inträffar däremot redan i juni, vilket siffrorna från Serri väl illustrerar. Tidigare sker en återväxt till full kompensation om renen betar av en yta. Senare, dvs. efter sommarens maximum, sker knappast någon nämnvärd återväxt. Däremot kan ett visst nedvissnande sätta in, som kan motivera en mindre reduktion av sommarens produktionssiffror. Då inga särskilda undersökningar av den säsongvisa tillväxten utförts, har emellertid ingen sådan reduktion tillämpats. Med detta metodologiska förfaringsätt ser man bort ifrån att renen betar av sommarproduktionen inte endast vid denna angivna skördetid utan både tidigare och senare på sommaren. För bestämningen av sommarbetets produktionstal, som är ett bruttotal, är renens betning emellertid ej av principiell betydelse.

De erhållna primärtalen uttrycker betets produktionsförmåga i kilogram torrsubstans per arealenhet. Detta är en nödvändig upplysning för att senare kunna föra in renens foderbehov i den biologiska kalkylen. Med ledning av bruttotalen och med beaktande av betets kvalitetsegenskaper kan mängden kalorier (eller foderenheter), äggvita, mineralämnen m. m. per ytenhet beräknas. I en översikt på sid. 77 redovisas erhållna produktionssiffror för de 17 olika renbetestyperna med avseende på torrsubstans, foderenheter (= energimängd), äggvita samt kalcium och fosfor per hektar och år. Torrsubstansskörden växlar som synes från 175 kg per hektar i den mellanalpina gräsheden till 1 920 kg i den yppiga, gräs-örtrika björkskogen på fuktig mark vid rinnande vatten. Ett icke vägt medeltal av samtliga 17 typer stannar vid 865 kg per hektar. Variationen betingas dels av växlande tillgång på vatten, dels av växlande näringstillgång och dels av varierande höjd över havet.

Med höjden över havet kan en tydligt sjunkande produktivitet konstateras från de olika typerna av fjällbjörkskog över det lågalpina bältets rishedar till det mellanalpina bältets glesa gräshedar och ört-gräshedar. Vid

en övre höjdgräns är produktionen per hektar så liten att man helt kan bortse ifrån den. Arealerna ovanför denna gräns är alltså impediment ur renbetessynpunkt, även om renen med förkärlek vistas på dessa nivåer under högsommartiden. I fråga om avkastningen per ytenhet torde man vid avkastningsberäkningar kunna helt bortse från den mark som producerar mindre än 50 foderenheter per hektar i sommarbeteslandet. Vid stigande höjd över havet påträffas denna låga produktion uppe i det högalpina vegetationsbältet, där endast enstaka kärleväxter slagit rot och där huvudparten av vegetationen består av mycket småväxta mossor och lavar. Produktionsgränsens fixering försvåras i någon mån av att vegetationsgränserna ligger på olika höjd över havet inom skilda delar av fjällkedjan. I Härjedalen och Jämtland ligger exempelvis fjällbjörkskogens övre gräns på c:a 1 000 meter medan den i norra Lappland ligger vid c:a 600 meter. Samma förhållande gäller det högalpina bältets gräns mot det mellanalpina bältet. Dessa omständigheter medför att fastställandet av impedimentandelen inom olika betesområden är en ganska besvärlig uppgift. Likaväl har det varit nödvändigt att först dra ifrån alla impediment från de uppmätta bruttoarealerna, varom närmare redogöres på sid. 36 f.

Antalet foderenheter har framräknats genom att dividera torrsubstanssiffran med mängden torrsubstans per foderenhet, vilken som nämnts erhållits ur de kemiska analyserna. I stort sett får man i fråga om torrsubstans och foderenheter samma inbördes förhållanden mellan olika samhällen med en variation från gräshedens 110 till den gräs-örtrika fjällbjörkskogens 1 100 foderenheter per hektar. Det ovägda medeltalet ligger vid 520 foderenheter. Det vägda talet, som kan framräknas först när man känner arealerna av de olika betestyperna, ligger lägre, vilket närmare diskuterats nedan. Av intresse är vidare värdena för äggvita, uttryckt som råprotein, samt kalcium och fosfor per hektar och år. Som framgår av tabellen producerar sommarbetet i genomsnitt c:a 100 kg råprotein per hektar, c:a 7 kg kalcium och 1,7 kg fosfor. Mot dessa siffror kan ställas motsvarande produktionstal för vinterbetet, varvid den stora skillnaden mellan sommar- och vintersäsongerna framträder klart. Bland de olika betestyperna bör uppmärksammas den örtrika fjällbjörkskogens höga produktionstal både för råprotein och mineralämnen. Här liksom i alla ängssamhällen i fjällen finner renen, i synnerhet när grönskan ännu är späd, det allra bästa betet under året. De lägsta råproteinmängderna uppvisar kråkrishedarna och de högst belägna gräshedarna. I fråga om mineralämnena är förhållandet i stort sett detsamma.

Ovan berördes hur viktigt det är att så noggrant som möjligt bestämma arealen impediment inom ett område. Samma gäller fastän kanske inte i lika hög grad i fråga om arealerna av de olika renbetestyperna eller växtsamhällena. De medeltal som nyss diskuterades var ovägda medeltal av tabellens siffror utan hänsyn till hur stora arealer som upptas av de olika

Årsproduktionen per hektar i de viktigaste renbetestyperna i sommarbeteslandet Sörkai-
tums fjällappby, juli—augusti 1961.

Renbetestyp	Torrsub- stans kg/ha	Foderenhe- ter per ha	Råprotein kg/ha	Kalcium kg/ha	Fosfor kg/ha
1. Granskog, blåbärsrik	590	355	76,3	5,4	0,8
2. Tallskog, lingontyp	695	405	44,4	4,2	0,7
3. Gråvide-snår	1 165	740	182,9	10,7	2,0
4. Fjällbjörkskog, kråkrityp	550	335	39,6	3,0	0,7
5. D:o, blåbärstyp	820	520	86,1	5,3	1,5
6. D:o, ekbrärentyp	1 073	580	117,2	8,2	3,4
7. D:o, gräs-örttyp	1 920	1 100	240,0	19,4	6,1
8. D:o, tolta-typ	1 175	700	152,8	16,1	2,6
9. D:o, skogsnäve-typ	1 220	730	169,6	17,7	2,6
10. Kråkrished	940	595	57,3	5,2	0,8
11. Blåbärshed	720	460	71,5	4,9	1,2
12. Dvärgbjörk-kråkrished ..	975	645	104,3	5,1	1,7
13. Ört-gräshed	310	205	51,2	1,9	0,7
14. Gräshed	175	110	18,7	0,7	0,3
15. Hjortronmyr	685	440	88,4	4,2	1,1
16. Flaskstarrmyr	830	435	96,3	2,7	1,4
17. Vattenklövermyr	840	490	103,3	3,4	1,9
Ovägda medeltal	865	520	99,5	7,0	1,7

betestyperna. Utan vidare kan man påstå att de ovägda medeltalen ligger
högre än vägda medeltal skulle göra. I sommarbeteslanden upptar näm-
ligen de magra rissamhällena såväl i fjällbjörkskogen som i lågfjällbältet
huvudparten av ytvidden. De rika ört-grässamhällena tillhör genomgående
de mindre vanliga renbetestyperna, som i regel upptar endast någon till
några procent av sommarbeteslandens hela yta.

I de flesta lappbyarna, såväl fjäll- som skogslappbyar, ligger därför det
vägda medeltalet för sommarbetesområdet lägre än det medeltal, som fram-
räknats i översikten. Det framgår av detta resonemang att en närmare
känedom om de olika renbetestypernas arealandelar inom varje del-
område, såsom en lappby, ett sommarbetesland och delar av ett sommar-
betesland, vore önskvärd. En sådan mera ingående känedom saknas emel-
lertid på något undantag när, nämligen i fråga om sommarbeteslanden i
Troms fylke i Norge. Beteslanden å svenskt område inom lappbyarna norr
om Torne träsk är också tämligen väl kända. En vegetationskarta för dessa
lappbyar, upprättad av Sven Bergström och Thore Fries år 1912, ger en
ganska detaljerad bild av olika betessamhällens förekomst och utbredning.
I Troms använde 1913 års renbeteskommission en taxeringsmetod med god-
tyckligt utlagda linjer i terrängen. På det omfattande material, som på

detta sätt samlades, kunde någotsånär tillförlitliga beräkningar göras över de olika renbetessamhällenas arealer. Utgår man från den av kommissionen konstaterade inbördes fördelningen av olika renbetessamhällen och från de produktionssiffror, som redovisas i översikten på sid. 77, erhålles ett medeltal för sommarbeteslanden i Troms fylke av 405 foderenheter per hektar. Det bör dock framhållas, att sommarbetena i Troms är ovanligt bra, med all sannolikhet åtskilligt bättre än huvudparten av fjällbetena i Sverige. Kommissionens taxeringar visar också, att ängssamhällen av olika slag upptar en anmärkningsvärt stor arealandel, något som man f. ö. får ett starkt intryck av när man sommartid genomreser Troms. Det erhållna medeltalet för Troms är ett värdefullt jämförelsetal vid bedömningen av avkastningen i sommarbeteslanden inom renbetesområdet i Sverige. Renbetesmarksutredningen har inte haft några möjligheter att genomföra motsvarande arealbestämningar i fältet av olika renbetestyper inom beteslanden å svenskt område. Ett sådant arbete skulle, även med moderna hjälpmedel såsom linjetaxering från flyg, kräva en oproportionerligt stor arbetsinsats och vara förenad med höga kostnader. Siffrorna för Troms fylke har därför fått utgöra den norm efter vilken uppskattningen företagits av genomsnittsavkastningen inom de olika lappbyarnas sommarbeten i Sverige.

Vinterbetet

För vinterbetet är produktionsförmågan betydligt svårare att bestämma med önskvärd säkerhet än för sommarbetet, emedan lavarna är mångåriga växter med svårt urskiljbar årsproduktion. Därtill har lavarna en alldeles speciell biologi. Dels är de dubbelorganismer av alger och svampar, dels upptar de en stor del av den oorganiska näringen direkt från luften och nederbörden och inte från marken. Det väsentligaste är att bestämma lavarnas årsproduktion, eftersom det är denna som i längden avgör, hur många renar som kan beta inom ett visst vinterbetesområde.

Att mäta lavarnas årsproduktion genom provtagning i fältet är knappast möjligt på annat sätt än genom mångåriga undersökningar inom fasta provytor. Däremot kan man bestämma det totala förrådet av lav, som finns inom en viss yta. Känner man sedan lavarnas regenerationstid, dvs. den tid som åtgår för att lavarna skall växa upp till ursprunglig höjd efter en avbetning, kan årsproduktionen av lav summariskt beräknas.

Lavarnas återväxtförmåga efter avbetning och efter annan åverkan är naturligt nog en fråga av stor praktisk betydelse. Den har också varit föremål för undersökningar i Sverige bl. a. av Skuncke (1963), i Finland och i Ryssland av flera forskare. I äldre litteratur finns också vissa uppgifter att tillgå om lavarnas regenerationstid, men dessa är av allt att döma grundade på tämligen ytliga iakttagelser och bör tas med en viss reservation. Samstämmighet synes dock råda om att återväxten hos lavarna sker myc-

ket långsamt. En årstillväxt om 3—6 millimeter uppges ofta för de vanligaste lavarerna. Man torde således komma sanningen ganska nära, om man sätter renlavens regenerationstid till cirka 20 år samt fönsterlavens och påskrislavens till cirka 25 år.

I följande översikter har några kvantitativa data från tre av de viktigaste lavbetestyperna återgivits. Talen gäller det totala förrådet per ytenhet av torrsubstans, foderenheter, råprotein, kalcium och fosfor. Med de fastslagna regenerationstiderna har den årliga produktionen av lavbete per hektar beräknats. Materialet grundar sig på provtagningar med en kvadratmeters provytor. Siffrorna är medeltal av ett 10-tal provytor från varje lavtyp. De gäller vidare sammanhängande ytor med lavar, dvs. de utgör maximala värden, som representerar de bästa fläckarna i ett lavsamhälle. Normalt återfinns man de rikaste lavtillgångarna i tallskogar av den torrare typen, som med skogsbotanisk terminologi betecknas som skarp ristyp. Motsvarande samhällen finner man även inom fjällbjörkskogens torraste typ, liksom i de torraste rishedarna.

Totala förrådet av lavbete inom tre vanliga vinterbetestyper.

Lavbetestyp	Torrsubstans kg/ha	Foderenheter per ha	Råprotein kg/ha	Kalcium kg/ha	Fosfor kg/ha	Regenerations- tid, år
Fönsterlav-hed	8 530	5 270	255,9	9,4	4,3	25
Renlav-hed	5 890	4 300	147,3	8,3	4,1	20
Påskrislav-hed	6 040	4 350	428,8	9,7	3,6	25

Årlig produktion av lavbete i de tre vanliga vinterbetestyperna.

Lavbetestyp	Torrsubstans kg/ha	Foderenheter per ha	Råprotein kg/ha	Kalcium kg/ha	Fosfor kg/ha
Fönsterlav-hed	340	210	10,2	0,38	0,17
Renlav-hed	295	215	7,4	0,42	0,21
Påskrislav-hed	240	175	17,2	0,39	0,14

Av den senare översikten framgår att vinterbeteslandets rena lavytor har en årsproduktion som ligger kring 200 foderenheter per hektar, dvs. drygt hälften av sommarbetets genomsnitt. Talen för råprotein, kalcium och fosfor är däremot avsevärt lägre än motsvarande för sommarbetet. Vinterbetet är således underlägset sommarbetet framför allt vad gäller äggvita och mineralämnen. Relativt sett ligger vinterbetets energiinnehåll bättre till, men vinterbetet är årets svagaste bete även i fråga om energiinnehållet.

Det nämnda talet, 200 foderenheter per hektar och år, gäller de rena lavytorna. I en lavtallskog eller en lavbjörkskog täckes endast en del av markytan av lavar. Träd, ris och mossor upptar en icke obetydlig andel

av ytan, varför talen utvisande lavbetets produktion måste reduceras om man avser skogstypen i sin helhet. Av denna anledning torde lavtallskogens avkastning kunna sättas till 125 foderenheter per hektar och lavbjörkskogens till 150. Lavhedarna, som huvudsakligen återfinnes på högre nivåer ovanför trädgränsen, håller knappast mer än 75 foderenheter lavbete per hektar. Till detta kommer i de olika samhällena även en viss mängd foderenheter från gröna växter, som dock totalt sett synes spela en underordnad roll som vinterbete.

Det är emellertid inte nog med detta. Ett vinterbetesland består endast till en mindre del av renodlade lavbetestyper, vilket närmare behandlas på sid. 39 ff. Procentandelen lav kan växla ganska avsevärt från trakt till trakt, men genomsnittet synes ligga vid 15—25 procent av arealen. Avsevärda ytor upptas av granskogar, som i stort sett saknar marklavar. Slår man ut lavbetestypernas årliga avkastning på hela vinterbetesområdet får man därför en produktion för vinterbetet, som knappast kan ligga högre än 50—75 foderenheter per hektar. Tar man den högre siffran förutsättes att till viss del även rester från barmarksbetet, såsom halvgrönt eller nedvissnat material från gräs och örter, räknas till vinterfödan, vilket enligt ryska undersökningar kan vara motiverat.

Höstbetet

Av sommarbetet och vinterbetet är det förras produktion säkrast bestämd. I siffrorna för vinterns bete föreligger som påpekats viss osäkerhet genom att den årliga tillväxten är svår att urskilja. I fråga om höstbetet föreligger också vissa svårigheter vid mätningen av tillgången, bl. a. på grund av att renen under denna årstid betar av växtdelar som finns under markytan, såsom rötter och jordstammar i myrar och i vatten. Dessa växtdelar består dels av årsskott, dels av äldre delar. Därtill kommer svårigheten att mäta produktionen under markytan i de vattendränkta vegetationstyperna. Höstbetet undergår vidare en gradvis nedbrytning, vilket innebär att kvantiteten per arealenhet efter hand sjunker. Samtidigt försämras betets kvalitet. Slutatsen blir följaktligen att höstbetets produktion ligger någonstans mellan sommar- och vinterbetenas produktionstal.

Av nämnda skäl har inga särskilda produktionsmätningar utförts i fråga om höstbetet. Beräkningen av dess produktionsförmåga kan emellertid ske betryggande på basis av de konstaterade värdena för sommarbetet och vinterbetet. För de väsentliga principfrågorna är det ej heller nödvändigt att exakt känna till alla årstiders produktion. Utgående från de två extremerna, sommar och vinter, är det nämligen möjligt att med nöjaktig säkerhet uppskatta de övriga två årstiderna. Klart är vidare att höstbetet i fråga om avkastningen bör ligga närmare sommarbetet än vinterbetet, eftersom höstbetet till stor del består av barmarksvegetation förutom lavar. Höstbetets genomsnittliga avkastning synes vara av storleksordningen 200—250

foderenheter per hektar och år. Även på hösten torde dock variationen vara stor. Myrarna och kantvegetationen vid rinnande vattenstråk representerar de rikaste betestyperna och de mossrika rissamhällena de fattigaste, och skillnaden mellan dem i fråga om produktionsförmåga är betydande.

Vårbetet

Av de fyra årstidernas beten är det svårast att precisera produktionsförmågan för vårbetet. Anledningarna härtill är flera. Dels är betet under hela avsmältningsperioden, dvs. under den tidigare delen av våren, till stor del ett lavbete. Under denna tid förtär renen dessutom vissa rester av fjolårets barmarksbete inom de bara fläckar som efter hand smälter fram. Här och var på dessa barfläckar finner renen även en del vintergröna strån, som i regel håller en något bättre kvalitet än det helt nedvissnade växtmaterialet, vilket framgick av översikten på sid. 74. Dels omfattar våren även den tid, då den nya grönskan efter hand bryter fram. Redan tidigt på våren har renen möjlighet att beta knopparna på fjällbjörk och olika videarter, och ganska snart uppträder färsk grön vegetation av örter och gräs på solbelysta sluttningar. I och med att grönskan mera allmänt brutit fram är det ur renbetessynpunkt inte längre fråga om vårbete utan om sommarbete. Större delen av den späda försommargrönskan är också inräknad i produktionsmedeltalet för sommarbetet. Gränsen mellan senvåren och försommaren är emellertid ganska vag.

Av det anförda framgår att ej heller för vårbetet några kvantitativa bestämmningar i fältet ansetts vara nödvändiga för utredningens syfte. Liksom för höstbetet kan man även för vårbetet med nöjaktig noggrannhet extrapolera från de kända värdena för sommarbetets och vinterbetets kvantitativa produktion. För vårbetets del föreligger goda skäl att räkna med en betestillgång per arealenhet, som ligger närmare vinterns än sommarens, dvs. här är förhållandet motsatt det man har på hösten. Lavbetet under våren måste vara likvärdigt med samma bete under vintern, dvs. 50 foderenheter per hektar. Till detta kommer inom barfläckarna befintliga rester av fjolårsgrönskan, som höjer produktionstalet något, sannolikt till 75 foderenheter eller något mer. Läggas därtill en liten del av den första grönskan, som renen kan beta före flyttningen till de egentliga sommarbeteslanden, når vårbetets produktionstal upp till ungefär 100 foderenheter per hektar.

Vid bedömningen av vårbeteslandens avkastning i de olika lappbyarna måste man även ta viss hänsyn till antalet betesdagar i vårlanden. Ofta stannar renarna så länge inom vårbetesområdet att växtligheten hinner utvecklas till sommarbete. Detta förklarar att medeltalen för vårbeteslanden i vissa fall ligger högre än 100 foderenheter per hektar.

Renens näringsbehov

Mot kvantiteten och kvaliteten hos renbetet under olika årstider har man, i en biologisk analys, att ställa renens näringsbehov. Grundläggande härvidlag är behovet av energi, som utgör förutsättningen för livsfunktionerna i sin helhet. Till detta kommer sedan renens normala behov av äggvita, mineralämnen och vitaminer.

Under senare år har undersökningar för klarläggande av renens näringsbehov utförts även i vårt land. Utgångspunkt härvidlag har varit fåret, dvs. det husdjur som till storlek och övriga egenskaper bäst överensstämmer med renen. Fårets näringsbehov och fysiologi är förhållandevis väl kända, varför de värden och normer som gäller för fåret generellt torde kunna användas för renen. Man synes med andra ord inte behöva utföra alla de tids- och kostnadskrävande undersökningar, som erfordras för att bestämma näringsbehovet hos ett djur. I stället räcker det med att utföra ett antal jämförande smältbarhetsförsök med lämpliga foderslag med ren och får i samma försök. I fråga om renlav, ängshö och starrhö har dylika försök redovisats av Nordfeldt, Cagell och Nordkvist (1961) samt vad gäller vissa foderblandningar till husdjur av Eriksson och Schmekel (1961). Liknande undersökningar har utförts även i Norge av Presthegge (1954), i Finland av Poijärvi (1945) samt av flera ryska forskare. Alla visar tämligen samstämmigt att det råder god överensstämmelse mellan får och ren vad gäller förmågan att smälta olika foderslag. I fråga om renlav har dock flera undersökningar visat att renen tillgodogör sig lavarnas näringsinnehåll förhållandevis bättre än fåret.

På grundval av nämnda undersökningar kan renens näringsbehov vid olika levande vikt och ålder samt dräktighetstillstånd anses vara känt med nöjaktig noggrannhet. Här är det inte nödvändigt att närmare gå in på alla detaljer i de näringsfysiologiska frågorna. Den fullvuxna genomsnittsrenens energibehov för underhåll torde kunna sättas till c:a 1 foderenhet per dag. Siffran gäller ett djur som inte är i rörelse. Renen är emellertid ett rörligt djur, som dagligen förflyttar sig ganska långa sträckor, åtminstone vissa perioder av året. Vintertid tillkommer ett avsevärt arbete med grävning i snön efter lav och annat ätbart. Ett energitillskott för detta arbete blir följaktligen erforderligt. Ett genomsnittsvärde för ren som vistas i fri natur om 1,25 foderenheter per djur och dag torde vara rimligt som energibehov för underhåll. Detta tal har också genomgående använts i beräkningarna i det följande.

Till energibehovet för underhåll kommer behovet för produktion, som dels gäller tillväxt hos unga djur, eventuellt även hos vuxna djur, samt mjölkproduktion hos hondjuren (vajorna). I medeltal rör det sig om ett ytterligare energibehov av c:a 1 foderenhet. För underhåll och produktion behöver den vuxna genomsnittsrenen således tillsammans 2,25 foderenheter per dag.

På motsvarande sätt kan angivas behovet av äggvita, kalcium och fosfor, vilket dock i detta sammanhang inte är nödvändigt.

I ett nyligen tillgängligt ryskt arbete, översatt till norska¹, sättes energi-behovet för både underhåll och produktion avsevärt högre. Det framgår emellertid inte närmare, vilka undersökningar som ligger bakom detta, och närmast synes siffrorna avse en storvuxen form av skogsren. Senaste svenska och norska undersökningar, som utförts systematiskt under ett antal år, talar för att renens näringsbehov kan vara något större än vad utredningen räknat med.

Nästa väsentliga fråga gäller i vilken utsträckning de ovan nämnda energi-behovet kan tillgodoses under olika betesperioder. Härvid är det alldeles klart att vintern i detta avseende är den mest kritiska årstiden, emedan renen under denna årstid knappast får mer foder än vad som motsvarar behovet av energi för underhåll. Vid normal snötillgång och skarbildning förmår renen av allt att döma tillgodose detta behov. Under svåra snövintrar och perioder med skare och isbildning i snötäcket och på markytan kan säkerligen inte ens behovet för underhåll helt täckas med påföljd att renen svälter. Varar sådana ogynnsamma perioder länge kan renarna avlida, och svåra förluster åsamkas renskötseln. Erfarenhet finns av sådana svåra vintrar, som medfört att renantalet starkt minskat inom hårt drabbade områden. I de beräkningar som nedan genomföres har emellertid sådana extrema förhållanden inte tagits med. För vinterperioden har i stället renens dagliga energiupptagande från betet satts till 1,25 foderenheter.

Av det sagda följer, att renens produktion så gott som helt baserar sig på barmarksbetet, dvs. på betet under sommaren och förhösten. Man kan räkna med att renen på barmarksbete upptar 2,25 foderenheter per dag, dvs. vad som motsvarar behovet för underhåll och full produktion. Under den senare delen av hösten får man dock räkna med ett något mindre energiupptagande, c:a 2 foderenheter. Under vårens tidigare del råder, som nämnts, i stort sett samma förhållanden som under vintern, och renen har då knappast möjligheter att finna mer bete än vintertid. På senvåren finns däremot visst barmarksbete att tillgå, både fjolårsgräs och färsk grönska. Denna tid får renen ganska snart möjligheter att höja upptagandet av energi, så att produktion kan komma ifråga.

Ännu mera markerad än energitillgången är, som framgått av diskussionen om betets kvalitet, växlingarna under året i fråga om tillgången på äggvita som vintertid praktiskt taget helt saknas i renens föda, medan tillgången på sommaren och förhösten är mycket god. Avsevärda svängningar utmärker också mineralämnena, bl. a. kalcium och fosfor. Även i fråga om mineralämnena är det sommarbetet som förser renen med en stor del av årsbehovet, medan vintern är en utpräglad bristperiod, som delvis är anledningen till renens nedsatta kondition.

¹ »Reindrift. I. Utdrag av russisk litteratur om tamreindrift.» (Stencil, Oslo 1963.)

Betningsintensitet och utnyttjandegrader

För att kunna genomföra den biologiska kalkylen inom ett betesområde måste man känna till ytterligare tre faktorer, nämligen renantalet, antalet betesdagar inom de olika säsongbetena samt säsongbetenas nettoarealer. Dessa tre faktorer har i kapitel 3 ingående redovisats lappby för lappby.

Ur kännedom om betesområdets nettoareal och betets medelavkastning per hektar och år kan man direkt räkna ut den ungefärliga totala fodermängden inom området. Med ledning av renantalet, antalet betesdagar och renens dagliga foderbehov kan man bestämma den faktiska förbrukningen av bete. Man vet med andra ord, givetvis endast i grova drag, hur mycket som finns och hur mycket som tas. Ur dessa mängder kan man beräkna utnyttjandegraden, dvs. hur stor del i procent av den befintliga årliga produktionen, som tas tillvara av renarna varje år. Detta tal visar hur intensivt betestillgångarna inom ett område utnyttjas. Talet uttrycker således mera än antalet renar eller renbetesdagar per arealenhet, som blott upplyser om hur hög betningsintensiteten är, men inte hur stor del av produktionen som utnyttjas. Proportionaliteten mellan antalet renbetesdagar per ytenhet och utnyttjandegraden är emellertid direkt så länge renbetets produktion per ytenhet inte ändras. I en stor del av materialet inom de olika säsongarealerna är också detta samband direkt, eftersom avkastningen inte är känd i detalj inom olika områden utan endast genomsnittliga värden använts för ett flertal lappbyar.

Betestillgång och utnyttjande av bete i de olika lappbyarna

I det föregående har redogjorts för de olika biologiska faktorer, som är av betydelse vid bestämning av betesbalansen, dvs. av förhållandet mellan betestillgång och betesutnyttjande under olika årstider inom en lappby. Alla väsentliga utgångsfaktorer är nu kända, och det återstår blott att räkna fram total betestillgång, faktiskt betesutnyttjande och utnyttjandegrad för de särskilda årstidsområdena i lappbyarna. Resultaten av sistnämnda räkneoperationer redovisas i tabellerna 4.1—4.6 (se tabellbilagan). Av vad som sagts tidigare om de metodologiska svårigheterna framgår att dessa tal är något osäkra.

Lappbyarna har vid tabuleringen fördelats på två huvudgrupper. En grupp omfattar fjälllappbyarna i Norrbottens och Västerbottens län, där förhållandena möjliggör en särskild uppdelning av betesarealer och säsonger för vår, sommar, höst och vinter. I lappbyarna i Jämtlands län och i skogslappbyarna i Lappland är det inte möjligt att på samma sätt urskilja distinkta arealer m. m. för de olika årstiderna, eftersom flyttningar mellan barmarkstidens olika betesområden inte förekommer på samma sätt som i fjälllappbyarna i Lappland. Man får därför nöja sig med att avgränsa ett betesområde för barmarkstiden och ett vinter- eller lavbetesområde.

Vid beräkningen av hur mycket bete som upptas av renarna har renantalet satts något olika för vinter- och barmarksperioderna, på grund av att renmängden växlar under årscykeln. Renantalet under vintern representerar nettomängden. Under barmarksperioden bör visst tillägg ske för årskalvarna, som ganska snart börjar beta samtidigt som de fortsätter att dia. Fyra årskalvar har beräknats motsvara en storrenenhet (= vuxen ren). Kalvningsprocenten är något lägre i fjälllappbyarna i Lappland än i skogslappbyarna och i lappbyarna i Jämtlands län. För barmarksperioden har nettorenantalet (= vinterns renantal) multiplicerats med 1,15 i lappbyarna i Jämtlands län och i skogslappbyarna i Lappland samt med 1,1 i fjälllappbyarna i Lappland. För vårbetesperioden har, där särskild sådan kunnat urskiljas, dock räknats med nettorenantalet, eftersom vårbetet i tiden ligger huvudsakligen före kalvningarna.

I tabell 4.6 redovisas siffrorna för barmarksbetet i lappbyarna i Jämtlands län samt skogslappbyarna i Lappland. Både i fråga om betets avkastning per arealenhet och renens foderbehov har det varit nödvändigt att göra vissa uppskattningar, eftersom barmarksbetet innefattar både sommar- och höstbetet och dessutom en del av vårbetet. Summavärdet bör följaktligen vara ett medeltal för dessa tre betesperioder. Avkastningen per ytenhet har av denna anledning satts till 325 foderenheter per hektar och renens foderbehov per dag till 2,15 foderenheter.

Som framgår av tabellen utnyttjas inom jämtlandsbyarna i medeltal 4 procent av den årliga betesproduktionen inom barmarksområdet, med en variation från 1,9 i Frostvikens södra till 8,6 i Tännäs. Inom skogslappbyarna i Lappland utnyttjas i medeltal en något mindre del av det totala förrådet eller 2,6 procent med variation från 0,8 i Ståkke till 3,8 i Gällivare skogslappby.

Motsvarande siffror för vinterbetet återfinns i tabell 4.5. Som framgår är denna tabell differentierad i fråga om betestillgången på »hela arealen» och »endast lavmarkerna». Vid bedömningen av vinterbetesarealernas produktionsförmåga har utredningen kommit fram till att lavarealerna är av utslagsgivande betydelse för mätningen av vinterbetets kapacitet och de bör därför redovisas särskilt. Renhjorden i en lappby föres normala år från lavområde till lavområde. Övriga delar av vinterlandet användes blott för genomflyttningar, varvid betning endast sker sporadiskt. Trädlavarna kan dock i vissa situationer, såsom då marklaven är svår att komma åt, avbetas ganska intensivt. Vid beräkningen av vinterbetets avkastning har av nämnda anledningar de icke lavförande delarna genomgående åsatts ett produktionsstal om 25 foderenheter per hektar. Lavmarkernas avkastning har i sin tur genomgående satts till 100 foderenheter per hektar.

Tabellen visar att i såväl jämtlandsbyarna som de lappländska skogslappbyarna utnyttjandegraden är betydligt högre i vinterbetet än i barmarksbetet. I lappbyarna i Jämtlands län utnyttjas i medeltal 15 procent

av lavmarksarealens totala fodertillgångar med en variation från 9,1 i Kall och Tännäs till 23,9 i Frostvikens norra och mellersta. I skogslappbyarna ligger medeltalet högre eller vid 22 procent, med variationsbredden 11,4 i Ståkke och 28,9 i Vittangi. Tar man i stället för lavmarksarealen hela vinterbetesarealen blir värdena något lägre men fortfarande avsevärt högre än för barmarksbetet.

Något mera komplicerade blir förhållandena när man går över till fjälllappbyarna i Lappland, eftersom man där har att göra med vinter-, vårsommar- och höstarealer. Minst problematiskt är här vinterbetet, som redovisas i tabell 4.1. Som framgår av tabellen tillämpas även här en uppdelning, där lavmarksarealerna är redovisade särskilt. Utnyttjandegraderna ligger genomgående högt, allra högst i lappbyarna mellan Torne älv och Stora Lule älv. Maximala värdet 35,5 procent återfinnes i Norrkaitem. Detta innebär att omkring en tredjedel av den årliga totalproduktionen av bete inom lavmarksarealen i vinterbetesområdet tas till vara av renen. I jämförelse med övriga säsongarealer är dessa tal de högsta förekommande. Man har med andra ord här att göra med ett maximivärde, som knappast kan överskridas utan att störningar i betningsrytmen uppstår, allt under förutsättning att valda numeriska data är riktiga. Betydelsen av denna biologiska gräns kommer senare att belysas. Ytterligare en siffra i vinterbetet är av särskilt intresse, nämligen lavmarksbetets procentuella andel av hela vinterbetet. Högst ligger detta tal i lappbyarna i Jämtlands län, särskilt i de i södra länsdelen. Höga tal utmärker också lappbyarna norr om Torne älv, de s. k. nordlappbyarna. Lägsta värdet återfinnes i fjälllappbyarna i Västerbottens län. Sistnämnda förhållanden är av särskilt intresse därför att den relativa tillgången på lavmarker har stor betydelse för renskötseln. Stor lavmarksandel tillåter hög betningsintensitet och högt renantal, medan liten lavmarksandel begränsar möjligheterna att uppnå höga beläggningstal.

I fråga om sommarbetet, som redovisas i tabell 4.3, bör först erinras om att vid framräkningen av värdena det högre renantalet använts, dvs. vintertalen $\times 1,1$. Foderbehovet per ren har enligt det resonemang som förts i tidigare kapitel satts till 2,25 foderenheter per dag och fullvuxet djur. Renbetets avkastning har inom nordlappbyarna, som har sommarbeten huvudsakligen i Troms fylke i Norge, satts värdet 400 foderenheter per hektar och i övriga fjälllappbyar i Lappland 375 foderenheter per hektar. Vissa jämkningar har vidare gjorts med hänsyn till att sommarbetesområdet i vissa fall beträdes av renhjorden så tidigt att endast lavbetet finns att tillgå den första tiden, och att renarna i några lappbyar stannar kvar i sommarlandet så länge att höstbetesförhållanden hinner inträda.

Tabell 4.3 visar att av sommarbetet tillvaratas drygt 4 procent. De lägsta värdena förekommer i några av lappbyarna i södra Norrbotten och i Västerbotten med utnyttjandegrader kring 2 procent. Starkast utnyttjas som-

marbetet i lappbyarna i norra Norrbotten, främst i nordlappbyarna och i lappbyarna mellan Torne älv och Stora Lule älv, där 5—6 procent av hela betesförrådet tas tillvara.

För höstbetets del har betesupptagandet uträknats efter det högre renantalet, dvs. vintertalen $\times 1,1$. Foderbehovet har satts till 2,0 foderenheter, vilket dock inte betyder att renens foderbehov då skulle vara mindre utan har sin grund i att renen inte har möjlighet att under den senare delen av hösten uppta bete till sitt fulla behov. Senhöstbetet är nämligen till en del lavbete, och det gör att medeltalet för hela hösten måste reduceras något. Barmarksbetet är vidare under hösten inte längre ett helt grönt bete utan delvis nedvissnat. Avkastningen per hektar har av dessa anledningar genomgående satts till 200 foderenheter per hektar.

Siffrorna för höstbetet redovisas i tabell 4.4. I grova drag blir bilden densamma som för sommarbetet med de högsta utnyttjandegraderna i lappbyarna i norra Lappland och de lägsta i västerbottenslappbyarna. Värdena för hösten ligger dock genomgående högre än för sommaren med ett medeltal för alla fjällappbyarna i Lappland om c:a 7 procent.

Svårast att få en säker uppfattning om av alla årstidsbeten är vårbetet, bl. a. därför att vårbetet dels är ett lavbete under snön och dels är ett färskt grönbete. Vårbetet ligger vidare inom samma markområde som höstbetet, varigenom årsproduktionen tas i anspråk vid två tillfällen under året. Renantalet under våren är ett nettotal, dvs. vinterns renantal gäller. Betes-tillgången per ytenhet liksom renens foderbehov under våren beror i hög grad av hur långt den gröna växtligheten utvecklats. Proportionen mellan antalet lavbetesdagar och grönbetesdagar blir med andra ord bestämmande för de båda ovannämnda faktorerna. Det värde man väljer måste helt naturligt grundas på en ganska grov uppskattning utgående från grönbetet och lavbetet, vilkas produktion man känner tämligen väl. Beroende på det växlande antal dagar av vårbetesperioden som renarna går på grönt bete varierar avkastningssiffrorna från 50 till 150 foderenheter per hektar i de olika lappbyarna. På samma sätt växlar det uppskattade dagliga foderbehovet mellan 1,25 (för rent lavbete) till 1,7 foderenheter per ren (för blandat bete).

Utgående från ovan anförda siffror har de aktuella värdena för vårbetet redovisats i tabell 4.2. Dessa siffror är ganska osäkra och genomgående mindre säkra än för de andra säsongbetena. De får därför tas med viss reservation. Vårbetets biologi är utan tvekan svårast att klarlägga och kräver mera långvariga undersökningar, än de som varit möjliga att genomföra under den tid renbetesmarksutredningen varit verksam. Utnyttjandegraderna antyder emellertid att betydligt mindre bete tas tillvara under våren än under vintern. Detta sammanhänger med att vårbeteslandet till stor del främst är ett genomströvningsland. Det rör sig om ganska stora arealer, och renarna befinner sig inte särskilt länge inom dessa områden.

Som framgår av den tidigare diskussionen innebär betesförhållandena

främst under förvåren, då något grönbeta ännu inte finns, den kanske svåraste påfrestningen för renen under normala år. Vårvinterbetet är till kvaliteten det svagaste av alla årstiders beten, då betet under denna tid består av svåråtkomliga lavar, sparsamma rester av fjolårets gröna växtlighet, knoppar o. dyl. Renen befinner sig samtidigt i dålig kondition efter den långa vinterns särskilda påfrestningar. Därtill kommer att renen denna tid av året utsättes för ansträngande flyttningar. Utnyttjandegraden säger således inte hela sanningen. Det bör beaktas, att utnyttjandegraden är grundad på foderenheter, som är ett uttryck för energiförrådet i betet men som inte säger något om betets övriga kvalitetsegenskaper, såsom halten av äggvita, mineralämnen och vitaminer. Talet ger inte heller någon direkt upplysning om betets tillgänglighet, vilken under vårperioden kan vara starkt nedsatt på grund av skare och isbildningar, och renen kan stundom ha svårt att över huvud taget komma åt lavbetet. Slutligen har ingen närmare analys kunnat göras av hur stor andel av vårbetesarealerna, som upp-tas av goda lavbetesmarker. Renen måste dock uppenbarligen ha viss tillgång till goda lavbetesytor här och var inom vårbetesområdet. Fjolårets barmarksbete jämte något knoppbete synes nämligen inte vara till fyllest för att renen skall klara sig. Smältbarheten i sådant foder är för låg. Det synes vidare vara så, att renen förbrukar mindre energi på att gräva i snön efter lavar, som är lätta att beta, än på andra betestillgångar, som är svårare att hitta och arbetssammare att beta.

Hela barmarksperiodens tillgång och förbrukning av renbete hade varit önskvärd att känna för fjällappbyarna i Lappland för att kunna göra säkra jämförelser med lappbyarna i Jämtlands län och med skogslappbyarna i Lappland. Att det inte är möjligt att göra en säkrare bestämning sammanhänger med att vårbetet dels är ett lavbete, dels ett grönt barmarksbete. Andelen av den senare typen får bestämmas utgående från det antal dagar, som under vårperioden normalt kan anses vara grönbetesdagar i de olika lappbyarna. På detta sätt erhålles möjlighet att räkna fram åtminstone ett ungefärligt tal för hela barmarksperioden på betestillgångar, betesutnyttjande och utnyttjandegrader även i Lapplands fjällappbyar. Man finner att barmarksperiodens utnyttjandegrader ligger mellan 5 och 7 procent med de högre värdena i norr och de lägre i söder, medan den genomsnittliga utnyttjandegraden i lappbyarna i Jämtlands län och i skogslappbyarna i Lappland var 4 respektive 3 procent.

Sammanfattande synpunkter

Huvudsyftet med de biologiska undersökningarna har varit att klarlägga och med direkt mått uttrycka hur stora betestillgångar, som årligen finns inom de olika lappbyarnas betesområden och inom de särskilda säsongområdena samt hur stor del av dessa tillgångar, som årligen tas i anspråk

av renarna. Kännedom om dessa förhållanden är av grundläggande betydelse för bedömningen av renbetesmarkernas kapacitet och följderna av olika ingrepp i renbeteslanden medförande förlust av betesmark. I dessa avseenden ger redan uppgiften om betesarealer och antalet renbetesdagar per ytenhet väsentlig allmän information, men de biologiskt grundade siffrorna över tillgången och förbrukningen av renbete varje år utgör en värdefull och i vissa stycken nödvändig komplettering.

Utredningen har i sitt arbete varit medveten om svårigheterna att i det framlagda materialet kunna förena överskådlighet i redovisningen av data för hela renskötselområdet om arealer, renantal, betestider, betesförråd och betesförbrukning med noggrannhet i detaljerna, särskilt i fråga om grundläggande biologiska data. Utredningens målsättning och den begränsade tid som stått till förfogande har föranlett att summariska metoder måst användas. En del av frågeställningarna i den biologiska delen av utredningen berör spörsmål, som kräver långsiktiga undersökningar, vilka bör ingå i ett framtida forskningsprogram på renskötselns område. Det material som här framlagts återger emellertid huvuddragen av sambanden mellan de biologiska komponenterna och bör kunna tjäna som vägledning för fortsatta undersökningar på området.

Som framgått av tabellmaterialet har den biologiska analysen utmynnat i vissa förhållandetal, som benämnts utnyttjandegrader. Dessa tal ger approximativ upplysning om hur stor del av det befintliga renbetesförrådet som tas i anspråk av renarna inom olika säsongarealer. Med betesförråd avses antalet varje år tillgängliga foderenheter, vilken enhet är ett energimått. Alternativt kan energitillgången uttryckas i kalorier. Måttet ifråga säger således ingenting om betets innehåll av äggvita, mineralämnen, vitaminer och andra för renarna livsviktiga komponenter. Betets energiinnehåll är emellertid den allra viktigaste egenskapen. Finns inte ett tillräckligt antal foderenheter att tillgå kan renen inte klara sig på betet. Detta illustreras klart av det vintertid utnyttjade lavbetet, som praktiskt taget saknar äggvita men är förhållandevis rikt på energi och som därför gör det möjligt för renen att klara sig över vintern.

Utnyttjandegraden är följaktligen en ganska viktig information, då den ger en uppfattning om hur pass hårt ianspråktagna betesförråden är, trots att viss osäkerhet föreligger beträffande utnyttjandegradens nivå, bl. a. i vårbeteslanden. Som framgår av anförda tabeller ligger utnyttjandegraderna lägst i sommarbetet, där det lägsta värdet 1,9 procent påträffas i Granbyn i södra Lappland, medan vinterbetet genomgående har de högsta värdena med maximum vid 35,5 procent i Norrkaitums lappby. Nämda tal beror som påpekats av produkten av antalet renar och betesdagar inom ett område. Talet kan följaktligen ändras genom att antingen renantalet eller antalet betesdagar ökas eller minskas. Utnyttjandegraden avser i detta fall ett medeltal för hela säsongen liksom för hela säsongarealen. Inom

enskilda delar av säsongområdet kan betningen tidvis vara synnerligen intensiv och avsevärt högre avbetningsgrader uppnås än angivna medeltal. Av de 20-talet olika växtsamhällen, som renen har att välja mellan i sommarbeteslandet, föredrar renen alltid något eller några som är särskilt begärliga, och utnyttjandegraden blir därför i dessa samhällen ständigt högre än i andra mindre begärliga växtsamhällen. Motsvarande olikheter förekommer också mellan skilda växtarter inom ett samhälle och rentav mellan skilda delar av en växtart. Så är fallet även under hösten. Under vintern och den tidigare våren, då snön ännu ligger kvar, är betingelserna mera ensartade. Så mycket att välja på finns inte denna årstid och renens betning blir i stället en kamp för att klara sig igenom den kalla årstiden med det föga varierande lavbetet. Det har redan tidigare betonats att inte endast bruttoförrådet av lavbete utan även betets tillgänglighet spelar en avgörande roll. Normala år klarar sig de flesta renarna med vanligt lavbete. Under år med svår skare under senvintern eller med isbildningar i snön eller på marken kan dödligheten bland renarna öka starkt och enstaka år kan katastrofsituationer uppstå. Särskilt kritisk är en period om någon—några veckor under senvintern och förvåren, innan snöfria fläckar uppstår och någon grön växtlighet hinner utvecklas. Tillgången på sådana barfläckar växlar mycket mellan olika år och är sannolikt växlande också inom olika lappbyar och kan i viss mån inverka på det antal renar som uthålligt kan livnära sig inom en lappbys betesområde.

Av dessa beskrivna förhållanden framgår att variationen i utnyttjandegraderna har skilda biologiska orsaker. Utöver de biologiska förutsättningarna kan även den mänskliga faktorn inverka. Renskötseln sett ur driftsteknisk synvinkel står icke på samma nivå i alla lappbyar, och den kan i praktiskt hänseende vara ordnad på olika sätt. Även sådana förhållanden inverkar på hur stor del av betet som utnyttjas. Antalet renar kan otvivelaktigt höjas ganska betydligt i vissa lappbyar utan att några olägenheter uppstår. I andra lappbyar är en övre gräns redan uppnådd eller nästan uppnådd. Detta ger sig till känna i svårigheter att hålla ihop renhjorden och andra besvärligheter vid driften. Av stort intresse är i vad mån de framräknade utnyttjandegraderna kan antyda var den övre gränsen ligger för betningsintensiteten inom ett område. Vid nuvarande struktur hos renskötseln ger materialet stöd för uppfattningen, att utnyttjandegraden i lavmarksbetet knappast kan överskrida 35 procent. För barmarksbetet är det något svårare att fixera en sådan gräns. De högsta värdena förekommer i Lainiovuoma och Saarivuoma lappbyar, dvs. i de två mittre av de s. k. nordbyarna, med 19 respektive 13 procents utnyttjande. Här förekommer dock en period med rent lavbete på senhösten, varför siffrorna inte är helt representativa för barmarksbetet. Gränsen för rent barmarksbete torde ligga vid c:a 15 procent under nu rådande renskötselförhållanden. Denna siffra är dock högst ungefärlig. Det kan mycket väl tänkas, ja det är högst

troligt, att vid en ändamålsenlig renskötsel med god kontroll över renhjordens utnyttjandet av det gröna betet kan höjas betydligt. Ett sådant högre utnyttjande bör helst tas ut genom ett större renantal och inte genom längre betestid, emedan parasitfaran alltid blir större när utnyttjandegraden höjs och särskilt om den höjs genom en förlängd betestid inom ett och samma betesområde. Dessa frågor kan i detta sammanhang blott antydas. Ett närmare klarläggande av sistnämnda problem är för renskötselns utveckling nödvändig men frågan är så invecklad att den bör bearbetas som en forskningsuppgift. Slutligen bör nämnas att de biologiska undersökningar, som renbetesmarksutredningen utfört, ger vissa anvisningar om hur renbetets ekonomiska värde kan bestämmas.

Litteraturförteckning

- Eriksson, S. och Schmekel, J.*, 1961: En jämförelse mellan renarnas och fårens förmåga att smälta fodrets näring. — Stencilerad uppsats. Institutionen för husdjurens näringsfysiologi, Lantbrukshögskolan.
- Nordfeldt, S., Cagell, W. och Nordkvist, M.*, 1961: Smältbarhetsförsök med renar. Öjebyn 1957—60. — Statens husdjursförsök. Särtryck och förhandsmeddelande nr 151.
- Persson, S.*, 1963: Undersökningar av den kemiska sammansättningen hos de vanligaste renbetesväxterna inom Serri skogslappby. — Stencilerad uppsats. Institutionen för husdjurens näringsfysiologi, Lantbrukshögskolan.
- Pojjärvi, I.*, 1945: Lavåtgång från höst till vår för renar, som utfodras med renlav. — Statens lanthush. försöksverksamhet. Meddelande nr 205. Helsingfors.
- Presthegge, K.*, 1954: Försök med lav till drövtiggere og svin. — Norges Landbrukshøgskole. Foringsförsökene 76. beretning.
- Rydberg, A.*, 1960: Renfodrets kemiska sammansättning och näringsvärde samt renens underhållsbehov. — Stencilerad uppsats. Institutionen för husdjurens näringsfysiologi, Lantbrukshögskolan.
- Skuncke, F.*, 1958: Renbeten och deras gradering. — Lappväsendet, Renforskningen, Meddelande nr 4.
- Skuncke, F.*, 1963: Renbetet, marklavarna och skogsbruket. — Lappväsendet, Renforskningen. Meddelande nr 8.

KAPITEL 5

Lämpliga renantal

Inledning

Jämlikt 11 § renbeteslagen ankommer det på länsstyrelsen att i byordning för lappby meddela föreskrift om det antal renar, som må föras på bete inom visst betesområde. Hur detta renantal skall bestämmas innehåller lagen inga närmare anvisningar om. Av gällande byordningar för lappbyarna framgår, att länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län för varje lappby angivit ett högsta renantal, exklusive årskalvar, som må föras på bete i lappbyn, och att länsstyrelsen i Jämtlands län för varje lappby i länet angivit ett normalt renantal, exklusive årskalvar. Det förhållandet att årskalvar icke skall medräknas innebär, att byordningens föreskrift åsyftar det nettoantal renar som finns mellan slaktsäsong och kalvningssäsong. Vad angår lappbyarna i Norrbottens och Västerbottens län innebär stadgandet vidare, att för varje lappby föreskrivits ett maximalt nettoantal som inte får överskridas, medan för lappbyarna i Jämtlands län motsvarande stadgande tydligen avser ett genomsnitt för längre tid av nettoantalet renar. Ett sådant genomsnittsantal torde följaktligen tidvis kunna överskridas, utan att detta innebär brott mot föreskriften i byordningen.¹

Renbetesmarksutredningen har att ta ställning till frågan, om det under vissa angivna förutsättningar är motiverat att utvidga det för renskötsel tillåtna renbetesområdet. För att kunna besvara denna fråga har utredningen funnit det behövt att klarlägga, hur många renar som uthålligt kan livnära sig inom de för renskötsel för närvarande disponibla betesmarkerna. En sådan bedömning bör inte grundas på de i byordningarna angivna högsta tillåtna eller normala renantalerna. Dels kan nämligen förhållandena ha ändrats från den tid då nämnda renantal fastställdes. Dels är det ovisst huruvida dessa renantal har bestämts utgående från betestillgångarna eller utgör skönmässiga överväganden rörande vad som ansågs lämpligt vid den tid då renantalerna fastställdes. Utredningen har vid sin bedömning av renantalerna i lappbyarna utgått från sådant grundmaterial, som insamlats vid inventeringen av renbetesmarkerna och från de i anslutning därtill gjorda sammanställningarna av befintliga renantal, förekommande utnyttjandegrader, m. m.

¹ I gällande byordningar m. m. föreskrivna renantal framgår av tabell 5.1.

Tidigare förslag

Såsom i kapitel 2 har angivits (sid 14 f) utarbetades förslag till lämpliga renantal av de på 1930-talet verksamma länsvisa utredningarna. Dessa förslag lades sedermera till grund för de i byordningarna för lappbyarna angivna renantalen, i lappbyarna i Norrbottens och Västerbottens län s. k. högsta tillåtna renantal och i lappbyarna i Jämtlands län s. k. normala renantal.

Norrbottensutredningen synes ej ha framlagt förslag för skogslappbyarna och den behandlade ej heller de fyra nordligaste fjälllappbyarna, varför uppgifterna i följande tabell ej omfattar samtliga lappbyar i länet. Till jämförelse har medtagits det genomsnittsantal renar, som framkommit vid anordnade renräkningar. För redovisade lappbyar föreskrivna högsta tillåtna renantal anges också i tabellen.

Lappby	Norrbottensutredningens förslag	Högsta tillåtna renantal enligt gällande byordning	Renantal enligt renräkningar efter 1930 genomsnitt
Rautasvuoma	6 500	6 500	5 500
Kaalasvuoma	8 000	8 000	5 500
Norrkaitum	12 000	12 000	11 000
Mellanbyn	7 000	7 000	5 000
Sörkaitum	8 000	8 000	6 000
Sirkas	15 500	15 500	13 000
Jåkkåkaska	4 500	4 500	3 500
Tuorpon	9 000	9 000	7 500
Luokta—Mavas . . .	10 000	10 000	10 000
Semisjaur—Njarg . .	9 000	9 000	7 500
Svaipa	4 000	4 000	5 000
S:a	93 500	93 500	79 500

Västerbottensutredningens förslag framgår av följande tabell. Utredningen synes ej ha framlagt något förslag till renantal i Malå skogslappby.

Lappby	Västerbottensutredningens förslag	Högsta tillåtna renantal enligt gällande byordning	Renantal enligt renräkningar efter 1926, genomsnitt
Granbyn	8 600	8 600	4 500
Ranbyn	7 800	7 800	7 500
Umbyn	9 000	9 000	7 000
Vapsten	5 000	5 000	4 500
Vilhelmina n:a . . .	8 400	8 400	5 500
Vilhelmina s:a . . .	8 000	8 000	4 000
Malå skogslappby . .	(3 000)	3 000	2 500
S:a	49 800	49 800	35 500

Jämtlandsutredningen omfattade alla lappbyar i Jämtlands län, Idre lappby medräknad, varför fullständiga uppgifter kan lämnas för detta län.

Lappby	Jämtlandsutredningens förslag	Normalt renantal enligt gällande byordning	Renantal enligt renräkningar, genomsnitt
Frostvikens norra	1 500	1 500	1 250
Frostvikens mel- lersta	1 800	2 000	2 000
Frostvikens södra	1 500	1 500	750
Hotagen	2 000	2 000	2 500
Offerdal	2 400	2 500	1 750
Sösjö	1 500	1 500	1 250
Kall	1 500	1 500	2 000
Tässåsen	2 000	3 500	5 000
Anariset	1 000		
Tranris	1 500	4 500	2 000
Handölsdalen	2 000		
Mittådalen	3 000	3 000	3 000
Tännäs	1 800	2 000	3 000
Idre	1 000	1 500	2 500
S:a	24 500	27 000	29 000

Anm. Anarisets lappby sammanslogs år 1945 med Tässåsens och Tranris lappby år 1963 med Handölsdalens.

Såsom framgår av tabellerna har de verkliga renantalen såväl i de angivna lappbyarna i Norrbottens län som i lappbyarna i Västerbottens län i genomsnitt varit mindre än de av berörda utredningar framlagda förslagen omfattade. Detta är i och för sig naturligt, då utredningarna tydligen avsett högsta tillåtna renantal och ej genomsnittantal eller normalantal. Till stor del beror olikheterna mellan verkliga renantal och tillåtna renantal också på att renantalet i lappbyarna var ovanligt lågt under 1930-talets senare del och under nästan hela 1940-talet. Nedgången i renantalen var en följd av ett par ogynnsamma betesvintrar i mitten på 1930-talet, då en mängd renar dog av svält.

Jämtlandsutredningens förslag torde ha varit mycket försiktigt hållna, vilket synes ha uppmärksammats vid utarbetandet av byordningarna och där angivna normalantal. Uppgifterna från renräkningarna avser delvis även tiden före Jämtlandsutredningen. I förhållande till Norrbottens och Västerbottens län föreligger här en tydlig skillnad, som måhända delvis har sin grund i att lappbyarna i Jämtlands län veterligen icke lidit större förluster av den art som förekom på 1930-talet i de båda nordligare länen. Även det förhållandet att byordningens föreskrift angående renantal avser normalantal, d. v. s. genomsnittantal, för lappbyarna i Jämtlands län och icke högsta tillåtna antal såsom i de båda nordligare länen kan utgöra en förklaring till föreliggande skillnader mellan olika uppgifter om renantal.

Renbetesmarksutredningen har, såsom framgår av det följande, icke utgått från dessa tidigare framlagda förslag vid sin bedömning av lämpliga renantal. Genom den sekundära verkan som tidigare ställningstaganden via administrativa åtgärder kan utöva på det verkliga renantalet kan viss inflytelse på renbetesmarksutredningens förslag i verkligheten ha skett av dessa tidigare förslag. Utredningen har nämligen till stor del grundat sina bedömanden angående lämpliga renantal på de verkliga renantalen i gången tid.

Allmänna överväganden

Det uthålligt högsta möjliga antalet renar är i huvudsak beroende av tillgången på betesfoder under skilda årstider. När det gäller att angiva detta antal, är det därför nödvändigt att undersöka i vilken omfattning betningsintensiteten uthålligt kan höjas. Vid en sådan undersökning är det lämpligt att skilja på de båda huvudtyperna av bete, grönbete och lavbete. Av utredningens undersökningar framgår, att utnyttjandegraden genomsnittligt sett är avsevärt högre i lavbetet än i grönbetet. Vid en höjning av renantalet kommer utnyttjandegraden följaktligen att nå optimal nivå i lavbetet tidigare än i grönbetet. Utredningen vill dock framhålla, att den relativa tillgången på grönbete kan i särskilda fall vara den begränsande faktorn. En fortgående ökning av renmängden inom ett betesområde innebär, att betningsintensiteten först gradvis närmar sig en optimal nivå. Om renmängden ökar ytterligare, sedan denna nivå uppnåtts, blir renbeläggningen till slut så hög, att renarnas normala foderbehov inte längre helt kan tillgodoses. I det läget kommer renstockens samlade viktillväxt att stagnera. Biologiskt optimum kan därför sägas avse det renantal som medför den största samlade viktillväxten i renstocken. Detta renantal är ett gränsvärde, som inte kan bestämmas med större noggrannhet. De renantal som utredningen anger vara biologiskt optimum för olika områden är bedömda med ledning av särskilda överväganden rörande möjligheterna att höja utnyttjandegraden i lavbetet.

Om renantalet i en lappby ökar så mycket, att renbeläggningen överstiger en lämplig nivå, så att viss trängsel uppstår inom betesområdet, tenderar renarna att i ökad omfattning ströva bort från hemlappbyn. En sådan utströvning kan åtminstone vid nuvarande renskötsel bli påtaglig redan då det smakligaste betet har blivit utnyttjat, vilket innebär att strövningen kan sätta in långt innan biologiskt optimum har uppnåtts. Tilltagande benägenhet för bortströvning från hemlappbyn medför växande kostnader för bl. a. vakthållning, skiljning och hemförande av renar. Det är uppenbart, att kostnaderna för sådana arbeten till slut kommer att växa hastigare än vad som motsvarar värdet av produktionsökningen, eftersom tillväxten av produktvolymen stagnerar då renantalet närmar sig biologiskt optimum. Liksom i annan ekonomisk verksamhet är det i renskötseln erforderligt att be-

akta produktionskostnaderna och söka uppnå största möjliga produktion per arbetstimme vid viss godtagbar räntabilitet på investerat kapital i drifts- anläggningar m. m. På grund härav är det erforderligt att vid bestämman- det av renantalet även beakta det driftsekonomiska resultatet. Här fram- träder tydligen ett ekonomiskt optimum för renantalet. För att en härledning av det optimala renantalet för en lappby skall kunna ske erfordras följakt- ligen kunskap även om de driftsekonomiska förhållandena.

Utöver nämnda biologiska och ekonomiska begränsningsfaktorer är det erforderligt att beakta en tredje omständighet som inverkar begränsande på renantalet bl. a. i lappbyarna i södra delen av Jämtlands län. Om ren- betesmarkerna inte är väl avgränsade genom naturliga skiljelinjer eller stängsel, och om de tillåtna betesområdena dessutom har ogynnsam arron- dering eller utsatt läge i förhållande till jordbruksbygd, kan olägenheter följa av renströvning, trots att den inte medför kännbara kostnader för renägarna. Renströvningen kan nämligen ge upphov till irritation bland befolkningen i bygden. När så är fallet, torde det vara lämpligt att hålla ett något mindre renantal än vad som motsvarar det från ekonomiska och bio- logiska synpunkter optimala antalet.

De av utredningen föreslagna renantalen har beräknats på följande sätt. Till en början har utredningen undersökt möjligheterna att höja utnyttjan- degraden i lavbetet utgående från variationerna i beräknade utnyttjande- grader för grupper av lappbyar och för enskilda lappbyar. Därefter har utredningen analyserat de långperiodiska växlingarna i renantalet. Med led- ning härav har särskilda normvärden för renantalet bestämts för olika grupper av lappbyar. Renantalen för de enskilda lappbyarna har därefter beräknats med hänsyn tagen till betesområdenas nettoareal och uppskattad högsta möjliga beläggningstäthet. Till sist har de sålunda uträknade renan- talen för enskilda lappbyar jämkats något med beaktande av de växlande lokala betingelserna.

Utnyttjandegradens variationer

De av utredningen redovisade utnyttjandegraderna (tabell 4.1—4.6, tabell- bilagan) hänför sig till genomsnittsmängden av renar under tidsperioden 1945—1960. Utredningen har, för att få empiriskt grundade värden som inbördes är direkt jämförbara, funnit det lämpligt att vid sina beräkningar utgå från sådana genomsnittliga renantal. De framräknade utnyttjande- graderna är sålunda enhetliga, varigenom jämförelser mellan lappbyarna kan ske direkt. I vilken omfattning en generell höjning av utnyttjandegraden är möjlig framgår av nästföljande avsnitt, där renantalens variationer ana- lyseras.

Genom utnyttjandegraden, som är ett mått på betningsintensiteten, ut- tryckes den av renarna upptagna betesfodermängden i procent av den totala

tillgången på betesfoder inom ett betesområde. Med denna metod att angiva betningsintensiteten erhålles också ett direkt uttryck för betesbalansen, varmed förstås den relativa tillgången på betesfoder under olika årstider. Betesbalansen kan jämföras dels mellan de olika årstidsområdena inom en och samma lappby och dels mellan olika lappbyar inom betesområden för en och samma årstid. Renantalet bör avpassas så, att jämnast möjliga betningsintensitet mellan lappbyarna uppnås inom de två huvudtyperna av bete, barmarksbete och vinterbete. Olikheter i betningsintensiteten inom barmarksområdets skilda delar synes vara av underordnad betydelse, till följd av bl. a. att tidpunkten för flyttningen från sommarbetesområdet i flertalet av lappbyarna utan olägenhet kan ändras. Tidpunkten för denna flyttning växlar också avsevärt mellan olika lappbyar med i huvudsak likvärdiga förutsättningar. Som framgår av kapitel 4 är utnyttjandegraden som regel betydligt högre inom vinterbetesområdets lavmarker än inom betesområdet för barmarkstiden. Av de båda huvudtyperna av bete är vanligen det totala förrådet relativt sett minst av lavbete. En undersökning av möjligheterna att höja utnyttjandegraden i lavbetet är därför av särskild betydelse.

I fråga om betesområdena för barmarkstiden är den genomsnittliga betningsintensiteten inom betesområdet för hela barmarkstiden viktigast. För fjälllappbyarna i Lappland blir medeltalet för utnyttjandegraden inom detta betesområde 4.9 %, för skogslappbyarna i Lappland 2.6 % och för lappbyarna i Jämtlands län 4.0 %.

Betningsintensiteten inom betesområdena för barmarkstiden är sålunda genomgående förhållandevis låg. Den ganska stora variationsbredden mellan värdena för enskilda lappbyar ger vid handen, att utrymme finns för en ganska betydande höjning av den genomsnittliga utnyttjandegraden i barmarksbetet. Materialet får vidare anses utvisa, att det under barmarkstiden tillgängliga betesförrådet i allmänhet inte inverkar direkt begränsande på renantalet.

När det gäller vinterbetesområdena är de förekommande betningsintensiteterna inom lavmarkerna av störst intresse i detta sammanhang. Laven är det avgjort viktigaste betesfoder som finns tillgängligt för renarna hela vintern igenom. Av erfarenhet vet man, att renarna svälter, så snart tillgången på lav av någon anledning blir för knapp. Inte endast mängden av lavbete utan även lavens åtkomlighet är härvid av betydelse. Marklavens åtkomlighet påverkas bl. a. av snötäckets mäktighet och beskaffenhet samt av isbildningar av olika slag. För fjälllappbyarna i Lappland erhålles ett medeltal för utnyttjandegraden om 23.7 %. För skogslappbyarna i Lappland uppgår medeltalet till 21.6 % och för lappbyarna i Jämtlands län till 14.7 %.

För att kunna avgöra om det är möjligt att uthålligt höja utnyttjandegraden i lavmarkerna är det lämpligt att undersöka bl. a. spridningen av värdena för enskilda lappbyar och för olika typer av lappbyar. För detta

ändamål angives här nedan några gängse spridningsmått. Beskaffenheten av materialet gör det lämpligt att för denna undersökning använda medianvärdet som mått på medeltalet. I konsekvens härmed används kvartilvärden och variationsbredd som spridningsmått. I tabellen har intagits dels lägsta och högsta värden (P_0 och P_{100}) som avgränsar variationsbredden, dels medianvärdet (P_{50}) som delar de enskilda värdena i till antalet två lika stora delar, och dels nedre och övre kvartilvärden (P_{25} och P_{75}) som delar vardera av de av medianvärdet avgränsade hälfterna i två till antalet lika stora delar (fjärdedelar).

Lappbyar	Utnyttjandegrad i procent				
	P_0	P_{25}	P_{50}	P_{75}	P_{100}
Fjälllappbyarna i Lappland	11,0	20,6	23,4	28,7	35,5
Skogslappbyarna i Lappland	11,4	13,4	23,3	24,8	28,9
Lappbyarna i Jämtlands län	9,1	10,9	13,3	16,7	23,9

Såsom framgår av tabellen är skillnaderna mycket stora mellan värdena för enskilda lappbyar. Betydande skillnader förekommer också mellan värdena för ovan angivna huvudtyper av lappbyar. För att kunna avgöra om utnyttjandegraden i lavmarkerna eventuellt kan höjas antingen för alla lappbyar eller för grupper av lappbyar, är det önskvärt att utröna vad som orsakar variationerna. Växlingarna i utnyttjandegraden (eller eventuellt de skenbara växlingarna) kan antas vara orsakade av i huvudsak följande förhållanden:

- 1) lavens varierande täckningsgrad och riklighet,
- 2) lavens varierande åtkomlighet till följd av snötäckets växlande mäktighet och beskaffenhet, isbildningar, m. m.,
- 3) betesmarkens läge,
- 4) växlande förmåga hos renar och renskötare att nyttiggöra befintliga lavtillgångar,
- 5) felkällor i materialet.

I fråga om punkt 1 bör nämnas, ätt lavförrådet per ytenhet inte är lika stort i olika skogs- och marktyper, vilket framgår av de undersökta provytorna. Utredningen har dock angivit utnyttjandegraden utgående från ätt lavförrådet per ytenhet i alla lappbyar är lika stort som det genomsnittliga lavförrådet inom de undersökta provytorna. Detta medför ätt utnyttjandegraden i lappbyarna i södra Lappland och i Jämtland på grund av de där förhärskande mindre lavrika marktyperna synes ligga väsentligt lägre än i lappbyarna i norra Lappland, där betingelserna för lavvegetation överlag är mer gynnsamma. Vid överväganden rörande möjligheterna ätt höja utnyttjandegraden måste dylika regionala skillnader beaktas. Bedömningarna bör därför avse grupper av lappbyar med i huvudsak likvärdiga betingelser för lavvegetation.

De vid punkt 2 angivna förhållandena ger upphov till periodvisa väx-

lingar i renantalet. Utredningen har med anledning härav ansett det lämpligt att beräkna utnyttjandegraden utgående från ett genomsnittligt renantal för längre tid. Detta medför att den framräknade utnyttjandegraden inom områden, som ofta drabbas av ogynnsamma betesförhållanden, ligger på en relativt sett något lägre nivå än på andra håll, där renbetningen inte i lika hög grad försvåras av samma anledning.

Betesmarkernas geografiska läge (punkt 3) har viss betydelse i sammanhanget. Det kan exempelvis förekomma, att nedflyttningen till vinterbetesområdet måste uppskjutas till följd av sen isläggning. Detta medför en kortare betestid än normalt och följaktligen också en lägre utnyttjandegrad. I några fall har vissa avlägset belägna vinterbetesmarker, som utnyttjas endast sporadiskt, medräknats i den redovisade vinterbetesarealen. Även sådana förhållanden inverkar på nivån av den framräknade utnyttjandegraden.

Vad angår punkt 4 bör nämnas, att ett effektivt utnyttjande av betena förutsätter ändamålsenlig fördelning av tillgängliga betesmarker samt god organisation vid betenas utnyttjande. Även i dessa avseenden kan sådana olikheter förekomma mellan lappbyarna som på längre sikt inverkar på utnyttjandegraden. Vidare växlar renarnas förmåga att avbeta laven. Så anses t. ex. fjällrenarna överlag ha större förmåga än skogsrenarna att gräva igenom hårda skikt i snötäcket. Vissa olikheter i utnyttjandegraden kan följa även härav.

Slutligen bör nämnas, att smärre fel kan förekomma i det primärmaterial som utredningen har lagt till grund för sina beräkningar av utnyttjandegraderna (punkt 5). Sålunda är t. ex. uppgifterna om renantal icke enhetliga inom hela det undersökta området. En del av primärmaterialet har erhållits genom intervjuer bland renskötarna. Viss inverkan av minnesfel m. m. hos uppgiftslämnarna kan svårligen helt undvikas vid detta förfarande.

Vid överväganden om de för olika delar av renskötselområdet högsta lämpliga utnyttjandegraderna bör man därför ha klart för sig, att utnyttjandegraden inte gärna kan vara densamma inom hela renskötselområdet. Utredningens sätt att beräkna utnyttjandegraden förutsätter också, att möjligheterna att höja densamma bedöms särskilt för varje grupp av lappbyar med ledning av de inom de olika grupperna förekommande variationerna i betningsintensiteten och med stöd av annan tillgänglig information. Utgående från de beräknade utnyttjandegraderna i lavbetet (tabell 4.1 och 4.5) och med beaktande av variationerna i betningsintensiteten har utredningen angivit en högsta lämplig utnyttjandegrad för olika delar av renskötselområdet (se sid. 100). I översikten anges för grupper av lappbyar dels förekommande utnyttjandegrader och dels bedömda högsta lämpliga utnyttjandegrader i lavbetet. Grupperna 1—5 omfattar var för sig ett antal lappbyar med i huvudsak likvärdiga betingelser för lavvegetation och snarlika förutsättningar i övrigt.

Grupp av lappbyar	Aktuell utnyttjandegrad, aritm. medeltal	Variationsbredd inom gruppen	Bedömd högsta lämplig utnyttjandegrad
<i>Grupp 1.</i> Fjälllappbyarna i norra Norrbotten samt Vittangi skogslappby	27,5	19,2—35,5	25,0—30,0
<i>Grupp 2.</i> Gällivare skogslappby samt fjälllappbyarna i södra Norrbotten och Västerbotten, utom Vilhelmina norra och södra	22,2	13,7—30,8	22,5—27,5
<i>Grupp 3.</i> Vilhelmina norra och södra samt lappbyarna i norra Jämtland	15,4	11,0—23,9	17,5—22,5
<i>Grupp 4.</i> Lappbyarna i västra Jämtland	10,5	9,1—13,0	12,5—17,5
<i>Grupp 5.</i> Lappbyarna i södra Jämtland och Härjedalen	14,6	10,8—20,9	17,5—22,5

Såsom framgår av översikten synes någon höjning av den genomsnittliga utnyttjandegraden inte kunna ske i norra Norrbotten (grupp 1). I södra Norrbotten och norra Västerbotten (grupp 2) torde endast en mindre höjning vara uthålligt möjlig. De förhållandevis låga utnyttjandegraderna i skogslappbyarna i mellersta Norrbotten och i lappbyarna Malå och Umeby i Västerbotten torde dock kunna höjas till i nivå med övriga lappbyar i denna del av renskötselområdet. Vad angår de båda sydligaste lappbyarna i Västerbotten och lappbyarna i norra Jämtland (grupp 3) bör nämnas, att olika förhållanden talar för att viss höjning av utnyttjandegraden här kan ske. I Vilhelmina-byarna har renantalet bl. a. under 1930-talet varit större än under tidsperioden 1945—1960 (jfr sid. 53) och utnyttjandegraden beräknas på 1930-talet ha varit omkring 22 % i dessa lappbyar. I norra Jämtland har renantalet i Hotagens lappby endast genom förhållandevis stora slaktuttag kunnat hållas någorlunda i nivå med det för lappbyn fastställda normalantalet. En höjning av den genomsnittliga utnyttjandegraden i lavbetet med omkring fem procentenheter torde vara möjlig inom detta område. I fråga om lappbyarna i västra Jämtland (grupp 4) är det svårare att med säkerhet ange en högsta lämplig utnyttjandegrad. I dessa lappbyar ligger lavförekomsterna utspridda mellan bebyggda områden i centrala Jämtland och är delvis besvärliga att uppsöka med renhjordar. Flyttningar till vinterbetena har företagits i växlande ordning under senare tid, och vissa östliga betesfält har besökts blott sporadiskt. En genomsnittlig utnyttjandegrad av cirka 15 % torde dock vara möjlig att uppnå om alla tillgängliga betesfält ut-

nyttjas mera regelbundet än tidigare. Vad slutligen angår lappbyarna i södra Jämtland och Härjedalen (grupp 5) bör nämnas, att lavtillgångarna i och för sig synes medge en icke oväsentlig ökning av renantalet. De förekommande variationerna i betningsintensiteten och de förhållandevis rikliga lavförekomsterna antyder, att den genomsnittliga utnyttjandegraden i lavbetet torde kunna höjas från nuvarande 14,6 % till cirka 20 %.

Renantalets variationer

Vid beräkningen av utnyttjandegraden har utredningen som nämnts utgått från genomsnittsmängden av renar för tidsperioden 1945—1960. På grund av växlingarna i renantalet har emellertid utnyttjandegraden under ganska långa tidsperioder varit något högre än som anges i tabellerna 4.1—4.6. Det synes därför vara motiverat att vid bedömningen av de för lappbyarna uthålligt högsta lämpliga renantalen ta särskild hänsyn till sådana gynnsamma perioder. Utredningen har i detta syfte räknat fram ett normvärde, som är så beskaffat att det överstiger det aritmetiska medelvärdet för tidsperioden 1931—1960 med halva summan av alla under samma tid framkomna avvikelser uppåt från nämnda medelvärde.

En bestämning av sagda normvärde bör utföras på det sättet, att tillfälliga inbördes olikheter mellan lappbyarna i renantalets växlingar inte kommer att inverka på de uträknade normvärdena. Det kan nämligen ha förekommit att en del av de renar, som vid renräkning registrerats som hemmahörande i en lappby, i verkligheten under långa tider av året uppehållit sig i en annan lappby och följaktligen inte utnyttjat bete i hemlappbyn. Vid beräkningen av normvärdena har lappbyarna därför sammanförts gruppvis, varvid ett antal lappbyar med i huvudsak likvärdiga förutsättningar hänförs till en och samma grupp. Normvärdet för renantalet har beräknats för varje sådan grupp av lappbyar. Som utgångsmaterial för dessa beräkningar har renräkningsresultaten från tidsperioden 1931—1960 befunnits lämpliga. Dels har erhållits ett ganska stort antal primära data som underlag för beräkningarna, varigenom säkerheten i bedömningen har blivit ganska hög. Dels medger detta material från en relativt lång tidsperiod, att de speciella förhållandena under andra världskriget och de närmaste efterkrigsåren kan ses i ett större sammanhang. — På angivna sätt uträknade normvärden för renantal framgår av en sammanställning på sid. 102.

Det bör anmärkas, att underlaget för dessa beräkningar för Jämtlands läns vidkommande är mindre gott, främst av den anledningen att inom detta län blott ett fåtal fullständiga renräkningar kunnat genomföras under åren 1931—60. Vid uppskattningen av de högsta lämpliga renantalen i lappbyarna i Jämtlands län är det därför motiverat att särskilt beakta föreliggande möjligheter att uthålligt höja utnyttjandegraden inom olika grupper av lappbyar och inom betesområden för olika årstider. En jämförelse av de

Grupp av lappbyar	Medeltal 1931—1960	1/2 avvikelsern uppåt	Normvärde för renantal
Norrbottnens läns norra distrikt			
Karesuando-gruppen	38 571	4 495	43 066
Gällivare-gruppen	31 469	5 169	36 638
			79 704
Norrbottnens läns södra distrikt			
Jokkmokks-gruppen	23 225	3 659	26 884
Arjeplogs-gruppen	21 660	2 309	23 969
			50 853
Norrbottnens läns östra distrikt ¹			
norra gruppen	12 959	950	13 909
mellersta gruppen	3 739	875	4 614
södra gruppen	11 877	2 381	14 258
			32 781
Västerbottnens län			
Malå lappby	1 872	799	2 671
Sorsele-gruppen	20 100	2 405	22 505
Vilhelmina-gruppen	14 752	2 240	16 992
			42 168
Jämtlands län			
norra gruppen	6 579	454	7 033
västra gruppen	4 771	367	5 138
södra gruppen	16 826	1 097	17 905
			30 076
Summa för landet ¹	208 400	27 182	235 582

¹ Exklusive koncessionsområdena

angivna normvärdena för renantalen med de av utredningen begagnade genomsnittstalen visar att normvärdet överensstämmer med sistnämnda antal endast i Norrbottens läns norra distrikt, 79 704 resp. 80 000. För Norrbottens läns södra distrikt har erhållits ett normvärde, som utgör 106 % av genomsnittsantalet. I Norrbottens läns östra distrikt, exklusive koncessionsområdena, uppgår normvärdet till 114 % och i Västerbottnens län till 130 % av genomsnittsantalet. Dessa siffror antyder, att viss höjning av renantalen i de nämnda distrikten är möjlig. I Jämtlands län utgör normvärdet blott 94 % av genomsnittsantalet. Med hänsyn till den bristande tillförlitligheten hos Jämtlands-materialet föreligger dock icke tillräcklig grund att ifrågasätta en sänkning av renantalet i detta distrikt. De biologiska förhållandena talar snarare för en höjning av renantalet.

Renbeläggningen

Vad beträffar antalet betesdagar i de olika säsongbetena bör framhållas, att detta antal endast i grova drag är givet av klimatiska och andra betingelser. Inom ganska vida gränser avgöres betessäsongens varaktighet av de traditionella tidpunkterna för flyttning mellan sommar- och vinterbetes-

landen. Vid överväganden om vilket högsta renantal som kan hållas inom de olika grupperna av lappbyar synes det därför vara lämpligt att beakta även sådan inverkan på utnyttjandegraden som följer av betessäsongens växlande varaktighet. Antalet renar per km² betesmark inom de olika betesområdena utvisar renbeläggningen oberoende av betestidens längd. En sådan uppgift belyser ytterligare, vilket renantal som är lämpligt för olika områden. Data härom återfinnes i följande översikt, där beläggningen redovisas för de båda huvudtyperna av bete.

Grupp av lappbyar	Renantal 1945— 1960	Grönbete		Lavbete	
		areal i km ²	renar per km ²	areal i km ²	renar per km ²
Norrbottens läns norra distrikt					
Karesuando-gruppen	43 000	10 264	4,2	2 143	20,1
Gällivare-gruppen	37 000	7 538	4,9	2 438	15,2
	80 000	17 802	4,5	4 581	17,5
Norrbottens läns södra distrikt					
Jokkmokks-gruppen	25 000	7 137	3,5	1 983	12,6
Arjeplogs-gruppen	23 000	7 401	3,1	1 700	13,5
	48 000	14 538	3,3	3 683	13,0
Norrbottens läns östra distrikt (exkl. konc.-omr.)					
norra gruppen	13 500	5 847	2,3	1 119	12,1
mellersta gruppen	3 800	3 692	1,0	559	6,8
södra gruppen	11 500	6 160	1,9	947	12,1
	28 800	15 699	1,8	2 625	11,0
Västerbottens län					
Malå lappby	2 000	2 347	0,9	348	5,7
Sorsele-gruppen	18 500	7 032	2,6	2 058	9,0
Vilhelmina-gruppen	12 000	5 289	2,3	1 812	6,6
	32 500	14 668	2,2	4 218	7,7
Jämtlands län					
norra gruppen	7 000	4 260	1,6	533	13,1
västra gruppen	5 000	2 301	2,2	599	8,3
södra gruppen	20 000	7 347	2,7	2 507	8,0
	32 000	13 908	2,3	3 639	8,8
Samtliga	221 300	76 615	2,9	18 746	11,8
Därav fjälllappbyarna i Lappland ..	158 500	44 661	3,5	12 134	13,1

Anm. Uppgifterna i tabellen avser nettoareal.

En närmare granskning av uppgifterna om förekommande renbeläggning stöder i huvudsak de resultat, som erhållits genom beräkning av utnyttjandegraderna. Det framgår tydligt, att i Norrbottens läns norra distrikt någon varaktig höjning av renantalet inte är möjlig i förhållande till genomsnitts-

antalet för tidsperioden 1945—1960. I Norrbottens läns södra distrikt synes en mindre höjning av renantalet vara möjlig, uppskattningsvis inemot 10 % av genomsnittsantalet för tidsperioden 1945—1960. Relativt sett faller en något större andel av denna höjning på Jokkmokks-gruppen än på Arjeplogs-gruppen. Till viss del borde höjningen tas ut i form av förlängd betestid inom betesområdet för barmarkstiden. I Norrbottens läns östra distrikt är en ganska betydande höjning (cirka 75 %) synbarligen möjlig i lappbyarna i mellersta gruppen. Däremot kan någon större varaktig höjning av renantalen inte genomföras i norra och södra gruppen i detta distrikt. I Västerbottens län torde finnas utrymme för höjning av renantalet i Malå lappby med omkring 75 %, i Sorsele-gruppen med cirka 20 % och i Vilhelmina-gruppen med väl 40 %. I Jämtlands län har för de olika betesområdena erhållits inbördes motstridiga resultat. Det framgår av materialet, att barmarksbetena i norra gruppen erbjuder utrymme för höjning av renantalet. En sådan höjning förutsätter dock, att lavmarksarealen ökas i ungefär motsvarande grad. I viss omfattning synes detta också vara möjligt, och man kan för Frostviken-byarnas del räkna med att utrymme finns för en höjning i förhållande till genomsnittstalen för tidsperioden 1945—1960 med cirka 40 %. I lappbyarna i den västra gruppen är utrymmet för höjning av renantalen något mindre, uppskattningsvis cirka 30 %. Även denna höjning förutsätter att vissa lavbetesreserver tas i anspråk. I den södra gruppen torde endast en mindre höjning vara lämplig, omkring 10 % av genomsnittsantalet renar för tidsperioden 1945—1960. Här inverkar den förhållandevis ringa tillgången på betesområden för barmarkstiden. Tillgången på lavmarker synes i och för sig medge en något större ökning av renantalet. Med stöd av särskilda hjälpmedel, t. ex. gränsstängsel, torde förutsättningar kunna skapas för att höja genomsnittsantalet renar med inemot 25 % eller till i nivå med den genomsnittliga beläggningen inom barmarksbetena i fjälllappbyarna i Lappland.

Av utredningsmaterialet framgår, att renbeläggningen på lavmarkerna bör kunna uppgå till i genomsnitt 13 à 14 renar per km² lavmark inom vinterbetesområdet vid ett för detta beläggningstal lämpligt avvägt antal betesdagar. I Norrbottens läns norra distrikt medger lavtillgångarna inom höstbetesområdet, att nedflyttningen till vinterbetesområdet kan företas relativt sent. Med anledning härav torde beläggningen i detta distrikt varaktigt kunna uppgå till 17 à 18 renar per km² lavmark. I Norrbottens södra och östra distrikt torde 12—14 renar per km² lavmark vara ett lämpligt beläggningstal. I skogslappbyarna i mellersta Norrbotten torde renantalet följaktligen kunna höjas med omkring 75 % av genomsnittsantalet för åren 1945—1960. Vad angår Västerbottens län har utredningen tidigare angivit, att renantalen torde kunna höjas i lappbyarna Malå, Umeby, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra. Renbeläggningen har under åren 1945—1960 varit ganska låg även i övriga lappbyar i länet. I betraktande av att renantalet

i länet tidvis varit väsentligt större än genomsnittsantalet för åren 1945—1960 synes en beläggning av cirka 11 renar per km² lavmark vara möjlig att uppnå i detta län. I fråga om Jämtlands län bör nämnas, att renbeläggningen i lappbyarna i norra gruppen är ganska hög för traktens förhållanden. Viss ofullständighet i materialet medför dock att det framkomna relativt höga beläggningstalet delvis är skenbart. Ett mindre tillskott av lavmarker från angränsande lappby i Västerbottens län skulle öppna möjlighet till viss höjning av renantalet i dessa lappbyar även om den genomsnittliga beläggningen ej antas kunna vara högre än 11 renar per km² lavmark. I västra gruppen torde en lämplig renbeläggning vara cirka 10 renar per km² lavmark. För detta beläggningstal erfordras dock en mindre höjning av betningsintensiteten. En sådan bör kunna uppnås genom att mera regelbundet ta i anspråk här förekommande alternativa lavbetesområden. I lappbyarna i södra gruppen torde man för närvarande ej lämpligen böra hålla mer än 9 à 10 renar per km² lavmark. I och för sig synes emellertid lavtillgångarna medge en beläggning av cirka 12 renar per km² lavmark, om man utgår från att betningsintensiteten i dessa lappbyar kan vara densamma som medeltalet för lappbyarna Tåssåsen och Idre.

Normala renantal

Med stöd av de överväganden som gjorts ovan är det möjligt att dra vissa slutsatser angående renantalen. Till att börja med är det av intresse att få fram ett optimalt renantal, som i huvudsak grundar sig på de biologiska förutsättningarna inom olika delar av renskötselområdet. Ett sådant renantal kan anges endast med ungefärliga siffror, då en mera noggrann bestämning av det optimala renantalet förutsätter allsidigare detaljkännedom än vad utredningen kunnat inhämta rörande det tillgängliga förrådet av lavbete i olika lappbyar. Sådana detaljundersökningar synes ej vara erforderliga för utredningens syfte.

För en bestämning av optimala renantal erhålles viss vägledning av följande uppgifter om toppar i renantalen. I de olika distrikten har högsta noterade renantal varit följande: Norrbottens läns norra distrikt 100 634, Norrbottens läns södra 68 176 och Norrbottens läns östra 56 719, varav skogs-lappbyarna i Lappland 37 650 och lappbyarna inom koncessionsområdena 19 069 (samtliga noteringar gäller år 1931), Västerbottens län 65 077 (år 1911) och Jämtlands län 35 367 (år 1895). De uthålligt högsta möjliga renantalerna torde i regel vara något lägre än angivna högsta noterade renantal. Med ledning av en bedömd högsta möjlig renbeläggning kan de uthålliga renantalerna uträknas. Renbeläggningen synes kunna uppgå till i Norrbottens läns norra distrikt 17 à 18 renar per km² lavmark, i Norrbottens läns södra distrikt och i Västerbottens län 14 à 15 renar per km² lavmark samt i Norrbottens läns östra distrikt och i Jämtlands län 13 à 14 renar per km² lavmark. Vid uppskattningen av dessa högsta möjliga beläggningstal, som

avser de under tidsperioden 1945—1960 utnyttjade lavmarkerna, har hänsyn tagits till att vissa lavreserver finns i de båda sydligaste distrikten.

Med angivna renbeläggning blir det uthålligt högsta möjliga genomsnittsantalet renar följande i de olika distrikten:

Norrbottnens läns norra	80 000
Norrbottnens läns södra	55 000
Norrbottnens läns östra	155 000
Västerbottnens län	60 000
Jämtlands län	50 000

Summa 300 000

¹ Varav inom koncessionsområdena c:a 16 000.

Vid nuvarande förhållanden är det dock inte genomförbart att i alla distrikt uthålligt ha angivna i huvudsak på biologiska grunder bedömda högsta möjliga renantal. Olika förhållanden inverkar begränsande på möjligheterna att effektivt utnyttja alla betesområden med hög intensitet. Sålunda inverkar den traditionella indelningen i lappbyar stundom oförmånligt, t. ex. genom att renägarna håller fast vid en äldre ordning för vinterbetenas fördelning, när ändring skulle behöva ske. Vidare bör nämnas, att relativt riklig bebyggelse förekommer inom vinterbetesområdena särskilt i sydligare delar av renskötselområdet. Inom snart sagt hela vinterbetesregionen med undantag av de nordligaste lappbyarna bedrivs ett ganska omfattande skogsbruk, som självfallet medför vissa svårigheter för renskötseln vid utnyttjandet av lavtillgångarna. Det uthålligt högsta lämpliga renantalet bedömes vid nuvarande förhållanden vara följande, koncessionsområdena undantagna.

Norrbottnens läns norra	80 000
Norrbottnens läns södra	50 000
Norrbottnens läns östra	149 000
Västerbottnens län	45 000
Jämtlands län	36 000

Summa 260 000

¹ Varav inom koncessionsområdena c:a 16 000.

Vid uppskattningen av sist angivna renantal har beaktats den risk för skadegörelse på odlad mark som föreligger i skogslappbyarna och i lappbyarna i Jämtlands län. Renantalet har därför reducerats något mer än förhållandena i övrigt har motiverat. Om odlings-skador o. dyl. framdeles kan undvikas, torde renantalen kunna höjas i Norrbottens östra distrikt till 53 000, i Västerbottnens län till 47 000 och i Jämtlands län till 40 000. Hur de angivna renantalen bör uppdelas mellan olika grupper av lappbyar framgår av följande översikt.

Distrikt m. m.	Högsta lämpligt antal renar per km ² lavmark	Beräknat högsta lämpligt renantal för grupper av lappbyar
Norrbottnens läns norra distrikt	17 à 18	80 000
därav: Karesuando-gruppen	c:a 20	43 000
Gällivare-gruppen	» 15	37 000
Norrbottnens läns södra distrikt	13 à 14	50 000
därav: Jokkmokks-gruppen	»	27 000
Arjeplogs-gruppen	»	23 000
Norrbottnens läns östra distrikt ¹	12 à 13	33 000
därav: norra gruppen	»	14 000
mellersta gruppen	»	7 000
södra gruppen	»	12 000
Västerbottnens län	c:a 11	45 000
därav: Malå lappby	» 9	3 000
Sorsele-gruppen	» 11	23 000
Vilhelmina-gruppen ²	» 11	19 000
Jämtlands län	» 10	36 000
därav: norra gruppen ²	» 11	8 000
västra gruppen	» 10	6 000
södra gruppen	» 9	22 000
Summa ¹		244 000

¹ Exklusive koncessionsområdena.

² Lavmark för c:a 1 000 renar förutsättes skola överflyttas från Vilhelmina-gruppen till norra gruppen i Jämtlands län.

Fördelningen är gjord på det sättet, att en lämpligt avvägd beläggnings-täthet erhållits å lavmarkerna inom olika grupper av lappbyar. Tabell 5.1 återger beräknade lämpliga renantal för enskilda lappbyar (andra sifferkolumnen). Dessa renantal har erhållits genom att hela gruppens renantal fördelats på de enskilda lappbyarna inom gruppen direkt proportionellt mot nettoarealen av barmarksbetet. För lappbyarna i Karesuando-gruppen har endast vår- och höstbetesområdets areal begagnats som likare för denna utproportionering. För lappbyarna i Jämtlands län har framräknade renantal i några fall jämkats med hänsyn till renbetesfjällens areal. Av liknande skäl har smärre jämkningar gjorts även för Malå och Vilhelmina södra lappbyar. Sagda förfarande innebär, att den minst tänjbara säsongarealen som regel lagts till grund för renantalets fördelning mellan lappbyarna. — Den procentuella fördelningen av betesområden och renantal under tidsperioden 1945—1960 framgår av tabellerna 5.2 och 5.3.

Beträffande de föreslagna normala renantalet (se fjärde sifferkolumnen i tabell 5.1) bör nämnas, att de framkommer efter viss jämkning av beräknade lämpliga renantal till närmare överensstämmelse med de verkliga genomsnittsantalen under tidsperioden 1945—1960. En sådan jämkning har ansetts böra ske med hänsyn till att utredningens undersökningar har

omfattat endast betestillgångarna men icke andra miljöförhållanden, som kan inverka på det lämpliga renantalet. Utredningens förslag rörande ändring av renantal förutsätter en omfördelning av lavmarkerna inom vinterbetesområdet i de olika grupperna av lappbyar. Lavmarkerna bör fördelas i proportion till föreslagna normala renantal, så att beläggningen å lavmarkerna blir jämnt fördelad å de enskilda lappbyarna i varje redovisad grupp.

De föreslagna normalantalerna avser genomsnittsansal renar för en längre tidsperiod. Det är därför möjligt att under kortare perioder överskrida dessa tal, utan att ett sådant överskridande medför någon bestående skada på betet. I gengäld förutsättes, att de verkliga renantalerna tidvis kommer att vara mindre än angivna normalantal. Vidare bör uppmärksammas, att de angivna normalantalerna avser nettoantal renar mellan slakt och kalvning, vilket innebär att årskalvar inte är medräknade. Såsom framgår av materialet uppgår de föreslagna normalantalerna endast i Norrbottens norra distrikt till vad som ansetts vara biologiskt optimum. Förhållandet sammanhänger med att lavmarkerna inom detta distrikt är så belägna att praktiskt taget alla lavtillgångar regelbundet kan utnyttjas för renbetning. I övriga distrikt är förutsättningarna mindre goda för att utnyttja alla befintliga lavtillgångar i full utsträckning. Bebyggelsen är tätare och skogsbruket livligare inom längre söderut och närmare kusten belägna områden, vilket medför genomgående lägre utnyttjandegrader än längst i norr.

Koncessionsområdena har ej ingått i denna speciella granskning av renantalet. Förhållandena i koncessionslappbyarna är i flera avseenden väsentligt olika de i lappmarksbyarna. Renantalet angives ej i byordningen utan regleras genom de speciella tillstånd, som länsstyrelsen utfärdar för kortare tidsperioder. En stor del av renarna tillhör jordbrukarbefolkningen i trakten. Renskötarna uppbär vissa löneinkomster utöver inkomst av egna renar och försörjningsproblem av samma omfattning som är vanliga i övriga lappbyar förekommer icke. Utredningen har schematiskt beräknat att inom koncessionsområdena bör kunna hållas cirka 16 000 renar.

Utredningen rekommenderar att normala renantal för lappbyarna fastställs med ledning av uppgifterna i tabell 5.1. I den mån jämkningar av lappbyarnas betesområden anses behöva vidtagas bör föreslagna normalantal renar för samma lappbyar justeras i motsvarande omfattning. På grund av renantalets naturliga variationer torde s. k. högsta tillåtna renantal ej vidare böra intagas i byordning utan ersättas med normala renantal.

KAPITEL 6

Vattenregleringarnas inverkan på rensköteln

Inledning

Under tiden efter andra världskriget har de norrländska tillgångarna på vattenkraft blivit föremål för utnyttjande i väsentligt större omfattning än tidigare. Kraftverk och sjöregleringar har tillkommit i löpande följd i flera av de stora älvsystemen. Vattenkraftanläggningar utförs allttjämt, fastän utbyggnaderna under 1960-talet fortgår i något långsammare tempo än tidigare. Många kraftverksanläggningar och sjöregleringar är belägna inom de områden som må utnyttjas för renskötsel. På grund härav har renskötseln kommit att beröras av bygnadsverksamheten. Det är främst de stora sjöregleringarna som har kommit i blickpunkten, bl. a. till följd av att vissa markområden som tidigare stått till renskötselns förfogande genom verkställda uppdämningar undantagits från fortsatt utnyttjande för renbetning. Vattenbyggnaderna har icke blott orsakat bortfall av renbetesmark utan även medfört diverse olägenheter vid renskötselns drift, t. ex. genom att flyttning med renhjordar försvårats vid reglerade vattendrag. Det är därför förklarligt, att de renskötande samerna i de av vattenbyggnader berörda lappbyarna känt sig hotade i sin näringsutövning. Det har bl. a. ifrågasatts om renskötseln ägde förutsättningar att bestå framledes i samma omfattning som tidigare. Antydningar har inte saknats om att vattenbyggnaderna kunde framtvinga en minskning av renskötselns omfång.

I enlighet med den ordning som gäller för proceduren i vattenmål ankommer det på vederbörande vattendomstol att bedöma och värdera skada och intrång, som uppkommer till följd av byggande i vatten. I fråga om renskötselns förhållanden har sökande i vattenmål att framlägga utredning rörande arten och omfattningen av skada eller intrång och att angiva vilka enskilda personer och andra intressenter som berörs av utbyggnad, vartill vattendomstolens tillstånd sökes. Vid ansökningsmålets behandling i vattendomstolen må erinringar, påståenden och yrkanden framställas icke blott av skadelidande intressenter utan även av administrativa myndigheter och förvaltningsorgan. När sådan fråga angår renskötseln avges utlåtanden som regel av lappväsendet, länsstyrelsen och kammarkollegiet. Vanligt är också att vattendomstolen för utredning av mera svårbedömda frågor anlitar särskilda av domstolen tillkallade sakkunniga. Expertutredningar brukar emellanåt utföras också på föranstaltande av enskild part. När vattendomstolen

i sinom tid är redo att avkunna dom, har den följaktligen en allsidig utredning att tillgå. Samtliga till domstolen framställda yrkanden prövas i samband med domen. Ersättningar utdömes i den ordning som angives i vattenlagen.

Utöver vad som av vattendomstol kan stadgas beträffande ersättningar m. m. är det vanligt att, efter överenskommelser mellan sökande i vattenmål och berörda skadelidande intressenter, särskilda åtgärder vidtas i skadeförebyggande och kompensera syfte. För sådana åtaganden står sökande i vattenmål alla kostnader. Som regel torde vederbörande vattendomstol informeras om dylika överenskommelser, även om dessa skulle vara av den beskaffenheten, att något yrkande till domstolen inte föranledes därav. Med stöd av vattenlagen har Kungl. Maj:t befogenhet att i samband med prövning av tillåtligheten av vattenbyggnadsföretag föreskriva särskilda villkor för företagets utförande. När det gäller renskötseln har i samband med större regleringsföretag inom renskötselområdet genom sådana särskilda villkor bl. a. icke oväsentliga penningbelopp tillförts renskötseln utöver direkta ersättningar för uppkommande skador och olägenheter. För skada eller intrång, som vid beslutets meddelande icke förutsetts av vattendomstolen, må ersättningsanspråk framställas hos vattendomstolen inom fem år eller den längre tid, högst tolv år, som vattendomstolen föreskrivit.

Även om det otvivelaktigt är så, att den gängse gången vid prövningen av frågor om tillstånd till vattenbyggnadsföretag och vid utdömandet av ersättningar för skada och intrång säkerställer att renskötseln erhåller skälig gottgörelse för skada och intrång, kvarstår en fråga som renbetesmarksutredningen har ålagts att besvara. Utredningen har sålunda att bedöma »på vad sätt en viss åtgärd i vatten inverkar på förutsättningarna för renskötseln». Härvid är att märka, att någon mera ingående erfarenhet av hur vattenbyggnadsföretagen inverkar på möjligheterna att bedriva en lönsam renskötsel icke finnes att tillgå. I detta sammanhang bör nämnas att utredningen även har att klarlägga, huruvida renskötsel numera kan bedrivas i den omfattning som har förutsatts i 1928 års renbeteslag.

Problem och metoder

Det åt renbetesmarksutredningen anförtrodda uppdraget har nödvändiggjort en granskning av renskötselns förutsättningar och produktionsvillkor. Vad som bör räknas till renskötselns förutsättningar har icke på en gång varit klart. I huvudsak har undersökningarna omfattat sådana materiella förutsättningar, som inverkar på omfånget av renskötselns produktion och på produktivitetsförhållandena inom näringen. Det har emellertid inte varit möjligt att undvika värderingar av skiftande slag.

Bland de förhållanden som har undersökts märks främst frågan i vilken grad naturtillgången renbete påverkas av vattenbyggnaderna, och huruvida

uppkommande minskning av det tillgängliga betesförrådet medför, att förutsättningarna för renskötsel ändras väsentligt. Renskötselns årscykel, som kännetecknas av bl. a. växlingen mellan lavbete under vintern och grönbete under sommaren, medför att det inte är självklart, att en förlust av t. ex. viss andel av den under barmarkstiden disponibla betesmarken har någon avgörande inverkan på förutsättningarna för renskötselns bedrivande. I vilken grad tillgången på betesfoder påverkas av uppkomna markförluster har utredningen belyst med uppgifter om dämningssområdenas areal m. m. I samband därmed har undersökts betydelsen av förändringar i betesförråd och utnyttjandegrader inom betesområden för olika årstider.

Utöver tillgången på betesfoder har det varit erforderligt att undersöka hur produktvolymen kan påverkas, bl. a. om vattenbyggnaderna medför någon minskning av den optimala produktvolym som kan utvinnas av det tillgängliga renbetet. Enär direkta uppgifter om produktvolymen inte har funnits att tillgå, har det varit nödvändigt att grunda bedömningarna på uppgifter om förekommande renantal och därvid förutsätta att den optimala produktvolymen är direkt proportionell mot renmängden. Beskaffenheten av det tillgängliga grundmaterialet har emellertid medgivit endast relativt summariska undersökningar rörande detta spörsmål.

För att få klarhet om vattenbyggnadernas inverkan på renskötseln i övrigt har vidare undersökts, hur de olika produktionsinsatserna förhåller sig vid reglerade vattendrag. En sådan undersökning kan utföras på två olika sätt. Den ena, direkta metoden förutsätter fastställande av dels arbetsinsatsens storlek och dels behållen nettolön. Den andra, indirekta metoden som utredningen begagnat, kräver fastställande av — förutom arbetsinsatsens storlek — samtliga avgående kostnadsposter, d. v. s. kapitalkostnader och omkostnader. Bedömning av produktivitetsförhållandena har med nödvändighet måst ske summariskt och avse hela lappbyar och grupper av lappbyar. Utredningen har inte ansett det vara erforderligt att undersöka sådana strukturella förändringar, som inte påverkar det totala utbytet.

En fråga, som här blir aktuell, är huruvida i renskötselns förutsättningar bör inräknas möjligheterna att nyttiggöra från renskötsel ledig arbetstid för olika slags bisysslor. De renskötande samernas levnadsnivå uppbäres nämligen inte blott av inkomster från renskötsel utan även av biinkomster. För bedömning av levnadsnivån är det totala penningomloppet bland de renskötande samerna följaktligen av större intresse än den totala intäkten av renskötsel. Det kan också förhålla sig så, att en viss mängd av biinkomster är en förutsättning för att renskötsel av aktuell omfattning skall löna sig. Utredningen har vid sina undersökningar utgått från denna förutsättning och sålunda icke borträknat eventuella biinkomster.

Vid uppläggningsen av sina undersökningar har renbetesmarksutredningen inriktat arbetet på att insamla material till underlag för en helhetsbedömning av vattenbyggnadernas inverkan. Undersökningarna har omfattat alla

större vattenbyggnader inom renskötselområdet i Sverige. Granskningen har berört icke blott företag i statlig regi utan även alla större t. ex. av särskilda aktiebolag utförda vattenbyggnader, i den mån sådana företag är belägna inom de markområden som tas i anspråk för renskötsel.

Detaljundersökningar rörande arten och omfattningen av regleringarnas inverkningsföretag har utförts endast vid tre större regleringsföretag, som har utvalts så att en bild av olika former av inverkan och åtgärder har erhållits, nämligen Suorvasjöarna, Sylsjön och Ransaren.

Enligt direktiven har utredningen att bedöma blott »på vad sätt en viss åtgärd i vatten inverkar på förutsättningarna för renskötseln». Denna begränsning av uppdraget innebär, att utredningen inte har att ange vattenbyggnadernas inverkan på renskötselns förutsättningar med storleksuttryck, såsom exakta mått och penningvärden. Med anledning härav har utredningen bestämt blott storleksklass eller -nivå. Detta förfarande har förenklat arbetet. I sakens natur ligger att i huvudsak endast direkta inverkningsföretag har kunnat bli föremål för undersökningar. Det har visat sig svårt att spåra och avgränsa följdverkningsföretag, som framträder först efter viss tid. Som exempel kan nämnas, att anläggandet av en väg till en isolerad bosättning kan påverka befolkningens intressen och yrkesutövning. Nya inkomstkällor, såsom turism, kan snabbt lyfta befolkningens andliga och materiella liv på ett högre plan än de tidigare isolerade förhållandena medgivit. Sådana förändringar av befolkningens försörjningsbetingelser har utredningen inte särskilt undersökt, även om de självfallet är av betydelse.

Vattenbyggnadernas antal och omfattning

Inom renskötselområdet i Sverige ligger sammanlagt 61 olika vattenbyggnadsföretag, som medför bortfall av renbetesmark (se tabell 6.1). Av dessa är 43 företag slutförda, 11 under utförande och 7 beslutade men ej påbörjade. Av de 61 företagen ligger 14 i Luleälvens flodsystem, 1 i Piteälvens, 7 i Skellefteälvens, 17 i Umeälvens, 12 i Ångermanälvens och 8 i Indalsälvens flodsystem samt 1 i Ljusnan och 1 i Nean. Vattenbyggnaderna medför ett totalt bortfall av renbetesmark om 688,1 km², varav i Luleälven 325,0 km², i Piteälven 0,6 km², i Skellefteälven 104,1 km², i Umeälven 112,1 km², i Ångermanälven 71,7 km², i Indalsälven 36,5 km², i Ljusnan 21,9 km² och i Nean 16,2 km². Av den sammanlagda arealen faller på slutförda regleringar 343,6 km², pågående 229,4 km² och beslutade men ej påbörjade 115,1 km². Omfattningen av betesmarksförlusterna vid varje särskilt företag framgår av tabell 6.1. Klassbeteckningarna i tabellen anger slutförda regleringar (A), pågående regleringar (B) och beslutade men ej påbörjade regleringar (C).

För renbetesmarksutredningens del är det också erforderligt att klarlägga, hur stora arealer som berör olika lappbyars och skilda årstiders betesområden. Med anledning härav redovisas i tabell 6.2—3 dels nettoarealen ren-

betesmark inom de olika årstidsområdena för samtliga av dämningar direkt berörda lappbyar och dels markförluster i km² och i % av nettoarealen renbetesmark. Härvid är att märka beträffande Suorvajaures reglering, att nettoarealen för lappbyarna Sörkaitum och Sirkas icke inkluderar de före år 1927 (arbetskartans utgivningsår) ianspråktagna dämningssområdena. Det mindre fel som härav uppkommer å nettoarealen betesmark för vår, sommar och höst inverkar icke på utredningens bedömningar i nu aktuella sammanhang. Störst fel uppstår inom Sörkaitums sommarbetesområde, där den procentuella omfattningen av dämningssarealen har en felmarginal av c:a $+ 0,5 \times 0,75$ procentenheter, vilket innebär att markförlustens relativa omfattning i verkligheten är högst 0,4 procentenheter lägre än i tabellen angives. För alla övriga områden inkluderar den angivna nettoarealen samtliga de med uppdämningarna sammanhängande förlusterna av renbetesmark.

Som framgår av tabell 6.2 är den relativa omfattningen av markförlusterna i fjällappbyarna i Lappland av varierande storlek i olika fall. Inom sommarbetesområdet är förlusterna störst i Sörkaitum och Sirkas och uppgår till c:a 7 resp. 5 % till följd av regleringar i Suorvajaure och i Vapsten omkring 2 % till följd av regleringar i Abelvattnet och Gejmån. I övriga berörda lappbyar Umbyn, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra understiger förlusterna av betesmark 1 % av tillgången inom lappbyarnas sommarbetesområden inklusive vissa i Norge belägna sommarbetesmarker. Inom vår- och höstbetesområdet återfinnes det största relativa bortfallet av renbetesmark i Jåkkåkaska med c:a 7 % till följd av regleringen vid Seitevare kraftstation (Tjaktjajaures reglering). I Sörkaitum uppgår förlusten till c:a 3 % till följd av Satisjaures reglering, i Vapsten till ej fullt 3 % genom regleringarna i Ajaure och Gardiken—Gardfors och i Semisjaur—Njarg till ej fullt 2 % till följd av regleringar i Rebnisjaure m. fl. sjöar. I övriga av vattenbyggnader berörda fjällappbyar i Lappland, dvs. Mellanbyn, Sirkas, Tuorpon, Ranbyn, Umbyn, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra, är förlusterna av betesmark inom vår- och höstbetesområdet mindre än 1 % av tillgången. Inom vinterbetesområdet påträffas det största relativa bortfallet ej fullt 5 % i Umbyn till följd av 12 olika anläggningar i Umeälven, varav Rusfors är störst med 9,0 km² överdämd samt skadad renbetesmark. I Jåkkåkaska bortfaller ej fullt 2 % av vinterbetesområdets nettoareal genom Skalkas reglering. I övriga av vattenbyggnader berörda fjällappbyar i Lappland, dvs. Sörkaitum, Sirkas, Ranbyn, Vapsten, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra, understiger förlusten genom överdämd samt skadad betesmark 1 % av tillgången inom vinterbetesområdet.

I skogslappbyarna i Lappland (se tabell 6.3) återfinnes det största relativa bortfallet inom betesområdet för barmarkstiden i Serri lappby, där förlusten av betesmark till följd av regleringar vid Ligga och Messaure uppgår till inemot 4 % av hela tillgången inom betesområdet för barmarkstiden.

I Mausjaure och Maskaure uppgår betesmarksförlusterna till något mer än 1 % av tillgången inom betesområdet för barmarkstiden till följd av regleringar i Storavan—Uddjaur och — såvitt avses Mausjaure — till följd av dämningar vid Gallejaur och Grytfors. I samtliga övriga av vattenbyggnader berörda skogslappbyar — Gällivare, Ståkke, Västra Kikkejaure och Malå — omfattar överdämd samt skadad areal betesmark mindre än 1 % av hela tillgången inom betesområdet för barmarkstiden. Inom vinterbetesområdet påträffas den största relativa markförlusten i Serri med inemot 3 % av tillgången. I övriga av vattenbyggnader berörda skogslappbyar Mausjaure och Malå är förlusten av betesmark inom vinterbetesområdet mindre än 1 % av tillgången.

I lappbyarna i Jämtlands län (se tabell 6.3) återfinnes den största relativa markförlusten inom betesområdet för barmarkstiden i lappbyarna Sösjö och Kall, där bortfallet uppgår till c:a 2 % av nettoarealen barmarksbete. I Frostvikens mellersta lappby uppgår betesmarksförlusten till något mer än 1 % av tillgången. I samtliga övriga av regleringar berörda lappbyar omfattar överdämd samt skadad mark mindre än 1 % av tillgänglig nettoareal betesmark för barmarkstiden. Inom vinterbetesområdet motsvarar överdämd samt skadad areal i Frostvikens mellersta c:a 2 % och i Mittådalen c:a 1,5 % av nettoarealen betesmark inom resp. lappbyars vinterbetesområden.

Sammanlagt omfattar det genom vattenbyggnaderna uppkomna bortfallet av renbetesmark i fjälllappbyarna i Lappland 472,7 km², varav 125,1 km² inom vinterbetesområdet, 195,6 km² inom vår- och höstbetesområdet samt 152,0 km² inom sommarbetesområdet. I skogslappbyarna i Lappland uppgår det sammanlagda arealbortfallet till 97,3 km², varav 14,6 km² inom vinterbetesområdet och 82,7 km² inom betesområdet för barmarkstiden. I lappbyarna i Jämtlands län är det totala arealbortfallet 108,1 km², varav 30,6 km² inom vinterbetesområdet och 77,5 km² inom betesområdet för barmarkstiden.

Inverkan på foderförrådet

I fjällregionen ligger renbetesmarkerna på mycket växlande höjd över havet. Så är fallet särskilt inom fjälllappbyarnas sommarbetesområden i högfjällsregionen. Inom vår- och höstbetesområdena i lågfjällsregionen är höjdskillnaderna också ganska betydande, även om de inte är lika stora som i högfjällsregionen. Betingelserna för vegetation varierar bl. a. med höjden över havet. På låga nivåer, såsom i dalgångar, är vegetationen i genomsnitt betydligt ymnigare än på högre nivåer i fjällen. I kapitel 4 (sid. 68 f.) återfinnes några data, som belyser hur mängden av växtlighet kan variera. Det framgår att torrsubstansmängden växlar från 175 kg per hektar i den mellanalpina gräsheden till 1 920 kg per hektar i den yppiga, gräs-örtrika björkskogen på fuktig mark vid rinnande vatten. För sammanlagt 17 undersökta vegetationstyper har medeltalet av torrsubstansskörden befunnits

vara 865 kg per hektar (ovägt medeltal). I foderenheter motsvarar denna variation 110—1 100 foderenheter per hektar, och det ovägda medeltalet blir 520 foderenheter per hektar. Med hänsyn till att av de arealmässigt mest utbredda renbetestyperna (se tabellen på sid. 77 n:r:is 4, 5, 10, 11 och 12) i fråga om antalet foderenheter per hektar två ligger över och två under samt en överensstämmer med det ovägda medeltalet, kan det arealvägda medeltalet dock icke väsentligt avvika från det ovägda medeltalet.

Sådana ingrepp i renbetesmarkerna, som uppkommer i samband med kraftverksbyggen och sjöregleringar, berör genomgående lågt belägna betesmarker, där betingelserna för växtlighet genomsnittligt sett är goda till följd av riklig vattenföring och stor näringstillförsel. Detta förhållande innebär, att de av nämnda vattenbyggnader upptagna betesmarkerna genomsnittligt sett har ett större betesförråd per hektar än vad som motsvarar medeltalet för hela betesområdet (t. ex. en lappbys sommarbetesområde). Minskningen av betesförrådet måste därför relativt sett vara större än arealminskningen. Med ledning av anförda data vilka som nämnts ej är arealvägda är det möjligt att schematiskt bestämma, hur stort det genomsnittliga betesförrådet är på de lägre nivåer som här är aktuella. Man synes kunna förutsätta, att betesförrådet vid vattendragen genomsnittligt ligger ungefär mitt emellan medelvärdet 520 foderenheter per hektar och värdet 1 100 foderenheter per hektar för den yppigaste vegetationstypen. Det innebär, att betesförrådet inom dämningssområdena genomsnittligt torde uppgå till cirka

800 fe per hektar $\left(\frac{1100-520}{2} + 520 = 810 \right)$. Det arealvägda talet, som dock

ej kan bestämmas utifrån tillgängliga data, är sannolikt något mindre. I konsekvens härmed erhålles den procentuella minskningen av betesförrådet genom att multiplicera arealminskningen med faktorn 1,5 ($800:520 = 1,53$). Denna omräkningsfaktor är tillämplig endast för sommarbetesområdena i fjälllappbyarna i Lappland. För vår- och höstbetesområdena i de lappländska fjälllappbyarna kan motsvarande omräkningsfaktor schematiskt angivas till 1,2.¹ För lappbyarna i Jämtlands län har betesområdena för barmarkstiden inte uppdelats i särskilda årstidsområden för sommar samt höst och vår. Med anledning härav är det behövt att för dessa lappbyar ange en lämplig omräkningsfaktor för hela barmarkstidens betesområden. Med ledning av uppgifter om hur renbetningen växlar inom olika delar av betesområdena för barmarkstiden i några lappbyar, där dessa växlingar är kända, kan den lämpliga omräkningsfaktorn för barmarksbetena i lappbyarna i Jämtlands län schematiskt uppskattas till 1,3. I skogslappbyarna i Lappland är naturförhållandena mera ensartade än i fjälllappbyarna, bl. a. genom att höjdskillnaderna är förhållandevis mycket mindre än i fjälllappbyarna. Variationerna i betesförråd per hektar är väsentligt mindre än i fjällen.

¹ Under hösten är det delvis fråga om försämrade användbarhet till följd av frostbildning vid sjörök och dimma.

För skogslappbyarnas barmarksbeten är en lägre omräkningsfaktor följaktligen motiverad. Lämpligt synes vara att använda faktorn 1,1.

När det gäller vinterbetesområdena är en motsvarande omräkning ej påkallad till följd av eventuellt förekommande nivåskillnader och därav betingade variationer i betesförråd per hektar. Däremot har frekvensen lavmark sin givna betydelse i sammanhanget, emedan huvudparten av det betningsbara foderförrådet inom vinterbetesområdena återfinnes i lavmarkerna. Med anledning härav är det nödvändigt att beakta eventuella differenser i de relativa förekomsterna av lavmark inom å ena sidan ett dämningssområde och å andra sidan hela det berörda vinterbetesområdet. Den sökta omräkningsfaktorn erhålles i detta fall genom att dividera andelen lavmark inom dämningssområdet med andelen lavmark inom hela det av vattenbyggnaden berörda vinterbetesområdet. För nämnda ändamål bör lavmarksandelen inom dämningssområdet uppmätas före dämningen. Ett rättvisande resultat förutsätter dessutom att lavmarken inom dämningssområdet avgränsas efter samma normer som tillämpats vid uppmätning av lavförekomsterna inom vinterbetesområdet i övrigt. En sådan mätning behöver dock utföras endast om skillnaden i lavmarksfrekvensen är påtaglig mellan å ena sidan ett dämningssområde och å andra sidan hela det av dämningen berörda vinterbetesområdet. Utredningen har för sitt ändamål ej ansett det nödvändigt att utföra detaljundersökningar av denna art.

Beskrivna metod för att bestämma den procentuella minskningen av betesförrådet bygger på förekommande växlingar i vegetationens riklighet. Förfarandet innebär att hänsyn tas endast till hur de grundläggande biologiska förutsättningarna för renskötsel påverkas av vattenbyggnaderna. Olika heter i betningsintensiteten inom en och samma lappby beaktas inte. Som regel torde dylika växlingar i betningsintensiteten inte ha någon avgörande betydelse, men om det i något särskilt fall skulle vara behövt att få inblick även i sådana skiftningar i betningsintensiteten är det självfallet möjligt att klarlägga dylika variationer genom särskilda undersökningar av renbetningens förlopp.

Inverkan på utnyttjandegraden

Erfarenheten visar att en av vattenbyggnad orsakad förlust av betesmark som regel inte åtföljes av någon samtidig minskning av renantalet i den av vattenbyggnaden berörda lappbyn, fastän bortfallet av mark innebär, att en motsvarande minskning av det tillgängliga betesförrådet uppkommer. Renägarna synes i allmänhet efter en genomförd vattenbyggnad söka fortsätta att driva renskötsel av samma omfattning som tidigare. Någon minskning av renskötselns omfång uppkommer därför normalt inte omedelbart efter vattenbyggnaden.

Om renantalet inte minskas i proportion till den uppkomna minskningen av betesförrådet följer av förhållandet, att en höjning av utnyttjandegraden

måste komma till stånd. Med anledning härav aktualiseras ett par frågor, som bör undersökas närmare. För det första är det önskvärt att klarlägga, om en varaktig höjning av utnyttjandegraden är möjlig inom en av vattenbyggnad berörd lappby eller alternativt om den erforderliga höjningen av utnyttjandegraden ligger inom gränsen för vad som sannolikt är möjligt. För det andra måste undersökas, om en dylik höjning av utnyttjandegraden inverkar oförmånligt på produktionsinsatserna och produktutbytet. Den senare frågan berör renskötselns ekonomiska förhållanden och upptas till diskussion längre fram i betänkandet (sid. 121 ff). Den förra belyses här genom särskilda överbåganden.

Om renantalet bibehålles oförändrat, kan utnyttjandegraden för tid efter vattenbyggnadens genomförande beräknas enligt följande formel:

$$v = u \frac{100}{100 - pf}$$

där (v) = utnyttjandegrad å den efter dämningen tillgängliga betesytan
 (u) = utnyttjandegrad före dämningen inom det aktuella årstidsområdet
 (p) = överdämd areal i procent av årstidsområdets nettoareal
 (f) = omräkningsfaktor för betesförrådet

När man skall bedöma om en av vattenbyggnad framtvingad höjning av utnyttjandegraden ligger inom gränsen för vad som anses sannolikt möjligt, är det lämpligt att först beräkna storleken av den erforderliga höjningen i några lappbyar, som beröres av de relativt sett största ingreppen, och sedan jämföra dessa höjningar med de naturliga variationerna i utnyttjandegraden. Ligger den erforderliga höjningen inom gränserna för de normala variationerna i utnyttjandegraden, synes man kunna förutsätta, att höjningen är möjlig att genomföra i praktiken. Skulle det vara så, att den erforderliga höjningen är större än den slumpmässiga variationen inom det berörda årstidsområdet, synes man med ledning av utnyttjandegradens faktiska nivå kunna dra erforderliga slutsatser, baserade på biologiska grunddata, rörande huruvida den erforderliga höjningen är sannolikt möjlig att förverkliga.

Inom sommarbetesområdet återfinns de största bortfallen av betesmark i fjälllappbyarna Sörkaitum (7,05 %) Sirkas (4,39 %) och Vapsten (1,95 %). Med hjälp av den angivna formeln beräknas utnyttjandegraden för tiden efter utförda vattenbyggnader. Resultatet framgår av följande sammanställning.

Lappby	Utnyttjandegrad		Höjning i %
	före	efter	
Sörkaitum	5,0	5,59	11,8
Sirkas	4,8	5,14	7,1
Vapsten	4,3	4,43	3,0

När det gäller att bedöma, huruvida den erforderliga höjningen varaktigt är sannolikt möjlig, bör först beaktas att utnyttjandegraden inom sommarbetesområdet överlag är förhållandevis låg. En höjning av måttlig storlek måste redan på den grunden anses vara sannolikt möjlig. Beaktar man vidare, att den naturliga variationen, beräknad efter medeltalet av avvikelserna för grupper av lappbyar från medeltalet för alla fjällappbyarna i Lappland, har yttergränserna — 33 % och + 39 %, synes de här erforderliga höjningarna 11,8 % i Sörkaitum, 7,1 % i Sirkas och 3,0 % i Vapsten ligga inom gränsen för vad som kan anses vara sannolikt möjligt.

Inom vår- och höstbetesområdet är bortfallet av renbetesmark störst i fjällappbyarna Jåkkåkaska (7,13 %). Sörkaitum (2,95 %) och Vapsten (2,64 %). Utnyttjandegrader före och efter utförda vattenbyggnader redovisas här nedan.

Lappby	Utnyttjandegrad		Höjning i %
	före	efter	
Vårbetestiden			
Jåkkåkaska	2,8	3,06	9,4
Sörkaitum	0,8	0,83	3,7
Vapsten	2,8	2,89	3,3
Höstbetestiden			
Jåkkåkaska	6,8	7,44	9,4
Sörkaitum	6,5	6,74	3,7
Vapsten	2,6	2,69	3,3

Även inom vår- och höstbetesområdet är utnyttjandegradens nivå som regel förhållandevis låg. Genomsnittet för fjällappbyarna i Lappland uppgår för vårbetestiden till 3,4 % och för höstbetestiden till 4,3 %. Den naturliga spridningen är här något större än inom sommarbetesområdet. Avvikelsena för grupper av lappbyar från medeltalet för alla fjällappbyarna i Lappland ligger inom yttergränserna — 21 % och + 47 % under vårbetestiden samt — 51 % och + 72 % under höstbetestiden. Av dessa uppgifter torde framgå, att de aktuella höjningarna (högst 9,4 %) är sannolikt möjliga att förverkliga.

Vad angår skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län påträffas de största relativa bortfallen av betesmark inom betesområdena för barmarkstiden i lappbyarna Serri (3,69 %) och Kall (2,03 %).

På motsvarande sätt som för fjällappbyarna i Lappland, kan man för dessa lappbyar med hjälp av formeln på sid. 117 beräkna, vilken inverkan de uppkomna minskningarna av betesförråden medför på utnyttjandegraden. För skogslappbyarna användes omräkningsfaktorn 1,1 vid bestämningen av betesförrådets minskning och för lappbyarna i Jämtlands län faktorn 1,3, vilka tidigare angivits som lämpliga. Inverkningsarna på utnyttjandegraden framgår av följande.

Lappby	Utnyttjandegrad		Höjning i %
	före	efter	
Serri	3,0	3,13	4,2
Kall	5,3	5,44	2,7

När det gäller att bedöma huruvida de erforderliga höjningarna av utnyttjandegraden är sannolikt möjliga att förverkliga, är det även här lämpligt att först ge akt på utnyttjandegradens nivå. Denna är otvivelaktigt förhållandevis låg och viss höjning av densamma kan redan av den anledningen anses vara sannolikt möjlig. I fråga om Serri skogslappby bör nämnas, att högre utnyttjandegrader förekommer i Vittangi (3,2), Gällivare (3,8), Västra Kikkejaure (3,1) och Mausjaure (3,2). Med hänsyn härtill torde den erforderliga höjningen i Serri från 3,0 till 3,13 vara sannolikt möjlig. Även det förhållandet att variationsgränserna för gruppmedeltalen ligger vid -38% och $+35\%$ av medeltalet för alla skogslappbyar (2,6) utgör stöd för uppfattningen att den här erforderliga höjningen med $4,2\%$ är sannolikt möjlig. I fråga om Kalls lappby bör nämnas, att värdet för utnyttjandegraden under barmarkstiden (5,3) är det näst högsta värde som framkommer i lappbyarna i Jämtlands län, där endast för Tännäs lappby ett högre värde (8,6) noterats. Flera lappbyar uppvisar dock nästan lika höga värden som Kall, nämligen Idre (5,0), Handölsdalen (4,9) och Tåssåsen (4,9). Gruppmedeltalens avvikelser från medeltalet för alla lappbyar (4,0) ligger inom gränserna -23% och $+13\%$. Motsvarande avvikelser i fjällappbyarna i Lappland ligger inom gränserna -39% och $+37\%$ från medeltalet (4,9). Trots att utnyttjandegraden i Kalls lappby inom betesområdet för barmarkstiden otvivelaktigt är ganska hög i jämförelse med övriga lappbyar i Jämtlands län, måste den mindre höjning ($2,7\%$) som här erfordras uppenbarligen ligga inom gränsen för vad som sett ur biologisk synvinkel är sannolikt möjligt.

Beträffande de av vattenbyggnaderna föranledda höjningarna av utnyttjandegraden inom betesområdena för barmarkstiden kan med stöd av de härovan utförda granskningarna sammanfattningsvis uttalas, att de erforderliga höjningarna inte i något fall synes lyfta utnyttjandegraden över gränsen för vad som är sannolikt möjligt. Någon reduktion av renantalen behöver tydligen inte ske med hänsyn till de under barmarkstiden tillgängliga efter vattenbyggnadernas utförande kvarstående betesförråden. Som redan nämnts bör dock särskilt undersökas, om dylika höjningar av utnyttjandegraden förutsätter t. ex. ökade produktionsinsatser, och om de eventuellt kan medföra att produktutbytet minskar.

Ifråga om vinterbetesområdena är utgångsläget delvis ett annat. Enligt utredningens uppfattning är betesförrådet inom lavmarkerna den faktor, som i allmänhet inverkar begränsande på renantalet. Skulle det fallet inträffa att en vattenbyggnad minskar det under vintern tillgängliga lavbetet,

blir följdén tydligen den att renmängden i regel måste minska i motsvarande grad. Det sagda gäller dock endast under den förutsättningen, att lavtillgångarna inom området verkligen utnyttjas i full omfattning.

För de av vattenbyggnader ianspråktagna delarna av vinterbetesområdena saknas specificerade uppgifter om lavmarkens andel av landytan. Med anledning härav har utredningen funnit det lämpligt att vid följande beräkningar utgå från att andelen lavmark genomgående är densamma inom undersökta dämmningsområden som inom betesområdena i övrigt. Det relativt sett största bortfallet av betesmark inom vinterbetesområdena återfinns i lappbyarna Umbyn (4,54 %), Serri (2,82 %), Frostvikens mellersta (1,99 %) och Jåkkåkaska (1,66 %). Vid ovan angiven fördelning av lavmarken i dessa lappbyar erhålles de i följande sammanställning angivna förändringarna i utnyttjandegraden under förutsättning att renantalen är oförändrade.

Lappby	Utnyttjandegrad		Höjning i %
	före	efter	
Jåkkåkaska	21,3	21,66	1,7
Umbyn	13,7	14,35	4,8
Serri	17,6	18,11	2,9
Frostvikens mellersta	23,9	24,39	2,0

¹ Avser Frostvikens norra och mellersta lappbyar.

När det gäller att bedöma hurvida det är möjligt att höja utnyttjandegraden i angiven omfattning, bör först uppmärksammas att biologiskt optimum för renantalet enligt utredningens bedömning vid rådande förhållanden kan anses vara uppnått endast i lappbyarna i Norrbottens norra distrikt men inte i någon av de här undersökta lappbyarna. En höjning av utnyttjandegraden till det värde som motsvarar biologiskt optimum inom de tillgängliga lavmarkerna är teoretiskt sett möjlig. Den beräknade erforderliga höjningen är relativt sett störst i Umbyn (4,8 %). I betraktande av att utnyttjandegraden i denna lappby stiger med blott 0,65 procentenheter från nuvarande värde (13,7), som ligger väsentligt under bedömd högsta möjlig nivå för utnyttjandegraden (sid. 100), är det uppenbart att den erforderliga höjningen ligger inom gränsen för vad som är sannolikt möjligt. Även i Jåkkåkaska och Serri bedömes de erforderliga höjningarna av utnyttjandegraden vara sannolikt möjliga. Vad gäller Frostvikens mellersta lappby är utgångsläget delvis ett annat. Den redovisade utnyttjandegraden ligger i denna lappby ganska högt i och för sig och även i förhållande till övriga lappbyar i Jämtlands län. En varaktig höjning av utnyttjandegraden inom de för renbetning ianspråktaga lavfälten förefaller inte vara möjlig även om man beaktar att det för gången tid redovisade värdet på grund av viss ofullständighet i materialet troligen är något för högt (max. fel 6 procentenheter). Undersöker man andra alternativ för att kompensera bortfallet av lavmark erbjudes här två möjligheter. Dels kan vissa längre nedåt land belägna lav-

reserver eventuellt tas i anspråk, och dels torde det vara möjligt att avkorta vinterbetesperioden. En sådan avkortning av vinterbetessäsongen, som i Frostvikens mellersta lappby omfattar i genomsnitt 126 dagar, behöver ej omfatta mer än 2 à 3 dagar för att motsvara det uppkomna bortfallet av lavmark. En sådan mindre avkortning synes vara möjlig att genomföra med hänsyn till befintliga tillgångar på bete inom lappbyns område för barmarkstiden.

Ifråga om samtliga övriga av här aktuella vattenbyggnader berörda lappbyar gäller, att bortfallet av betesmark är relativt sett mindre än för de här ovan särskilt uppräknade lappbyarna. Den minskning av betestillgångarna inom olika årstidsområden, som vattenbyggnaderna kan ge upphov till, kan följaktligen endast i ringa mån inverka på utnyttjandegraden. De erforderliga höjningarna av utnyttjandegraden synes inte i något av dessa fall vara större än att de helt faller inom gränserna för den slumpmässiga spridningen av mätvärdena.

Inverkan på produktutbytet

Som ovan anförts orsakar vattenbyggnaderna viss minskning av det för renarna tillgängliga betesförrådet. Huruvida en dylik reduktion av underlaget för renskötsel medför någon inverkan på det totala produktutbytet, synes därför behöva klarläggas. I första hand är det önskvärt att utröna om produktmängden påverkas oförmånligt av vattenbyggnaderna. I andra hand bör klarläggas huruvida någon kvalitativ försämring av produkterna kan uppkomma. En fullständig utredning om eventuella kvantitativa förändringar i produktutbytet förutsätter tillgång till noggranna uppgifter om utvunna produktmängder för tid såväl före som efter genomförda vattenbyggnader. Sådan allsidig driftsstatistik, som skulle kunna läggas till grund för en beräkning av årsproduktionens storlek, saknas emellertid för renskötseln. En dylik undersökning av produktkvantiteten vore för övrigt svår att utföra fullständigt, vilket framgår av följande. Utöver uppgifter om års-slaktens omfattning, slaktdjursvikter, slakttider m. m. skulle för en sådan undersökning erfordras noggranna data angående renstockens förändringar. Det är nämligen inte säkert, att det årliga produktuttaget motsvarar den årliga tillväxten av renstockens totalvikt, netto efter avgång för olyckor m. m. Uttaget kan vara antingen mindre än årstillväxten, varvid kapitaltillväxt i renstocken äger rum, eller större än årstillväxten, i vilket fall kapitaluttag från renstocken sker. På grund härav är det inte möjligt att bestämma den på renbetestillgångarna uppbyggda produktionens storlek genom att mäta endast det årliga uttaget utan att samtidigt registrera eventuella förändringar i renstockens storlek och sammansättning.

De ganska omständliga mätningar av produktuttag och förändringar i renstockens storlek, som under en följd av år skulle behöva utföras för att fastställa eventuell inverkan på årsproduktionen av förändringar i betes-

förrådet, synes för närvarande inte vara möjliga att genomföra med erforderlig noggrannhet. Renbetesmarksutredningen har därför begagnat en annan metod vid sin undersökning av hur det totala produktutbytet kan påverkas. I huvudsak är det härvid nödvändigt att lita på den teoretiska analysen. Detta sammanhänger med att grundmaterialet är alldeles för ofullständigt för direkta mätningar av det slag som skulle erfordras. Rörande renantalet finns relativt fullständiga uppgifter att tillgå, men det synes inte vara möjligt att utgallra inverkningarna av allehanda i detta sammanhang ovidkommande faktorer, så att följderna av vattenbyggnadernas inverkan på betesförrådet skulle framträda i renodlad form.

Av kapitel 4 framgår att utnyttjandegraden inom betesområdena för barmarkstiden överlag är förhållandevis låg. Det aritmetiska medeltalet för fjällappbyarna i Lappland är 4,9 %, för skogslappbyarna i Lappland 2,6 % och för lappbyarna i Jämtlands län 4,0 %. Det högsta värdet för enskild lappby är bland fjällappbyarna i Lappland 8,8 %, bland skogslappbyarna i Lappland 3,8 % och bland lappbyarna i Jämtlands län 8,6 %. Ingen av de åsyftade lappbyarna (Lainiovuoma, Gällivare och Tännäs) har betesmarkerna för barmarkstiden så belägna, att förrådet av bete skulle kunna påverkas av vattenbyggnaderna. Det utgör därför användbara jämförelseobjekt. I fjällappbyarna i Lappland är medeltalet av utnyttjandegraden för vårbetestiden 3,4 %, för sommarbetestiden 4,3 % och för höstbetestiden 11,6 %. Högsta värde för enskild fjällappby är för vårbetestiden 15,5 %, för sommarbetestiden 10,0 % och för höstbetestiden 19,0 %. Ingen av de här åsyftade byarna (Saarivuoma, Norrkaitum och Lainiovuoma) berörs direkt av här aktuella vattenbyggnader. Av dessa uppräknade exempel på utnyttjandegrader framgår, att ingen av vattenbyggnaderna direkt berörd lappby uppvisar toppvärden. Beaktas härutöver att den högsta möjliga utnyttjandegraden för barmarksbetet med visshet ligger högre än angivna medeltal och sannolikt också högre än redovisade toppvärden för enskilda lappbyar, kan barmarksbetet vid nuvarande omfattning av renskötseln inte gärna inverka direkt begränsande på befintliga renantal i de av vattenbyggnaderna berörda lappbyarna. I fråga om dessa lappbyar har tidigare sagts, att de av vattenbyggnadernas inverkan föranledda höjningarna av utnyttjandegraderna för våren, sommaren och hösten är sannolikt möjliga.

Inverkan på renarnas tillväxt av sådan betesknapphet, som följer av att biologiskt optimum för renantalet överskrides, torde i enlighet med ovanstående resonemang följaktligen inte uppkomma vad gäller barmarkstidens betestillgångar. På grund härav kan vattenbyggnaderna inte anses direkt hämma tillväxten av renstockens totalvikt i den mån denna tillväxt bygger på näringstillgången i barmarksbetet. Det sagda gäller för de enskilda lappbyarnas totala tillgångar av barmarksbete. Inom snävt begränsade betesytor intill reglerade vatten kan en oförmånlig inverkan stundom uppkomma. Utredningens uppgift har emellertid varit att klarlägga, hur vattenbyggnaderna

derna totalt sett inverkar på renskötselns förutsättningar. För en sådan bedömning bör en lappbys samtliga tillgångar av renbete läggas till grund och inte endast tillgångarna inom smärre delytor vid reglerade vatten.

I fråga om vinterbetet, som av utredningen befunnits vara den i förhållande till övriga årstiders beten minsta tillgången och därför utgör den ur biologisk synvinkel begränsade faktorn på renantalet, är läget delvis ett annat. För det fall att en lappby, där renantalet ligger vid biologiskt optimum, till följd av vattenbyggnad får vidkännas minskning av lavbetesområdet, följer därav att renmängden uthålligt sett måste reduceras i motsvarande grad. Såsom tidigare nämnts uppgår det faktiska genomsnittsantalet renar för tidsperioden 1945—1960 till biologiskt optimum endast i Norrbottens läns norra distrikt. Vinterbetesområdet i lappbyn Sörkaitum berörs av här aktuella vattenbyggnader. I denna lappby skulle minskningen av lavförrådet följaktligen motivera en reduktion av renantalet. Bortfallet av betesmark är emellertid förhållandevis litet, närmare bestämt 0,02 % av hela årstidsarealen, och oförmånlig inverkan därav synes kunna undvikas genom motsvarande förkortning av betestiden. För övriga av vattenbyggnader berörda lappbyar gäller att biologiskt optimum för renantalet icke synes ha uppnåtts. Såsom utredningen tidigare angivit (sid. 120 ff.) medför en mindre minskning av lavbetet inte något direkt behov av motsvarande reduktion av renmängden. Då renantalet i dessa lappbyar ej uppgår till biologiskt optimum synes renstockens totala viktförändringar följaktligen inte påverkas av de smärre minskningar av lavförrådet, vilka vattenbyggnaderna ger upphov till.

Den utförda granskningen av uppkommande förändringar av betestillgångarna inom olika årstidsområden visar att de av vattenbyggnaderna orsakade minskningarna av tillgängliga betesförråd som regel inte medför någon oförmånlig inverkan på förutsättningarna för produkttillväxten inom renskötseln, i den mån denna tillväxt är avhängig av den totala tillgången på bete för renarna. Vid ett ändamålsenligt utnyttjande av renbetesmarkerna synes vattenbyggnaderna följaktligen icke ge upphov till någon minskning av produktutbytet inom renskötseln. I vad mån kvalitativa förändringar uppkommer är svårare att påvisa. I betraktande av de förhållandevis obetydliga andelar av betesområdena, som berörs av vattenbyggnaderna, är det dock osannolikt, att betesförrådets sammansättning skulle undergå någon så betydande förändring, att den skulle märkbart kunna inverka på produkternas kvalitet.

De nu gjorda bedömningarna är summariska. De gäller för totala betesförråd inom olika årstidsområden för lappbyar och grupper av lappbyar. Förutsättningarna för renskötsel bör enligt utredningens mening bedömas på det sättet, att man tar hänsyn till alla tillgångar av bete. För undergrupper inom lappby med betesområdena intill reglerade vatten är det emellertid inte uteslutet, att de praktiska följderna av en vattenbyggnad kan

bli kännbara. Bortfallet av betesmark kan tvinga en undergrupp inom lappby att söka bete för sina renar inom andra områden av lappbyn. Tyngdpunkten av betesområdet kan förskjutas avsevärt. Av sådana förändringar kan följande besvär och merkostnader bl. a. genom att arbetsrutinen kan behöva ändras. För helhetsbedömningen av förutsättningarna för renskötsel och den i detta sammanhang aktuella inverkan på produktutbytet är emellertid dylika lokala inverkningsavvägningar av oväsentlig betydelse.

Inverkan på produktionsinsatserna

Produktionsinsatserna i renskötseln utgöres av dels kapitalkostnader för investeringar i renstock och driftsanläggningar, dels underhållskostnader för befintliga driftsanläggningar samt dels arbetsinsatser och omkostnader. Av dessa poster utgör varken kapitalkostnaderna eller underhållskostnaderna något större problem i här aktuella sammanhang. Däremot måste såväl arbetsinsatserna som omkostnaderna undersökas särskilt för att eventuell inverkan av vattenbyggnaderna skall kunna utrönas.

Utredningen har i föregående avsnitt angivit, att den av vattenbyggnaderna orsakade minskningen av betesförrådet i och för sig inte framtvingar någon förändring av renantalet vid nuvarande omfattning av renskötseln. Vattenbyggnadernas inverkan på betesförrådet är nämligen inte större än att utnyttjandegraden kan höjas i erforderlig grad utan att biologiskt optimum överskrides eller tangeras. I och med att renantalet kan bibehållas oförändrat, ligger såväl alla kapitalkostnader i renskötseln som underhållskostnaderna för renskötselns driftsanläggningar kvar på samma nivå som före vattenbyggnaderna. I den mån vattenbyggnaderna direkt inverkar på befintliga fasta driftsanläggningar, är det vanligt att skador regleras i varje särskilt fall antingen genom överenskommelser mellan sökande i vattenmål och skadelidande part eller genom ålägganden av vattendomstolen. Om nya driftsanläggningar uppföres i samband med vattenbyggnader och beståndet av sådana anläggningar härigenom ökar, brukar frågan om underhållet regleras särskilt i varje fall. När det gäller skadeförebyggande åtgärder ålägges vanligen sökande i vattenmål att svara för underhållet. När fråga är om kompensationsåtgärder kan underhållet av nya anläggningar antingen omfattas av domen i vattenmål eller regleras genom särskilt avtal. Man torde utan vidare kunna utgå från att skadelidande part ej medvetet samtycker till ofördelaktiga avtal i dylika fall.

Då kapitalkostnaderna och underhållskostnaderna på ovan angivna sätt brukar regleras i varje särskilt fall, kan vattenbyggnaderna följaktligen inte medföra någon oförmånlig inverkan på nämnda två i produktionsinsatserna ingående poster. Renskötseln belastas nämligen icke med några sådana ökade underhållskostnader, som företagarna i renskötseln skulle behöva betala och för ändamålet avstå från en del av bruttointäkten.

Förhållandet är ett annat när det gäller övriga i produktionsinsatserna ingående poster, nämligen dels i renskötsel nedlagda arbetsinsatser och dels renskötarnas omkostnader. Till en början bör nämnas, att en lappby själfallet också har vissa administrationskostnader. Dessa kan indirekt påverkas av vattenbyggnaderna, t. ex. genom att utgifterna för sammanträdesresor växer. Dylika ökningar av administrationskostnaderna är dock beroende av lappbymedlemmarnas gemensamma beslut. När fråga är om förrättningar, som har direkt samband med vattenmål, torde merkostnaderna ersättas av sökande i vattenmål. Den indirekta ökningen av administrationskostnaderna synes ej vara så stor, att den skulle ha väsentlig betydelse för bedömningen av vattenbyggnadernas inverkan på renskötselns förutsättningar. Vad sedan gäller de enskilda renskötarnas omkostnader vid arbetet i renskogen föreligger ingen detaljerad utredning om storleken av denna utgiftspost. Renbetesmarksutredningen har för sin del inte något direkt behov av att känna till omkostnadernas absoluta storlek, och har därför inte insamlat data rörande dessa. Vattenbyggnaderna torde dock totalt sett inte märkbart kunna inverka på genomsnittsnivån av omkostnaderna för den enskilde renskötaren. Utredningen har bedömt det vara ogörligt att i praktiken genomföra en mätning av en eventuell nivåförändring. Om en sådan förändring överbud taget uppkommer till följd av vattenbyggnader, så torde den vara obetydlig. Totalsumman av omkostnaderna får antagas vara direkt proportionell mot summan av arbetsinsatserna.

Vid en bedömning av vattenbyggnadernas inverkan på renskötarnas omkostnader kan dessa kostnader följaktligen sammanföras med arbetsinsatserna.

När det gäller att avgöra, huruvida storleken av den i renskötsel erforderliga arbetsinsatsen kan påverkas av vattenbyggnaderna, är det lämpligt att först göra klart för sig, hur en sådan inverkan skulle kunna uppkomma. Man synes kunna räkna med två huvudtyper av inverkan. Den ena utgörs av inverkan på arbetet i samband med flyttningarna och sammanhänger med att flyttningslederna löper utefter eller korsar vattendragen. För det fall att en vattenbyggnad medför försvårad flyttning betyder detta som regel, att flyttningsarbetet ökar eller blir mera mödosamt. En genomgång av några vattenmål visar, att denna form av inverkan brukar utredas ganska omsorgsfullt i samband med vattenmålens behandling i vattendomstolarna. I den mån försvårad flyttning uppkommer, är det vanligt att särskilda åtgärder vidtas för att underlätta flyttningarna. Även ersättning i pengar brukar förekomma, t. ex. som gottgörelse för uppkommen ökning av arbetsbördan.

Den andra typen av inverkan berör den arbetsinsats som omfattar vallning, samling, skiljning o. dyl., dvs. det huvudsakliga arbetet i renskogen. Det framgår av domstolshandlingarna, att även denna form av inverkan brukar uppmärksammas noga. Det har bl. a. förekommit, att den anförts

som motiv för yrkade kompensationsåtgärder av allmän art. Den synes emellertid ha varit svår att klarlägga. Renbetesmarksutredningen har därför undersökt, under vilka förhållanden inverkan av detta slag uppkommer, och om så sker vilka de ekonomiska följderna blir. Två huvudfrågor är väsentliga i sammanhanget. För det första är det behövt att utvärdera, om en höjning av betningsintensiteten orsakar en ökad arbetsbörda och i vilken grad arbetsbördan i så fall ökar. För det andra synes behöva klarläggas, om ingrepp till följd av vattenbyggnader kan medföra andra olägenheter t. ex. oreda i renskötseln.

I avsikt att kunna belysa de angivna spörsmålen med särskilda data har utredningen begärt uppgifter om arbetsinsatsernas storlek genom att utskicka frågeformulär till lappbyarna. Svar har erhållits endast från ett förhållandevis litet antal lappbyar och storgrupper. Till följd härav är materialet inte så fullständigt, att det i större omfattning har kunnat bearbetas för avsett ändamål. Meningen var bl. a. att med ledning av uppgifter om antalet i renskötsel insatta dagsverken utreda arbetsinsatsernas relativa storlek vid varierande betningsintensitet. Utredningen har i avsaknad av specificerade data rörande arbetsinsatser i dagsverken i stället analyserat nämnda samband utgående från uppgifter om den i lappbyarna totalt tillgängliga arbetskraften. En sådan analys blir med nödvändighet mera summarisk än den av utredningen planerade undersökningen av variationerna i arbetsinsatsens storlek angiven i dagsverken. Resultatet bör emellertid utvisa tendenserna i variationerna.

Utredningen har tidigare beskrivit hur och angivit i vilken omfattning den i samband med vattenbyggnaderna uppkommande minskningen av renbetesmarkernas areal inverkar på utnyttjandegraden. För undersökningar av uppkommande förändringar i betningsintensiteten är antalet renbetesdagar per km² ett i detta sammanhang lämpligare mått. När det gäller att avgöra vilken inverkan eventuella förändringar i betningsintensiteten kan medföra på den för renarnas skötsel erforderliga insatsen av arbete, måste undersökas huruvida korrelation föreligger mellan arbetsinsatsernas storlek och förekommande intensitet i renbetningen. Vid denna undersökning har utredningen i brist på uppgifter om antalet dagsverken utgått från antalet arbetare i lappbyarna enligt en företagsräkning, utvisande läget den 1 september 1958 samt antagit att tillgången på arbetare är ett uttryck för behovet av arbetsmanskraft och följaktligen också, sett på längre sikt, ett mått på arbetsinsatsens storlek. För att undvika att tillfälliga förhållanden inverkar på resultatet av analysen, har lappbyarna sammanförts i grupper. Härvid har beaktats, att varje sådan grupp bör bestå av lappbyar som har mycket att göra med varandra vid arbetet i renskogen. Med anledning av att skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län representerar andra typer av renskötsel än den lappländska fjällrenskötseln, har denna undersökning omfattat endast fjälllappbyarna i Lappland. En sådan

begränsning är påkallad även med hänsyn till de delvis mycket avvikande naturliga förutsättningarna. Det framgår t. ex. av uppgifterna om antal arbetare per 1 000 renar på sid. 147, att mycket små lappbyar har starkt avvikande värden från medelstora lappbyar vad gäller den relativa tillgången på arbetare. Medelstora och större lappbyar synes däremot i stort sett ha inbördes jämförbara förhållanden. Data angående tillgången på arbetare och förekommande betningsintensiteter inom barmarksområdet redovisas i följande översikt. Viss överensstämmelse mellan de båda värdena föreligger. Korrelationskoefficienten blir + 0,6.

Grupp av lappbyar	Antal arbetare per 1 000 renar ¹	Antal RBD per km ² barmarksbete ¹
Könkämä	4,24	888
Lainiovuoma, Saariyuoma och Talma	5,34	1 101
Rautasvuoma och Kaalasuoma	4,00	1 053
Norrkaitum, Mellanbyn och Sörkaitum	5,14	913
Sirkas och Jäkkäkaska	5,24	841
Tuorpon och Luokta-Mavas	5,00	712
Semisjaur-Njarg, Svaipa och Granbyn	3,22	656
Ranbyn och Umbyn	1,56	471
Vapsten, Vilhelmina norra och Vilhelmina södra	4,08	476
Medeltal	4,20	790

¹ Genomsnitt för gruppen.

Huruvida orsakssamband föreligger är därmed inte klarlagt. För att ett sådant samband med säkerhet skall kunna påvisas fordras särskilda fältstudier. Det är emellertid troligt att ett sådant samband föreligger. På grafisk väg erhålles följande värden för detta samband mellan betningsintensitet och tillgång på arbetskraft, om sambandet antages vara rätlinjigt.

Betningsintensitet

Arbetsinsats

Antal renbetesdagar per km²

Antal arbetare per 1 000 renar

1 100	5,25
1 000	4,90
900	4,55
800	4,20
700	3,85
600	3,50
500	3,15
400	2,80

Det framgår av anförda data, att i här aktuella fall en stegring av arbetsinsatsen följer med högre betningsintensitet. Detta samband har sin betydelse för bedömning av vattenbyggnadernas inverkan på produktionsinsatserna inom renskötseln. Utredningen har tidigare förklarat, att en till följd

av vattenbyggnader uppkommande minskning av betesmarksarealen vid rådande förhållanden inte kan förväntas leda till en mot minskningen av betesförrådet proportionell och samtidig reduktion av det befintliga renantalet. I stället följer en automatisk höjning av betningsintensiteten. En sådan inverkan framträder mest påtagligt inom sådana betesområden, som ligger i omedelbar närhet av reglerade vattendrag. Det är sannolikt, att denna inverkan efter någon tid breder ut sig homogent över t. ex. en lappbys hela årstidsområde eller måhända över hela årstidsområdet för en grupp av lappbyar, som har sammanhängande betesmarker.

Önskvärt vore att för varje lappby noggrant angiva den ekonomiska betydelsen av denna sorts inverkan av de i samband med vattenbyggnader uppkomna arealreduktionerna. För beräkningar härom skulle emellertid erfordras mycket utförliga data, som utredningen ej har tillgång till. Med anledning härav har utredningen sökt angiva en summarisk och enkel metod för att få en uppfattning om de ekonomiska konsekvenserna av en höjd betningsintensitet. Utgående från att varje renvaktare per år fullgör 200 dagsverken, varav 18 % (gäller fjälllappbyarna) faller på månaderna juni—september, beräknas antalet erforderliga dagsverken öka med 20 per 1 000-tal renar för varje ökning av betningsintensiteten med 100 renbetesdagar per km² inom sommarbetesområdet. Användes sommarbetesområdet endast under månaderna juni—augusti blir ökningen i runt tal 15 dagsverken per 1 000-tal renar för varje höjning av betningsintensiteten med 100 renbetesdagar per km² inom sommarbetesområdet. Inom vår- och höstbetesområdet blir motsvarande ökning c:a 10 dagsverken om sagda betesområde utnyttjas endast under maj och oktober samt c:a 15 dagsverken om utnyttjandetiden omfattar månaderna maj, september och oktober. November månad bör i detta sammanhang betraktas som vintermånad, emedan renarna vid denna tid övergått till lavbete.

Som regel får man anta, att behov av att öka arbetsinsatsen framträder i första fasen endast inom det av en vattenbyggnad berörda årstidsområdet. I en senare fas kan andra årstidsområden och angränsande lappbyar komma att beröras av följdverkningar, om lämpliga preventiva åtgärder, såsom uppförande av stängsel, ej vidtages. Genom lämpliga skadeförebyggande åtgärder torde det i de flesta fall vara möjligt att motverka vattenbyggnadernas oförmånliga inverkan på de för renskötseln erforderliga arbetsinsatsernas storlek.

Följdverkningar av annat slag

Av vad som tidigare anförts har framgått, att vattenbyggnaderna orsakar viss minskning av det för renarna tillgängliga betesförrådet i sådana fall där renbetesmark beröres av uppdämningar m. m. Då renantalet normalt icke samtidigt kan antas minska i motsvarande grad, följer av förhållandet

att betningsintensiteten måste stiga något. Detta har till följd att behovet av arbetsinsats tenderar att öka emedan en högre betningsintensitet som regel förutsätter en större arbetsinsats per ren och år. Om det ökade behovet av arbetsinsats tillgodoses genom att antalet fullgjorda dagsverken i renskötseln ökas, måste utbytet per dagsverke minska, då varken produktutbytet eller produkternas värde kan antagas öka som direkt följd av ingreppet i renbetesmarkerna. Nämnade förhållanden aktualiserar två frågor, som utredningen belyser i det följande.

För det första gäller det att klarlägga vad som kan bli följden om ett ökat behov av arbetsinsatser icke kan tillgodoses och icke kompenseras genom tekniska hjälpmedel och åtgärder, t. ex. stängsel. Följden måste rimligtvis bli den, att renarna ägnas något sämre tillsyn än tidigare och att renar skingras, att kalvar icke blir märkta lika talrikt som tidigare, att slaktdjur icke påträffas vid den lämpligaste slakttiden i samma omfattning som före vattenbyggnaden o. s. v. För den enskilde renägaren uppkommer tydligen i detta fall viss ekonomisk förlust genom merarbete för skiljningar, stigande kostnader, försämrat utbyte av slakt m. m.

För det andra är det erforderligt att klarlägga vad som händer, om det ökade behovet av arbetsinsatser tillgodoses och utbytet per dagsverke minskar. Härvid bör nämnas, att årsintäkten från renskötsel icke förutsättes minska för en given renmängd. En renägare kan öka arbetsinsatsen per ren antingen genom att avlöna medhjälpare eller genom att själv årligen fullgöra ett större antal dagsverken. I förra fallet måste renägarens behållna nettointkomst minska. I senare fallet minskar den tid renägaren kan ägna sig åt andra inkomstbringande sysslor, såsom fiske och slöjd. Även detta medför att renägarens samlade årsinkomst kan minska. Ett minskat utbyte per dagsverke kan i sin tur antas öka benägenheten för övergång till annan sysselsättning än renskötsel. Då det i samband med vattenbyggnader som regel har vidtagits särskilda åtgärder för att motverka och kompensera befarade ogynnsamma inverknings på renskötseln är dessa följdfrågor ej särskilt aktuella.

Suorvasjöarna, Ransaren och Sylsjön

Utredningen har ansett det vara lämpligt att ytterligare belysa de frågor, som aktualiseras i samband med vattenbyggnader inom renbetesområdena, genom att i sammandrag referera tre olika vattenregleringsobjekt i fjällregionen. För detta ändamål har utvalts regleringarna i Suorvasjöarna i Luleälvens vattensystem, Ransarens reglering i Ångermanälvens vattensystem samt Sylsjöns reglering i vattendraget Nean.

Regleringarna i Suorvasjöarna har genomförts i flera omgångar och omfattar ett sammanhängande dämningssområde, som ursprungligen bestod av flera sjöar, nämligen Suorvajaure, Vuoksajaure, Alemusjaure, Luoktanjarka-

jaure med Vaisaluokta, Svaltjaure, Suppatjaure, Kaskajaure och Ruotjaure. Sjösystemets ursprungliga höjd över havet låg mellan 428,9 meter (Ruotjaure) och 425,2 meter (Suorvajaure). Första Suorvaregleringen genomfördes redan på 1920-talet efter Kungl. Maj:ts medgivande den 22 november 1921. (Vattendomstolens beslut den 7 augusti 1921, 8 april 1922, 16 december 1922 och 27 juni 1927.) Särskilda villkor för 1:a Suorvaregleringen föreskrevs av Kungl. Maj:t genom beslut den 27 augusti 1926. För 1:a Suorvaregleringen var den tillåtna övre dämmningsgränsen 428,98 meter och regleringsamplituden 8,50 meter. Andra Suorvaregleringen påbörjades i slutet av 1930-talet sedan Kungl. Maj:t genom beslut den 28 april 1939 medgivit regleringens utförande och föreskrivit särskilda villkor för företaget. (Vattendomstolens beslut den 17 maj 1939 samt deldomar den 15 november 1958 och 6 oktober 1960.) Vid andra Suorvaregleringen höjdes den tillåtna övre dämmningsgränsen till 435,78 meter och regleringsamplituden ökades till 15,30 meter. Genom senare medgivna regleringar i Suorvasjöarna har den tillåtna övre dämmningsgränsen höjts ytterligare, jämlikt vattenrättsdomarens resolution den 2 september 1940 och vattendomstolens utslag den 20 november 1940 till 436,78 meter, jämlikt resolution den 7 juli 1941 och utslag den 24 september 1941 till 437,48 meter samt jämlikt resolution den 27 juni 1944 och deldom den 13 maj 1946 till 438,86 meter. Regleringsamplituden har härigenom successivt ökats till 18,38 meter. Definitivt tillstånd till reglering intill angivna högsta medgivna övre dämmningsgräns meddelades i deldom den 6 maj 1963, sedan Kungl. Maj:t den 15 mars 1963 medgivit regleringen och föreskrivit särskilda villkor för densamma. (Tredje Suorvaregleringen.)

Reglering av sjön Ransaren (583,0 meter över havet) påbörjades under 1950-talet, sedan Mellanbygdens vattendomstol medgivit regleringens utförande (deldom den 9 december 1953 och dom den 30 december 1955). Den tillåtna övre dämmningsgränsen är 594,6 meter. Regleringsamplituden uppgår till 18 meter.

Neaälvens reglering — Sylsjön — utfördes under förra delen av 1950-talet sedan Kungl. Maj:t den 6 maj 1949 medgivit företagens utförande samt föreskrivit särskilda villkor. (Jfr Mellanbygdens vattendomstols dom den 25 november 1949, vattenöverdomstolens dom den 30 april 1952 och Högsta domstolens dom den 15 juli 1953.) Den tillåtna övre dämmningsgränsen i den genom uppdamning av Neaälven bildade Sylsjön är 851,0 meter. Regleringsamplituden uppgår till 20 meter.

Gemensamt för de angivna tre dämmningsområdena är — förutom stor regleringsamplitud — att de är större än flertalet övriga regleringsobjekt i var sin del av renskötselområdet. De torde därför utgöra goda undersökningsobjekt, när det gäller att klarlägga inverkan på renskötseln av vattendämningar i fråga om såväl inverkningarnas art som omfattning. Utredningen anser det härvid vara av värde att belysa bland annat frågan, huruvida det

vid dessa regleringsområden varit möjligt att i de av regleringarna berörda lappbyarna bemästra de följdverkningar av olika slag, som regleringarna kan ha givit upphov till.

De arealbortfall som uppkommit genom de utförda dämningarna är, såsom framgår av följande översikt, inte anmärkningsvärt stora i något fall.

Regleringsobjekt, lappby och betesområde	Betesområdets nettoareal före dämning km ²	Överdämd areal	
		km ²	i % av netto- arealen
Suorvasjöarna			
Sörkaitum sommarbetesområde	793	28,2	3,55
Sirkas sommarbetesområde	1 777	45,0	2,53
Ransaren			
Vilhelmina norra sommarbetesområde vår- och höstbetesområde	917	1,7	0,19
Vilhelmina södra sommarbetesområde	944	2,5	0,26
	1 149	3,4	0,30
Sylsjön			
Handölsdalen betesområde för barmarkstiden	1 015	8,0	0,79
Mittådalen betesområde för barmarkstiden	1 896	8,2	0,43

Den relativa omfattningen av arealbortfallet är störst i Sörkaitum och Sirkas, där 3,55 resp. 2,53 % av sommarbetesområdenas nettoareal gått förlorad. Inverkan på betestillgången är relativt sett något större, vilket framgår av de i följande tablå återgivna, beräknade utnyttjandegraderna vid oförändrade renantal före och efter utförda regleringar.

Lappby och årstidsbete	Utnyttjandegrad		Höjning i %
	före	efter	
Sörkaitum, sommar	5,0	5,28	5,6
Sirkas, sommar	4,8	4,99	3,9
Vilhelmina norra			
vår	2,8	2,81	0,3
sommar	2,9	2,91	0,3
höst	4,4	4,41	0,3
Vilhelmina södra			
sommar	2,0	2,01	0,5
Handölsdalen			
barmarkstid	4,9	4,95	1,0
Mittådalen			
barmarkstid	2,6	2,615	0,6

I enlighet med vad utredningen tidigare angivit (sid. 116 ff.) synes renantalet icke nödvändigtvis behöva reduceras till följd av en måttlig minskning av betestillgångarna. De i nu aktuella fall erforderliga höjningarna av betets utnyttjandegrad synes vara sannolikt möjliga att genomföra.

En höjning av betningsintensiteten förutsätter emellertid — som utredningen tidigare angivit (jfr sid. 127 ff.) — viss ökning av de för renskötselns drivande erforderliga arbetsinsatserna. Utredningen har med anledning härav även angivit, hur stor den erforderliga höjningen i olika behandlade fall beräknas vara.

Regleringsobjekt, lappby och betesområde	Antal renbetesdagar per km ² av nettoarealen		Erforderlig ökning av arbetsinsatser i dagsverken (beräknad)
	före	efter	
Suorvasjöarna			
Sörkaitum (6 500 renar) sommARBETESOMRÅDE	860	892	42
Sirkas (13 000 renar) sommARBETESOMRÅDE	732	751	50
Ransaren			
Vilhelmina norra (4 500 renar) sommARBETESOMRÅDE	417	418	1
vår- och höstbetesområde	620	621	1
Vilhelmina södra (3 000 renar) sommARBETESOMRÅDE	339	340	1
Sylsjön			
Handölsdalen (3 000 renar) betesområde för barmarkstiden	650	655	5
Mittådalen (3 000 renar) betesområde för barmarkstiden	332	334	2

Såsom framgår av de redovisade uppgifterna, framträder denna form av inverkan i nämnvärd grad endast i samband med en förhållandevis stor ändring av betningsintensiteten. Det bör uppmärksammas, att anförda uppgifter återspeglar situationen sedan förhållandena stabiliserats efter genomförd arealreduktion. De innefattar sålunda inte sådant merarbete, som uppkommit under själva omställningsskedet. Uppgifterna inkluderar ej heller eventuellt uppkommet merarbete i samband med flyttningarna mellan olika betesområden.

Beträffande andra former av inverkan, som uppmärksammats vid verkställda utredningar i samband med behandlingen i vederbörande vattendomstolar av de nu aktuella vattenregleringarna, vill utredningen anföra följande.

Vid Sylsjön synes de direkta skadorna på tekniska anordningar m. m. ha varit förhållandevis små. Vattendomstolen har ålagt regleringssökanden dels att flytta två renvaktarstugor och att tillhandahålla viss kvantitet ved till dessa, och dels att ersätta kostnaderna för anskaffning av två båtar och för uppförande av båthus. Sistnämnda åläggande har föranletts av den

genom regleringen försvårade överfarten av vattendraget och även av försvårat fiske. I detta sammanhang bör nämnas, att Kungl. Maj:ts särskilda villkor för tillstånd till Sylsjöns reglering, utom annat, innefattade åläggande för regleringssökanden att utföra och underhålla ett renstängsel mellan Skarvdörrfjället och Sylfjället. Ett vid vattenmålets behandling framställt yrkande om åläggande för regleringssökanden att bekosta renstängsel mellan Skarvdörrfjället och Hyddsjön bifölls ej.

Vid Ransaren synes de direkta skadeinverkningarna ha varit avgjort större än vid Sylsjön. Vattendomstolen har sålunda i dom den 30 december 1955 ålagt regleringssökanden att utföra 17 olika skadeförebyggande åtgärder samt att ytterligare utreda 7 dylika åtgärder m. m., varav 5 sedermera utförts. Det slutliga av frågan om regleringens inverkan på renskötseln skulle, enligt domstolens förordnande, anstå i avbidan på erfarenhetens rön under en prövotid av fem år.

Bland de av vattendomstolen föreskrivna åtgärderna må nämnas 11 km renstängsel, 2 renhagar och fållor, 1 gångbro och omläggning av stig, åtgärder vid 6 olika som renvaktarstugor avsedda byggnader, 1 båtslip med spel, 1 båthus och 2 båtar, bekostande av telefonabonnemang på två olika ställen samt åtgärder för att säkerställa tillgång till motorbåt på Ransaren. I deldom den 27 juni 1958 har vattendomstolen givit ytterligare föreskrifter angående utformningen av vissa skadeförebyggande åtgärder och utdömt dels penningersättningar (6 800 kronor) till enskilda samer i Vilhelmina norra lappby för merarbete och diverse förluster, som uppkommit under omställningsskedet, och dels ersättning för sådant intrång i renskötseln, som uppkommit under byggnadstiden.

Utredningen är också i tillfälle att redovisa sökandens kostnader för skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder m. m. Dessa uppgår inklusive kostnader för förnyelse och underhåll till 40 000 kronor för 4 stugor, 95 000 kronor för 2 broar, 110 000 kronor för 11 km renstängsel, 20 000 kronor för 2 renhagar och 50 000 kronor för diverse åtgärder berörande renskötseln, tillhoppa 315 000 kronor. — I anslutning till regleringsföretaget har en väg anlagts för sträckan Stornäs—Ransaren. Ytterligare bör nämnas, att i samband med Kultsjöns reglering nedströms Ransaren statens lappfond har tillförts 300 000 kronor till att bekosta frikraft åt alla samehushåll i Vilhelmina södra lappby och till vissa samehushåll i Vilhelmina norra lappby. (Av Kungl. Maj:t föreskrivet särskilt villkor.)

Vid Suorvasjöarna har utförts en mängd skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder avseende renskötseln samt särskilda åtgärder för att underlätta samfärdsel m. m., vilka på olika sätt medför båtnad för samerna i trakten. På grund av den förhållandevis långa tid, som de etappvis genomförda regleringarna omspanner, och de många åtgärder som under årens lopp vidtagits i skadeförebyggande och kompenserande syfte, förändrat penningvärde m. m. torde en detaljerad redovisning av olika enskilda åtgärder

gärder och kostnaderna för dessa bli svåröverskådlig. Bättre överblick erhålles genom en summarisk redovisning av vidtagna åtgärder.

Till en början kan nämnas, att de hos vattenfallsstyrelsen registrerade kostnaderna för de vid Suorvasjöarna utförda skadeförebyggande åtgärderna och kompensationsåtgärderna, inklusive kostnaderna för förnyelse och underhåll men exklusive styrelsens administrationskostnader, hösten 1963 uppgick till 226 000 kronor för 13 broar, 1 650 000 kronor för 93 km renstängsel, 89 000 kronor för 6 renhagar och 1 300 000 kronor för diverse andra åtgärder, tillhoppa 3 265 000 kronor. Härutöver hade utbetalats ersättningar till enskilda samer i lappbyarna Sirkas och Sörkaitum samt vid sjösystemet tidvis bosatta samer som icke numera tillhör lappby m. fl. personer med ett sammanlagt belopp av 3 509 150 kronor i enlighet med Norrbygdens vattendomstols deldomar den 15 oktober 1958 och 6 oktober 1960.

En av vattenfallsstyrelsen år 1958 sammanställd förteckning över samtliga vid Suorvasjöarna intill hösten 1958 vidtagna åtgärder i skadeförebyggande och kompenserade syfte utvisar, hur kostnaderna angivna i 1958 års prisnivå fördelar sig på olika arbeten. För åtgärder som utförts för att undanröja direkta skador av regleringen uppgår anläggningskostnaderna till 427 000 kronor och för åtgärder som av vattenfallsstyrelsen ansetts utgöra allmän kompensation till 641 900 kronor. För åtgärder som vidtagits i samband med anläggningsarbetena i Suorva i syfte att underlätta färder och transporter har en tredjedel av kostnaderna av vattenfallsstyrelsen ansetts böra hänföras till den båtnad, som samerna har av åtgärderna. Denna andel av anläggningskostnaderna uppgår till 265 000 kronor. Tillsammans utgör sagda kostnadsposter 1 333 900 kronor.

Bland de utförda skadeförebyggande åtgärderna märks förbättrade färleder, stigar och flyttningvägar, en färja, båtbyggor, vågbrytare och båtplatser, båtslipor och båtspel, simställen för renar, strandrensning vid bätleder m. fl. ställen, utmärkande av farleder och anläggande av hamn.

Av utförda kompensationsåtgärder kan nämnas broar, renstängsel, fiskkällare, övernattningshyddor, telefon vid Stora Sjöfallet och radiotelefonförbindelse Suorva—Vaisaluokta.

De i samband med anläggningsarbetena i Suorva utförda åtgärderna för att underlätta transporter och färder, som anses vara till båtnad även för samerna, omfattar transportbanor och trallor vid märkorna i Suorva, Stora Sjöfallet och Jaurekaska samt kajer och kranar vid tilläggsplatserna för båtar i anslutning till märkorna.

För att ytterligare belysa frågan om gottgörelse för de i samband med regleringarna i Suorvasjöarna uppkomna olägenheterna för samerna vill utredningen i sammandrag återge vissa uppgifter från den av Norrbygdens vattendomstol den 15 oktober 1958 avkunnade deldomen angående Suorvasjöarnas reglering. I domen avhandlas, utom annat, frågor angående skador å renbetesland och åtgärder till förmån för och ersättningar till samerna.

Genom sin fullständighet i redovisningen av ett stort antal olika åtgärder utgör deldomen en god illustration av de föreliggande problemen.

Rennaringen och samerna berörande frågor redovisas i deldomen i 123 olika punkter upptagande allmänna frågor, enskilda skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder och grupper av sådana åtgärder, samt skador, olägenheter och besvär, ersättningar m. m. Av dessa avser 67 punkter åtgärder för underlättande av färder, transporter och flyttningar, 25 punkter renstängsel, renhagar och övriga åtgärder för renskötselns underlättande, 6 punkter stugor och förvaringsutrymmen, 10 punkter frågor angående fisket i sjöarna, 6 punkter diverse olägenheter, intrång och åtgärder, 2 punkter frågor angående telefonförbindelser och slutligen innehåller 7 punkter allmänna synpunkter, motiv m. m.

Genom 1958 års deldom angående Suorvasjöarnas reglering m. m. tillerkändes samerna i bygden även personliga ersättningar för olägenheter sammanhängande med ökade besvär vid flyttningar, andra färder och transporter samt vid renskötselns drivande, vid utövandet av fiske och som gottgörelse för otrevnad m. m. samt tvätt- och hushållsbesvär. Ersättningarna beräknades efter särskilda normer, varierande för olika grupper av samer, utgående från schematiska grundbelopp för olika former av olägenheter och besvär, som ej kunnat regleras i annan ordning. Ersättningsbeloppen avser bestämda tidsperioder eller enstaka år, som redovisats i deldomen. Till samer i Sirkas lappby utdömdes 1 534 600 kronor och till samer i Sörkai-tum 765 400 kronor, tillhopa 2 300 000 kronor. Genom deldom den 6 oktober 1960 tillerkändes av Suorvareglerna berörda samer och andra personer, som tidvis är eller varit bosatta vid sjösystemet eller närmast nedströms detsamma, liknande ersättningar med tillhopa 1 209 150 kronor. Som utredningen redan angivit har de utdömda personliga ersättningarna utbetalats till vederbörande i enlighet med den av vattendomstolen angivna fördelningen.

Genom den form av gottgörelse som de personliga kontantersättningarna utgör, synes det ha blivit möjligt att tillföra samerna ersättning även för sådana skador och inverknings, som det är svårt att ersätta till fulla värdet genom olika former av tekniska åtgärder. Även av andra skäl får de personliga kontantersättningarna anses utgöra en effektiv form av gottgörelse.

Utöver den direkta form för gottgörelse för uppkomna skador och olägenheter, som utförandet av skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder i anslutning till ett regleringsföretag utgör, bör nämnas de möjligheter som står till buds att ta i anspråk regleringsavgifter bl. a. för att gottgöra oförutsedda skador och olägenheter vid reglerade vattendrag. (Jfr vattenlagen, 4 kap. 14 och 15 §§.) För Suorvareglerna är det ganska stora belopp, som inflyter i regleringsavgifter. Från och med 1964 uppgår avgifterna för första, andra och tredje Suorvareglerna till ett årligt belopp av 913 051 kronor. Till och med år 1963 hade influtit för första regleringen

sammanlagt 2 251 930 kronor, för andra regleringen 1 988 403 kronor och för tillfälliga regleringar 458 000 kronor. Till ändamål som avser renskötseln i bygden utbetalas varierande belopp årligen enligt Kungl. Maj:ts bestämmande. Medlen utnyttjas i huvudsak för investeringar i driftsbefrämjande åtgärder på ungefär samma sätt som lappfondsmedlen. Vid Suorvasjöarna har emellertid regleringsavgifterna som det vill synas delvis kommit att ersätta lappfondsmedlen vid bekostandet av investeringar för renskötselns behov. Med hänsyn härtill synes det inte vara erforderligt att i förevarande sammanhang redovisa vilka belopp som hittills utgått av regleringsavgifter till ändamål som berör renskötseln i bygden.

Sammanfattande synpunkter

Den av utredningen företagna granskningen av olika regleringsobjekt, de åtgärder som i anslutning till regleringsföretagen blivit utförda samt de ersättningar som utbetalats, har på olika sätt anknytits till de teoretiska momenten i detta kapitel. De sammanhang som härigenom blivit belysta såväl ur teoretisk som praktisk synvinkel har givit utredningen en mångsidig bild av vattenregleringarnas inverkan på förutsättningarna att driva renskötsel. Granskningen av de tre regleringsobjekten Sylsjön, Ransaren och Suorvasjöarna och de vid dämningssområdena vidtagna åtgärderna för att förebygga skada och olägenheter har visat hur man genom tekniska anordningar och på annat sätt sökt återställa förutsättningarna för samernas näringsliv i berörda områden i oförsämrat skick. De åtgärder som särskilt vid Suorvasjöarna utförts i stort antal och även de som företagits vid Ransaren torde i ekonomiskt avseende få anses utgöra acceptabel kompensation för gjorda ingrepp i renbetesmarkerna och för uppkommet intrång i samernas renskötsel. Med hänsyn till de förhållandevis måttliga skadeverkningar som uppstått vid Sylsjöns reglering och det på grund av särskilt villkor iståndsatta renstängslet mellan Sylfjället och Skarvdörrfjället torde även vid Sylsjön uppkomna olägenheter av ekonomisk natur ha kompenseras.

Utifrån dessa resultat ter det sig för utredningen sannolikt, att man även vid övriga av kraftverksbyggen och sjöregleringar berörda vattendrag, åtminstone vid den omfattning som av utredningen redovisade vattenbyggnader har eller planlagts att ha, skall kunna till fulla ekonomiska värdet — genom lämpliga kombinationer av tekniska anordningar m. m. samt kontantersättningar — gottgöra sådana olägenheter och sådant intrång, som följer av vattenbyggnader.

Vid planläggningen och utförandet av olika skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder är det enligt utredningens mening fördelaktigt att i så stor omfattning som möjligt söka befrämja en produktionsökning och en höjning av produkternas samlade värde samt en fortsatt rationalise-

ring inom rennärings. I överensstämmelse med denna huvudsyn anser utredningen det vara lämpligt, att visst företräde gives för kompensationsåtgärder av allmän art framför olika former av skadeförebyggande åtgärder av kanske icke sällan osäkert värde. Önskvärt är även att i större utsträckning än hittills varit vanligt koncentrera verksamheten i skadeförebyggande och kompenserande syfte till ett mindre antal men större projekt, som med säkerhet medför avsedd nytta för lång framtid. I samband härmed är det angeläget att kompensationsåtgärderna utformas mera med hänsynstagande till behovet av rationalisering än med en strävan att vidmakthålla en äldre och kanske i flera avseenden föråldrad driftsordning. Härvid synes bl. a. en ersättningsform, som utredningen ej har berört nämligen avtalsformen, vara till fördel.

KAPITEL 7

Indelning i lappbyar

Inledning

Jämlikt 7 § renbeteslagen skall samerna för renskötselns drivande vara indelade i lappbyar. De trakter, där renskötsel må drivas under varje tid av året, skall fördelas mellan lappbyarna på det sätt, att gränser fastställas för de områden, inom vilka betesrätt må utövas av de särskilda lappbyarna. Det ankommer på länsstyrelsen att efter hörande av de samer, vilkas rätt är i fråga, verkställa sådan indelning ävensom att vidtaga den ändring i verkställd indelning, som av omständigheterna påkallas. För lappby må i den mån så prövas möjligt och lämpligt i enahanda ordning fastställas betesområden med bestämda gränser jämväl inom de trakter, där samerna äger uppehålla sig med sina renar allenast under del av året. För två eller flera lappbyar må fastställas gemensamt betesområde. —

Den nuvarande indelningen i lappbyar har ägt bestånd sedan mitten av 1940-talet, då gällande byordningar¹ trädde i kraft. En ändring företogs år 1963, då Tranris lappby tillfördes den angränsande lappbyn Handölsdalen.

Lappbyarnas betesområden framgår av en särskild kartbilaga. De är beskrivna i de gällande byordningarna. För lappbyarna i Norrbottens och Västerbottens län anges i byordningarna gränser för lappbyarnas betesområden, för fjälllappbyarna å trakterna ovanför odlingsgränsen och för skogslappbyarna å trakterna ovanför lappmarksgränsen. För de s. k. koncessionslappbyarna i Norrbottens län har gränser för lappbyarna fastställts av länsstyrelsen i samband med särskilda beslut om koncessionsområdenas inrättande. Beträffande vinterbetesområdena göres i byordningarna för lappbyarna i Norrbottens läns lappmarker endast hänvisning till gammal sedvana utan angivande av exakta gränser. I byordningarna för lappbyarna i Västerbottens län är gränserna för vinterbetesområdena dessutom summariskt beskrivna. Vad gäller lappbyarna i Jämtlands län har de områden som får tas i anspråk för renbetning under varje tid av året beskrivits genom uppräknig av de renbetesfjäll, särskilda fastigheter och andra områden

¹ Byordningar för lappbyarna är fastställda av länsstyrelsen i *Jämtlands län* den 10 december 1946 för lappbyarna i Jämtlands län och för Idre lappby i Kopparbergs län, av länsstyrelsen i *Västerbottens län* den 10 november 1945 för samtliga lappbyar i länet och av länsstyrelsen i *Norrbottens län* den 29 juni 1946 för samtliga lappbyar ovan lappmarksgränsen i länet samt den 15 mars 1951 för lappbyarna nedom lappmarksgränsen i samma län.

som tilldelats de olika lappbyarna. Beträffande övriga betesområden hänvisas i byordningarna endast till gammal sedvana utan angivande av exakta gränser.

Huvuddragen i den gällande indelningen i lappbyar har ägt bestånd lång tid. Indelningen bygger i huvudsak på hävdvunnen ordning vid renbetesmarkernas utnyttjande. Gränserna mellan lappbyarna följer ofta större vattenleder och andra naturliga skiljelinjer i terrängen. De stora fjällsjöarna utgör tillsammans med de större älvarna de bästa naturliga gränserna under hela barmarkstiden. Det förekommer emellertid också, att lappbygränser sammanfaller med administrativa gränser, såsom kommungränser och länsgränser, som icke överallt följer naturliga skiljelinjer i terrängen.

Fjällrenskötsel och skogsrenskötsel

I norra och mellersta Lappland drives både fjällrenskötsel och skogsrenskötsel. Erfarenheten visar, att konkurrensen om renbetesmarkerna understundom kan ge upphov till konflikter, när dessa båda former av renskötsel drives å samma trakter. Med anledning härav är det motiverat att uppmärksamma frågan om hur avvägningen mellan fjällrenskötsel och skogsrenskötsel lämpligen bör ske på de trakter, där tillgången på renbetesmarker icke förslår till en obegränsad expansion utan att någon part blir lidande.

1928 års renbeteslag¹ stadgar härom i 3 §, 3 mom.:

»Prövas beträffande visst område utövande av den rätt, som tillkommer skogslapparna — — — medföra väsentligt hinder eller avsevärd skada för fjällrenskötseln, må Konungen förordna, att området ej vidare må begagnas för skogsrenskötsel.»

Detta stadgande föreslogs på sin tid av 1919 års lappkommitté (SOU 1923: 51, sid. 125) under motivering, att syftet med stadgandet var att tillvarata fjällsamernas intressen. Kommittén anförde bl. a. följande:

»Såsom av utredningen framgår är skogsrenskötseln i förhållande till fjällrenskötseln av mindre betydelse. Då konkurrens om betesmarkerna föreligger, synes därför skogsrenskötseln böra stå tillbaka, dock endast om den visar sig medföra väsentligt hinder eller avsevärd skada för fjällrenskötseln. I detta sammanhang är att märka, att skogsrenskötseln på en del håll visat ansatser att tränga undan fjällrenskötseln från trakter, där den sistnämnda tidigare varit förhärskande. Dylika tendenser synes av flera skäl böra motarbetas.»

Varken den första renbeteslagen av år 1886² eller den andra av år 1898³ gjorde någon sådan åtskillnad mellan fjällsamer och skogssamer. I de båda äldre lagarna talades blott om »lappar» och »lapparnes» rättigheter och skyldigheter. Det var sålunda först genom 1928 års renbeteslag som fjällrenskötsel och skogsrenskötsel skildes från varandra i rättsligt avseende

¹ Lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 (nr 309).

² Lag, angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige (den 4 juni 1886).

³ Lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige (den 1 juli 1898).

(jfr sistnämnda lag 2, 3, 27—29 och 46 §§). I 1928 års lag intogs också särskilda regler för skogsrenskötseln nedanför lappmarksgränsen (57 och 58 §§).

Huruvida de motiv, som föranlett stadgandet i 3 §, 3 mom. i 1928 års renbeteslag, numera står i samklang med de faktiska förhållandena och med gängse betraktelsesätt på samernas speciella rättigheter, kan diskuteras. Skogsrenskötselns ådagalagda livskraft och förmåga att utvecklas såväl ekonomiskt som organisatoriskt, synes närmast leda till den uppfattningen, att den väl hävdar sin plats. Historiskt synes skogsrenskötseln äga lika stort berättigande som fjällrenskötseln. De fragmentariska informationer, som kan erhållas från bevarade dokument rörande förhållandena i äldre tider, antyder att den nuvarande skogsrenskötseln utvecklats från ett nedre, östligare system av »lappbyar», medan fjällrenskötseln synes ha utgått från ett västligare sådant system. Indelningsmässigt synes åtskillnaden mellan fjällappar och skogslappar (eller »granlappar») i äldre tid ha varit av en annan innebörd än den nuvarande. Anteckningar i 1500-talets skattelängder ger vid handen, att fjällappar och skogslappar åtminstone delvis hänförts till samma »lappbyar» i skattebokföringen. Ur ekonomisk-organisatorisk synvinkel är de båda formerna av renskötsel uppbyggda på samma sätt. Produktionen är numera inom både fjällrenskötsel och skogsrenskötsel i huvudsak inriktad på utvinnande av kött och hudar. Produktionskostnader föranleds av samma arbetsmoment, såsom vallning, märkning och slakt. Investeringar förekommer i stängsel, hagar, vaktarstugor m. m. Driften är organiserad i enpersons-företag och familjeföretag. Samverkan mellan de enskilda företagarna förekommer vid renskötselns bedrivande i en av de praktiska förhållandena betingad omfattning. Lappbyns organisation är densamma i de båda formerna av renskötsel, osv. Oliheterna mellan fjällrenskötsel och skogsrenskötsel hänför sig väsentligen till sådana förhållanden, som att renarnas betesområden för barmarkstiden är belägna i olika växtgeografiska regioner, att flyttningsvägarna för fjällrenarna mellan de olika årstidsbetena är längre än för skogsrenarna, och att inom skogsrenskötseln familjerna numera å vissa trakter icke alltid flyttar mellan olika årstidsvisten.

Vid fördelningen av renbetesmarkerna mellan fjällrenskötsel och skogsrenskötsel kunde måhända — om de båda formerna nödvändigtvis måste helt utesluta varandra — den form givas företräde, genom vilken det mest intensiva bruket av renbetestillgångarna är möjligt att uppnå. En jämförelse av betningsintensiteten, beräknad på genomsnittsrenantal under tidsperioden 1945—1960, inom fjällrenskötseln och skogsrenskötseln visar dock inte några sådana skillnader, att det skulle finnas skäl att sätta någondera formen av renskötsel före den andra. Fjällappbyarna norr om Torne älv har vintertid en betningsintensitet av 2 199 renbetesdagar per km² lavmark. Motsvarande tal för Vittangi skogslappby är 2 309. Inom området mellan Torne och Lule älvar är betningsintensiteten i fjällappbyarna i genomsnitt 2 572 renbetesdagar per km² lavmark och i Gällivare skogslappby 1 849.

Den närmast jämförbara fjällappbyn Sörkaitum har en betningsintensitet av 1 944 renbetesdagar per km² lavmark. I Jokkmokks socken är motsvarande tal 1 803 för fjällappbyarna och 1 407 för jämförbara områden i skogs-lappbyarna. I Arjeplogs och Arvidsjaur's socknar är motsvarande tal 1 841 i fjällappbyarna och 1 741 i skogslappbyarna. Under barmarkstiden är betningsintensiteten icke direkt jämförbar på grund av att betesområdena för fjällrenar och skogsrenar ligger i olika växtgeografiska regioner. Det växelbruk som på sina håll vunnit insteg med betning av skogsrenar barmarkstid och fjällrenar vintertid inom ett och samma markområde synes visa att de båda formerna av renskötsel åtminstone till viss del kan drivas å samma trakter.

Det förhållandet, att skogssamerna måhända kan anses ha lättare än fjällsamerna att övergå till annan sysselsättning än renskötsel, kan eventuellt uppfattas som ett motiv för att i vissa fall ge fjällrenskötseln företräde framför skogsrenskötseln. Vid behandlingen av fördelningsfrågorna torde emellertid vanliga rättvisesynpunkter i första hand böra beaktas, vilket skulle innebära, att fjällrenskötsel och skogsrenskötsel åtminstone i princip bör betraktas vara lika berättigade. Med anledning härav vill renbetesmarksutredningen som sin uppfattning framhålla att renbeteslagens 3 § 3 mom. bör ändras.

Med denna huvudsyn på fjällrenskötseln och skogsrenskötseln's status i förhållande till varandra bör en rättvis och för båda parter godtagbar lösning kunna uppnås vid fördelningen av tvistiga betesområden mellan de båda formerna av renskötsel. De mest framträdande aktuella fördelningsfrågorna berör betesmarkernas disposition i anslutning till Vittangi skogslappby. Mindre påträngande frågor av denna art sammanhänger med fördelningen av betesmarkerna vid Gällivare skogslappby samt i Pite lappmark i fråga om vinterbetesområdenas fördelning mellan där belägna fjällappbyar och skogslappbyar.

Vittangi skogslappby har under en följd av år utnyttjat vissa betesområden utanför lappbyns till gränserna bestämda område, inklusive det särskilda tilläggsområdet för Pessinki-gruppen nordöst om lappbyns centrala del, för betning av renar huvudsakligen under barmarkstiden. Ibland har denna renbetning utanför skogslappbyns gränsbestämda område fortgått så långt in på hösten att fjällrenarnas vinterbetning inom de traditionella vinterbetesområden som gränsar till Vittangi skogslappby blivit väsentligt försvårat, emedan betesmarkerna varit upptrampade av skogsrenar när fjällrenarna anlönt till trakten. Detta förhållande har utvecklats i huvudsak under tiden efter andra världskriget och sammanhänger nära med förhållandena i renskötseln i Vittangi skogslappby och särskilt med renantalets ökning i denna lappby i jämförelse med renantalet i fjällappbyarna. Renantalets växlingar i lappbyarna i denna del av Lappland framgår av följande översikt.

År	Sammanlagt renantal	% skogsrenar
1931	49 993	8,3
1934	48 576	7,0
1937	32 521	3,6
1940	31 099	4,8
1944	31 342	5,0
1947	33 607	4,4
1951	52 605	6,6
1955	55 995	10,7
1959	40 936	16,9
1964	36 173	23,0

Skogslappbyns gränsbestämda område, som är avsett för betning av renar under barmarkstiden, omfattar — inklusive det särskilda tilläggsområdet för Pessinki-gruppen — en areal av 1 735 km², medan det i verkligheten under efterkrigstiden för renbetning barmarkstid av skogsrenarna ianspråk-tagna området upptager en areal av 2 870 km². Det av skogsrenarna utnyttjade betesområdet är 65 % större än det enligt byordningen under barmarkstiden formellt tillåtna betesområdet. Inom det av skogsrenar från Vittangi lappby upptagna barmarksområdet är betningsintensiteten normal för skogsrenskötselns förhållanden. Därest skogsrenarna skulle trängas samman inom det formellt medgivna betesområdet för barmarkstiden, vore det erforderligt att avsevärt minska renantalet i skogslappbyn, för att en för skogsrenskötsel i denna del av Lappland normal betningsintensitet skulle erhållas. I detta sammanhang bör nämnas, att Kungl. Maj:t på förekommen anledning den 6 september 1963 i syfte att uppnå goda förhållanden i renskötseln i denna trakt föreskrivit viss särskild begränsning av rätten för bofasta personer, som icke är av samisk härkomst, att hålla renar i vård hos same inom Vittangi skogslappby.

Det är emellertid inte så, att de otillfredsställande förhållandena i renskötseln inom området endast har samband med utvecklingen i skogslappbyn. Betydande förändringar i sättet att sköta renar har överfarit hela området, fjällappbyarna medräknade. De aktuella svårigheterna torde därför åtminstone delvis vara en följd av de pågående omställningarna i sättet att sköta renar samt i ändrade levnadsvanor.

För att få reda på renägarnas syn på aktuella svårigheter vid betesmarkernas ändamålsenliga utnyttjande har renbetesmarksutredningen vid ett särskilt sammanträde i Karesuando den 6 april 1963 sökt kontakt med företrädare för de lappbyar, som frågan närmast angår. Härvid framkom bl. a., att renägarna är angelägna om att uppnå ett sakernas bättre tillstånd i samförstånd med varandra och med förvaltningens stöd, och att de ej kan lösa de aktuella problemen på egen hand. Olika uppslag till praktiska åtgärder diskuterades vid detta sammanträde.

För det första synes det vara nödvändigt att minska skogsrenarnas andel av den sammanlagda renmängden. För det andra synes viss hopträngning böra ske av skogsrenarnas betesområde för barmarkstiden, så att fjällrenarnas sedvanliga vinterbetesmarker i erforderlig utsträckning fredas från betning av skogsrenar. För det tredje torde det vara lämpligt att ändra skogslappbyns fastställda gränser för barmarksområdet eller att vidta andra åtgärder syftande till en ändamålsenlig disposition av de tillgängliga renbetesmarkerna i denna trakt. Härvid kan något av de i det följande angivna alternativen komma i fråga.

1. Tuolpukka-gruppen i Vittangi skogslappby avskiljes från den övriga delen av lappbyn och bildar en fristående lappby. Huvuddelen av nuvarande Vittangi skogslappbys betesområde flyttas något åt öster och nordöst, så att en »korridor» för vinterbetning av fjällrenar från Lainiovuoma lappby lämnas mellan dessa två nya skogslappbyar. Det för fjällrenar avsedda betesområdet borde vara ganska brett längst i norr och avsmalna söderut samt utsträckas efter Lainioälven nedströms till i höjd med Lainio by.

2. Motsvarande åtgärd utan formell delning av Vittangi skogslappby. Endast skogslappbyns gräns ändras så, att ett mot ovan beskrivna korridor svarande vinterbetesområde för fjällrenar reserveras vid Lainio älv.

3. I stället för ett för enbart fjällrenar avsett betesområde, där skogsrenar ej må hållas, intages i byordning föreskrift om att fjällrenar må betas inom ett närmare i byordningen angivet område inom skogslappbyn och att skogsrenarna före barmarkstidens slut skall vara bortförda från det sålunda för vinterbetning av fjällrenar avsedda området.

Vittangi skogslappbys östra gräns torde vid samtliga av dessa alternativ kunna flyttas åt nordöst till sträckningen Pitsipalo—Nuulanki. I övrigt borde betning av skogsrenar utanför skogslappbyns utvidgade betesområde för barmarkstiden ej få ske regelmässigt utan särskilt medgivande av berörd fjälllappby.

De beskrivna åtgärderna innebär, att den traditionella omfattningen av fjällrenskötsel och skogsrenskötsel bibehålles nästan oförändrad. Denna linje torde bäst överensstämma med de berörda renägarnas egen syn på spörsmålet. Från ekonomisk synpunkt ter det sig dock mera lämpligt att tillåta något större expansion av skogsrenskötseln, om den visar sådan livskraft, att den självmant tenderar att öka i omfattning på bekostnad av fjällrenskötseln, därest den sistnämnda formen av renskötsel icke tenderar att expandera lika starkt. I det aktuella fallet Vittangi skogslappby synes emellertid skogsrenskötseln expansion till stor del vara en följd av det kapitaltillskott utifrån, som hållandet av ett ökat antal skötesrenar har inneburit. Med anledning härav bör en lämplig avvägning av omfattningen av de båda renskötselformerna tills vidare i huvudsak grundas på den traditionella fördelningen. Utredningen förordar en sådan lösning.

Övriga aktuella frågor berörande avvägningen mellan fjällrenskötseln

och skogsrenskötselns omfattning avser endast smärre jämkningar av lappbyarnas gränser. De behandlas i anslutning till den härefter följande översynen av lappbyarnas fastställda gränser och därmed sammanhängande frågor.

Jämkningar av lappbyindelningen

På lång sikt torde det vara fördelaktigt, om fördelningen av renbetesmarkerna mellan lappbyarna kan ordnas på det sättet, att ur ekonomisk synvinkel mest ändamålsenliga bruk av renbetestillgångarna kan uppnås. I praktiken är det emellertid inte så lätt att förverkliga en dylik ordning, ty dels är kunskapen bristfällig om vilken indelning som vid varje tidpunkt är den mest ändamålsenliga och dels ändras de faktiska förutsättningarna från tid till annan. En verkställd fördelning, som vid tiden för dess införande bedömes såsom ändamålsenlig, kan inte förväntas bli det för all framtid. Härvid inverkar vissa yttre förhållanden, såsom det allmänna behovet att utnyttja värdefulla naturtillgångar, t. ex. malm och vattenkraft, samt de pågående allmänna strukturförändringarna i samhället, vilka på längre sikt medför ändrade betingelser även för renskötseln. Ofta är det dock så, att fördelningen av renbetesmarkerna i allt väsentligt är en intern fråga för den renskötande folkgruppen, och förhållandena i renskötseln synes därför i första hand vara avgörande för den lämpliga, aktuella fördelningen av renbetesmarkerna mellan olika lappbyar.

På grund av att renskötseln utnyttjar stora områden och att flyttningar förekommer mellan olika betesmarker är det nödvändigt att ägna de organisatoriska förhållandena särskild uppmärksamhet vid fördelningen av betesmarkerna. Fördelningen bör om möjligt ske på det sättet, att naturförhållandena underlättar renskötseln. Dels bör betesområdena ha goda naturliga gränser, och dels bör indelningen av betesmarkerna vara sådan, att renarna självmant gärna håller sig inom det avsedda betesområdet och följer inom lappbyns område befintliga betesstråk.

Under vinterbetessäsongen, då marken är snötäckt, är renarna föga rörliga. Vakthållning för att hålla hjordarna samlade inom en lämplig betesyta är från kostnadssynpunkt möjlig under denna årstid, och arbetspersonalen är oftast tillräcklig för sådana arbetsmoment. Renarna kan också vintertid lätt förflyttas från ett betesfält till ett annat, och flyttningarna kan dirigeras och kontrolleras utan större besvär. På grund härav finns inget särskilt framträdande behov av naturliga gränser mellan de olika lappbyarnas vinterbetesområden. Betesmarkerna för vintertiden bör därför normalt kunna fördelas rättvist mellan lappbyarna. Förhållandena under vintern synes därför icke böra läggas till grund för uppdelningen mellan lappbyarna av betesområden för övriga årstider.

Vad gäller betesområdena för barmarkstiden bör nämnas att den längsta betestiden förekommer i de flesta av lappbyarna och storgrupperna inom vår- och höstbetesområdet, som med anledning härav och genom sitt centrala läge mellan vinter- och sommarbetesområdena kan betraktas som den kärna, kring vilken lappbyn är uppbyggd. Inom detta område företas de omfattande rensamlingarna inför höstskiljningarna, vid vilka renarna brukar uppdelas i vintergrupper. Huvudparten av de fasta driftsanläggningarna återfinns i många av lappbyarna inom höstbetesområdet, vars betydelse som lappbyns centrala område härigenom ytterligare framhäves. Inom sommarbetesområdet finns som regel blott en mindre del av de fasta driftsanläggningarna, t. ex. kalvmärkningshagar. Betestiden inom sommarbetesområdet är i fjälllappbyarna relativt kort, som regel blott 1—2 månader och endast i ett fåtal lappbyar uppemot 3 månader. Med hänsyn till den i jämförelse med övriga årstider ganska stora tillgången på betesfoder synes någon avgörande betydelse icke gärna kunna tillmätas sommarbetesområdet, när frågor om lappbyindelningen prövas.

Det bestånd av fasta driftsanläggningar, som under årens lopp vuxit fram i lappbyarna, är anpassat till den gällande indelningen i lappbyar och storgrupper. Detsamma gäller lokaliseringen av det permanenta bostadsbeståndet. Med hänsyn särskilt till bostäderna, som för de enskilda familjerna utgör betydelsefulla investeringsobjekt, torde den gällande indelningens huvuddrag därför så långt möjligt böra bevaras, såvida den inte visat sig vara direkt olämplig. Den tillämpade driftsordningen ansluter sig till den gällande indelningen i lappbyar och storgrupper och har haft avgörande betydelse för den lämpliga lokaliseringen av de nuvarande fasta driftsanläggningarna. Den utgör vidare grund för en inövad arbetsrutin, som kan vara vansklig att ändra. Häremot måste dock vägas de fördelar som indelningsförändring kan medföra.

Renskötseln inrymmer flera kollektiva moment. Den bedrivs i grupper, inom vilka ett antal människor samverkar med varandra. Renbetesmarkerna är fördelade mellan förekommande grupper eller lappbyar, och inom varje sådan grupp har medlemmarna åtminstone formellt lika stor rätt att utnyttja de befintliga naturtillgångarna. Gruppindelningen är till stor del traditionellt betingad och har ägt bestånd lång tid. Utan särskilda skäl bör gruppindelningen helst icke underkastas sådana förändringar, som kan innebära att det framtida samarbetet äventyras.

Denna huvudsyn innebär dock inte, att det inte skulle finnas några lappbyar, där indelningsförändringar kan medföra en avgjord förbättring. Särskilda omständigheter kan föreligga, som innebär att samarbetet vid nuvarande indelning i lappbyar icke förlöper störningsfritt. Bristande ekonomisk rättvisa vid fördelningen av kostnaderna för renarnas skötsel t. ex. mellan två i samma lappby befintliga storgrupper eller befolkningens olika ursprungsort i vissa lappbyar kan utgöra vägande motiv för ändrad indel-

ning. Stora lappbyar, som administrativt är otympliga, kan eventuellt uppdelas, särskilt om andra fördelar samtidigt kan vinnas genom dylika åtgärder. Det motsatta fallet är också tänkbart. Ekonomiska fördelar torde vara möjliga att uppnå, t. ex. genom samordning av arbetet i två angränsande lappbyar med i verkligheten helt eller delvis gemensamma betesområden. Särskilt vid fördelningen av arbetsbördan mellan olika renägargrupper torde större rättvisa i längden vara möjlig att uppnå genom en sådan samordning av arbetet, därest terrängförhållandena och den tillämpade driftsordningen gör att renarna betar än på den ena och än på den andra gruppens betesfält. Även av andra skäl är det önskvärt att åtminstone på längre sikt samordna renskötseln till större enheter.

Frågan om lappbyenhetens mest ändamålsenliga storlek bör också uppmärksammas i detta sammanhang. Som regel är de topografiska förhållandena av stor vikt för den lämpliga lappbyindelningen inom fjällområdet. Förekomsten av naturliga skiljelinjer i form av djupa dalfören med sjöstråk och vattenrika älvar synes i några fall ha givit fjälllappbyarnas betesområden en beständigt lämplig utbredning. I andra fall kan väl sammanhängande stråk av betesområden för olika årstider medföra stora fördelar även om tydligt markerade, naturliga skiljelinjer till angränsande lappbyar saknas utefter hela gränssträckningen. Slutligen finns ett antal lappbyar t. ex. på fjällplatåer, där ändring av gränserna med hänsyn till terrängförhållandena utan olägenhet kan ske. I sådana fall är det därför möjligt att vid fördelningen av betesmarkerna mellan olika lappbyar anpassa lappbyenhetens storlek till vad som från driftsmässiga synpunkter är mest ändamålsenligt.

Vid bedömning av vilken storlek som är den mest ändamålsenliga har utredningen funnit det lämpligt att utgå från nuvarande lappbyindelning. Lappbyarnas fördelning i olika storleksklasser framgår av följande sammanställning.

Storleksklass 1 000-tal renar	Antal lappbyar i storleksklassen	Lappbyarnas fördelning efter typ		
		fjälllappbyar i Lappland	skogslappbyar i Lappland	lappbyar i Jämtlands län
12—13	4	4		
11—12	1	1		
10—11				
9—10	1	1		
8—9				
7—8	4	3	1	
6—7	2	2		
5—6	7	6		1
4—5	3	2	1	
3—4	2	1	1	
2—3	9	1	2	6
1—2	5		2	3
0—1	4		2	2

Anm. Gäller år 1963. Vittangi skogslappby har ej medtagits i översikten.

Översikten visar, att en tendens till anhopning förekommer till storleksklassen 2 000—3 000 renar och till sådana storleksklasser, som utgör mångfald av denna grundstorlek.

Utredningen har inte haft tillgång till fullständiga uppgifter om hur stora arbetsinsatserna, räknade i dagsverken, är i de olika lappbyarna vid nuvarande förhållanden. Någon analys av det inbördes förhållandet mellan antalet i renskötseln insatta dagsverken och antalet renar i lappbyn kan därför icke göras. Däremot föreligger folkräkningsuppgifter från år 1958 om tillgången på arbetare i lappbyarna. Då denna tillgång åtminstone på längre sikt kan antagas ha ganska nära samband med behovet av arbetskraft för renarnas skötsel, är det av intresse att undersöka, hur tillgången på arbetare varierar med lappbyns storlek. Nedanstående uppgifter återger antalet arbetare per 1 000 renar den 1 september 1958 och avser utjämnade genomsnitt för lappbyar i olika storleksklasser. Uppgifterna omfattar alla lappbyar i Sverige med undantag av lappbyarna inom koncessionsområdena.

1 000-tal renar i lappby	Antal arbetare per 1 000 renar
13	5,3
12	5,1
11	4,9
10	4,7
9	4,5
8	4,4
7	4,2
6	4,0
5	4,0
4	4,2
3	4,7
2	5,6
1	8,1

Anm. Siffrorna i högra kolumnen anger utjämningslinjens läge i ett korrelationsdiagram. Spridningen är i verkligheten förhållandevis stor.

Även om många olika förhållanden kan inverka på tillgången av arbetsfolk, t. ex. förekomsten av inkomstbringande bisysslor, torde man kunna dra vissa slutsatser av den gjorda jämförelsen. Tydligt är, att det tillgängliga antalet arbetare per 1 000 renar tenderar att vara störst i de minsta lappbyarna med renantal under 2 000 och minst i medelstora lappbyar med 4 000—6 000 renar. I stora lappbyar med 10 000 renar eller mer tenderar det tillgängliga antalet arbetare per 1 000 renar att vara något större än i de medelstora lappbyarna. En uppfattning om spridningen erhålles av följande data. Genomsnittsantalet tillgängliga arbetare per 1 000 renar varierar

i lappbyar med mindre än 2 000 renar från 6,2 till 12,0, i lappbyar med 4 000—6 000 renar från 1,8 till 5,8, i lappbyar med 10 000—13 000 renar från 4,3 till 6,1. Med hänsyn till möjligheterna att rationellt disponera tillgängligt arbetsmanskaf synes det vara mest angeläget, att man vid fördelningen av renbetesmarkerna söker undvika att tillskapa lappbyar med mindre än 2 000 renar. Enligt 1958 års räkning av lappbybefolkningen var tillgången på arbetsmanskaf relativt sett störst i lappbyarna Ståkke, Malå, Frostvikens södra och Sösjö samt minst i Ubyn, Vapsten, Tranris och Idre. Den var vidare ganska stor i Saarivuoma, Sörkaitum, Udtja, Maskaure, Frostvikens norra och Tännäs samt ganska liten i Rautasvuoma, Semisjaur—Njarg, Ranbyn och Tässåsen. Fjällappbyarna i södra Lappland utvisade — med undantag av Vilhelmina norra och södra lappbyar — genomgående liten relativ tillgång på arbetare. Samma var förhållandet med de flesta av de större lappbyarna i Jämtlands län. Skogslappbyarna i Lappland utvisade alla, så när som Östra Kikkejaure, större relativ tillgång på arbetare än genomsnittet för fjällappbyarna i Lappland.

Det vore önskvärt att även klarlägga, huruvida lappbyenhetens storlek har någon inverkan på den uppnådda betningsintensiteten. Från ett sådant samband är det emellertid vanskligt att dra några bestämda slutsatser, på grund av att de naturliga betingelserna för renskötsel växlar avsevärt. Skenbart föreligger hög korrelation mellan stora lappbyar och hög betningsintensitet och omvänt mellan små lappbyar och låg betningsintensitet. Korrelationskoefficienten för barmarksbetets utnyttjandegrad och lappbystorleken bestämd efter renantal blir 0,7 för samtliga lappbyar i riket, koncessionsbyarna dock undantagna. Detta skenbart tydliga samband torde emellertid delvis ha sin grund i andra förhållanden än i lappbystorleken. De små lappbyarna är med några enstaka undantag belägna inom områden, där låg betningsintensitet är en följd av naturbetingelserna. De stora lappbyarna ligger däremot utan undantag inom områden, där hög betningsintensitet är möjlig tack vare gynnsamma naturbetingelser.

Bortsett från att små lappbyar synes kräva en stor arbetsinsats per ren har något vägande motiv inte framkommit för mera genomgripande förändringar av den nuvarande lappbyindelningen. Några direkta önskemål om ändringar av lappbyindelningen har inte framförts till utredningen av renägarna själva. Utöver tidigare behandlade spörsmål om eventuell uppdelning av Vittangi skogslappby i två särskilda byar har följande möjligheter till ändringar övervägts. Några av de stora fjällappbyarna i Lappland kan eventuellt uppdelas i mindre enheter. Genom ganska måttfulla gränsändringar torde vidare några av de små lappbyarna bl. a. i Jämtlands län kunna omformas till större driftsenheter.

I Sirkas lappby kan tänkas den åtgärden, att Vaisa-gruppen formellt helt åtskiljes från övriga storgrupper och bildar en särskild lappby. För en sådan uppdelning talar bl. a., att det troligtvis vore lättare att effektivisera

samarbetsformerna om lappbyn delades, att risken för konflikter t. ex. vid disposition av bykassemedel skulle minska, och att det administrativa arbetet bleve enklare. *Mot* en uppdelning kan också anföras vägande skäl, såsom att höstbetesområdet i huvudsak är gemensamt för Vaisa- och Ultevisgrupperna, fastän det utnyttjas något olika tider av de båda grupperna, att en delning av lappbyn kunde komma att skärpa konkurrensen om beteslanden och därigenom måhända ge upphov till ökade konflikter samt medföra andra olägenheter, och att samarbetet i huvudsak varit tillfredsställande vid hittillsvarande ordning.

Lappbyarna Tuorpon, Luokta-Mavas och Semisjaur-Njarg är alla tre delade på två storgrupper. Liknande motiv som för Sirkas kan anföras som skäl *för* delning. De olika storgrupperna har för övrigt helt åtskilda betesområden och Tuorpons lappby har dessutom åtskilda bykassor. *Mot* uppdelning talar främst det förhållandet, att någon sådan av renägarna icke anses behöfvlig, då den nuvarande ordningen inte medför några påtagliga olägenheter. En fördel med nuvarande stora lappbyar är de större resurser t. ex. i fråga om bykassans tillgångar, som följer med större driftsenheter, samt genomgående lägre administrationskostnader per ren.

Vilhelmina norra lappby består av de två storgrupperna Vardofjäll och Marsfjäll, vilka har praktiskt taget helt åtskilda betesområden. Lappbyn är dock inte särskilt stor som en enhet betraktad. Med hänsyn till att en ändamålsenlig disposition av renbetesmarkerna på längre sikt synes förutsätta, att storgruppsindelningen inte konsekvent upprätthålles, kan det inte anses vara välbetänkt att nu understryka uppdelningen i två särskilda driftsenheter genom att tillskapa två från varandra åtskilda lappbyar.

Frostvikens norra, mellersta och södra lappbyar omfattar ett sammanhängande betesområde i fjällen. Både den norra och den södra byn är var för sig relativt små. För att möjliggöra effektivare disposition av den tillgängliga arbetskraften och för att erhålla större renunderlag till erforderliga tekniska hjälpmedel är det önskvärt att här tillskapa större driftsenheter. En lämplig åtgärd i detta syfte synes vara, att av de tre Frostvikenbyarna bilda två nya lappbyar. En åtskiljande gräns skulle måhända kunna dragas utefter sjöstråket från Stora Blåsjön till Sjougden. I detta sammanhang bör undersökas möjligheten att åstadkomma en i alla avseenden lämplig gränsdragning mellan Vilhelmina södra lappby och Frostvikenbyarna. Övervägandena bör avse ej blott gränsfrågan som sådan utan även driftsenheternas storlek och de personella förutsättningarna i avsikt att tillskapa rationella renföretag i de berörda byarna. Indelningen i Frostviken har aktualiserats även genom tillkomsten av Stekenjokk-vägen och är för närvarande föremål för länsmyndigheternas uppmärksamhet.

En samordning av renskötseln i Offerdals och Sösjö lappbyar synes också medföra vissa fördelar. Bl. a. skulle ett effektivare utnyttjande av tillgänglig arbetskraft underlättas, och renunderlaget för erforderliga tekniska hjälp-

medel skulle öka. En sådan samordning har redan påbörjats genom att de båda lappbyarna sedan några år gemensamt utnyttjar ett renkontrollslakteri i Långsådalen. Ett utvidgat samarbete, som så småningom kunde leda till sammanläggning av de båda byarna, synes vara att rekommendera.

Företvarande Tranris lappby har den 1 januari 1963 upphört som fristående enhet och tillagts Handölsdalens lappby. Denna åtgärd har medfört väsentligt större renunderlag för erforderliga tekniska hjälpmedel, såsom beteshagar i anslutning till lappbyns slakt- och kalvmärkningshagar. Lappbyns numera utökade arbetsstyrka kan vidare användas på ett mera rationellt sätt efter tillkomsten av det under år 1963 uppförda stängslet längs byns västra gräns (riksgränsen).

Lappbyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma erbjuder för närvarande ett av flera anledningar svårbemästrat problem. Till följd av konventionsfrågans oklara läge är det bl. a. inte möjligt att överblicka, i vilken ordning renbetning framdeles kan äga rum inom renbetesdistrikten i Troms fylke. Inrättandet av ett raketfält med huvudsaklig utbredning inom dessa lappbyars vår- och höstbetesområden kan också inverka på den kommande utvecklingen. Ett ställningstagande till frågan om ändringar av lappbyindelningen inom det aktuella området mellan Torne älv och finska gränsen bör därför anstå tills vidare. Vissa allmänna synpunkter och önskemål kan emellertid anföras. Önskvärt är bl. a. att minska anhopningen av renar i Lainiovuoma lappby och i gengäld öka det uthålliga renantalet i främst Talma lappby och i någon omfattning i Könkämä lappby. Dessutom torde det vara lämpligt att överflytta ett efter förhållandena avpassat antal renägare från Saarivuoma lappby till Talma lappby med bibehållande i huvudsak av hittills begagnade vinterbetesområden. Vidare torde det vara fördelaktigt att uppdelade hela det av nordbyarna upptagna betesområdet i fjällregionen i två stora block genom att uppföra renstängsel mellan Lainiovuoma och Saarivuoma i huvudsak efter den nuvarande gränsen mellan dessa lappbyar.¹ Sistnämnda åtgärd torde få betraktas som ett avgörande steg till en bättre ordning i renskötseln inom området norr Torne älv, där förhållandena under hela efterkrigstiden synbarligen gradvis försämrats bl. a. genom ökad sammanblandning av renar, försvårade hopsamlingar under höstmånaderna och alltmer arbets- och tidskrävande renskiljningar långt in på vintern.

Utredningen övergår nu till att behandla smärre jämkningar av lappbygränserna, varom förslag och önskemål framkommit i samband med utredningsarbetets bedrivande.

Mellan Könkämä och Lainiovuoma lappbyar är betesmarkerna ovanför odlingsgränsen ej formellt uppdelade genom en i byordningen angiven gränslinje. Här finns emellertid en gammal sedvanegräns, som utgår från

¹ Detta gränsstängsel är numera under uppförande.

Råstojaure vid riksgränsen mot Norge och följer Råstovattendraget nedströms till i höjd med Liedakka, där vinterbetesområdet börjar. Denna sedvanegräns har respekterats av renägarna i de båda byarna. Av hävd har dock Tamok-gruppen från Lainiovuoma lappby betat sina renar under några månader på hösten och förvintern inom område, som enligt gällande sedvanedelnings av betesmarkerna egentligen hör till Könkämä lappby. Det är vidare inte ovanligt att renar går in på angränsande lappbys område. Under en följd av år har renströvningen från Lainiovuoma till Könkämä varit av större omfattning än i motsatt riktning. Med anledning härav har vissa renägare i Könkämä lappby begärt att sedvanegränsen mellan de båda lappbyarna skall fastställas som bygräns. En dylik åtgärd ger möjlighet att göra bruk av lagliga sanktioner, såsom böter, och anses av den anledningen fördelaktig ur Könkämä lappbys synvinkel. Flera renägare i Lainiovuoma lappby har dock ställt sig avvisande till detta förslag med motiveringen, att renströvningen till Könkämä, då sådan kan ha förekommit, främst har orsakats av ogynnsamma betesförhållanden i Lainiovuoma lappby och icke av bristande vakthållning. Samtidigt har renägarna i Lainiovuoma framhållit, att åtgärden kan medföra ökade konflikter mellan de båda lappbyarna.

Det anförda återspeglar i korta drag den aktuella situationen. Med hänsyn till att fastställda gränser finns mellan övriga lappbyar synes det vara naturligt att en sådan gräns tills vidare fastställs även mellan Könkämä och Lainiovuoma lappbyar, som är stora nog var för sig. Den inom Lainiovuoma lappbys vår- och höstbetesområde betydligt högre betningsintensiteten, beräknad på genomsnittsantalet renar under tidsperioden 1945—1960, talar för att man samtidigt bör utjämna denna t. ex. genom att överflytta ett lämpligt antal renar från Lainiovuoma till Könkämä. Utgående från de sammanlagda betestillgångarna för hela barmarkstiden kan överflyttningen uppskattas bära omfatta c:a 1 000 renar. Hela skillnaden mellan förekommande betningsintensiteter skulle därmed inte utjämnas. I Lainiovuoma medför en längre betestid inom vår- och höstbetesområdet alltjämt en något högre utnyttjandegrad än inom motsvarande årstidsområde i Könkämä.

Vid gränsen mellan Lainiovuoma och Saarivuoma lappbyar finns inom vår- och höstbetesområdet två skilda, för de båda byarna gemensamma betesområden. Det västra omfattar en bruttoareal av 205 km² och begränsas i norr av sträckningen Kärviyaure—Rävvepuoltsa—Taavajaure—Järämä och i söder av kommungränsen mellan Karesuando och Kiruna. Det östra området upptager en areal av 37 km² och begränsas i norr av Måljojäkk och Puoltjäkk samt i söder av nyssnämnda kommungräns. Under senaste tioårsperiod har det västra området utnyttjats av båda lappbyarna årligen, medan det östra begagnats av Lainiovuoma under sex år och av Saarivuoma under fyra år. Så länge sådant sambruk kan försiggå utan konflikter, föreligger inga trängande skäl att ändra på rådande ordning. Med hänsyn till

terrängförhållandena synes de båda gemensamma betesområdena naturligt höra samman med Saarivuoma lappby. Tillföres de båda gemensamma betesområdena Saarivuoma för gott, synes c:a 5 % av Lainiovuoma lappbys renantal böra överflyttas till Saarivuoma lappby om betningsintensiteten inom hela barmarksområdet lägges till grund för bedömningen och c:a 10 % om betningsintensiteten endast inom vår- och höstbetesområdet beaktas. Om renstängsel uppföres längs bygränsen mellan Lainiovuoma och Saarivuoma bör de gemensamma betesområdena delas mellan de båda lappbyarna i samråd med de av åtgärden berörda renägarna.

Gränsen mellan Saarivuoma och Talma lappbyar utgår från riksröse nr 280 och ansluter följaktligen ej till norra gränsen för Salvasskarets distrikt vid Vuoskojaure. Med hänsyn till att en fjärdedel av distriktet Salvasskarets beteskapacitet tages i anspråk av renar från Saarivuoma skulle det vara förmånligt att överflytta motsvarande renmängd, c:a 1 000 djur, från Saarivuoma till Talma, som inom höstbetesområdet har väsentligt lägre betningsintensitet än Saarivuoma.

Genom angivna åtgärd skulle en utveckling inledas till jämnare fördelning av renbeläggningen inom höstbetesområdena i Saarivuoma och Talma lappbyar. Åren 1945—1960 har rentätheten i Talma lappby, exklusive Pålno-gruppen, under höstbetestiden uppgått till 4 à 5 renar per km² av höstbetesområdets nettoareal, medan motsvarande tal för Saarivuoma uppgått till 12 à 13, trots att Saarivuoma har genomsnittligt något längre betestid inom höstbetesområdet.

Sommarbetesområdet i Mellanbyns lappby omfattar bl. a. ett område väster om Sitasjaure intill riksgrensens mot Norge. Sommartid har lappbyn betesrätt även inom ett område på norska sidan. Gränsen mot Sörkaitums lappby går nu från riksgrensens efter Kåbdåjaure österut över Alittjåkko och Kätjåive till Autajaure. På grund av den för Mellanbyn ganska besvärliga överfarten med renar över vattendraget mellan Sitasjaure och Autajaure har betesområdet väster om Sitasjaure under senare år inte utnyttjats regelbundet av renar från Mellanbyn. I stället har renar från Sörkaitum vissa år uppehållit sig där under sommarbetestiden. Då överfarten med renar vid Autajaure kan bli ytterligare försvårad, om en förutskickad vattenreglering i Sitasjaure och Autajaure kommer till stånd, kan det vara lämpligt att överflytta det aktuella betesområdet till Sörkaitum. Klimatförhållandena i trakten medger som regel renbetning långt in på hösten inom detta område, som därför är värdefullt. Med hänsyn till att utredningen ansett en höjning av renantalet i Sörkaitum vara lämplig efter viss omfördelning av lavmarkerna å vinterbetestrakten, synes den nu diskuterade överflyttningen till Sörkaitum av betesområdet väster om Sitasjaure lämpligen kunna ske i anslutning till nyssnämnda omfördelning av vinterbetestillgångarna. Så länge överfarten vid Autajaure kan begagnas av renar från Mellanbyn, är åtgärden i fråga dock inte särskilt angelägen.

Gränsen mellan lappbyarna Granbyn och Ranbyn är för närvarande så dragen, att Ammarfjällets södra del ligger i Ranbyn medan norra delen hör till Granbyn. Sedan en följd av år har emellertid Vindelälven i verkligheten varit skiljelinje mellan dessa två lappbyar. Om gränsen alltjämt anses böra gå över Ammarfjället (något bestämt yrkande om ändring av gränsen har inte framförts av renägarna), torde det vara lämpligt, att Ranbyn tills vidare medges betesrätt inom detta område söder om Vindelälven.

Gränsen mellan lappbyarna Ranbyn och Umbyn utgår från Lilluman vid riksgränsen mot Norge och sträcker sig över Tjutetjåkko och Syterstugan till Tärnasjöns sydspets. För att erhålla en jämnare beläggningsstäthet inom sommarbetesområdet och samtidigt bättre naturlig skiljelinje mellan lappbyarna än för närvarande är fallet torde det vara lämpligt att flytta gränsen till sjösystemet Stora Umevattnet och Övre Uman och efter Jerisbäcken österut över Jerisjaure och längs Jerisjokk till Tärnasjön. Hela betesområdet närmast norr om Övre Uman borde alltså tillföras Ranbyn.

Vad angår lappbyarna i Jämtlands län föreligger inga angelägna önskemål om gränsändringar av samma typ som för fjälllappbyarna i Lappland. De gränsjämkningar m. m., som kan behöva ske i lappbyarna i Jämtlands län, har behandlats av länsutredningen för Jämtlands län (SOU 1963: 45). Åtgärdernas speciella karaktär (inlösen av betesrätt m. m.) gör det lämpligt, att länsstyrelsen i länet — såsom hittills varit fallet — i samråd med kammarkollegiet, lantbruksnämnden i Jämtlands län och andra berörda förvaltningsmyndigheter vid omdispositioner av jordbruksfastigheter m. m. eftersträvar att uppnå dels förbättrad arrondering av renbetesfjällens områden och dels erforderliga utvidgningar av de för renbetning året om tillåtna markområdena.

Skogslappbyarna i Lappland intager en särställning i förhållande till fjälllappbyarna därigenom, att betesområdena för barmarkstiden till stor del ligger nedanför odlingsgränsen och delvis nedanför lappmarksgränsen. Bortsett från Vittangi skogslappby, för vilken alternativa förslag till indelningsändringar diskuterats i samband med utredningen (sid. 143), är endast följande smärre gränsjämkningar aktuella inom de tillåtna betesområdena ovanför lappmarksgränsen.

I Gällivare skogslappby utnyttjar Muddusgruppen under barmarkstiden ett markområde som till största delen är beläget ovanför odlingsgränsen och inom Muddus nationalpark. Vintertid utnyttjas samma trakt av Sörkaitum. Området begränsas i väster av Muddusjaure, Muddusjokk, Stuor Muddus och Unna Kartajaure, i norr av landsvägen Porjus—Gällivare och i nordöst av Harrejokk. Skogslappbyns tillåtna betesområde sträcker sig dock icke längre än till en rät linje Stuor Muddus—Tjappisvare—Radnejaure. Med hänsyn till att förekommande sambruk med betning av skogsrenar barmarkstid och fjällrenar vintertid är ändamålsenligt och icke har orsakat konflikter mellan de båda lappbyarna, torde det vara lämpligt att utsträcka

skogslappbyns tillåtna betesområde för barmarkstiden att omfatta hela det av Muddus-gruppen utnyttjade markområdet med nordöstra begränsningslinje vid Harrejokk. I gengäld torde skogslappbyns tillåtna betesområde kunna minskas i sydväst, där det nu utbreder sig ända fram till Stora Lule älv vid avsnittet Njuoravuolle—Messauve. Det normalt utnyttjade området begränsas i sydväst av sträckningen Muddusjaure—Sarkavare—Nietsavare—Högträsk.

Serri skogslappby omfattar i nordväst ett markområde ovan odlingsgränsen med en areal av c:a 125 km², som dock inte numera utnyttjas för betning av skogsrenar utan begagnas uteslutande som vinterbetesland för fjällrenar från Sirkas. Om renägarna i Serri samtycker därtill, kan området i fråga överflyttas till Sirkas. I gengäld borde för Serri skogslappby reserveras ett vinterbetesområde av lämplig storlek förslagsvis mellan Padjerim och Koikul, där fjällrenar icke regelmässigt borde få beta.

Väster om det i byordningen angivna betesområdet för Udtja skogslappby uppfördes, i samband med att visst område av lappbyn togs i anspråk för riksförsvarets ändamål, ett spärrstängsel mot fjällappbyarna Tuorpon och Luokta-Mavas. Synbarligen med tanke på eventuell framtida komplettering av stängselssystemet förlades stängsellinjen i nordväst långt utanför lappbyns nuvarande nordvästgräns, som här följer en sträckning från Talvatisäive i rät linje österut till Tjäurajokk och vidare efter detta vattendrag till Naustajaure. Härigenom kom ett betesområde med en areal av 208 km² av Tuorpons lappby att ligga på Udtja-sidan av stängsellinjen. Under förutsättning att renägarna i de båda berörda lappbyarna Udtja och Tuorpon samtycker därtill, synes det vara lämpligt att flytta skogslappbyns norra gräns vid detta avsnitt till stängsellinjen. Om Udtja lappbys tillåtna betesområde kan utökas på detta sätt i norra delen av lappbyn, så torde viss jämkning av lappbyns södra gräns i gengäld kunna ske. Gränsen utgår från odlingsgränsen och följer kommungränsen mellan Arjeplog och Arvidsjaur till Pite älv samt denna älv nedströms till lappmarksgränsen. Udtja lappby har under senare tid ej utnyttjat området öster om inlandsbanan och söder om Varjisån. För att tillgodose behovet av vinterbetesområden för främst Luokta-Mavas lappby torde det vara lämpligt att förlägga den södra gränsen för Udtja lappby efter Kuollejaure och landsvägen därifrån österut till Varjisträsk och vidare efter Varjisån nedströms till lappmarksgränsen. — Övriga i Udtja lappby aktuella gränsfrågor behandlas i samband med en särskild redogörelse för Rödningsträsk-gruppen (sid. 170).

I Ståkke skogslappby omfattar lappbyns till gränserna bestämda betesområde två olika markområden, som under en längre tid inte har utnyttjats för betning av renar från Ståkke lappby. Det ena omfattar markerna nordöst om Pite älv mellan Mattajokk och odlingsgränsen. Det andra området ligger väster om landsvägen Arjeplog—Norra Bergnäs och avgränsas i söder av Hornavan och i norr av Suobdeksjaure och Mattaure. Det nordöst om Pite

älv belägna området torde böra överflyttas till Luokta-Mavas lappby. Området väster om landsvägen Arjeplog—Norra Bergnäs borde tillföras Semisjaur-Njargs lappby så när som på den nordöst om sträckningen Lövnäs—Hassevare—Såmmarvare belägna delen, vilken lämpligen bör tilldelas Luokta-Mavas. Nämda fördelning skulle överensstämma med den ordning, i vilken de aktuella markområdena sedan en följd av år i verkligheten har utnyttjats.

I Östra Kikkejaure skogslappby ligger ett mindre markområde nordöst om sträckningen Ljusselforsen—Ljusträsk—Åkroken, vilket numera icke begagnas för betning av skogsrenar. Med hänsyn till de knappa vinterbetes-tillgångarna för fjälllappbyarna vid Pite älv torde det vara motiverat att ändra skogslappbyns fastställda gräns inom detta avsnitt så att den sammanfaller med ytterkonturen för det av skogsrenar normalt utnyttjade betesområdet.

Till Maskaure skogslappby hör bl. a. ett norr om landsvägen Båtsjaur—Laisvalls by beläget område, som avgränsas i väster av Storlisan samt i norr och öster av Kraturjaure och Jutisvattendraget. Detta område upptages i dess södra del av anläggningarna vid Laisvalls gruva. Med hänsyn till att det angivna betesområdet icke längre utnyttjas för betning av skogsrenar, torde det kunna tilldelas fjälllappbyarna i trakten.

Malå skogslappby omfattar formellt ett markområde väster om inlandsbanan, vilket lappbyn under senare år inte har utnyttjat. Av detta markområde, som har en totalareal av 144 km², synes den norr om sträckningen Måskenäive—Bure belägna delen med en areal av 96 km² lämpligen böra tilldelas Maskaure skogslappby. Resterande 48 km² utgör sedvaneland för Granbyn. Gränserna för Malå och Maskaure skogslappbyar torde böra jämkas så att de kommer att överensstämma med den ordning i vilken det angivna området i verkligheten utnyttjas.

Frågan om fastställande av gränser för lappbyarnas vinterbetesområden

De i byordningarna för lappbyarna fastställda gränserna för betesområdena åtskiljer som regel endast de olika lappbyarnas barmarksbeten från varandra, medan fastställda gränser med något enstaka undantag saknas inom vinterbetesområdet. Trots detta är emellertid vinterbetesområdena uppdelade mellan lappbyarna i en från år till år i huvudsak bestående ordning. De olika lappbyarna uppsöker år efter år ungefär samma vinterbetesmarker, och som regel respekteras den traditionella uppdelningen. De olika grupperna kan därför utan svårighet hålla reda på, vilka markområden de utan vidare får ta i anspråk för vinterbetning av sina renar. Detta system för uppdelning av vinterbetena har visat sig vara ändamålsenligt under år med goda betesförhållanden vintertid. Om betesförhållandena under någon vinter varit mindre gynnsamma, har det hänt att den traditionella uppdel-

ningen av vinterbetesmarkerna jämkats efter förhållandena. I enlighet med god sed har renägarna under sådana vintrar som regel enats om en tillfällig uppdelning av de marker, som har varit användbara för renbetning. Under vintrar med mycket ogynnsamma betesförhållanden har det hänt, att renarna lämnats frihet att självmant söka bete. Den traditionella uppdelningen har härvid temporärt helt upphävts.

Denna efter förhållandena ganska ändamålsenliga ordning för vinterbetesområdenas uppdelning mellan lappbyarna har av erfarenhet inte alltid visat sig hålla måttet. Bl. a. under perioder med genomgående höga renantal har tvister om vinterbeteslandens disposition inte helt kunnat undvikas. De olika lappbyarnas betesfält har under sådana perioder tenderat att töjas ut vid gränserna, med påföljd att angränsande lappbyars betesfält oavsiktligt kommit att korsas varandra. Därest renantalen inom angränsande lappbyar varierat i otakt, har det förekommit, att gränserna för de utnyttjade betesfälten tenderat att glida än åt det ena, än åt det andra hållet alltefter renantalens växlingar. Under perioder då knappheten på vinterbete varit framträdande har, särskilt i vissa delar av Norrbottens län, tvister om vinterbeteslandens rättvisa uppdelning mellan lappbyarna kunnat ge upphov till besvärande osämja mellan olika renägargrupper.

Renbetesmarksutredningen har uppfattat det som ett ganska allmänt önskemål i Norrbottens läns lappbyar, att gränser borde fastställas mellan de olika lappbyarnas vinterbetesområden. Befattningshavarna vid lappväsendet har under hänvisning till vunnen erfarenhet också livligt understrukit önskvärdheten av fastställda gränser inom vinterbetesregionen. För fastställande av gränser talar främst det förhållandet, att anledningarna till konflikter mellan lappbyarna skulle minska väsentligt på de trakter, där angränsande lappbyars vinterbetesområden korsas varandra. Den allmänna uppfattningen bland de av denna fråga berörda människorna synes vara, att fastställda gränser skulle respekteras bättre än sedvanegränser, bl. a. av det skälet att möjlighet skulle föreligga att tillgripa lagliga sanktioner vid överträdelse av en i byordning intagen bestämmelse om gräns på vinterbeteslandet. Mot ett system med fastställda gränser mellan de olika lappbyarnas vinterbetesområden kan också anföras skäl. Sålunda är det bl. a. klart, att betestillgången i och för sig inte kan ökas genom den diskuterade åtgärden. Införandet av fastställda gränser förutsätter, som redan antytts, särskilda sanktioner t. ex. skadestånd eller böter som påföljd för olovligt gränsöverskridande. Risker för att motsättningarna mellan olika renägargrupper härigenom ytterligare skulle framhävas kan man ej bortse ifrån. Under vintrar med mycket ogynnsamma betesförhållanden vore det behövt att temporärt upphäva fastställda gränser inom vinterbetesområdet. Att avgöra var och när sådant upphävande behövde förekomma torde bli ganska besvärligt, om divergerande åsikter funnes bland renägarna. Rätten och skyldigheten att ta initiativ i dylika lägen skulle behöva regleras i byordning.

Utöver beskrivna två sätt att ordna uppdelningen av vinterbeteslanden finnes ett tredje alternativ, som torde vara värt att överväga. Man kan tänka sig den ordningen, att uppdelningen av vinterbeteslanden grundas på frivilliga överenskommelser för ett eller flera år mellan de lappbyar, vilkas vinterbetesområden gränsar till varandra. Endast i sådana fall, då renägarna inte själva kan nå enighet om vinterbetenas uppdelning, skulle fördelningsfrågor behöva hänskjutas till länsstyrelsen för avgörande. En dylik ordning skulle uppkalla renägarna till önskvärd självverksamhet. Av renägarna avtalade gränslinjer kan vidare förväntas bli bättre respekterade än oklara sedvanegränser. Behovet av ingripanden från myndighetshåll skulle samtidigt nedbringas till ett önskvärt minimum. Även enligt detta system synes dock vissa sanktioner böra stadgas som påföljd vid överträdelse av en avtalad gräns.

Oavsett vilket system man väljer för uppdelningen av vinterbeteslanden, torde erforderliga bestämmelser, t. ex. om förfarandet vid avtal om gränser, eventuellt fastställda gränzers sträckning och påföljd vid överträdelse av beslutad ordning, böra meddelas i administrativ ordning. Hela spørsmålet synes därför lämpligen böra tas upp till behandling i samband med en förestående allmän översyn av byordningarna för lappbyarna.

Vinterbetesområdenas utnyttjande

Vid överväganden rörande den lämpliga fördelningen av vinterbetesområdena mellan lappbyarna aktualiseras en frågeställning, som är av central betydelse i sammanhanget. Man kan sålunda fråga sig, huruvida den nuvarande uppdelningen av vinterbetesmarkerna mellan lappbyarna är sådan, att ett optimalt utnyttjande av renbetestillgångarna är möjligt, eller om en omfördelning av betesmarkerna i syfte att uppnå god betesbalans, dvs. likvärdiga tillgångar för varje lappby av bete för barmarkstiden och vintertiden, skulle möjliggöra en höjning av det sammantagna renantalet i lappbyarna. För att kunna besvara denna fråga är det nödvändigt att ge akt på ett par grundläggande förhållanden. För det första är det behövt att känna till, att ett vinterbetesområde som regel inte kan genombetas mer än en gång varje säsong, under förutsättning att hela betesområdet genomgräves av renarna då det första gången tages i anspråk. Snön blir nämligen tilltrampad, och snötäcket fryser snabbt till en fast, hård och för renen ogenomtränglig skorpa, vilken endast i undantagsfall åter uppluckras under vinterns lopp. För det andra är det nödvändigt att beakta det förhållandet, att de utnyttjade vinterbetesfältens storlek är beroende av det aktuella renantalet. En renhjord genomgräver under vinterns lopp precis en så stor betesyta, som den behöver för att täcka sitt behov av foder. Om alla användbara partier av en lappbys vinterbetesområde tagits i anspråk vid genombetningen, kan utnyttjandegraden följaktligen inte höjas inom den belagda betes-

ytan med hänsyn till den förstnämnda omständigheten. Vidare synes klart, att till följd av den senare beskrivna omständigheten en höjning av renantalet förutsätter en motsvarande ökad utbredning av betesytan. Då vinterbetestillgångarna, såsom utredningen tidigare beskrivit, i allmänhet är avgörande för renmängden följer av sammanhanget vidare, att en intern omfördelning av vinterbetestillgångarna inte kan möjliggöra en höjning av det för alla lappbyar sammantagna renantalet. En sådan höjning av renantalet förutsätter nämligen vid angivna förhållanden, att hittills icke utnyttjade vinterbetestillgångar tages i anspråk. En intern omfördelning av vinterbetena kan alltså i huvudsak endast tjäna det syftet, att därigenom möjliggöres en jämnare fördelning av renbeläggningen inom betesområdena för övriga årstider, dvs. på barmarksbetena. Av nämnda skäl har utredningen också rekommenderat viss omfördelning av vinterbetena inom sådana grupper av lappbyar, där renbeläggningen inom de olika lappbyarnas betesområden för barmarkstiden under tidsperioden 1945—1960 varit starkt varierande (sid. 108).

I samband med utredningsarbetets bedrivande har önskemål framförts till renbetesmarksutredningen om att den norra vintergruppen av Svaipa lappby borde flyttas från gruppens nuvarande vinterbetesområde sydöst om Träskholm till vinterbetning söder om Skellefte älv, förslagsvis till Kalvträskland. I och för sig synes åtgärden inte vara omöjlig att genomföra, och den kan betraktas som en önskvärd rationaliseringsåtgärd. Något definitivt förslag i ämnet synes emellertid inte gärna kunna framläggas utan tillgång till ytterligare utredning. Bl. a. är det nödvändigt att samråda med de av åtgärden berörda renägarna i Svaipa lappby och i lappbyarna i norra delen av Västerbottens län (Malå, Granbyn och Ranbyn). Vidare måste undersökas, huruvida den föreslagna ordningen kan vara lämplig att genomföra med hänsyn till förekomsten av jordbruk och bebyggelse inom Kalvträskområdet. Vinsten av den angivna överflyttningen av Svaipavalle-gruppen skulle främst bestå däri, att ökat utrymme skulle beredas för vinterbetning av skogsrenar från de för närvarande under ekonomisk tillväxt stadda skogslappbyarna i Arvidsjaurns socken. I övrigt antas åtgärden kunna bidra till att minska trängseln inom vinterbetesområdena i södra Norrbottens kustland. Behov av en sådan åtgärd föreligger bl. a. av den anledningen, att norska renar jämlikt renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge enligt konventionens hittillsvarande lydelse skall beredas erforderligt utrymme för vinterbetning i Sverige.

Den nyssnämnda betesrätten för norska renar tillkommer vissa samer från Nordlands fylke, som under tiden 1 oktober—30 april i erforderlig utsträckning må föra renar — till ett enligt konventionen icke begränsat antal — på vinterbete inom de områden i Norrbottens och Västerbottens län, där samer från Arjeplogs socken har betesrätt. Sedan 1940-talets senare del har den sålunda angivna betesrätten utnyttjats i växlande omfattning av Bal-

vands- och Harodalsgrupperna. Balvands-gruppen har företrädesvis uppehållit sig å betesmarkerna i trakten av Jäkna jaure i Piteälven, huvudsakligen söder om vattendraget och å ömse sidor gränsen mellan Arjeplogs och Arvidsjaurs kommuner. Harodalsgruppen, som till år 1950 uppsökte betesmarker inom området Laver—Vistbäcken—Grundselån—Vistån i Älvsby kommun, uppgives åren 1951—1957 ej ha företagit ordnade flyttningar till vinterbete i Sverige. Däremot har strövrenshopar från Harodals distrikt under nämnda tidsperiod i ganska betydande omfattning förekommit vintertid i Sverige, huvudsakligen inom fjällområdet i Semisjaur-Njargs lappby. Även 1958 och 1959 har renar tillhörande Harodals-samerna uppehållit sig i Semisjaur-Njargs lappby. Harodals-hjordens flyttningar synes nämnda år ha skett i otillfredsställande ordning, med påföljd att kännbara olägenheter åsamkats svensk renskötsel. Efter år 1959, då Harodals-renarna endast en kortare tid hölls på bete inom svenskt område, har regelmässig inflyttning till vinterbete i Sverige inte företagits av Harodals-gruppen förrän vintern 1962—63, då särskilt anvisade betesmarker mellan Koler och Piteå togs i bruk under eftervintern.

Med anledning av att utrymme på angivet sätt måste beredas vintertid för norsk renskötsel, är det önskvärt att avdela gränsbestämda områden som stamtillhåll för de norska renhjordarna. För att om möjligt undgå större sammanblandningar med de svenska renhjordarna och med beaktande av flyttningvägarnas längd för de norska hjordarna synes det mest lämpligt, att dessa gränsbestämda områden förläggs så långt västerut som möjligt. För Balvands-gruppen torde Jäkna-trakten kunna komma i fråga. För Harodals-gruppen borde ett lika långt västerut beläget område reserveras förslagsvis nordöst om Arjeplogs kyrkby. Med anledning av att utredning pågår angående nytt renbetesavtal mellan Norge och Sverige, synes den lämpliga tidpunkten ännu inte vara inne för att framlägga ett definitivt förslag i ämnet.

Slutsatser

Utredningens undersökningar visar att lappbyenhetens storlek bl. a. inverkar på förutsättningarna för att effektivt kunna utnyttja tillgänglig arbetskraft i renskötseln. Lappbyarna bör i princip vara så stora, att renantalet kan uppgå till minst 2 500 å 3 000 djur. Man bör därför sträva efter att sammanlägga mindre lappbyar till större enheter, inom vilka skötselarbetet bör samordnas. Då antalet mycket små lappbyar är förhållandevis litet, motiveras av angivna skäl för närvarande inga genomgripande indelningsförändringar. Behovet av samordning kan emellertid antagas växa med tiden allteftersom arbetslönerna stiger. Ett angeläget önskemål är att lappbyarna framdeles skall vara skickade att själva handha sina inre angelägenheter. Med anledning härav kan det administrativa arbetet liksom därmed sammanhängande

kostnader väntas öka. På något längre sikt torde det bli erforderligt att samordna det administrativa arbetet inom betydligt större områden än vad en lappby utgör. Lämpligt torde vara att samarbete i detta hänseende upptages inom olika grupper av lappbyar, t. ex. mellan alla lappbyar i en och samma lappmarkssocken.

De förslag till smärre gränsjämkningar som utredningen redovisat torde efter hand kunna förverkligas av vederbörande länsstyrelser, t. ex. i samband med en allmän översyn av byordningarna. Ändringar kan självfallet genomföras tidigare, om så skulle anses lämpligt. Vid gränsändringar är det nödvändigt att beakta de ekonomiska förutsättningarna för framtida renskötsel. Sålunda bör t. ex. en livskraftig och expanderande renskötselenhet icke utan särskilda skäl hållas tillbaka till förmån för en annan ur ekonomisk synvinkel svagare enhet. Gränsjämkningar borde som regel ha till syfte att reglera ett aktuellt läge, om utvecklingen medfört att de äldre gränserna ej längre svarar mot de verkliga förhållandena.

Utredningen har tidigare angivit, att skogsrenskötseln måste anses vara lika väl berättigad som fjällrenskötseln, samt att 3 §, 3 mom. renbeteslagen borde ändras i överensstämmelse härmed. 1964 års rennäringssakkunniga har denna fråga under övervägande.

Beträffande frågan om gränsreglering mellan olika lappbyars betesland inom de s. k. sedvanerättsområdena, där fastställda gränser som regel saknas, anser sig utredningen icke böra framlägga något generellt förslag. De av utredningen i kapitel 5 angivna lämpliga normala renantalen för lappbyarna förutsätter nämligen, att fördelningen av vinterbetesmarkerna med tiden ändras på vissa håll. Sådana ändringar måste inarbetas jämsides med en fortgående omfördelning av renantalen. Ändringarna måste ske successivt med stöd av vunna erfarenheter om behovet av vinterbete för olika lappbyar. Växlingarna i renantalen sker i olika lappbyar ofta i otakt, varför det är fördelaktigt och önskvärt att ha glidande lappbygränser å vinterbeteslanden. Gränsregleringsfrågor rörande vinterbetesmarkerna torde bäst kunna lösas genom tidsbegränsade överenskommelser mellan lappbyarna.

Skulle det med hänsyn till andra förhållanden visa sig vara erforderligt att fastställa permanenta gränser inom vinterbetesområdet mellan två till varandra gränsande lappbyar, står möjligheten självfallet öppen att förordna om sådan gräns i varje särskilt fall. En dylik åtgärd kan motiveras t. ex. av önskemålet att undvika tvister om vinterbetesmarkernas fördelning. För norska renhjordar, som får föras på vinterbete i Sverige, torde det vara lämpligt att reservera erforderliga betesområden genom att förordna om bestämda gränser.

KAPITEL 8

Renskötselns omfattning m. m.*Inledning*

Renbetesmarksutredningen har i direktiven ålagts uppgiften att, om det visar sig erforderligt för att renskötsel skall kunna bedrivas i den omfattning, som har förutsatts i 1928 års renbeteslag, undersöka huruvida ytterligare marker bör ställas till förfogande för renskötseln. Utredningen har därvid att undersöka i första hand om renbetesrätten kan utsträckas till sådana kronan tillhöriga marker, där renskötsel nu icke må drivas, och i andra hand om inlösen av betesrätt bör ske å enskilda tillhöriga marker, t. ex. i form av servitutsrätt till renbete. Sådan utvidgning av det tillåtna renbetesområdet behöver dock icke komma ifråga om renskötsel alltjämt kan drivas i samma omfattning som har förutsatts i 1928 års renbeteslag.

Av tidigare avsnitt i betänkandet har framgått, att ett grundvillkor för att renskötsel skall kunna bedrivas är att de biologiska förutsättningarna är för handen. Av särskild vikt är tillgången på lavmarker, som kan utnyttjas för vinterbetning av renar. Utredningen har också angivit, att det lämpliga antalet renar i en lappby i huvudsak bestämmes av tillgången på lavbete under vintern. Vid en undersökning av tillgången på nya betesmarker måste uppmärksamheten följaktligen i första hand inriktas på lavmarkerna. I den mån utnyttjade lavmarker kan uppsåras, aktualiseras i andra hand frågan om erforderliga betestillgångar för barmarkstiden. En undersökning av betestillgångarna för barmarkstiden bör omfatta även en bedömning av möjligheterna att höja utnyttjandegraden inom de för närvarande disponibla barmarksbetena. Därjämte måste vissa andra omständigheter beaktas, såsom renbetesmarkernas arrondering samt renskötselns förhållande till andra näringar.

Renskötselns omfattning efter 1920

Renbetesmarksutredningen har enligt sitt uppdrag att söka besvara frågan, huruvida renskötselns nuvarande omfattning är lika stor som vid tiden för utarbetandet av 1928 års renbeteslag, eller rättare huruvida renskötsel

inom de nu disponibla områdena kan drivas i den omfattning som ansågs motiverad under den tid 1928 års renbeteslag skulle tillämpas.

Uttrycket »renskötselns omfattning» är inte entydigt, varför ett närmare klarläggande av detta begrepp är erforderligt. För det första kan med uttrycket förstås renskötselns eller kanske mera korrekt renbetesmarkernas geografiska utbredning. För det andra kan med detta uttryck avses renantalet. För det tredje synes den årligen utvunna produktmängden kunna begagnas som mått på renskötselns omfattning. För det fjärde kan de årligen utvunna produkternas samlade värde, angivet med lämpligt index, även anses återge renskötselns omfattning. För det femte kan renskötselns betydelse som försörjningsunderlag användas som mått på näringsens omfattning. För det sjätte bör renskötselns omfattning även kunna mätas genom det sysselsättningsunderlag rennäringen erbjuder. — Valet av de indikatorer, varmed renskötselns omfattning kan uttryckas och jämföras, är i praktiken begränsat till sådana data, som finns tillgängliga och för vilka tidsserier för närvarande är möjliga att sammanställa.

Till utgångspunkt för en bedömning av eventuella förändringar i renskötselns omfattning synes kunna väljas de av 1919 års lappkommitté i betänkande den 31 maj 1923 (SOU 1923: 51) redovisade uppgifterna om renskötselns omfattning. I betänkandet återges dels antalet personer, som den 31 december 1920 hänfördes till gruppen »renskötande lappar», och dels antalet renar i början av år 1921, då allmän renräkning ägde rum i landet. Däremot innehåller betänkandet inga specificerade uppgifter om de utnyttjade renbetesmarkernas utbredning vid samma tid. Vidare saknas uppgifter om renskötselns årsproduktion, och följaktligen är varken produktvolymen eller produkternas samlade värde möjliga att ange med erforderlig noggrannhet för åren kring 1920. För tiden efter 1920 finns motsvarande uppgifter om den renskötande befolkningens storlek dels den 31 december 1940 i »Betänkande angående åtgärder till stöd för de renskötande lapparna m. m.» (SOU 1942: 41), dels den 31 december 1945 i statistiska centralbyråns redovisning av »Folkräkningen den 31 december 1945» (SOS, Folkräkningen 1945: IV), och dels den 1 september 1958 i nomadskoleutredningens betänkande den 25 november 1960, »Samernas skolgång» (SOU 1960: 41). Data om renantal återfinns i de renlängder, som jämlikt 19 § renbeteslagen årligen har upprättats för varje lappby. Det verkliga renantalet framgår dock säkrare av allmänna renräkningar, som jämlikt 20 § renbeteslagen enligt Kungl. Maj:ts bestämmande genomförts med några års mellanrum.

Förändringar i den renskötande befolkningens storlek framgår av följande sammanställning av uppgifter från nämnda betänkanden m. m.

Tidpunkt för räkning	Hela antalet renskötande samer	Antal i rensköt-sel sysselsatta personer ¹	Antal företagare jämte medhjälpan-de fam.medlemmar ¹
31/12 1920	2 775	3 184	1 351
31/12 1930	—	2 824	1 291
31/12 1940	2 801	2 677	1 142
31/12 1945	2 962	2 642	1 096
1/9 1958	2 664	2 585	1 039

¹ Enligt Folkräkningen 1945: IV.

² Avser antalet samer enligt den i 1 § renbeteslagen angivna definitionen. Medräknas gruppen förutvarande renskötande samer erhålles antalet samer, som tillhör lappby. Detta antal uppgick den 1/9 1958 till 3 010.

De renskötande samernas fördelning länsvis har varit följande.

År	Norrbottnens län	Västerbottnens län	Jämtlands län
1920	2 118	362	295
1940	2 092	332	377
1945	2 171	360	431
1958	2 287	345	378

Därav skogssamer:

1920	428	56	—
1940	634	75	—
1945	614	85	—
1958	572	73	—

Avgränsningen av befolkningsgruppen renskötande samer har vid räkningar av befolkningen ej sällan visat sig vara en ganska besvärlig sak, och det är uppenbart att den — vad angår hela antalet renskötande samer — inte har företagits efter enhetliga principer vid de olika räkningstillfällena. Den av 1919 års lappkommitté lämnade uppgiften om de renskötande samernas antal är synbarligen inte direkt jämförbar med uppgifterna från senare företagna räkningar av denna grupp. Tendensen i förändringarna av den renskötande befolkningens storlek framgår bäst av antalet i rensköt-sel sysselsatta personer, som torde vara den kategori för vilken avgränsningen vid de skilda räkningstillfällena företagits mest enhetligt. Befolkningen synes ha minskat kontinuerligt under hela tidsperioden. Samtidigt har en övergång skett från intensiv till extensiv rensköt-sel, varigenom behovet av arbetskraft har minskat.

Renantalets växlingar framgår av följande sammanställning, som i huvudsak är grundad på uppgifter från allmänna renräkningar. (Se även en i tabell 8.1 intagen sammanställning över renantal under åren 1931—1964.)

År	Norrbottnens län	Västerbottnens län	Jämtlands län	Samtliga
1921	116 979	28 509	16 089	161 577
1925	192 578	32 316	13 361	238 255
1928	176 455	31 026	17 161	224 642
1931	225 529	32 572	23 146	281 247
1934	191 377	32 572	27 670	251 619
1937	107 489	44 121	20 279	171 889
1940	104 955	30 972	20 471	156 398
1944	114 073	32 087	21 077	167 237
1947	123 610	26 394	19 880	169 884
1951	167 257	24 825	25 975	218 057
1955	196 907	26 094	26 597	249 598
1959	148 061	34 358	24 929	207 348
1961	151 670	34 616	23 824	210 110

I ovanstående renantal har medräknats antalet renar inom koncessionsområdena i Norrbottens län.

För att erhålla en bättre överblick är det lämpligt att jämföra genomsnittsrenantal för olika tidsperioder.

Tidsperiod	Norrbottnens län	Västerbottnens län	Jämtlands län	Samtliga
1920-talet	162 004	30 617	15 537	208 158
1930-talet	174 798	36 422	23 698	234 585
1940-talet	114 213	29 818	20 476	164 506
1950-talet	170 742	28 453	25 834	225 001
år 1961	151 670	34 616	23 824	210 110

De genom tiderna noterade högsta renantalen, grundade på tillförlitliga källor (renlängder och renräkningar), har varit i Norrbottens län 225 529 (år 1931), i Västerbottnens län 65 077 (år 1911) och i Jämtlands län 35 367 (år 1895). För samtliga dessa tre län noterades det högsta sammanlagda renantalet 281 247 år 1931. Under 1940-talet var renmängden i Norrbottens län ovanligt liten. Förhållandet förklaras av två sammanfallande företeelser. Dels förekom i huvudsak på eftervintern 1936 ett ovanligt stort bortfall av renar till följd av mycket dåliga betesförhållanden, dels rådde under krigsåren i början av 1940-talet stor efterfrågan på det då mycket begärliga, oransonerade renköttet. Ungefär motsvarande situation, vad gäller efterfrågan på renkött, förelåg vid tiden för första världskriget

och under de första mellankrigsåren. Tages hänsyn till den mycket höga toppen i renantalet under förra delen av 1930-talet och till de särskilda förhållandena under 1940-talet blir slutsatsen den, att det totala renantalet under senaste 40-års period uthålligt sett inte har undergått någon större förändring. Ser man på utvecklingen i de skilda länen, tenderar renantalet i Jämtlands län att växa, medan i Västerbottens län en mindre tillbakagång har skett fram till och med 1950-talet, vilken dock i huvudsak återhämtats 1961. I Norrbottens län synes någon uthållig förändring av renantalet inte ha förekommit, om 1940-talets särskilda förhållanden betraktas som en undantagsföreteelse. Vid 1960-talets ingång var renantalet i detta län dock något lägre än normalt.

På 1950-talet synes renantalet ha varit störst år 1957. Antalet renar var detta år enligt gjorda beräkningar, baserade på tillväxthastigheten, blott 7 å 8 % mindre än 1931. År 1958 minskade dock renmängden åter ganska betydligt i norra och mellersta Lappland. Tillväxten av renantalet upp till normal nivå efter nödåren under 1930-talets senare del försenades under en lång period genom de särskilda förhållandena under krigsåren på 1940-talet. Ett intensivt utnyttjande under 1930-talets förra del av lavbetena i vissa lappbyar kan också ha fördröjt tillväxten. Någon förändring av tillväxtförmågan kan inte utläsas av renantalets växlingar. Tillväxten av renantalet har försiggått lika hastigt, och absolut sett har den varit ungefär lika stor under de båda jämförbara tidsperioderna 1921—1931 och 1947—1957. Under senare delen av 1950-talet har slaktmetoderna förbättrats, och större uppmärksamhet ägnas numera allmänt åt rationellt slaktuttag. Några extremt höga toppar i renantalet jämförbara med 1931 års topp torde därför inte vara att förvänta framdeles.

För alla övriga indikatorer, som kan komma i fråga vid mätning av renskötselns omfattning, saknas erforderligt statistiskt underlag, varför tidsserier inte är möjliga att sammanställa. Jämförelser mellan nuläget och förhållandena på 1920-talet kan därför ske endast schematiskt. I fråga om renbetesmarkernas utbredning bör nämnas, att dessa i lappbyarna i Norrbottens län inom svenskt område totalt sett inte har varit nämnvärt större på 1920-talet. Bortsett från vissa i kustlandet belägna smärre markområden som veterligen inte heller under 1920-talet utnyttjades för renbetning är hela landytan alltjämt tillgänglig för renskötsel på samma sätt som på 1920-talet. Nämnas bör dock, att vissa avlägset från fjällen belägna delar av det vintertid disponibla sedvanerättsområdet har blivit svårare att utnyttja. I någon mån har infiltration genom ökad bebyggelse, uppodling o. dyl. inverkat på möjligheterna att utnyttja renbetesmarkerna. Under senare tid har tack vare utängsslåtterns upphörande, nedläggning av jordbruk m. m. i gengäld visst större svängrum beretts åt renjordarna. Arealmässigt omfattar kulturområdena en mycket blygsam del av hela landytan, och de har därför knappast någon mätbar inverkan på den

totala betestillgången. Fördelarna av utängsslåtterns upphörande ligger däri, att risken för skadegörelse av ren på gröda numera är mindre än på 1920- och 1930-talen. Genom det intensifierade skogsbruk som under efterkrigstiden vunnit insteg i de norrländska bolags- och kronoskogarna uppkommer vissa övergående svårigheter att ta i anspråk befintliga lavtillgångar inom avverkningsområdena. I jämförelse med de totala lavtillgångarna är det dock ganska obetydliga lavarealer, som på detta sätt under något årtionde undandrages renbetning. Bortsett från vattenregleringarna, som behandlas i ett särskilt avsnitt av betänkandet, har upplåtelse av betesmark för renar till andra ändamål (vägar, flygfält, gruvföretag o. dyl.) så liten arealmässig omfattning, att förlusten av bete i och för sig icke inverkar på den nu aktuella samlade bedömningen. — Vad angår betestillgångarna inom norskt område, har viss reduktion av de svenska renarnas betesområden skett genom 1949 års tilläggskonvention. I praktiken har denna inneburit blott en anpassning av det för svensk renbetning formellt tillåtna området till de vid samma tid rådande förhållandena. De betesdistrikt i Troms fylke, som enligt 1949 års avtal icke längre må tagas i anspråk för svensk renskötsel, hade nämligen övergivits av de svenska samerna, när renbeteskonventionen år 1949 ändrades. — I lappbyarna i Västerbottens län och i norra delen av Jämtlands län är de utnyttjade vinterbetesområdena i några lappbyar numera mindre till ytvidden än på 1910-talet i Västerbottens län och på 1920-talet i Jämtlands län. Den snävare begränsningen av betesområdena i dessa lappbyar torde vara en följd av inre av rationaliseringsstrycket framkallade omställningar i renskötseln. I inget känt fall har yttre omständigheter primärt varit orsak till de mycket kortare flyttningar som t. ex. Frostviken-samerna började tillämpa redan under 1920-talets senare del. De yttre hinder som numera finns mot flyttning t. ex. till Söderala i Hälsingland är av senare datum. För renskötselns omfattning har uppgivandet av de mycket avlägset belägna betesområdena ingen avgörande betydelse, alldenstund vinterbete i erforderlig utsträckning finns att tillgå på närmare håll. — I södra delen av Jämtlands län synes de utnyttjade vinterbetesområdena inte vara mindre till ytvidden än på 1920-talet. I stället har i några av lappbyarna inom detta område en intensifiering av renbetningen successivt kommit till stånd utan någon påtaglig förändring av ytterkonturerna för de ianspråktaga betesfälten.

Ser man på den genom renskötsel frambringade produktmängden har under senare tid viss ansvällning troligen skett i förhållande till renantalet. Denna utveckling är mer påtaglig i lappbyarna i Jämtlands län, men den har berört även lappbyarna i Lappland. Produktmängden har kunnat öka i förhållande till renantalet tack vare dels det mindre behov av tamrenar (dragdjur och klövveddjur) som följt av nomadismens ändrade karaktär, och dels de under senare tid ganska allmänt utbredda åtgärderna för

att underlätta rationell slakt. — Om värdet av den samlade produktionen inom renskötseln kan inget bestämt uttalande göras. Att tillförlitligt bestämma det totala produktvärdet är en komplicerad procedur med indexberäkningar o. dyl. För en sådan bestämning fordras bl. a. statistiska uppgifter av en art, som för närvarande inte finns att tillgå och numera inte torde kunna uppbringas för äldre tid.

Renskötselns omfattning kan sålunda inte anges entydigt, då olika indikatorer för mätning av omfattningen ger delvis avvikande resultat. Utgående från renskötselns omfattning på 1920-talet, då 1928 års renbeteslag utarbetades, har följande förändringar skett.

1) Rennäringens relativa betydelse som försörjningsunderlag har minskat i huvudsak i samma proportion som den renskötande befolkningen.

2) Rennäringens relativa betydelse som sysselsättningsunderlag har minskat i huvudsak i samma proportion som antalet inom renskötsel sysselsatta personer.

3) Renbetesmarkernas utbredning har minskat något. Huvudparten av denna minskning har primärt skett frivilligt, dvs. på renägarnas eget initiativ.

4) Renantalet har under förra delen av 1940-talet varit väsentligt lägre än under förra delen av 1930-talet. Mellan de jämförbara tidsperioderna 1921—1931 och 1947—1957 föreligger ingen nämnvärd skillnad varken i fråga om det absoluta renantalet eller i fråga om renstockens tillväxtförmåga. I början av 1960-talet låg renantalet 1 % över genomsnittsantalen för såväl 1920-talet som tidsperioden 1921—1959.

5) Om produktmängden saknas numeriska uppgifter. I förhållande till renantalet torde produktmängden ha stigit sedan 1940-talet till en början måttligt och från 1950-talets senare del snabbare.

6) Om det samlade värdet av renskötselns produktion saknas numeriska uppgifter. Bortses från växlingarna i renantalet, som givetvis åtföljes av motsvarande växlingar i det samlade produktvärdet, kan en reell stegring antagas ha ägt rum, vilken torde ha varit särskilt märkbar under senaste decennium.

Renantalet torde bäst återge renskötselns omfattning i det sammanhang som här är aktuellt. Företagna undersökningar rörande betesmarkernas bärighet ger vid handen, att utrymme finns för cirka 260 000 renar.

På grund härav anser utredningen, att det alltså är möjligt att inom nu utnyttjade renbetesmarker driva renskötsel i den omfattning som har förutsatts i 1928 års renbeteslag.

Föreligger det behov av utvidgning?

Innan några större ansträngningar göres i avsikt att utöka tillgången på renbetesmarker, torde det också vara lämpligt att klarlägga, huruvida ett verkligt behov föreligger av en utvidgning av de för renbetning nu

utnyttjade områdena. Såväl inköp av mark som inlösen av betesrätt för renar är nämligen förenade med efter förhållandena ganska betydande kostnader och besvär. Sådana ter sig omotiverade, om det läget skulle inträffa, att eventuellt anskaffade nya renbetesområden av någon anledning inte skulle komma att utnyttjas i skälig omfattning eller inte ge ett mot insatserna svarande utbyte. Skulle upptagandet av renskötsel inom helt nya områden åter få till följd, att de nu disponibla betesmarkerna inte skulle komma att utnyttjas lika effektivt som tidigare, ter det sig även onödigt att utvidga renbetesområdet. En bedömning i nämnda hänseenden av förutsättningarna för renskötsel är följaktligen önskvärd, innan särskilda åtgärder vidtages för utvidgning av renbetesmarkerna. De på flera sätt oklara förhållandena i renskötseln, såsom den bristfälliga kunskapen om de driftsekonomiska sammanhangen, försvårar en bedömning av frågan. En någorlunda väl underbyggd uppfattning borde man emellertid kunna få genom att ge akt på vissa kända förhållanden.

Vad angår avsättningen av renkött kan sägas, att det utan vidare bör vara möjligt att avsätta en något större kvantitet än den som nu årligen saluföres, då blott omkring 1/2 % av landets samlade årsproduktion av kött och fläsk utgöres av renkött. Smärre förändringar av denna från marknadssynpunkt ganska obetydliga kvantitet är naturligtvis möjliga utan att olägenheter i form av avsättningssvårigheter följer därav. Något hinder mot utökning av renskötselns omfattning kan — med hänsyn till marknadsutrymmet för renskötselns produkter — följaktligen inte anses vara för handen.

I fråga om tillgången på arbetskraft vill utredningen framhålla följande. Förändringarna inom renskötseln har inneburit en ganska betydande minskning av antalet inom renskötsel sysselsatta personer. Minskningen har hittills berört i huvudsak den lejda arbetskraften och de medhjälpande familjemedlemmarna. Antalet företagare har däremot totalt sett inte minskat nämnvärt sedan 1920-talet. I stället har en mindre ökning av det totala antalet företagare ägt rum under de två senaste årtiondena. Det finns dock några lappbyar, som numera har ett färre antal företagare än tidigare. Av den i renskötsel nedlagda arbetsinsatsen torde uppskattningsvis omkring 20 % numera fullgöras av gruppen medhjälpande familjemedlemmar. Lejd arbetskraft förekommer blott tillfälligt i obetydlig utsträckning. En fortsatt rationalisering inom renskötseln måste tydligen gå ut över företagarna, enär de medhjälpande familjemedlemmarnas antal knappast kan minska mera, utan att detta kommer att inverka på rekryteringen av gruppen företagare. Visst bortfall av företagare kan därför väntas ske framdeles till en början i sådana lappbyar, där renskötseln nu ger dåligt utbyte. Vid en högre rationaliseringsgrad är det också sannolikt, att vissa för renskötsel mindre väl lämpade markområden i större utsträckning än för närvarande kommer att lämnas outnyttjade. — Om nya mark-

områden ställs till renskötelsens förfogande, är det inte troligt, att förutvarande renskötare skulle återvända till lappbyarna i sådan omfattning, att antalet renskötare skulle öka. Sådan återgång till renskötsel har nämligen hittills förekommit endast i sällsynta undantagsfall, såsom i samband med genom giftermål förvärvad delägorätt i större renegendom. Då renskötARBefolkningen totalt sett väntas minska, avtar den totala tillgången på arbetskraft. Endast i några lappbyar i nordligaste Lappland ökar renskötARBefolkningen till följd av hög nativitet och liten utflyttning.

Av den pågående rationaliseringen inom renskötseln och i samband därmed uppkommande större anspråk på att renskötseln måste ge tillfredsställande utbyte för gjorda insatser kan dras den slutsatsen, att en utvidgning av renskötseln icke bör eftersträvas till nya områden med överlag mindre goda förutsättningar för renskötsel. Det kan förväntas, att vissa från lappbyarnas centrala områden avlägset belägna betesmarker samt även vissa bättre belägna men kvalitativt sämre beskaffade marker framdeles kommer att utnyttjas i något mindre utsträckning än för närvarande. I gengäld förväntas en fortsatt rationalisering inom renskötseln leda till ett mera effektivt utnyttjande av de kvalitativt bättre beskaffade och väl belägna betesmarkerna. I nordligaste Lappland, där renskötARBefolkningen ännu så länge tillväxer, finns för närvarande inga helt outnyttjade marker, som framdeles skulle kunna tas i anspråk för renskötsel. Eventuella tilläggsområden måste därför uppsåras i södra Lappland eller ännu längre söderut. Inom dessa sydligare delar av renskötselområdet synes emellertid folkminskningen redan ha gått så långt, att en del av de tillåtna renbetesmarkerna numera utnyttjas med relativt låg intensitet. Smärre ogynnsamt belägna markområden står helt outnyttjade, synbarligen på grund av att de vid nuvarande omfattning av renskötseln överhuvud taget icke behöver tas i anspråk, då tillräckligt med bete står att finna inom de bättre belägna betesområdena.

I Jämtlands län utgöres lappbyarnas centrala betesmarker av renbetesfjällens, inklusive särskilda till renbetesfjällens utvidgning inköpta fastigheter och i annan ordning för renbetning upplåtna smärre markområden såsom kronoparker och för renbetning arrenderade fastigheter. Utvidgningen av de för renbetning året om tillåtna områdena har icke kunnat utföras så, att betesmarkerna i alla lappbyar erhållit väl avrundade gränser. De nuvarande ojämna gränskonturerna medför, att det är svårt att utnyttja alla för renbetning upplåtna tilläggsområden och samtidigt undvika att renar beträder otillåtna markområden. Med anledning härav är det ett angeläget önskemål att förbättra möjligheterna för sådana betesområdets utnyttjande genom mer ändamålsenlig arrondering av markerna. För att erhålla jämnare gränskonturer torde inköp av mark eller alternativt inlösen av betesrätt för renar böra ske åtminstone i de lappbyar, där besvärande olägenheter visat sig uppkomma vid nuvarande förhållanden.

I anslutning till sådana dispositioner kan det också vara lämpligt att, t. ex. i Tännäs lappby, söka uppnå även en bättre betesbalans genom att öka tillgången på betesområden för barmarkstiden. Åtgärder av denna speciella typ är aktuella endast i lappbyarna i Jämtlands län. Då frågan uppmärksamats av länsutredningen för Jämtlands län (SOU 1963: 45) och inte berör nordligare belägna områden, synes det inte vara erforderligt att renbetesmarksutredningen upptar frågan till närmare övervägande. Det bör dock nämnas, att markköp för utvidgning av renbetesfjällens områden inte är någon nyhet för Jämtlands läns vidkommande. Sådana har pågått alltsedan 1880- och 1890-talen. I samband med den pågående fastighetsrationaliseringen inom jordbruket erbjödes för närvarande vissa möjligheter att få till stånd sådana eftertraktade och lämpliga utvidgningar av renbetesfjällen.

Rödingsträsk-renskötseln

Den s. k. Rödingsträsk-gruppen i Udtja skogslappby i Norrbottens län driver en från lappbyn i övrigt åtskild renskötsel, som omfattar knappt hälften av lappbyns samlade renantal. År 1964 hörde till gruppen fem husbönder, som tillsammans hade cirka 1 600 renar. Betesmarkerna för denna grupp omfattar dels vissa områden belägna ovan lappmarksgränsen upp till i höjd med Sudok och Kåbdalis, och dels vissa områden nedanför lappmarksgränsen till i höjd med Tväråsel och Brännberg. Barmarksbetena ligger i västra delen av gruppens betesområde i Jokkmokks, Edefors, Överluleå och Älvsby socknar. Vinterbetena ligger mot Luleälven i Edefors och Överluleå socknar. Högsommarbetena är i huvudsak belägna mellan Rödingsträsk, Hapträsk, Isträsk och Åkerholmen med huvudparten i Edefors socken samt mindre delar i Överluleå och Älvsby socknar nedanför lappmarksgränsen.

Enligt gällande renbeteslag har skogssamerna ej rätt att året om driva renskötsel nedanför lappmarksgränsen i andra fall än som anges i 57 §, d. v. s. efter särskilt av länsstyrelsen meddelat tillstånd. I övergångsbestämmelserna till renbeteslagen stadgades att ansökan om sådant tillstånd skulle göras senast den 31 december 1929. Såvitt det är bekant gjorde dåvarande renskötare i Rödingsträsk-gruppen ingen sådan ansökan inom föreskriven tid, och något tillstånd har följaktligen icke utfärdats för samerna i Rödingsträsk-gruppen. Det har ej varit möjligt att utröna, varför renskötarna underlät att i behörig tid ansöka om tillstånd till renskötsel jämlikt 57 § renbeteslagen.

Renskötseln i Rödingsträsk-gruppen har hittills kunnat drivas utan att mera betydande olägenheter visat sig uppkomma därav för andra näringsgrenar i trakten, även om ordningen i renskötseln tidvis har ansetts vara mindre god. Betesmarkerna är från renskötselns synpunkt förhållandevis goda. Renarna är storvuxna och med anledning därav uppmärksammade

i avelssammanhang. Renskötseln i Rödningsträsk-gruppen torde normalt ha gett utövarna ett ganska gott utbyte. Av olika skäl har det ansetts vara ändamålsenligt att renskötsel alltjämt bedrivs i denna trakt, varför avvecklingsåtgärder icke har vidtagits. Gränserna för Udtja lappby har dragits på det sättet, att möjligheter lämnats öppna för en samordning av renskötseln i Rödningsträsk-gruppen med Udtja-gruppens renskötsel. Någon sådan samordning har dock ännu ej kommit till stånd. Även om förutsättningarna för en sammanslagning från ekonomisk synpunkt är goda, föreligger vissa praktiska hinder, delvis av traditionell art, som gör att åtgärden av samerna icke betraktas som särskilt angelägen.

Av olika skäl är det önskvärt, att rättsförhållandena bringas i ordning i Rödningsträsk-gruppen. För de renskötande samernas del skulle det vara enklast om renbeteslagen ändrades på det sättet, att möjlighet öppnades för att erhålla särskilt tillstånd till renskötsel. Sett från allmän synpunkt är det på längre sikt sannolikt bättre, att hela gruppen flyttas ovanför lappmarksgränsen, och att renskötseln samordnas med Udtjagruppen. Uteslutet är inte att åtminstone för viss framtid driva skogsrenskötsel i särskild grupp i trakten av Koikul och Sudok ovanför lappmarksgränsen. Frågan om lämpligheten av eventuell lagändring torde komma att övervägas av 1964 års rennäringsakkunniga i samband med en allmän översyn av renbeteslagen. Med anledning härav torde det ej ankomma på renbetesmarksutredningen att framlägga förslag i detta avseende. Eventuell förflyttning av Rödningsträsk-gruppen till något lämpligt område ovanför lappmarksgränsen är en praktisk-administrativ fråga, som torde ankomma på länsstyrelsen och lappväsendet i Norrbottens län. Utredningen vill för sin del förorda en sådan förflyttning. Rödningsträsk-gruppen skulle självfallet bibehållas vid rätten att utnyttja sina sedvanliga vinterbetesområden nedanför lappmarksgränsen.

Tillgången på nya renbetesmarker

Såsom redan framhållits i inledningen till detta kapitel förutsätter en utvidgad omfattning av renskötseln i första hand att vinterbetesområden finns att tillgå. Såväl i norra som i mellersta Lappland och i angränsande trakter av kustlandet är vinterbetestillgångarna knappa, emedan praktiskt taget alla marker av större betydelse är tagna i anspråk för den renskötsel, som nu förekommer där.

Norr om Umeälven finns sålunda endast ett par mindre icke regelbundet utnyttjade lavfält. Ett område, kallat Haradskölen, ligger i höjd med Övre Svartlå mellan Lule älv och järnvägen Boden—Gällivare. Ett annat område, de s. k. Kalvträsk-landen, ligger väster om stambanan genom övre Norrland och omfattar i huvudsak markerna i triangeln mellan Bastuträsk, Ekträsk och Norsjö. Tidvis har detta område utnyttjats av en vintergrupp från Svaipa lappby.

De nordligast belägna lavmarksreserver, som med hänsyn till storleken är av nämnvärd betydelse, ligger mellan Umeälven och Ångermanälven väster om och å ömse sidor stambanan genom övre Norrland. Väster om Norrfors ligger sålunda omkring 150 km², mellan Trehörningsjö och Mellansel c:a 200 km² och norr om Forsmo icke fullt 200 km² lavmark. Vidare ligger c:a 120 km² lavmark i trakten av Solberg. I samtliga fall är det fråga om ganska glest utspridda och små lavförekomster som är svåra att utnyttja. Till jämförelse kan nämnas, att vid en betningsintensitet av 1 000 renbetesdagar per km² lavmark erfordras för en lappby om 3 000 renar en lavmarksareal om 400 à 500 km². De två nordligaste av angivna lavmarksområden utgör naturlig fortsättning åt sydöst av Vilhelmina norra lappbys nuvarande vinterbetesområde, och de två sydligaste ansluter till Vilhelmina södra lappbys vinterbetesområde.

Lavmarkerna väster om Norrfors samt mellan Trehörningsjö och Mellansel kunde möjligen komma i fråga som vinterbetesområde åt en skogsrengrupp i Stöttingfjäll. Mera ändamålsenligt synes emellertid vara, att de tas i anspråk av Vilhelmina norra lappby vid en något större omfattning av renskötseln i denna lappby än för närvarande förekommer där. Lavmarksreserven vid Solberg bör lämpligen disponeras av Vilhelmina södra lappby, sedan viss ökning av renantalet ägt rum i denna lappby efter inflyttning av några renägarfamiljer från Susendalen i Norge. Lavförekomsten norr om Forsmo torde också kunna utnyttjas av Vilhelmina södra lappby vid en något ökad omfattning av renskötseln i lappbyn. Alternativt kan tänkas, att eventuell framtida renskötsel med sommartillhåll i Blajkfjäll kunde utnyttja lavförekomsterna norr om Forsmo.

Mellan Ångermanälven och Ljungan finns vissa icke utnyttjade lavområden, bl. a. i anslutning till de normalt utnyttjade vinterbetesområdena i lappbyarna Frostvikens mellersta, Hotagen och Offerdal. Dessa lavområden är förhållandevis små. Inom ett område å ömse sidor Faxälven mellan Ramsele och Edsele (Frostvikens mellersta) finns c:a 80 km² lavmark i spridda förekomster. Öster om stambanan mellan Kälarne och Bräcke (Offerdal) ligger ytterligare omkring 175 km² outnyttjad lavmark. Flyttningarna till dessa avlägset från fjällen belägna områden torde vara besvärliga på grund av de långa flyttningsavstånden. Sösjö lappby brukar, när så är möjligt, utnyttja ett vinterbetesområde öster om Näckten. Till sagda område ansluter vissa längre österut belägna lavförekomster omfattande en lavmarksareal av väl 100 km², som åtminstone delvis torde kunna tas i bruk, när behov därav föreligger.

Med hänsyn till klimatförhållandena ligger samtliga beskrivna lavreserver på gränsen till en ur renskötselns synvinkel mindre gynnsam klimatregion. I kustbygden är medeltemperaturen genomgående högre än i inlandet. Inslag av töväder på vintern kan väsentligt försämra lavens åtkomlighet inom dessa områden. Även den ganska höga medeltemperaturen

vid tiden för första snöfall kan medföra olägenheter vid töväder genom isbildning i laven och på marken, varvid lavens användbarhet som renbete avsevärt försämras.

Inom de uppräknade lavmarksområdena söder om Ångermanälven torde samernas på sedvana grundade rätt att vinterbeta renar allttjämt äga bestånd, möjligen med undantag av områdenas östligare delar. Vad angår lappbyarna i Jämtlands län återfinns närmare uppgifter om sedvanerättsområdets utbredning i en av f. d. landskamreraren E. Huss på offentligt uppdrag verkställd, den 16 mars 1959 avgiven »Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län» (stencil).

Söder om Ljungan ligger efter förhållandena ganska stora lavområden, varav de mest betydande utbreder sig söder om Ljusnan mot Hennan, Los, Älvdalen och Transtrand. Dessa lavreserver är uppskattningsvis c:a tre gånger så stora som de av lappbyarna i södra delen av Jämtlands län, inklusive Idre lappby, för närvarande mera regelbundet utnyttjade lavmarkerna. Nämnda överskottsområden ligger dock praktiskt taget helt utanför den nuvarande sydöstra begränsningslinjen för sedvanerättsområdet. Till större del ligger de också inom en ur renskötselns synvinkel ogynnsam klimatregion med hög medeltemperatur under den känsliga perioden för första snöfall. Härav kan dras den slutsatsen, att endast en mindre del av dessa lavtillgångar torde vara möjlig att utnyttja för mera regelbunden renbetning. Trakterna väster om begränsningslinjen Ånge—Sveg—Älvdalen—Transtrand torde från klimatisk synpunkt inte vara alldeles olämpliga för vinterbetning av renar. Man måste dock räkna med att det under ogynnsamma vintrar skulle vara besvärligt att inom dessa markområden finna väl användbara mera sammanhängande betesfält av önskvärd storlek. Med hänsyn till den mycket knappa tillgången på betesområden för barmarkstiden såväl i södra delen av Jämtlands län som i Kopparbergs län kan dessa sydliga lavreserver emellertid inte komma ifråga för utnyttjande.

Tillgången på vinterbete kan anses medge en mindre höjning av renantalerna från biologisk synpunkt inom området söder om Umeälven. För lappbyarna i södra Lappland samt i norra och västra Jämtland torde även sedvanerättsområdets utbredning medge detta. För lappbyarna i södra delen av Jämtlands län inklusive Idre utgör sedvanerättsområdets begränsning åt sydöst hinder mot en större ökning av renantalet, men det är självfallet inte alldeles omöjligt att genom särskilda åtgärder, såsom inlösen av betesrätt, bereda utrymme vintertid för ett ökat renantal. Med hänsyn till den ekonomiska aspekten torde endast en relativt måttlig expansion vara realistisk vid rådande förhållanden, lokaliserad i huvudsak till lappbyarna i södra Lappland och norra Jämtland. Efter uppförande av lämpliga stängselsystem i lappbyarna i södra delen av Jämtlands län kan viss ökning av renantalet möjligen ske i dessa lappbyar utan att

mera betydande olägenheter för jordbruk och skogsbruk skulle följa därav. Vid genomgången av de vid nuvarande omfattning av renskötelsen för renbetning ianspråktagna markområdena har renbetesmarksutredningen uppmärksammat, att två skilda trakter i Västerbottens län, nämligen Stöttingfjäll och Blajkfjäll, för närvarande inte i större omfattning utnyttjas för renbetning, trots att de från renskötelsynpunkt är ganska gynnsamt belägna. En närmare granskning av förutsättningarna för renskötsel inom dessa båda områden torde därför vara motiverad.

Stöttingfjäll omfattar ett högt beläget landområde, till stor del mer än 500 m ö h, kring Lögdeälvens källor i södra Lapplands centrala del. Här upprinner flera andra vattendrag, såsom Dalasjöån och Bäckån (biflöden till Vojmån), Storbäcken, Paubäcken och Ruskbäcken (biflöden till Ume älv) samt Öre älv och dess biflöden Norrån och Granån. Stöttingfjäll är ett typiskt vattendelarland. Skogstillgången inom området är mindre än vad som är normalt i denna del av Lappland. Skogsmarken utgör blott mellan 20 och 40 procent av landytan. Skogsmarksarealen upptages till övervägande del av mossrik barr- och blandskog av ristyp och till mindre del av mossrik barr- och blandskog av ört-grästyp. Inslag av sumpskog och lövskog förekommer också. Tillgången på lavskog och mossrik barrskog med fläckar av lav är ringa inom området. I fråga om skogsmarkens produktionsförmåga kan nämnas att bonitetsklasserna 5—6 och 7—8 synes förekomma i ungefär lika stor omfattning och bonitetsklass 9 (sämsta klassen) i mindre omfattning. Detta innebär att skogsmarkens produktionsförmåga i genomsnitt är lägre än vad som är vanligt i denna del av Lappland. Myrar förekommer ganska talrikt utspridda i mindre förekomster över hela området. Bebyggelsen är mycket gles inom stora delar av området. Tätare bebyggelse med 3—7 gårdar per km² finns endast i anslutning till vägarna från Lycksele mot Åsele och Vilhelmina. Samtliga dessa anförda förhållanden är gynnsamma med hänsyn till förutsättningarna att driva skogsrenskötsel inom Stöttingfjälls-området. Härtill kommer, att Stöttingfjäll som regel inte i större omfattning utnyttjas som vinterbetesland för fjällrenar. Fjälllappbyarnas vinterbetesområden ligger nämligen längre åt norr (Vapstens lappby) och längre åt söder (Vardofjällgruppen i Vilhelmina norra lappby). Rätt till renbete inom Stöttingfjälls-området föreligger icke under sommarhalvåret (1 maj—30 september). Under övrig tid av året torde sedvanerätten gälla i samma utsträckning som inom angränsande vinterbetesområden. Som redan antytts är vinterbetestillgångarna inom området knappa, särskilt i de centrala och sydöstra delarna. Hela nordvästra delen av det beskrivna området upptages av bondeskogar. I sydöstra delen förekommer både bondeskogar och bolagsskogar. Den centrala delen upptages till största delen av bolagsskogar och till en mindre del av kronoskogar bl. a. kronoparkerna Aspliden, Rönnliden, Hörnan, Svannäs och Alsen, vilka tillsammans dock omfattar

blott en liten del av hela det åsyftade Stöttingfjälls-området. För att skogsrenskötsel skall kunna upptagas här fordras inlösen av betesrätt för renar inom ett ganska stort område, uppskattningsvis c:a 1 000 km² för en hjord om 1 500 à 2 000 renar. Vinterbeten för en så pass måttlig renmängd torde finnas kring Öreälv, Lögdeälv och Gideälv i huvudsak väster om stambanan.

Blajkfjäll ligger inom nuvarande Vilhelmina södra lappby och begagnas i någon omfattning för renbetning som regel dock endast i samband med uppflyttningen om våren. Huvudparten av det åsyftade markområdet ligger nedanför odlingsgränsen och endast ungefär 1/4 av hela området är beläget ovanför odlingsgränsen. De centrala och västra delarna ligger mer än 500 meter över havet medan markerna mot Malgomaj och Volgsjön i norr och Ormsjön i söder är lägre belägna, delvis under 400-meters nivån. Skogstillgången är på de lägre markerna rikligare än i Stöttingfjäll. Mellan 40 och 60 procent av landytan upptages av skogsmark. I den centrala högre belägna delen av Blajkfjälls-området är skogsmarksandelen lägre, blott 20—40 procent av landytan. Mossrik barr- och blandskog av ristyp förekommer mest i de lägre regionerna. På högre belägna marker ävensom längst i nordväst överväger mossrik barr- och blandskog av ört-grästyp. Lavskog och mossrik barrskog med fläckar av lav förekommer i den södra, mot Ormsjön belägna delen men saknas i norr mot Malgomaj och Volgsjön. Sumpskog finns i någon omfattning i norr närmast Malgomaj samt på själva vattendelaren. Lövskog förekommer i mindre omfattning längst i öster och längst i väster. Bonitetsklasserna 5—6 är rikligast företrädda. Endast på högre nivåer och mot Malgomaj återfinnes bonitetsklasserna 7—8 i större omfattning och bonitetsklass 9 i mindre omfattning. Själva Blajkfjällets högsta del ligger ovanför trädgränsen. De bättre bonitetsklasserna 3—4 är också representerade inom området. Skogsmarkens produktionsförmåga är följaktligen genomgående bättre än i Stöttingfjäll. Myrar förekommer rikligt utefter hela landryggen samt dessutom i östra delen av området. Till stor del är det fråga om större sammanhängande förekomster. Hela landryggen utefter vattendelaren är obebodd. Tätare bebyggelse med 3—7 gårdar per km² förekommer endast vid sjöarna och vattendragen såsom vid Malgomaj, Långseleån, Ormsjön och Avaträsksjön. Gles bebyggelse med 0,5—3 gårdar per km² finns dels mot Volgsjön och dels inom den södra mot Avaträsk belägna delen. Förutsättningarna att barmarkstid driva renskötsel inom Blajkfjälls-området får från anförda synpunkter anses vara genomgående gynnsamma. Att Blajkfjället vid nuvarande förhållanden begagnas som genomflyttningsland för renhjordar från Vilhelmina södra lappby innebär dock en avsevärd olägenhet för eventuell fristående renskötsel inom området. Svårigheter i samband med vårflyttningarna kan befaras. Mellan vattendragen och Malgomaj upptages det aktuella markområdet till största delen av

bondeskogar. Samma är förhållandet mot Ormsjön och Avaträsksjön. Väster om Blajkfjället i riktning mot Risbäck ligger en anhopning av bolagsskogar. Hela den östra delen är ungefär lika fördelad mellan bondeskog, bolagsskog och kronoskog. Mellan Blajkfjället och Långseleån finns en samlad förekomst av kronoskog. En mindre sådan ligger även i nordväst vid Malgomaj. Ovan odlingsgränsen ligger kronoparkerna Skönvik, Skorna, Gitsfjället, Arksjöberget, Stackmyrbäcken och Skällmyrkullarna. Nedan odlingsgränsen ligger bl. a. kronoparkerna Blajkfjället, Rönnberget, Surberget och Meselberget. Ovan odlingsgränsen föreligger rätt till renbete året om. Nedan odlingsgränsen erfordras inlösen av betesrätt m. m. för tiden 1 maj—30 september, för att skogsrenskötsel skall kunna bedrivas inom området. Totalt sett är utgångsläget med hänsyn till renbetesrätten förmånligare än i Stöttingfjäll. Arealen av det i huvudsak outnyttjade Blajkfjälls-området är c:a 1 500 km². En skogsrengrupp om 3 000 renar torde kunna beredas utrymme där. Vinterbete för en sådan renmängd är något vanskligare att uppsåra. Lavtillgångarna norr om Näsåker och Forsmo synes vara otillräckliga. I någon mån kan betningsintensiteten höjas vintertid inom det av Vilhelmina södra lappby normalt utnyttjade vinterbetesområdet. I fråga om markerna norr om Näsåker och Forsmo torde sedvanerätten till vinterbete tillkomma Vilhelmina södra lappby enligt nuvarande ordning. Dessa trakter kan eventuellt tagas i anspråk för betning av renar från Blajkfjäll.

Både Stöttingfjäll och Blajkfjäll anses sålunda vara ganska lämpliga områden för skogsrenskötsel med hänsyn till geografiskt läge, markernas beskaffenhet och möjligheterna att finna vinterbete. I de båda fallen erfordras dock inlösen av betesrätt för renar under tiden 1 maj—30 september inom betydande markområden. Huruvida en sådan åtgärd är möjlig med hänsyn till utsikterna att nå överenskommelse med markägarna kan för närvarande inte bedömas. Från ekonomisk synpunkt kan med stöd av i Jämtlands län vunna erfarenheter förutses, att inlösen av betesrätt inom så vidsträckta områden, varom här är fråga, sannolikt inte skulle vara en lönsam åtgärd, om man förutsätter normal förräntning på erforderliga kapitalutlägg för inlösen av betesrätten.

Utöver de beskrivna områdena Stöttingfjäll och Blajkfjäll har renbetesmarksutredningen undersökt förutsättningarna för renskötsel i Fulufjäll och vissa angränsande markområden i Kopparbergs län, där utgångsläget med hänsyn till äganderättsförhållandena, tack vare att kronan äger största andelen av marken, är bättre än i Stöttingfjäll och Blajkfjäll. Själva Fulufjället upptages av kronoparken Fuludalen och norr därom ligger kronoparkerna Drevdagen, Trunneberget och Gröveldalen. Endast den söder om Grövlan belägna delen av sistnämnda kronopark är aktuell i detta sammanhang. Nämnda kronoparker är tänkbara som betesområden för renar vår, sommar och höst. Vinterbete skulle behöva uppsökas inom

Älvdalens kronopark. Å ömse sidor Västerdalälven ligger mellan Fuludalens och Älvdalens kronoparker ett större stråk av bondeskogar, allmänningsskogar och bolagsskogar, där genomflyttningsrätt för renar skulle behöva inlösas, om renskötsel upptages i denna trakt. Särskilt i norra delen av Fuludalens kronopark och kronoparkerna norr därom ligger enklaver av bolagsskogar m. m. Stora delar av de aktuella områdena är obebodda. Gles bebyggelse med mindre än 0,5 gårdar per km² förekommer efter vägsträckningarna från Särna till Gördalen och från Idre till Flötningen. Något tätare bebyggelse 0,5—3 gårdar per km² finns endast utefter Västerdalälven samt i Gördalen och i Flötningen. Myrmarker förekommer rätt rikligt bl. a. inom kronoparken Drevdagen. Skogstypen inom området är till helt övervägande del lavskog och mossrik barrskog med fläckar av lav. Inom kronoparkerna Drevdagen och Trunneberget samt i västra delen av Älvdalens kronopark finns inslag av mossrik barr- och blandskog av ristyp. Skogsmarkens produktionsförmåga är låg i norra delen av Fuludalens kronopark och kronoparken Drevdagen. Bonitetsklass 9 och bonitetsklasserna 7—8 förekommer i ungefär likvärdig utsträckning och bonitetsklasserna 5—6 i blott ringa omfattning. Inom kronoparken Trunneberget är fördelningen ungefär jämn mellan bonitetsklasserna 5—6 och 7—8. Inom kronoparken Älvdalen är klasserna 5—6 rikligast representerade. Om naturförhållandena kan i övrigt nämnas, att själva Fulufjället är ett mycket kargt område med endast sparsam vegetation, bl. a. stora ytor av skorplavar. Endast i de södra och västra partierna av fjället är markvegetationen rikligare, bl. a. i ett smalt bälte i Tängåns dalgång. Själva Fulufjället erbjuder endast sparsamt med renbete för vår och höst. Sommarbete skulle behöva uppsökas norr om Fulufjället, där gräsbärande myrar och skogsängar förekommer i någon omfattning. Lavförekomsterna inom Älvdalens kronopark är goda. De klimatiska förutsättningarna synes ur renskötselns synvinkel vara osäkra, bl. a. för att skyddande busk- och skogsvegetation saknas nästan helt i Fulufjäll. Snötäckets mäktighet inom Älvdalens kronopark uppgår till i genomsnitt 70—80 cm, dvs. ungefär vad som är vanligt i södra Lappland. Medeltemperaturen vid tiden för första snöfall, som här inträffar 10—20 oktober, är ungefär densamma som i södra Lappland. Bortsett från trakten närmast Västerdalälven synes kronoparken Älvdalen i huvudsak vara användbar som vinterbetesområde för renar.

Sett ur driftsteknisk synvinkel är förutsättningarna för renskötsel mindre förmånliga. Fulufjället är ett smalt markområde, som i väster gränsar mot Norge och i öster mot skogsallmänningar m. m. Det torde inte vara möjligt att driva renskötsel inom Fulufjällsområdet utan att området nästan helt inhägnas. Uppskattningsvis erfordras 10—12 mil renstängsel. Med ledning av vunna erfarenheter från lappbyarna i Jämtlands län och i Lappland rörande beläggningstal m. m. kan antagas, att en renskötsel

av den storlek som kan beredas utrymme i Fulufjället och angränsande trakter icke kan bära sådana investeringskostnader utöver vanliga skötselkostnader och kostnader för t. ex. arrende av betesrätt. Härför skulle erfordras ett renunderlag om 7 000—8 000 renar, medan betesområdena i bästa fall synes kunna medge 4 000—5 000 renar.

I detta sammanhang bör vidare nämnas, att Fulufjället är ett lämpligt rekreations- och fritidsområde. Den särpräglade naturen (fjäll) och det gynnsamma läget i förhållande till Mellansverige medför, att Fulufjället väntas bli eftersökt som fritidsområde. Anordningar för att ta emot fritidsfolk är delvis redan iordningställda. Framdeles beräknas även turisthotell tillkomma. En exploatering av Fulufjället för fritidsändamål är från allmän synpunkt en angelägen fråga. Med hänsyn härtill är det inte lämpligt att inom samma område upptaga renskötsel.

Av de sålunda beskrivna områdena Stöttingfjäll, Blajkfjäll och Fulufjäll synes förutsättningarna för renskötsel med hänsyn till äganderättsförhållandena vara förmånligast i Fulufjäll, där kronan äger största anparten av marken, samt oförmånligast i Stöttingfjäll. Behovet av stängsel samt exploatering för fritidsändamål av Fulufjäll medför att detta fjällområde icke lämpar sig för renskötsel. Blajkfjälls-området utgör genomflyttningsland för renar från Vilhelmina södra lappby. Med hänsyn härtill synes det vara mindre lämpligt att här uppta separat renskötsel. Lämpligare torde vara att nyttiggöra tillgängliga renbeten genom att öka omfattningen av renskötseln i Vilhelmina södra lappby, för vilket ändamål förvärv av mark eller betesrätt icke erfordras. Vad angår Stöttingfjäll är området icke nog stort för en rengrupp av ändamålsenlig storlek, och rätt till renbete saknas tiden 1 maj—30 september. Lämpligt torde vara att ta i anspråk befintliga lavtillgångar i denna trakt genom att öka renskötseln omfattning i Vilhelmina norra lappby.

Frågan om eventuellt upptagande av renskötsel inom sådana områden, där renskötsel nu icke förekommer eller enligt gällande renbeteslag icke må förekomma, har även vissa rättsliga aspekter. Dessa behandlas i en av f. d. landskamreraren E. Huss på uppdrag av renbetesmarksutredningen författad promemoria, som bifogats betänkandet, *bilaga 2*.

Slutsatser

Inom de för renskötsel disponibla områdena synes det vara möjligt att hålla cirka 260 000 renar, koncessionsrenar medräknade. Förhållandet innebär att genomsnittsantalet renar uthålligt sett kan höjas något i jämförelse med tidsperioden 1945—1960. De tillgängliga betesmarkerna medgiver följaktligen att renskötsel alltså kan drivas i samma omfattning som har förutsatts i 1928 års renbeteslag. Sedan 1920-talet har antalet rensköttande samer i landet undergått viss minskning och antas komma

att minska ytterligare jämsides med fortsatt rationalisering av renskötseln. Det samlade värdet av renskötselns produkter antas komma att stiga i förhållande till renantalet i takt med fortsatt effektivisering av driften. Värdestegringen förväntas dock icke kunna ske tillnärmelsevis i den omfattning och så snabbt som skulle erfordras för att möta det växande inkomstbehovet bland de renskötande samerna. En fortsatt rationalisering av renskötseln kan längre fram förväntas nödvändiggöra nedläggning av renskötseln i vissa ogynnsamt belägna delar av renbetesmarkerna i samband med en ytterligare minskning av renskötarbefolkningen.

Den väntade utvecklingen innebär att något framträdande behov av utvidgning av renbetesmarkerna icke kan anses föreligga eller framdeles uppstå, så länge renskötseln förbehålles den samiska befolkningen. Det sagda innebär dock inte, att enstaka lappbyar inte kan vinna fördelar genom smärre utvidgningar av betesområdena av den art som tidigare förekommit i lappbyarna i Jämtlands län. Utredningen anser det lämpligt, att sådana smärre utvidgningar genomföres vid passande tidpunkter på initiativ av vederbörande länsstyrelser. Större utvidgningar av den typ som projekten Stöttingfjäll, Blajkfjäll och Fulufjäll representerar anser utredningen vara mindre lämpliga samt orealistiska med hänsyn till den allmänna utvecklingen på det näringsekonomiska området. Förutsättningarna för att starta nya renskötsel företag inom sådana områden torde med tiden ytterligare försämrans.

Vattenbyggnadernas inverkan på renskötseln har behandlats utförligt i kapitel 6. Trots att dessa medfört viss minskning av betestillgångarna inom betesområdena för barmarkstiden (grönbetena), synes de icke inverka avgörande på den optimala omfattningen av renskötseln, emedan denna i huvudsak är beroende av tillgången på lavbete under vintern. Vattenbyggnadernas inverkan synes i stort sett vara begränsad till den driftsekonomiska sidan och som regel möjlig att kompensera på ett tillfredsställande sätt genom särskilda åtgärder och ersättningar.

Sådana motiv som förutsatts i direktiven för utredningen föreligger tydligen icke för utvidgning av det för renbetning tillåtna området. Med anledning härav framlägger utredningen icke något generellt förslag om sådan utvidgning.

KAPITEL 9

Tekniska hjälpmedel

Inledning

I nutida renskötsel utnyttjas tekniska hjälpmedel av olika slag för att underlätta driften och minska renvaktarnas arbetsbörda. Beståndet av fasta driftsanläggningar har med åren vuxit till ganska betydande omfattning. Under den intensiva renskötselns tid var driftsanläggningarna förhållandevis enkla. Arbetshagar, renvaktarkåtor och enklare renstängsel förekom på olika håll. I och med att övergången till extensiv renskötsel började ökade behovet av tekniska anordningar av olika slag. Härvid inverkade även samtidigt uppkommande förändringar i det nomadiserande levnadssättet. Utbyggnaden av anläggningsbeståndet har skett efter hand med anslag och bidrag till en början från länsvisa lappfonder och sedan år 1943 från statens lappfond. Även andra medelstillgångar har tagits i anspråk för detta ändamål, däribland regleringsavgifter enligt kapitel 4: 14 vattenlagen och i samband med vattenregleringar anvisade särskilda medel. Sedan lappbykassorna med tiden konsoliderats har lappbyarna med egna medel medverkat vid en successiv utbyggnad av de fasta driftsanläggningarna och även svarat för underhållet av vissa anläggningar. Under de senaste åren har många driftsanläggningar uppförts med särskilda anslag till beredskapsarbeten. I samband med vattenregleringar har förekommit, att tekniska anordningar av varierande slag utförts i skadeförebyggande syfte och såsom allmänna kompensationsåtgärder.

Från 1920- och 1930-talen har det allmänna systematiskt medverkat till en genomgripande upprustning och utbyggnad av driftsanläggningarna för renskötseln. Äldre hagar för märkning, skiljning och slakt har ombyggt till permanenta anläggningar. Åtskilliga renstängsel har blivit uppförda utefter lappbygränser och längs skiljelinjer mellan betesområden för olika årstider. Det allmänna har även medverkat vid uppförande av ett stort antal kåtor och stugor för renvaktare. Kommunikationerna har underlättats bl a genom röjning av vandringsleder, uppförande av broar, anskaffning av båtar och båthus samt anläggande av telefonledningar. Flyttningsleder för renar har förbättrats genom röjning, där så har varit behövligt. Bidrag har utlämnats till anläggande av skyddsstängsel vid odlingar och till uppförande av hölador på utängar i syfte att minska risken för skadegörelse av renar på växande och bärgad gröda. Skyddsstängsel har uppförts även

utefter järnvägslinjer vid utsatta bansträckor för att hindra renar från att beträda banvallen och utsättas för risken att bli dödade av tåg. För att underlätta rationell renslakt har betydande insatser gjorts av det allmänna särskilt under det senaste årtiondet. Slaktanläggningar, vägar till slaktplatser och beteshagar har tillkommit på de viktigaste slaktplatserna.

Den på flera sätt expanderande byggnadsverksamheten har numera betydande omfattning och ökad uppmärksamhet måste med anledning härav ägnas åt räntabilitetsfrågan, som tidigare av olika skäl inte varit något större problem. Som en naturlig följd av utvecklingen på området har renbetesmarksutredningen anförtratts uppgiften att utreda i vilken omfattning renskötelsens lönsamhet kan förbättras genom tekniska anordningar och hjälpmedel.

Någon kontinuerlig samlad registrering av befintliga fasta driftsanläggningar har tidigare inte utförts. Med anledning härav har utredningen insamlat uppgifter rörande dessa. Detta har skett vid intervjuer med lappbyrepresentanter i samband med de tidigare i betänkandet omnämnda besöken i lappbyarna. I anslutning härtill har anläggningarna värderats. De årliga kostnaderna för underhåll av anläggningarna har också registrerats.

Grundmaterialet är alltför omfattande för att fullständigt kunna inrymmas i ett betänkande av måttligt omfång. Med anledning härav återger utredningen endast sammandrag av viktigare typer av anläggningar för renskötelsens underlättande. En mera fullständig förteckning över befintliga anläggningar har, såvitt angår Norrbottens län gjorts upp av lappväsendet samt överlämnats till lantbruksstyrelsen. Liknande förteckningar är under utarbetande i Västerbottens och Jämtlands län. För framtiden bör en kontinuerlig registrering av nytillkommande anläggningar utföras av lappväsendet i samarbete med lantbruksstyrelsen och lappbyarna.

Anläggnings- och underhållskostnadernas storlek

För utredningens syfte är det erforderligt att känna till omfattningen av verkställda investeringar i fasta driftsanläggningar, bl a för att kunna bedöma effekten av dem. Vid en undersökning av nyttan av anläggningarna är det lämpligt att åtskilja de typer av anläggningar som är avsedda i huvudsak uteslutande för renskötelsens ändamål från andra typer, som är av mera allmänt slag. Till renskötelsen hör främst stängsel, arbetshagar samt renvaktarstugor och kåtor, liksom särskilda anläggningar för underlättande av renslakt. Övriga anläggningar såsom telefonlinjer, vägar och stigar, broar, båtar och båthus är ägnade att underlätta kommunikationerna i allmänhet och kan därför ej anses vara egentliga driftsanlägg-

ningar för renskötelsens behov. Kostnaderna för dem torde därför vid undersökningar av anläggningarnas nytta som regel icke böra belasta renskötelsens driftsekonomi.

Beståndet av hjälpmedel för slakt, såsom slakterier, vägar till slaktplatser och beteshagar har utbyggt först under de allra senaste åren och förekommer än så länge endast i ett begränsat antal lappbyar. På grund härav synes det ej vara möjligt att för närvarande analysera det ekonomiska utfallet av dem. Sådana undersökningar kan utföras längre fram, sedan statistik rörande driftsresultat m. m. hunnit insamlas. Dessa lönsamhetsundersökningar torde framdeles kunna utföras av lantbruksstyrelsen.

Utredningen har sammanställt en översikt över alla fram till år 1961 i lappbyarna uppförda viktigare anläggningar, såsom gemensamma arbetshagar, renvaktarstugor och kåtor samt renstängsel, som alltjämt är i bruk. Privata anläggningar av olika slag har ej medtagits i sammanställningen, emedan de som regel ej är avsedda för allmänt bruk och inte är av sådan omfattning, att de skulle ha någon avgörande betydelse vid en generell bedömning av anläggningarnas nytta. Driftsanläggningarna redovisas lappbyvis i tabellerna 9: 1—9: 4. I tabell 9: 1, som innehåller uppgift om längden av uppförda renstängsel, angives även längden av vissa efter år 1961 uppförda renstängsel, som ej har medräknats i kostnadssammanställningen i tabell 9: 2. Samtliga anläggningar har åsatts ett värde efter enhetliga grunder, vanligen nybyggnadsvärdet i 1961 års priser. De årliga underhållskostnaderna har uppskattats för en genomsnittlig användningstid av 25 år samt angivits i 1961 års priser. Sammanställningen omfattar ej odlingsstängsel och liknande kortare ledstängsel, ej heller hölador, bl. a. emedan dessa speciella anläggningar ej genomgående kan hänföras till viss lappby. Några skyddsstängsel av karaktären odlingsstängsel vid bebyggda områden i Troms fylke har uppförts med anledning av särskilda föreskrifter i renbeteskonventionen med Norge. De ingår ej i kostnadssammandraget.

Kostnaderna för arbetshagar, renvaktarstugor och kåtor har hänförts till den lappby, där anläggningarna återfinns, så när som på enstaka anläggningar, för vilka annan lappby uppgivits vara innehavare. Kostnaderna för renstängsel har, där fråga om gränsstängsel mellan två lappbyar delats mellan de berörda lappbyarna. Kostnaderna för renstängsel utefter riksgräns har däremot påförts respektive lappbyar med hela beloppet, försåvitt ej annat land svarat för en del av anläggningskostnaden. Interna stängsel, t. ex. stängsel mellan två olika årstidsområden i en och samma lappby, har självfallet hänförts till den lappby där anläggningen återfinns.

För gemensamma arbetshagar, renvaktarstugor och kåtor samt renstängsel, uppgår anläggningskostnaderna, angivna i 1961 års priser, till 13 880 000 kronor. Beloppet innefattar ej kostnader för de efter år 1961 uppförda anläggningarna samt ej anläggningar i koncessionslappbyarna.

Av totalbeloppet belöper sig på lappbyarna i Norrbottens län, exklusive koncessionslappbyarna, 9 471 200 kronor, varav 4 229 400 kronor i norra distriktet, 3 202 700 kronor i södra distriktet och 2 039 100 kronor i östra distriktet. På lappbyarna i Västerbottens län faller ett belopp av 2 299 300 kronor och på lappbyarna i Jämtlands län 1 809 500 kronor. De årliga underhållskostnaderna, exklusive förnyelsekostnader, har beräknats till 217 850 kronor, varav 144 900 kronor i Norrbottens län, 38 100 kronor i Västerbottens län och 34 850 kronor i Jämtlands län. Underhållskostnaderna för anläggningarna i Norrbottens län fördelar sig på olika distrikt sålunda: norra distriktet 66 350 kronor, södra distriktet 45 650 kronor och östra distriktet 32 900 kronor.

Tabell 9: 5 utvisar för varje lappby anläggningskostnader per ren i genomsnittlig nettorenstock och tabell 9: 6 årliga kostnader per ren för underhåll och förnyelse. Sistnämnda kostnadsbelopp har fördelats på årlig avskrivning och årlig räntekostnad, beräknad som medelränta efter 4 % för hela avskrivningstiden. Sedan initialinvesteringarna gjorts har man följaktligen att räkna med den i tabell 9:6 angivna årskostnaden under förutsättning att anläggningarna skall bibehållas för framtiden.

Det i angivna driftsanläggningar investerade kapitalet uppgår i genomsnitt till 61 kronor per ren i nettostocken. De årliga kostnaderna för underhåll, exklusive förnyelse, utgör i genomsnitt 1 krona per ren i nettostocken. Variationerna mellan olika distrikt är inte anmärkningsvärt stora. Lägst är investeringskostnaden per ren i Norrbottens norra distrikt med cirka 53 kronor och högst i Västerbottens län med cirka 69 kronor. För årliga underhållskostnader är motsvarande yttervärden i samma distrikt kr 0:83 respektive 1: 17. Mellan de olika lappbyarna är variationerna större. Lägst ifråga om investerat kapital per ren ligger Lainiovuoma med kr 7: 27 och högst Ståkke med kr 320:—. De årliga underhållskostnaderna i samma lappbyar uppgår till kr 0: 32 respektive kr 3: 80 per ren. Inklusive kostnader för förnyelse (avskrivning och ränta) utgör de årliga kostnaderna i samma lappbyar kr 0: 75 respektive kr 22: 74.

Räntabilitetsfrågan

På grund av de mellan olika lappbyar i flera avseenden starkt varierande förhållandena synes det inte vara möjligt att genom jämförelser mellan lappbyarna direkt utläsa vilken total nytta anläggningarna medför. Det hade bl. a. varit önskvärt att genom sådana jämförelser analytiskt visa, huruvida och i vilken omfattning förekomsten av stängsel efter lappbygräns medför minskad arbetsbörda för renvaktarna, till följd av mindre arbetsinsatser för skiljning o. dyl. Det material utredningen har tillgängligt är dock inte nog utförligt för att möjliggöra sådana detaljanalyser. Bl. a.

saknas specificerade uppgifter för ett större antal lappbyar rörande antalet dagsverken per år för olika arbetsmoment i renskötelsen. Det är även svårt att renodla olika inverkanse faktorer i sådan grad, att korrelationsanalyser skulle kunna utföras med tillförlitligt resultat.

Med de data som finns tillgängliga har utredningen undersökt olika effekter av anläggningarna. Något direkt samband synes inte föreligga mellan mängden av investerat kapital per ren och tillgången på arbetspersonal per ren i lappbyarna. Ej heller har något direkt samband mellan uppnådd betningsintensitet inom betesområdena för barmarkstiden och mängden investerat kapital per ren kunnat påvisas. Man måste därför antaga, att variationerna mellan olika lappbyar såväl ifråga om uppnådd betningsintensitet inom betesområdena för barmarkstiden som ifråga om tillgången på arbetspersonal per ren till väsentlig del har sin grund i andra förhållanden än i mängden av investerat kapital per ren. Förhållandet innebär dock icke, att investeringarna icke skulle medföra positiv effekt på angivna variabler. Anläggningarna torde relativt sett ha medfört ungefär lika stor nytta i alla lappbyar. Vad man med säkerhet kan utläsa av investeringskostnadernas variationer mellan lappbyarna är, att driftsanläggningarna drar större kostnader per ren i små lappbyar än i stora lappbyar. I extrema fall är denna tendens mycket påtaglig. Med anledning härav är det fördelaktigt med hänsyn till investeringskostnadernas storlek per ren att renskötelsen organiseras i stora enheter.

För de befintliga fasta driftsanläggningarna är de totala årliga kostnaderna per ren förhållandevis låga. Årskostnaderna för underhåll och förnyelse understiger 5 kronor per ren i 24 lappbyar. I 16 lappbyar ligger de mellan 5 och 10 kronor per ren, i 3 lappbyar mellan 10 och 15 kronor samt i en lappby mellan 20 och 25 kronor per ren. Låga årskostnader för driftsanläggningar är förmånliga emedan en större andel av årsproduktionens värde då kan hänföras till arbetslön och företagarevinst. I betraktande av att arbetsinsatsen per ren uppgår till 0,7—1,1 dagsverken årligen kan en anläggningskostnad, som ligger under 10 kronor per ren i nettostocken anses vara förhållandevis måttlig. Årsproduktionens värde angivet per ren i nettostocken uppgår uppskattningsvis till 40 à 50 kronor vid normala förhållanden. I gynnsamma fall kan den överstiga 50 kronor och i ogynnsamma fall något understiga 40 kronor. Önskvärt vore att ange kostnaderna per kilogram producerat renkött. Tyvärr har någon säker uppgift om årsproduktionen av renkött icke stått att erhålla. I genomsnitt kan kostnaderna för driftsanläggningarna uppskattas vara omkring 20 öre per kilogram producerat renkött.

Det är att märka, att kostnaderna för renskötelsens driftsanläggningar som regel inte direkt betungar de enskilda företagens driftsekonomi. Såväl nyinvesteringar som underhåll och förnyelse bekostas till huvudsaklig del med allmänna medel (lappfondsmedel m. m.) samt av lappbykassorna.

Vid räntabilitetsbedömningar bör sådana kostnader emellertid jämföras med det ekonomiska utbyte som erhålles av renskötseln.

Av det anförda framgår, att det inte är möjligt att generellt genom jämförande analyser klart visa driftsanläggningarnas effekt på utbytet av renskötseln. För enskilda anläggningar är lönsamhetsfrågan lättare att bedöma. Som regel torde det vara möjligt att insamla erforderligt underlag för en bedömning av lönsamheten i samband med att en anläggning planläggs. Kostnaderna för t. ex. renstängsel bör vägas mot fördelar i form av minskad arbetsbörda, ökade möjligheter att effektivt utnyttja renbetesmarker o. dyl.

Planlägningsfrågor

På längre sikt kan renskötseln väntas undergå ganska stora förändringar, som gör det svårt att i enskilda fall överblicka utvecklingen. På grund härav är det inte möjligt att utforma några detaljerade anvisningar för fortsatt utbyggnad av anläggningsbeståndet. Vissa allmänna riktlinjer och synpunkter torde emellertid vara av värde för de ansvariga förvaltningsorganen vid utformandet av byggnadsprogram m. m. För investeringsverksamheten bör i samverkan med renägarna upprättas långtidsplaner, som systematiskt uppföljes genom etappvis utbyggnad och upprustning av beståndet av driftsanläggningar för renskötseln. Långtidsplanen bör i sina huvuddrag vara så uppbyggd, att en genomgripande rationalisering av renskötseln underlättas. Planen måste upprättas med ledning av kända och grundläggande ekonomiska fakta. Investeringsverksamhetens omfattning måste anpassas efter tillgängliga resurser. Olika investeringsobjekt bör inarbetas i programmet efter angelägenhetsgrad. För att kunna handha investeringsverksamheten på ett ändamålsenligt sätt är det nödvändigt att ha god överblick dels över utvecklingen i gången tid och dels över de allmänna tendenserna inom renskötseln. Vid planläggningen av nya anläggningar måste vidare hänsyn tagas till de aktuella förhållandena i renskötseln samt till renskötarnas önskemål.

Utredningen har tidigare angivit, att stora driftsenheter medför lägre kostnader per ren än små sådana. Med anledning härav är det angeläget att en utveckling till större driftsenheter systematiskt främjas genom nyinvesteringar i ändamålsenliga driftsanläggningar. Av det skälet är det t. ex. önskvärt, att gränsstängsel mellan lappbyar icke uppföres i andra fall än där de genom stängslet åtskilda enheterna är av önskvärd storlek. Av praktiska skäl synes man för närvarande böra sätta övre gränsen för en sådan enhet vid cirka 20 000 djur. Större enheter än den nämnda torde vara mycket svåra att hålla under erforderlig kontroll av renskötarna. Nedre gränsen för enheten torde normalt ej böra sättas lägre än vid cirka 10 000 djur. Med beaktande av detta skulle ett måttligt utbyggt anlägg-

ningsbestånd kunna upprätthållas för en total årskostnad, som ej överskrider 5 kronor per ren. Denna bedömning, som gäller fjällappbyarna i Lappland, har grundats på rådande förhållanden. I samtliga fjällappbyar i Lappland med minst 10 000 renar ligger de totala årskostnaderna för fasta driftsanläggningar under 5 kronor per ren. I elva fjällappbyar i Lappland med mindre än 10 000 renar överstiger samma kostnad angivna belopp. Endast i fyra fjällappbyar i Lappland med mindre än 10 000 renar understiger nämnda årskostnad 5 kronor per ren. Två av dessa har samordnat sin renskötsel under huvuddelen av barmarkstiden och bör därför i detta sammanhang bedömas som en enda större enhet. De övriga två lappbyarna har speciellt gynnsamma förhållanden med bl. a. goda naturliga gränser och god tillgång på vägar.

I skogslappbyarna i Lappland och i lappbyarna i Jämtlands län synes förhållandena ej medge en lika långt gående samordning till större enheter som i fjällappbyarna i Lappland. Driftsenheter på cirka 6 000 djur torde dock erbjuda bättre möjligheter att utnyttja både investerat kapital och tillgänglig arbetskraft än de nuvarande i många fall mycket små lappbyarna. Mindre enheter än 2 500 à 3 000 djur torde normalt inte kunna drivas med tillfredsställande ekonomiskt utbyte för gjorda insatser. Vissa möjligheter att samordna renskötseln till större enheter föreligger i de minsta lappbyarna, såsom Ståkke, Maskaure och Malå i Lappland samt lappbyarna i norra och västra Jämtland. Av ekonomiska skäl bör föreliggande möjligheter till samordning utnyttjas så snart det sig göra låter.

Ett väsentligt led i angivna samordning av renskötseln till större enheter utgör en koncentration av märkning, skiljning och slakt av renar till ett färre antal platser och tillfällen än som för närvarande är vanligt. Dessa förrättningar kräver arbetshagar och andra anordningar, som totalt sett drar ganska betydande kostnader bl. a. för underhåll. En koncentration av renmärkningar och skiljningar bidrar till att hålla kostnaderna för driftsanläggningarna nere på en måttlig nivå genom att endast ett mindre antal arbetshagar behöver ställas i ordning för märkning och skiljning. I många fall torde det också vara möjligt att väsentligt minska den för renskötseln erforderliga arbetsinsatsen, främst därigenom att rensamlingar icke skulle behöva ske upprepade gånger. Mindre spilltid för resor, väntan m. m. skulle också vara en avgjord fördel, om märkningarna och skiljningarna koncentrerades till ett färre antal tillfällen. I betraktande av att en mycket stor andel av renskötarnas årliga arbetsinsats avser rensamlingar torde det vara mycket fördelaktigt från ekonomisk synpunkt att genomföra en sådan koncentration.

Vid planläggningen av renstängsel är det vidare erforderligt att uppmärksamma de möjligheter som kan finnas att höja betningsintensiteten genom att uppföra renstängsel. Härvid är att märka, att ett gränsstängsel mellan två lappbyar som regel i och för sig inte nämnvärt kan bidra till

en höjning av betningsintensiteten. Däremot är det ej osannolikt, att ett gränsstängsel utefter en riksgrens eller annan yttergräns för betesområde kan inverka förmånligt och medge en högre betningsintensitet än eljest vore fallet. Gränsstängsel längs efter yttergränserna för ett betesområde har viss likhet med skyddsstängsel, genom att de medför minskad risk för skador genom renar, minskade betesavgifter, o. s. v. Ett stängsel som skiljer två årstidsområden i en och samma lappby från varandra kan i princip bidra till ett effektivare utnyttjande av betena. Vid planläggningen av sådana s. k. tvärstängsel bör dock beaktas risken för ökad renströvning till grannlappbyar och därmed förenade olägenheter och merkostnader för skiljning m. m. Ett tvärstängsel förutsätter som regel att även lappbyns sidogränser är försedda med stängsel eller att naturliga skiljelinjer finnes, som hindrar renströvning till grannlappbyarna.

Möjligheterna att nedbringa den för renskötseln erforderliga arbetsinsatsen utgör ett annat viktigt moment vid bedömningen av nyttan av renstängsel. Normalt torde dessa möjligheter relativt sett inte vara särskilt stora, vilket sammanhänger med att de mest arbetskrävande momenten i många lappbyar, särskilt i de södra delarna av renskötselområdet men även i skogslappbyarna i norr, inte är renskiljningarna. Huvudparten av den årliga arbetsinsatsen går nämligen oftast åt till det egentliga samlingsarbetet i hemlappbyn. Som exempel anföres lappbyarna Umbyn och Vapsten i Västerbottens län där samlingsarbetet 1962 tog i anspråk 47 % respektive 51 % av den totala arbetsinsatsen i renskötsel under hela året. För skiljning erfordrades 11 % respektive 13 % och för vallning 10 % respektive 9 % av hela antalet i renskötsel fullgjorda dagsverken samma år. Förhållandena är naturligtvis icke alldeles lika över hela renskötselområdet. I de norra delarna av renskötselområdet kräver skiljningarna som regel en större arbetsinsats än i nämnda lappbyar i Västerbottens län, varför möjligheterna att nå fördelar genom uppförande av gränsstängsel självfallet också är större. Specificerade uppgifter om hur antalet dagsverken under ett år fördelar sig på olika arbetsmoment i renskötseln har utredningen dock ej kunnat erhålla för alla lappbyar. Närmare undersökningar kan därför ej utföras för närvarande.

Trots att variationer i arbetsinsatsens fördelning på olika arbetsmoment förekommer, är det uppenbart att det egentliga samlingsarbetet tar i anspråk en mycket stor andel av hela antalet under ett år i renskötseln nedlagda dagsverken. Med anledning härav torde det vara fördelaktigt att underlätta renskötarnas vistelse och färder i renbetesmarkerna särskilt inom de väglösa fjällområdena. Renvaktarstugor av tidsenlig standard, telefon- och radioförbindelser, transportmedel och vägar torde överallt vara ägnade att väsentligt underlätta arbetet vid rensamlingar och minska den spilltid som går åt till resor mellan olika arbetsplatser. I överensstämmelse härmed pågår i olika län en genomgripande upprustning och utbygg-

nad av beståndet av renvaktarstugor. Rensköterna utnyttjar också numera motorfordon i stor utsträckning för att snabbast möjligt förflytta sig till nya arbetsplatser. I detta avseende har snöskotern öppnat helt nya möjligheter att effektivt utnyttja arbetstiden. Bärbara radioapparater har också tagits i bruk och bidrar i sin mån till att arbetstiden kan utnyttjas mera effektivt än tidigare samt underlättar arbetsledningen.

Vid planläggningen av tekniska anordningar avsedda att förbättra det ekonomiska utbytet av renskötsel och möjliggöra ett effektivt utnyttjande av tillgängliga betesmarker för renar är det erforderligt att uppmärksamma även vissa andra förhållanden. Tidigare har sagts att utbyggnaden av anläggningsbeståndet i sina huvuddrag bör följa en översiktsplan för ett större område, såsom ett konsulentdistrikt eller lämplig del därav t. ex. en grupp av lappbyar med i huvudsak sammanhängande betesmarker. Stommen i en sådan översiktsplan torde som regel komma att utgöras av en sammanställning av olika från lappbyarna anmälda önskemål, som vid bearbetningen samordnas så att största möjliga nytta erhålles av varje enskild anläggning. Vid bedömningen av olika sådana önskemål angående nya anläggningar bör uppmärksammas att dessa kanske ej alltid har uppställts med skäligt beaktande av relationen mellan kostnader och nytta och därför icke utan vidare kan medtagas i en utbyggnadsplan avsedd som underlag för ett handlande på lång sikt. Planen bör i huvudsak omfatta endast sådana anläggningar, som bedömes kunna medföra ekonomiska fördelar och förbättrad standard samt bidra till en ändamålsenlig utveckling och rationalisering inom renskötseln.

Väsentligt är att investeringsverksamheten tar sikte på bestämda mål, som har uppställts med beaktande av att det centrala syftet är att uppnå ekonomiska fördelar. Man bör sträva efter att öka årsproduktionens värde och att sänka kostnaderna. Värdeökning kan uppnås dels genom att öka produktmängden och tillvarata produkterna mera fullständigt och dels genom att förbättra produkternas kvalitet och höja priset för produkterna. Kostnadsminskningar kan också uppnås på olika sätt. Angelägnast är härvidlag att söka uppnå effektivare utnyttjande av arbetskraftsresurserna, emedan huvudparten av produktvärdet går åt till att ersätta rensköterna för fulljord arbetsinsats. Ätminstone i vissa fall synes driftskostnaderna kunna nedbringas genom förbättrad organisation, utnyttjande av moderna kommunikationshjälpmedel, m. m.

Nya typer av anläggningar

Under senare tid har driftsanläggningarna inom renskötseln kommit att omfatta nya typer av anläggningar. Bland dessa nyheter bör nämnas skyddsstängsel utefter järnvägslinjer. Sådana har försöksvis börjat anläggas i syfte att minska de olägenheter, som följer av att renar förolyckas

i samband med järnvägstrafiken. Rendöden på järnvägarna har i vissa delar av Norrbottens län ökat oroväckande på senare år och nödvändiggjort särskilda preventiva åtgärder, däribland uppförande av skyddsstängsel. Renpåkörningarna medför förhållandevis stora olägenheter för tågtrafiken och orsakar förluster för renägarna. Skyddsstängsel har visat sig vara effektiva, men de drar ganska stora kostnader och kan endast vid särskilt utsatta bansträckor från ekonomisk synpunkt anses vara motiveerade. Djurskyddssynpunkter och sanitära skäl anses dock utgöra tungt vägande motiv för att uppföra skyddsstängsel utefter särskilt utsatta bansträckor. Kostnaderna för uppförda skyddsstängsel torde böra fördelas på lämpligt sätt med beaktande av de olika intressen, som inverkar i sammanhanget.

Tidigare har nämnts att en kontinuerlig upprustning och utbyggnad pågår av renvaktarstugor, särskilt inom fjällområdena. Ett väsentligt led i denna upprustning är utbyte av de enkla renvaktarkåtorna mot stugor av tillfredsställande standard. Åtgärden har till syfte att förbättra renvaktarnas logistandard och arbetsförhållanden. En annan ny utvecklingslinje är tillkomsten av renvaktarstugor på vinterbeteslanden. Sådana stugor har visat sig behövligen att anskaffa. Möjligheterna att erhålla logi i förhyrda utrymmen hos ortsbefolkningen har försämrats avsevärt i samband med en allmän modernisering av bostadshusen. De nybyggda bostäderna har i regel mindre golvyta än de gamla bondgårdarna och uthyrningsrum saknas ofta. Bagarstugor, som tidigare utnyttjats till vinterbostäder för renskötare, är numera ej godtagbara bostäder på grund av att de är kalla, dragiga och saknar vatten och avlopp. Den beskrivna utvecklingen har föranlett att bl. a. skogslappbyarna i Pite lappmark inköpt övergivna bostadsfastigheter samt upprustat dessa till vinterbostäder åt renvaktarna. Som ägare till sådana renvaktarbostäder står vanligen lappbyn. Även i andra lappbyar torde det erbjudas möjligheter att på liknande sätt ordna den ganska svårlösta frågan om logi för renvaktarna vintertid, då familjerna ofta ej kan medfölja vid flyttning till avlägset belägna vinterbetesområden.

I lappbyarna i Lappland användes för skiljningsändamål arbetshagar av traditionella typer, som anknyter till det ålderdomliga skiljnings sättet med lasso. Inom koncessionsområdena förekommer en annan typ av arbetshagar, som möjliggör ett enklare skiljningsförfarande. Denna typ har en central arbetsfälla till vilken ansluter i ena riktningen en samlingshage och ibland även en beteshage medan sektorformade skiljningsfällor utbreder sig stjärnformigt i motsatt riktning. En sådan arbetshage har många fördelar. Skiljning och räkning av renar kan utföras samtidigt ofta utan att lasso behöver användas. Påfrestningarna för renarna blir mycket mindre än vid traditionella skiljningar med lasso. Behovet av arbetskraft är mindre. Skiljningar kan genomföras även när det är mörkt, emedan

arbetsfållan kan upplysas med lampor. Utfodring av skiljningsskockar kan anordnas o. s. v. I de lappbyar där en mera fullständig koncentration av skiljningarna är möjlig att genomföra torde det vara lämpligt att pröva sådana mera ändamålsenliga typer av arbetshagar och i samband därmed även inarbeta mindre arbetskrävande och för djuren mindre påfrestande skiljningsmetoder.

Som ett led i åtgärderna att underlätta renslakt i tidsenliga former har beteshagar anlagts på åtskilliga större slaktplatser. Dessa har visat sig vara mycket användbara och väsentligt bidragit till att minska det krävande samlingsarbetet t. ex. vid större renslakter. Tidigare var det nödvändigt att varje dag under slakten på nytt samla renar till slakthagar. Ett större antal renar kan nämligen som regel ej hållas över natten i de vanliga, relativt små arbetshagarna. På senare år har liknande betes- och rasthagar försöksvis tagits i bruk i samband med flyttningarna. En renhjord kan vila över natten i en sådan hage. Då lämpligt renfoder numera finns att köpa i allmänna handeln, har nya möjligheter öppnat sig för att underlätta de i vissa lappbyar ganska långa och ansträngande flyttningarna. Betes- och utfodringshagar kan användas även för andra ändamål, t. ex. för att utfodra dräktiga vajor under våren så att dessa kan hållas under tillsyn över kalvningstiden. På grund av de stora avgångar bland nyfödda kalvar, som veterligen förekommer, torde det finnas goda möjligheter att genom utfodring, tillsyn och särskild vård öka andelen livsdugliga kalvar. En annan fördel är att kalvarna kan märkas kort tid efter födelsen. Det mycket omfattande samlingsarbetet inför kalvmärkningarna på sommaren torde härigenom kunna minskas. Utförda försök med sådan tillsyn i bl. a. Udtja lappby har givit goda resultat.

Renslakterier och andra hjälpmedel för slakt utgör den utan jämförelse viktigaste nya typ av anläggningar på renskötselns område som under senaste decennium tagits i bruk. Från en ringa början i mitten av 1950-talet har ett aktningsvärt bestånd av sådana slakthjälpmedel blivit utbyggt. Olika typer av hjälpmedel förekommer: stationära slakterier, flyttbara fältslakterier, transportabla slakthjälpmedel och bilburna slaktanordningar samt fasta slaktställningar. Dessutom har byggts transportvägar till större slaktplatser, samt beteshagar, raststugor, förvaringsbodar för slaktutrustning m. m.

I Norrbottens norra distrikt finns i lappbyarna inom Karesuando-gruppen 2 fältslakterier och slaktställningar vid 8 olika arbetshagar samt i lappbyarna inom Gällivare-gruppen 3 fältslakterier och slaktställningar vid 1 arbetshage. I Norrbottens södra distrikt finns 1 stationärt slakteri och 3 fältslakterier samt slaktställningar vid 15 olika arbetshagar. I Norrbottens östra distrikt finns i skogslappbyarna ovanför lappmarksgränsen slaktställningar vid 40 olika arbetshagar. Något fältslakteri finns icke men i stället utnyttjar renuppköparna bilburna hjälpmedel i stor omfatt-

ning. I koncessionslappbyarna finns bättre utbyggda slaktställningar vid ett tiotal olika arbetshagar samt dessutom enklare anordningar vid några äldre arbetshagar. I lappbyarna i Västerbottens län finns 3 stationära slakterier samt väl utbyggda slaktställningar vid 2 större slaktplatser. Dessutom utnyttjas ett norskt renslakteri vid Krutvattnet. I lappbyarna i Jämtlands län finns 5 större fältslakterier samt 1 mindre sådant, som lätt kan flyttas mellan olika slaktplatser.

Utöver dessa av lappväsendet och lappbyarna ägda slakterier och slakthjälpmedel finns i Norrbottens län två större företag i slakteribranschen (det av Norrbottens läns slakteriförening övertagna Owe Ericsons Livsmedels AB i Boden samt det fristående AB Sameprodukter i Harads) som i stor omfattning utnyttjar bilburna slakthjälpmedel, s. k. slaktbussar. Några andra enskilda företagare har liknande hjälpmedel av något enklare beskaffenhet.

Kostnaderna för de av lappväsendet anskaffade slakthjälpmedlen synes, på grund av att åtskilliga anläggningar åtminstone till en början varit av försökskaraktär och somliga är det alltjämt, kunna angivas endast överslagsvis. Dessa beräknas sammanlagt uppgå till följande belopp (1965).

Norrbottens norra distrikt	206 000	kronor
Norrbottens södra distrikt	211 000	»
Norrbottens östra distrikt	64 000	»
Västerbottens län	177 000	»
Jämtlands län	160 000	»
	<hr/>	
Summa	818 000	kronor

I ovan angivna belopp är ej medräknade kostnader för tillfartsvägar, parkeringsplatser, särskilda beteshagar och andra anordningar, som till stor del ännu är under utbyggnad. På grund av den förhållandevis korta tid som slakterierna hittills varit i bruk har säkert underlag för uppskattning av kostnaderna för administration och löpande underhåll ännu ej erhållits. Till en del bekostas skötsel och underhåll med slaktavgifter.

De anskaffade slakthjälpmedlen har avsevärt förbättrat betingelserna för renslakt i tidsenliga former. Sålunda kan nämnas, att renköttet till övervägande del kan saluföras i veterinärbesiktigt skick. En väsentlig höjning av priset har härigenom kunnat uppnås. Förutsättningarna för vidareförädling av renköttet är numera också mycket bättre än tidigare och avsättningen av renprodukterna har tryggats i stora delar av renskötselområdet. Så snart slakthjälpmedel hunnit anskaffas även å de trakter, där sådana nu saknas, torde allmän besiktningssplikt kunna införas för renkött.

Sammanfattande synpunkter

De tekniska anordningarna utgör ett av de viktigaste medlen, varmed rationaliseringen av renskötseln kan befrämjas. Driftsanläggningarnas placering, utförande och antal kan i betydande grad inverka på driftsförloppet inom renskötseln i en lappby. Lämpligt förlagda anläggningar kan sålunda möjliggöra bättre utnyttjande av arbetskraftsresurserna inom renskötseln och medföra andra fördelar. Genom väl utbyggda slaktanordningar erhålles bättre möjligheter att tillvarata renskötselns årsproduktion och för en höjning av priset för produkterna. Genom det bidragssystem som tillämpas har de planläggande instanserna möjlighet att leda utvecklingen inom renskötseln in på fruktbara vägar. Olika administrativa åtgärder ägnade att främja utvecklingen kan också samordnas systematiskt i ett tidigt skede.

Investeringsverksamhetens omfattning begränsas av tillgången på vanliga investeringsmedel. För en snabbare utbyggnad och modernisering av anläggningsbeståndet inom renskötseln synes lappfondsmedlen vara otillräckliga. I någon omfattning kan tillskott av medel för investeringar erhållas av fonderade regleringsavgifter inom sådana lappbyar, som har berörts av utförda vattenregleringar. Investeringar utöver normal omfattning måste dock som regel finansieras på annat sätt. Föreliggande möjligheter att främja rationaliseringstakten inom renskötseln genom att vissa investeringar i renskötselns driftsanläggningar eventuellt kan utföras med bidrag av arbetsmarknadsmedel torde böra beaktas. En snabb upprustning och förstärkning av driftsanläggningarna är högst önskvärd med hänsyn till de inom stora delar av det svenska renskötselområdet otillfredsställande inkomstförhållandena bland samerna.

Den centrala ledningen av investeringsverksamheten torde böra handhas av lantbruksstyrelsen. Erforderlig planläggning för en kontinuerlig upprustning av anläggningsbeståndet torde inom länsförvaltningen lämpligen böra utföras av befattningshavarna vid lappväsendet och ske i samråd med samerna. Utbyggnadsplanerna bör upprättas med beaktande av det angelägna behovet av fortsatt rationalisering inom renskötseln. Olika åtgärder, som är ägnade att underlätta uppnåendet av en bättre balans mellan befolkning och försörjningsunderlag inom renskötseln, är särskilt angelägna inom de delar av renskötselområdet, där befolkningsöverskott föreligger.

KAPITEL 10

Sammanfattning och slutord

Tidigare utförda undersökningar om renbetesstillgångarna har endast i begränsad utsträckning visat sig innehålla sådana upplysningar om renbetesmarkerna m. m., som utredningen funnit vara erforderliga för sina överväganden i olika frågor. Med anledning härav och då dessa upplysningar till stor del är föråldrade, bl. a. till följd av inträffade förändringar av olika slag, har utredningen nödgats insamla nytt material rörande de viktigaste inverkan omständigheterna för att kunna grunda sina överväganden på aktuella förhållanden.

Utredningen har registrerat samtliga under åren 1945—1960 utnyttjade renbetesmarker samt angivit utbredningen av de olika lappbyarnas betesområden på en karta, som medföljer betänkandet. Betesområdenas bruttoareal har uppmätts på kartor liksom omfattningen av högfjällsimpediment och vattenområden. Uppgifter om kulturområdenas areal (åker och äng m. m.) har erhållits från tillgängligt statistiskt material. Andra för renbetning icke tillgängliga områden såsom vägar och bebyggda områden har även bestämts. För varje lappby redovisas betesmarkernas nettoareal fördelad å betesområden för olika årstider.

Renbetesmarkerna omfattar en sammanlagd bruttoareal av c:a 165 000 km², exklusive större sjöar, varav c:a 12 000 km² ligger i Norge. Området för fjällrenskötsel är c:a 128 000 km² och för skogsrenskötsel c:a 44 000 km², varav c:a 14 000 km² ligger inom koncessionsområdena. De båda renskötselformerna korsar varandra inom en yta av c:a 7 000 km². Nettoarealen av de regelbundet utnyttjade betesområdena är i runt tal 137 000 km², varav vinterbetesområdena omfattar c:a 40 %.

För att kunna åskådliggöra i vilken omfattning renbetning förekommit i gången tid har utredningen beräknat genomsnittsantalet renar i varje lappby under tidsperioden 1945—1960 samt registrerat antalet betesdagar inom de särskilda betesområdena för olika årstider. Med ledning av detta material har utredningen för varje lappby vidare beräknat genomsnittsantalet renbetesdagar per km² av nettoarealen betesmark för olika årstider. Dessa uppgifter har lagts till grund för detaljundersökningar rörande de speciella frågor som utredningsuppdraget omfattat.

Tillgången på betesfoder för renarna har fastställts genom särskilda biologiska fältundersökningar, varvid växtprover tagits från utvalda prov-

ytor i förekommande växtsamhällen inom betesområden för olika årstider. Betesväxternas innehåll av näringsämnen och betesfodrets energiinnehåll har klarlagts genom kemiska analyser av ovannämnda växtprover. Med stöd av det sålunda erhållna materialet har årsproduktionen av betesfoder beräknats för de olika lappbyarnas betesområden.

Med den kännedom om renarnas energiförbrukning och foderbehov som förelegat har det varit möjligt att beräkna utnyttjandegraden från olika betesområden med känd areal. Utredningen redovisar sådana utnyttjandegrader för alla lappbyar inom betesområden för olika årstider. Dessa utnyttjandegrader har utredningen lagt till grund för sina bedömningar i olika frågor, såsom uppskattningar om högsta lämpliga renantal i lappbyarna och undersökningarna om vattenregleringarnas inverknings på förutsättningarna för renskötsel.

Då icke endast de biologiska förutsättningarna utan även ekonomiska och andra förhållanden inverkar på frågan om vilket renantal, som i olika lappbyar varaktigt kan hållas, har utredningen angivit de renantal som för närvarande anses vara lämpliga. Utredningen har funnit att de tillgängliga betesmarkerna erbjuder utrymme för sammanlagt 260 000 renar, vilket är cirka 10 % mer än genomsnittsantalet under tidsperioden 1945—1960.

Frågan om vattenbyggnadernas inverkan har undersökts översiktligt för samtliga av vattenbyggnader berörda lappbyar. En mera fullständig redovisning har sammanställts för tre större sjöregleringar (Suorvasjöarna, Ransaren och Sylsjön) och av dessa berörda lappbyar. Vattenbyggnadernas inverkan på förutsättningarna för renskötsel har beskrivits ingående, särskilt i fråga om deras inverkan i driftsekoniskt avseende. Det totala bortfallet av renbetesmark uppgår till 688 km² för samtliga slutförda, pågående och beslutade men ej påbörjade vattenbyggnadsföretag inom renskötselområdet. Av denna areal ligger 170 km² inom vinterbetesområdena och 518 km² inom betesområdena för barmarkstiden.

Utredningen har funnit att vattenbyggnaderna som regel ej behöver leda till minskad produktion inom renskötseln. Däremot kan driftskostnaderna öka. Endast vid större sjöregleringar synes kostnadsökningarna kunna nå sådan storlek, att driftsekonomin i nämnvärd grad påverkas därav. Ökade besvär bl. a. vid flyttning med renar har visat sig kunna förebyggas eller gottgöras på olika sätt, bl. a. genom kontantersättningar. Utförda skadeförebyggande åtgärder och kompensationsåtgärder har befunnits vara i huvudsak ändamålsenliga.

Indelningen i lappbyar är som regel väsentligen beroende av de geografiska förhållandena, varför genomgripande förändringar för närvarande ej synes vara motiverade. Utredningen har funnit att lappbyenheten bör omfatta minst 2 500 à 3 000 renar. Mindre enheter än den angivna synes ej medgiva rationell disposition av arbetskraften och medför även andra

olägenheter av driftsekonomisk natur. Utredningen rekommenderar med anledning härav att vissa små lappbyar omformas till större enheter. Smärre gränsjämknings och viss omfördelning av vinterbetena synes också böra vidtagas. Dessa åtgärder ankommer på regionalförvaltningen.

Utredningen har haft att klarlägga, om renskötselns omfattning allttjämt kan vara densamma som har förutsatts i 1928 års renbeteslag samt, om förutsättningarna försämrats, huruvida nya betesmarker kan ställas till förfogande för renskötseln. Utredningen har funnit att renskötselns omfattning, bedömd efter renantalet, på längre sikt icke kan anses ha minskat även om de allmänna förhållandena i flera avseenden ändrats sedan 1928 års renbeteslag trädde i kraft. På grund härav synes något generellt förslag om utvidgning av det för renskötsel tillåtna området icke behöva framläggas. Med hänsyn till frågans allmänna intresse har utredningen emellertid funnit det lämpligt att redovisa material beträffande de trakter som i fråga om geografiskt läge och allmänna förutsättningar i övrigt närmast kunde komma i fråga för ändamålet.

Utredningen har undersökt förutsättningarna för att upptaga renskötsel inom tre olika fjällområden, nämligen Stöttingfjäll och Blajkfjäll i Västerbottens län samt Fulufjäll i Kopparbergs län. De båda förstnämnda ligger inom yttergränserna för det nuvarande renskötselområdet. Blajkfjällsområdet tillhör Vilhelmina södra lappby men utnyttjas i huvudsak endast för genomflyttning. Området torde kunna utnyttjas bättre genom att öka renantalet i lappbyn. Inom de båda övriga undersökta fjällområdena synes det ej vara möjligt att uppnå tillfredsställande ekonomi på eventuell renskötsel där.

Utredningen har den uppfattningen, att det inte är nödvändigt och inte heller lämpligt att i större omfattning söka utvidga det för renskötsel disponibla området. Det nuvarande renbetesområdets sydöstra begränsningslinje sammanfaller i huvudsak med en klimatgräns, bortom vilken regelbunden vinterbetning knappast kan ske med framgång. Vinterbetet, som i allmänhet är den begränsande faktorn, skulle det emellertid vara angeläget att utöka. De ekonomiska förutsättningarna har också avgörande betydelse. En mera realistisk utvecklingsriktning torde vara att söka höja utbytet av renskötsel genom produktionstekniska förbättringar, därest det befinner sig vara nödvändigt att bredda det försörjningsunderlag som renskötseln erbjuder.

I vad mån tekniska hjälpmedel kan bidra till att öka utbytet av renskötsel kan inte för närvarande klart visas genom statistiska och ekonomiska analyser på grund av att för ändamålet tillräckligt utförlig driftsstatistik saknas inom renskötseln. Med anledning härav har utredningen endast genom skönsmässiga uppskattningar kunnat antyda hur ekonomiska fördelar torde vara möjliga att uppnå. Angelägnast synes för närvarande vara slakthjälpmöden, bl. a. med hänsyn till att det är önskvärt att snarast

möjligt utsträcka den obligatoriska köttkontrollen att omfatta även renkött. Erfarenheterna av tidigare anskaffade slakthjälpmedel har varit överlag goda, särskilt under senare år, då de till en början anskaffade ganska enkla försöksanordningarna efter hand hunnit förbättras. Önskvärt är vidare att förbättra renskötarnas logistandard t. ex. genom att uppföra moderna renvaktarstugor, som är väsentligt bättre än de förut bl. a. i mellersta Lappland vanliga torvkåtorna. Anläggande av bilvägar och telefonledningar, som möjliggör bättre utnyttjande av arbetstiden, är en annan betydelsefull sak. Utredningen har redovisat även åtskilliga andra typer av anläggningar som kan förbättra driftsutbytet.

På grund av att översiktliga uppgifter tidigare saknats rörande de tekniska hjälpmedlen har utredningen insamlat sådana, bl. a. för att kunna överblicka föreliggande årskostnader. Särskilda förteckningar över förekommande driftsanläggningar har i samband härmed utarbetats av lappväsendet och överlämnats bl. a. till lantbruksstyrelsen. För den centrala planläggningen och för dispositionen av lappfondsmedel har härigenom väsentligt bättre underlag erhållits än vad som tidigare funnits att tillgå.

Det insamlade materialet har gjort det möjligt att överblicka utvecklingen i stort även i andra hänseenden än de som direkt omfattats av utredningsuppdraget. Utredningen har sålunda bibragts den uppfattningen, att även om den totala tillgången på bete för renarna i stort sett icke undergått större förändringar sedan 1928 års renbeteslag trädde i kraft, så har det av olika skäl blivit svårare att driva renskötsel inom de för renbetning disponibla områdena. Växande järnvägstrafik och landsvägstrafik samt skogsavverkningar och skogsvårdsåtgärder inom vinterbetesområdena, växande turism och fritidsliv, jakt och fiske, kraftverksbyggen och sjöregleringar och mycket annat ställer ständigt växande anspråk på renskötselns förmåga till anpassning för nya förhållanden. Ganska betydande omställningar av driftsordningen i renskötseln sammanhängande med inträffade ekonomiska förändringar har jämsides härmed uppkommit. Tillsammans tagna måste dessa företeelser ha varit pressande för de renskötande samerna.

Kompensation för denna utveckling torde icke kunna erhållas genom att utvidga renskötselns geografiska utbredning och som regel ej heller genom interna indelningsförändringar, t. ex. ändring av lappbygränser. Kompensationen torde däremot vara möjlig att uppnå genom organisatoriska och produktionstekniska förbättringar av olika slag. För att uppväga uppkomna svårigheter i driften krävs förbättrad administration, effektivare arbetsledning, ökad samverkan, bättre utnyttjande av tillgänglig arbetskraft, bättre tekniska hjälpmedel och dylikt. Kompensation av ekonomisk natur bör kunna erhållas genom åtgärder som ökar utbytet per ren och nedbringar kostnaderna för renarnas skötsel.

I den mån renskötseln icke kan erbjuda tillfredsställande försörjnings-

underlag för nuvarande antal renskötande samer torde det vara lämpligt att genom särskilda åtgärder åvägabringa en bättre balans mellan försörjningsunderlag och befolkning. Härvid torde en befolkningsminskning böra eftersträvas snarlik den som ägt rum inom det svenska jordbruket under de senaste årtiondena. Utredningen har i enlighet med sitt uppdrag dock ej haft att närmare behandla dessa förhållanden.

Bilagor

Förteckning över renbetesdistrikt m fl områden i Norge som må utnyttjas för svensk rensköttsel

De svenska samernas rätt till renbete i Norge jämlikt svensk-norska renbeteskonventionen (Konvention mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning den 5 februari 1919, nr 895. Ändrad i vissa delar genom konvention den 14 december 1949, SFS nr 428/1950) omfattar rätt att för renbetning ta i anspråk följande områden:

- 1) 11 olika somnardistrikt (betesdistrikt för sommartiden) i Troms fylke,¹ förtecknade i underbilaga 1 A (5 § konventionen);
- 2) 14 olika vårdistrikt (betesdistrikt för vårtiden) i Troms fylke,¹ förtecknade i underbilaga 1 B (5 § konventionen);
- 3) 12 olika renbetesdistrikt i Nordlands fylke, förtecknade i underbilaga 1 C (22 § konventionen);
- 4) 5 olika vid riksgränsen belägna områden i Nordlands och Nordtrøndelags fylken, förtecknade i underbilaga 1 D (36 § konventionen).

För samtliga renbetesdistrikt har föreskrivits ett högsta tillåtet renantal samt en längsta tillåten betestid, som angivits i underbilagorna 1 A, 1 B och 1 C. Uppgifter om maximalt antal tillåtna renbetesdagar lämnas även i nämnda underbilagor liksom vilka lappbyar som utnyttjat de olika distrikten. Underbilaga 1 D innehåller uppgifter om de lappbyar som utnyttjat de utanför renbetesdistrikten belägna, tillåtna betesområdena vid riksgränsen (i betänkandet kallade gränsbetesområden).

Underbilaga 1 E innehåller arealuppgifter för somnardistriktet i Troms fylke. De olika betestrakter som ingår i distriktet anges även. Vårdistriktet i Troms fylke är indelade på ett sådant sätt att exakta arealuppgifter ej kunnat erhållas från tillgängligt primärmaterial (1913 års renbeteskommissions handlingar). Totalarealen av vårdistriktet är något mindre än somnardistriktets areal. (Betestrakterna 5 Nuorttavagge, 6 Juovagge och 17 Marknes — se underbilaga 1 E — ingår ej i vårdistriktet.) Trakten 26 Sarivuobme — ej medtagen i underbilaga 1 E — med en bruttoareal av 229,83 km² och en nettoareal av 225,4 km² ingår i vårdistriktet men ej i somnardistriktet). Gränsbetesområdenas bruttoareal återfinns uppgifter

¹ Två skilda betestrakter i Ankenes härad i Nordlands fylke ingår i distriktet (se 2 § konventionen).

om i underbilaga 1 D, och för betesdistrikten i Nordlands fylke har motsvarande arealuppgifter lämnats i underbilaga 1 C. Dessa sistnämnda arealer, som uppmätts på karta i skalan 1: 400 000, är ungefärliga. Exakta gränsmarkeringar har ej kunnat erhållas för samtliga områden. Nettoarealen av dessa betesområden har beräknats efter samma grunder som tillämpats vid beräkningen av nettoarealen för angränsande sommarbetesområden i Sverige.

Underbilaga 1 A

Sommardistrikt i Troms fylke

Distrikt	Tillåtet renantal	Tillåten betestid	Antal dagar	Antal RBD, max 1 000-tal	Utnyttjas av
Nordnesset	2 600	15/6—30/9	108	280,8	Könskämä
Falsnesfjellet	2 500	15/6—30/9	108	270,0	»
Lyngsdalen	1 300	15/6—30/9	108	140,4	»
Rendalen	800	15/6—30/9	108	86,4	»
Tamok-Rosta ¹	3 600	15/6—30/9	108	388,8	Könsk. (1/2), Lain. (1/2)
Marknes	900	15/6—30/9	108	97,2	Könskämä
Dödesfjellet ²	3 700	15/6—30/9	108	399,6	Lainiovuoma
Dividalen ³	5 200	24/6—30/9	99	514,8	Lain. (1/2), Saar. (1/2)
Altevatn	5 000	24/6—30/9	99	495,0	Saarivuoma
Salvasskaret ⁴	3 900	15/6—30/9	108	421,2	Saar. (1/4), Talma (3/4)
Stordalen ⁵	2 800	15/6—30/9	108	302,4	Talma
Summa	32 300	—	—	3 396,6	
Varav	22 100	15/6—30/9	108	2 386,8	
	10 200	24/6—30/9	99	1 009,8	
Tillkommer inom följande svenska omr.:					
¹ Peldsa	400	15/6—30/9	108	43,2	Könskämä
² Norra Salmijärvi ...	300	15/6—30/9	108	32,4	Lainiovuoma
³ Södra Salmijärvi ...	300	24/6—30/9	99	29,7	Lain. + Saar.
⁴ Torneträsk	2 500	15/6—30/9	108	270,0	Talma
⁵ Njuorajaure	700	15/6—30/9	108	75,6	»
Summa	4 200	—	—	450,9	

Underbilaga 1 B

Vårdstrikt i Troms fylke

Distrikt	Tillåtet renantal	Tillåten betestid	Antal dagar	Antal RBD, max 1 000-tal	Utnyttjas av
Helligskogen	1 700	1/5—14/6	45	76,5	Könkämä
Rieppe	1 500	1/5—14/6	45	67,5	»
Lyngsdalen	700	1/5—14/6	45	31,5	»
Rendalen	450	1/5—14/6	45	20,25	»
Tamok-Rosta	650	1/5—14/6	45	29,25	Könk. (1/2), Lain. (1/2)
Dödesfjellet	1 250	1/5—14/6	45	56,25	Lainiovuoma
Sarivoma	2 000	1/5—14/6	45	90,0	Saarivuoma
Anavasdalen	3 000	1/5—23/6	54	162,0	Lain. (1/3), Saar. (2/3)
» ¹	2 500	15/6—23/6	9	22,5	Lain. (1/2), Saar. (1/2)
Alappen	450	1/5—23/6	54	24,3	Lainiovuoma
Kistefjellet	1 000	1/5—23/6	54	54,0	Saarivuoma
» ²	4 000	15/6—23/6	9	36,0	»
Istinderne	800	1/5—23/6	54	43,2	—
Jevnavatnet	1 500	1/5—14/6	45	67,5	Saar. (1/4), Talma (3/4)
Stormyrbotn	500	1/5—14/6	45	22,5	Talma
Harjängen	500	1/5—14/6	45	22,5	»
Summa	22 500	—	—	825,75	
—					
Varav	10 750	1/5—14/6	45	483,75	
	5 250	1/5—23/6	54	283,5	
	6 500	15/6—23/6	9	58,5	

¹ Renar till sommardistriktet Dividalen.² Renar till sommardistriktet Altevatn.

Renbetesdistrikt i Nordlands fylke

Distrikt	Bruttoareal km ²	Tillåtet renantal	Tillåten betestid	Antal dagar	Antal RDB, max 1 000-tal	Utnyttjas av
Balvatn	4342	4 450	1/7—31/8	62	275,9	Luokta-Mavas o. Semisjaur- Njarg.
Lönsdalen	5198	2 000	1/5—30/9	183	366,0	Semisjaur-Njarg
Nasa ¹	59	500	1/7—15/9	77	38,5	Svaipa
Andfjellet ²	155	1 500	1/7—15/9	77	115,5	} Granbyn
Kjerringfjellet	293	1 500	1/7—15/9	77	115,5	
Kalvatnet	189	1 500	1/7—15/9	77	115,5	
Kobbervatnet	123	1 300	1/7—15/9	77	100,1	
Melkfjellet	195	1 800	1/7—15/9	77	138,6	
Spjeltfjelldalen ³	98	1 200	1/7—15/9	77	92,4	Ranbyn
Rainesen	176	2 500	1/7—15/9	77	192,5	Umbyn
Fjellvåktind	122	2 300	1/7—15/9	77	177,1	} Vilhelmina norra
Store Kjukkanvatnet ..	162	1 800	1/7—15/9	77	138,6	
Summa		22 350	—	—	1 886,2	
Varav		4 450	1/7—31/8	62	275,9	
		2 000	1/5—30/9	183	366,0	
		15 900	1/7—15/9	77	1 224,3	
Tillkommer inom angränsande område i Sverige:						
¹ vid Nasa		1 000	1/7—15/9	77	77,0	Svaipa
² » Andfjellet		300	1/7—15/9	77	23,1	Granbyn
³ » Spjeltfjelldalen		600	1/7—15/9	77	46,2	Umbyn
Summa		1 900	1/7—15/9	77	146,3	

⁴ Avser trakten öster om Kjeldvatnet—Skaitedalen.⁵ Avser trakten öster om järnvägen.

Underbilaga 1 D

Omfattningen av de svenska samernas rätt att låta renar överskrida riksgränsen inom sådana betesområden¹ som ej ingår i de särskilda renbetesdistrikten

Område litt. ²	Lappby, -ar	Tillåten betestid	Areal, km ² ³
a	Rautasvuoma Kaalasvuoma Norrkaitum	1/7—15/9 = 77 dagar	4308,5 209,5 180,5
b	Mellanbyn Sörkaitum Sirkas Tuorpon	1/7—15/9 = 77 dagar	84,5 137,5 279,5 5486,0
c	Semisjaur- Njarg	1/5—30/9 = 153 dagar	45,0
d	Vilhelmina södra	1/7—30/9 = 77 dagar	106,0
e	Frostvikens norra	1/7—30/9 = 77 dagar	29,0

¹ De tillåtna betesområdena kallas i betänkandet »gränsbetesområden».

² Se 1919 års renbeteskonvention 36 §.

³ Bruttoareal (enl. av renbetesmarksutredningen företagen uppmätning).

⁴ Varav c:a 125 km² utnyttjas.

⁵ Härav ligger 355 km² norr om Sårjåsjäure och 131 km² söder om samma sjö.

Anm. Antalet renar, som må införas till angivna områden under tillåten betestid, är ej reglerat i konventionen.

Arealuppgifter för sommardistriktet i Troms fylke

Renbetesdistrikt och betestrakt	Bruttoareal km ²	Vatten, impediment och inmark, km ²	Vegetationsklädd mark exkl. slåtterland (= nettoareal) km ²	Ant.
1	2	3	4	5
Nordneset			448,8	
1 Sargge	291,56	65,41	(226,15)	—
3 Nordneset	350,86	127,90	(222,67)	
Falsnesfjellet			421,2	
4 Rieppe	108,27	31,02	(77,65)	
5 Nuortavagge	113,47	46,50	(66,93)	
6 Juovagge	87,53	55,04	(32,42)	
7 Markusfjellet	391,40	201,59	(189,65)	
+ del av Paras			(c:a 55,0)	Se Tamok-Rosta
Rendalen			231,8	
10 Iddonjargga	632,16	398,88	(231,83)	
Lyngsdalen			206,6	
9 Njallavarre	498,67	291,31	(206,69)	Ej exakt uppgift.
Marknes			177,0	Sydligaste delen ingår ej i betesdistriktet.
17 Marknes	310,30	101,57	(207,28)	
Tamok-Rosta			492,4	C:a 55 km ² netto till Falsnesfjellet.
8 Paras	235,50	52,79	(182,71)	
15 Rosta	308,80	85,01	(223,79)	
16 Tabmok	230,30	88,50	(141,80)	
Dödesfjellet			518,5	
19 Dödesfjellet	615,50	96,56	(518,55)	
Dividalen			873,5	
27 Anavasdalen	587,40	75,18	(512,22)	
29 Alappen	451,62	86,38	(361,36)	
Altevatn ¹			966,8	
28 Kistefjellet	341,37	68,86	(272,51)	
30 Istinderne	886,56	187,37	(694,36)	
Salvasskaret ¹			507,4	
34 Rokkborre	320,40	140,97	(179,43)	
35 Salvasskaret	428,13	98,35	(327,98)	
Stordalen			375,0	
36 Stordalen	173,83	96,77	(76,71)	
40 Stormyrbotn	258,36	58,80	(198,63)	
Harjangen	c:a 200		(c:a 100)	Ligger i Nordlands fylke, exakt arealuppgift saknas.

¹ Till följd av vattenreglering i sjön Altevatn reduceras bruttoarealen i distriktet Altevatn med 9 km², i distriktet Salvasskaret med 10 km² och i distriktet Sarivoma (vårdistrikt) med 7,1 km².

P. M.

angående renbetesmarksutredningens undersökning rörande utvidgning av lapparnas renbetestrakter.

Med hänsyn till de överväganden, som renbetesmarksutredningen gör i förevarande avseende, synas de olika sätt, varpå den lapska renskötseln bedrivs i riket, böra i korthet beröras.

Sedan gammalt indelar man de lappar, som driva renskötsel, i fjällappar och skogslappar. 1919 års lappkommitté beskrev de olika förhållanden, varunder dessa bedriva sin näring, sålunda:

»Fjällapparna, som driva sin näring ända från finska gränsen i norr ned till nordvästligaste delen av Kopparbergs län i söder, röra sig i regel på förhållandevis vidsträckt område, i det att de sommartid vistas med sina renar på betesmarker i de svenska och norska fjällen samt vintertid uppehålla sig i det svenska skogs- resp. kustlandet, där renarna då livnära sig av lavbete. Skogslapparna åter, vilka höra hemma i Norrbottens län samt i Malå socken av Västerbottens län, företaga tämligen korta flyttningar nere i skogs- och kustlandet, där renarna på olika tider uppehålla sig på olika platser av lav- och gräsbyte, allt efter årstiden.» (SOU 1923: 51, sid. 70).

I stort sett driva fjällappar och skogslappar fortfarande sin näring som 1919 års lappkommitté beskrivit. Emellertid skiljer sig renskötseln i en del fjällappbyar föga från den renskötsel, som bedrivs av skogslappar, i det att renarna i dessa byar hela året om hållas inom ganska snävt begränsade områden.

Fjäll- och skogslapparnas i lag bestämda renbetesområden utgöras i första hand av Norrbottens och Västerbottens lappmarker samt, beträffande fjällappar, renbetesfjällen i Jämtlands län, där endast fjällrenskötsel får förekomma. Vidare få lapparna vintertid uppehålla sig med sina renar å de s. k. sedvanetrakterna.

Lapparna ha renbetesrätt året om ovan odlingsgränsen i lappmarkerna samt å renbetesfjällen i Jämtlands län. Vidare äga skogslappar, men ej fjällappar, att under vissa betingelser varje tid av året uppehålla sig med sina renar å trakter nedom odlingsgränsen i lappmarkerna. Fjällappars och skogslappars sedvanerätt innefattar rätten att utan tillstånd av jordägare eller brukare under oktober—april månader uppehålla sig med sina renar å andra trakter, vilka de av gammal sedvana använt för renbetning. Betesrätten för skogslapparna begränsas dock vad avser områden

ovan lapplandsgränsen till de trakter, där skogsrenskötsel förekommit och fortfarande förekommer. Skogslapparnas sedvanerätt till renbete nedom lappmarksgränsen har gjorts beroende av att skogslappar från lappmarken efter gammal sedvana besökt trakten med sina renar.

Av det ovan anförda framgår att de områden, varå fjällappar och skogslappar få beta sina renar, i stora delar sammanfalla, även om betningen av renarna, vad gäller vissa av de gemensamma trakterna, ej alltid får ske under samma tid av året.

Skogsrenskötseln inom Norrbottens och Västerbottens län har tidigare bedrivits i större omfattning än nu är fallet. Inom Västerbottens län drives skogsrenskötsel numera endast inom Malå socken (Malå skogslappby); tidigare har skogsrenskötsel bedrivits i Sorsele socken och än längre tillbaka i tiden även i Åsele socken. Vid tiden för 1928 års renbeteslags tillkomst ansågs skogsrenskötseln vara av sekundär betydelse i förhållande till fjällrenskötseln och böra stå tillbaka för denna (prop. 43/1928, sid. 85). Genom nämnda lag skedde ock den tidigare omtalade inskränkningen i trakterna för skogsrenskötseln att man icke tillät upptagande av nya betesområden utan begränsade skogslappars betesrätt till trakter, där skogsrenskötsel redan förekom. Nämnas bör dock att sedan dess en viss omsvängning synes ha skett i uppfattningen om skogsrenskötselns betydelse, och man torde numera anse att dess framtidsutsikter äro goda och i stort sett jämförbara med fjällrenskötselns.

Genom särskilda nådiga beslut i slutet av 1800-talet har ett sammanhängande kronomarksområde i nordvästra Dalarne upplåtits till renbete åt lappar. Trakten utnyttjas av lappar tillhörande fjällappby med förankring å angränsande renbetesfjäll i Härjedalen.

Även må nämnas att en form av skogsrenskötsel efter särskilt tidsbegränsat tillstånd kan av lapp få bedrivas å sådana trakter nedom lappmarksgränsen i Norrbottens län, där renskötsel året om av ålder förekommer, s. k. koncessionsrenskötsel.

Skall utvidgning ske av lapparnas nuvarande betestrakter, antingen genom bildande av nya lappbyar eller genom att ge redan befintliga byar tillskottsmark, bör i första hand för detta ändamål tagas i anspråk sådan mark, som enligt lag är disponibel för lappar för renbetning under varje tid av året och varå lappar ej alls eller endast till en del nu utnyttja befintligt renbete. Lämpligt belägen kronomark, som ej ingår i sådant område, bör kunna upplåtas avgiftsfritt för utvidgning av renbetestrakt.

Även kan för renskötseländamål arrendering av betesrätt å enskild mark ske. Det har emellertid i tidigare sammanhang, då sådan arrendering förekommit eller varit på tal, visat sig att det förelegat ej ringa svårigheter att få arrendeupplåtelse till stånd, till väsentlig del beroende på markägarnas stora antal och intressenternas divergerande uppfattning beträffande arrendevillkoren. Som arrendering av mark dessutom i regel medför

höga kostnader i förhållande till upplåtelsens ekonomiska värde för renskötseln, får man nog anse att sådant arrendeförfarande endast undantagsvis bör ske.

Förvärv av mark genom köp för renskötseländamål eller av servitutsrätt till renbete kan ock förekomma, om än endast i mer trängande fall och i allmänhet i begränsad omfattning. För fjällrenskötseln behov kan enligt gällande bestämmelser expropriationsförfarande ock komma i fråga.

De fjälltrakter som äga tillgång till renbete och därå lappar äga uppehålla sig med sina renar under varje tid av året, disponeras i stort sett redan av fjälllappar som lappbyområde. Möjligheten att inom dessa områden utvidga fjällrenskötseln får därför anses vara begränsad. Det i lag angivna kravet för skogsrenskötseln bedrivande, nämligen att sådan renskötsel redan förekommer å trakten, utgör numera hinder för utvidgande av skogsrenskötseln till nya markområden. Om detta hinder icke funnits hade den privilegierade ställning, som skogslapparna eljest ha i förhållande till fjälllapparna beträffande betestrakterna nedom odlingsgränsen i lappmarkerna, underlättat uppkomsten av nya skogslappbyar.

Vid sina efterforskningar av mark för utvidgning av lapparnas renbetes-trakter har renbetesmarksutredningen funnit sig böra överväga förslag, som innebära anordnande av bete för renar inom två skilda markområden i Västerbottens läns lappmark och å en trakt i norra Dalarne. Utredningen har därvid i första hand undersökt, huruvida områdena ifråga skulle kunna utgöra betesmark för nya lappbyar. De avsedda områdena äro:

Stöttingfjäll och trakten därinvid samt

Blajkfjäll och trakten därinvid,

båda områdena belägna i Västerbottens läns lappmark, ävensom

Fulufjäll och trakten norr därom i norra Dalarne.

Stöttingfjälltrakten

Trakten omfattar Stöttingfjäll och intilliggande markområden kring Lögdeälvens källor i Lycksele landskommun samt Vilhelmina och Stensele kommuner i Västerbottens lappmark.

Området är i sin helhet beläget nedom odlingsgränsen. Inom detsamma finnes såväl kronomark (kronoparker) som enskild mark, den senare till stor del bolagsskog. Bebyggelsen inom området är relativt obetydlig.

Fjälllappar vinterbeta vid enstaka tillfällen sina renar å området, oftast i samband med de årliga flyttningarna med djuren. Skogslappar ha, såvitt man vet, aldrig uppehållit sig med sina renar å trakten. Hela markområdet får anses vara sedvanetrakt för fjälllappar.

Renbetesmarksutredningen har beträffande ökat utnyttjande av området för renbete övervägt dess eventuella upplåtande för skogsrenskötsel. Enär

detta, som ovan angivits, för närvarande användes av fjällappar som vinterbetestrakt, om än i obetydlig omfattning, må här först något nämnas om förutsättningarna för att här kunna upptaga separat fjällrenskötsel.

Enligt renbeteslagen kan i lappmarkerna endast mark ovan odlingsgränsen tilldelas fjällappby som byområde, d. v. s. trakt, där renskötsel får drivas under varje tid av året. Enär ifrågavarande område är beläget nedom odlingsgränsen, kan det därför av formella skäl ej som byområde ingå i fjällappby. Men man kan ock fråga sig om det ur saklig synpunkt är lämpligt att fristående renskötsel upptages å området. Som ovan nämnts nyttjas detsamma redan av fjällappar för vinterbete. Skulle separat fjällrenskötsel upptagas här, komme detta att medföra intrång i renskötselnäringen för de lappar, som redan använda sig av trakten för renbete.

Genom särskild upplåtelse av renbete å området efter markinköp eller genom arrendering är det — teoretiskt sett — möjligt att skaffa fjällappar samma oinskränkta rätt till renbete därstädes som de äga beträffande trakter ovan odlingsgränsen, d. v. s. rätt ej allenast till vinterbete utan även till barmarksbete. Emellertid kunna de lappar, som må antagas ha något intresse av markupplåtelsen, icke påstås ha egentligt behov av en sådan utvidgad betesrätt å området. De skulle ej heller utan vidare året om kunna använda området som betestrakt, enär detsamma ej ligger i anslutning till lappbyområde och flyttning med renar mellan detta senare område och det aktuella området näppeligen skulle kunna ske under barmarkstid med stöd av renbeteslagens bestämmelser om flyttningar. Dessa måste nämligen anses förutsätta att sådana flyttningar med renar ske endast å tid, då sedvanetrakterna få utnyttjas för renbetning d. v. s. under oktober—april månader. Visserligen skulle man kanske kunna utverka flyttningstillstånd av ägare och brukare av mark, belägen i flyttning svägen, men det nu antydda sättet att skaffa fjällappar betesrätt året om å trakten måste dock anses vara alltför komplicerat för att böra övervägas på allvar.

Av det anförda torde få anses framgå, att tillräckliga skäl saknas att genom ändrade lagbestämmelser eller på annat sätt söka bereda fjällappar ökad rätt till renbete å området ifråga. En annan sak är att vederbörande fjällappar — närmast lapparna i Vilhelmina norra lappby — torde kunna öka omfattningen av sin renskötsel genom att bättre än för närvarande utnyttja området som vinterbetestrakt.

Skogslappar äga, såsom framgår av det ovan anförda, att under varje tid av året uppehålla sig med sina renar å mark ovan odlingsgränsen. I lappmarkerna nedom odlingsgränsen äga de beta renarna under varje tid av året dels å kronomark dels ock å enskild mark, som vid avvitringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Tidigare har ock påpekats, hurusom betesrätten för skogslapparna, vad avser områden ovan lappmarksgränsen, begränsas till de trakter, där

skogsrenskötsel förekommit och fortfarande förekommer. Ytterligare villkor för betesrätten är att betningen å trakten av ålder skett under våren, sommaren eller hösten.

Då, såvitt man vet, skogslappar aldrig uppehållit sig med sina renar å Stöttingfjäll eller i dess närhet, föreligger sålunda ur formell synpunkt hinder att här upptaga skogsrenskötsel.

Om trakten av Stöttingfjäll med stöd av ändrade lagbestämmelser skulle upplåtas för skogsrenskötsel, komme en viss konkurrens om betesmarkerna att uppstå mellan de fjällappar, som nu använda sig av trakten för renbetning, och skogslapparna. Sammanblandning av renar, medförande svårigheter i synnerhet i samband med flyttningarna, skulle inträffa. Intrång i fjällappars nuvarande rättigheter komme sålunda att ske och intressekonflikter skulle näppeligen kunna undvikas.

Förutom rådande formella hinder för anordnande av skogsrenskötsel å trakten finnas följaktligen även ur saklig synpunkt omständigheter, som tala mot att skogslappar erhålla rätt driva renskötsel härstädes. Den aktualiserade frågan om upptagande av skogsrenskötsel å trakten kan ej anses giva tillräckliga skäl för lagändring beträffande skogslappars betesrätt. Påpekas må även att sådan lagändring skulle ingripa i jordägares och arrendatorers av mark rättsförhållanden på ett sätt, som dessa skulle få svårt att finna sig i.

Blajkfjälltrakten

Det åsyftade området omfattar Blajkfjäll och intilliggande mark i Vilhelmina och Dorotea kommuner i Västerbottens lappmark.

Området är till sin huvudsakliga del beläget nedom odlingsgränsen; en mindre till arealen rätt obetydlig del ligger ovan odlingsgränsen. Den senare delen av området ingår i Vilhelmina södra lappbys byområde. Inom området finnes såväl kronomark som enskild mark, den senare till stor del bolagsskog. Bebyggelsen inom området är relativt ringa.

Fjällappar ha enligt renbeteslagen rätt att under varje tid av året uppehålla sig med sina renar å den del av området, som är belägen ovan odlingsgränsen; å delen nedom odlingsgränsen ha lapparna sedvanerätt till renbete. Hela området begagnas i mindre omfattning för renbetning och i regel endast i samband med vårflyttningen. Såvitt man vet ha skogslappar aldrig uppehållit sig med sina renar å trakten.

Renbetesmarksutredningen har ifrågasatt ökat utnyttjande av området för renbetning genom dess upplåtande för skogsrenskötsel.

De fjällappar, vilka för närvarande ha vinterbetesrätt å trakten nedom odlingsgränsen, kunna icke anses ha behov av rätt till, förutom vinterbetet, även barmarksbete därå. Anledning saknas därför att genom arrendering av mark eller på annat sätt komplettera deras betesrätt härstädes.

Formellt sett föreligger möjlighet att upptaga fristående fjällrenskötsel inom området. Den del av detta som är beläget ovan odlingsgränsen, skulle därvid utgöra lappbyområde. Genom ändrad lappbyindelning skulle möjligen tillskottsmark från Vilhelmina södra lappbys nuvarande byområde kunna erhållas. Om det sålunda utlagda byområdet icke lämnade tillräckligt sommarbete, finge man söka ordna med betesrätt åt lapparna för tiden 1 maj—30 september å intilliggande trakt nedom odlingsgränsen genom upplåtelse för ändamålet av kronomark eller arrendering av betesrätt å enskild mark. Men man kan fråga sig om det är realistiskt att anordna den sålunda skisserade nya fjällappbyn. Måste betesrätt inlösas kan detta, om nu vederbörande markägare och brukare av mark gå med härpå, icke ske utan stora kostnader, och det är tvivelaktigt om dessa kostnader bleve rimliga i förhållande till det ekonomiska värdet av betesrättens förvärvande. Vidare bör i detta sammanhang hänsyn tagas till att det aktuella området redan disponeras av fjällappar för vinterbete, om än i jämförelsevis ringa omfattning. Det kan därför icke undvikas att ett visst intrång i dessa senare lappars näring skulle ske, om en fristående fjällrenskötsel upptoges å området. Skälen mot en sådan anordning få anses vara mycket starka.

På grund av vad ovan anförts synes särskild åtgärd icke böra vidtagas för fjällappars utnyttjande av trakten av Blajkfjäll. Vilja de fjällappar, som för närvarande använda sig av området för renbete, öka användningen av detta, torde det ankomma på dem själva att ordna den saken.

Beträffande frågan om upptagande av skogsrenskötsel å trakten av Blajkfjäll, vilket renbetesmarksutredningen ock ifrågasatt, må framhållas att de formella hinder, som ovan angivits vad avser anordnande av skogsrenskötsel å trakten av Stöttingfjäll, även föreligga i förevarande fall. Såsom tidigare nämnts begränsas enligt renbeteslagen betesrätten för skogslappar vad avser områden ovan lappmarksgränsen till de trakter, där skogsrenskötsel förekommit och alltjämt förekommer. Denna lag medger sålunda över huvud taget ej att ny skogsrenskötsel etableras. Enär, såsom ovan nämnts, skogslappar veterligen aldrig uppehållit sig med renar i dessa trakter, saknas för närvarande laga förutsättning att upptaga skogsrenskötsel å området.

Utan lagändring kan sålunda skogsrenskötsel icke bedrivas här. Mot upptagande av sådan renskötsel föreligga ock samma sakliga skäl som tidigare anförts mot en eventuell skogsrenskötsel i trakten av Stöttingfjäll, nämligen att en lagändring, som möjliggör detta, måste komma att beröra markägares och brukares rättsfrågor av stor vikt, varjämte traktens upplåtande för skogsrenskötsel skulle medföra intrång i fjällappars renskötsel å trakten och därför medföra irritation samt skapa intressekonflikter mellan dessa lappar och skogslapparna. Även om hänsyn tages till att lagändring skulle undanröja formella hinder för upptagande av skogsren-

skötsel å den tidigare angivna trakten av Stöttingfjäll och möjligen även annorstädes, skulle dock de åsyftade resultaten av en sådan ny lagstiftning med största sannolikhet helt utebli. De många svårlösta praktiska problem, som även äro förknippade med dessa frågor, skulle nämligen allttjämt kvarstå.

Ej heller förhållandena i trakten av Blajkfjäll böra sålunda föranleda ändrad lagstiftning för beredande av ökad rätt för skogslappar till renbete.

Fulufjälltrakten

Området omfattar Fulufjäll och markområden norr därom inom Idre, Särna, Älvdalens och Transtrands kommuner i Kopparbergs län.

Större delen av marken äger kronan (kronoparker). Dessutom finnas inom området bonde-, allmännings- och bolagsskogar. Bebyggelsen inom detsamma är relativt ringa.

Renbetesmarksutredningen har vid sin undersökning om fristående renskötsel kan upptagas å ifrågavarande område funnit att, även om förhållandet beträffande renbetet äro tämligen goda, förutsättningarna för sådan renskötsel dock äro ur driftsteknisk synpunkt ofördelaktiga.

Enligt såväl gällande renbeteslag som tidigare renbeteslagar är all lapsk renskötsel — förutom den s. k. koncessionsrenskötseln i Norrbottens län — knuten till lappmark eller renbetesfjäll. Då ifrågavarande område vid Fulufjäll och trakten norr därom icke till någon del utgör lappmark eller renbetesfjäll — närmaste sådan mark är renbetesfjäll i Härjedalen flera mil norr om området — saknas laga förutsättning för upptagande av fristående lapsk renskötsel härstädes. Utan lagändring får dylik renskötsel sålunda icke etableras å området.

I norr gränsar ifrågavarande trakt till kronomark (kronopark) i Idre socken, som genom nåd. brev den 31 december 1888 och den 9 april 1899 upplåtits till renbete för lappar. Denna kronomark disponeras nu av lapparna i lappby i södra Härjedalen. Geografiskt sett bör det aktuella området vid Fulufjäll eller del därav lämpa sig väl som betestrakt för dessa lappar; förhållanden, för vilka renbetesmarksutredningen redogjort, synas dock ge vid handen att lapsk renskötsel ej under några förhållanden — vare sig genom lagändring eller genom upplåtelse av betesrätt — bör utsträckas till området ifråga. Det kan även påpekas att de markägare, som skulle komma att beröras av upptagandet av lapsk renskötsel i dessa trakter, med hänsyn till vad som förevarit vid dryftandet tidigare av lappfrågor i norra Dalarne, med allra största sannolikhet komme att ställa sig bestämt avvisande till tanken att etablera renskötsel å trakten, i första hand under hänvisning till den skadegörelse, som renar förmenats göra å skog och å de bofastas betesvallar.

Några bärande skäl för upptagande av lapsk renskötsel av något slag å ifrågavarande trakt kunna icke anses förefinnas.

I detta sammanhang må nämnas att Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 19 augusti 1881 lämnade en lapp tillstånd att för renbete nyttja trakten av Fulufjäll. Denne använde sig dock icke av tillståndet. Detta tillstånd är märkligt så tillvida att det gällde en trakt, långt avlägsen de markområden, där den lapska renskötseln på denna tid ansågs ha hemortsrätt. Att märka är dock att tillståndet lämnades före 1886 års renbeteslags tillkomst och sålunda innan den lapska renskötseln blivit genom lagstiftning närmare reglerad.

Frösön i januari 1964.

E. Huss

f. d. landskamrerare

TABELLBILAGA

Tabell 3.1

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Fjälllappbyarna i Norrbottens läns norra distrikt

Lappby	Sommarbetes- område		Vår- och höstbetes- område	Vinter- betes- område	Av vinterbetesområdet korsar med skogslappby ⁴
	i Norge	i Sverige			
Könkämä	¹ 3 171,5	656,0	1 227,0	1 545,5	421,0 med Vittangi
Lainiovuoma ..	¹ 1 522,0	250,0	1 072,0	2 064,0	1 127,5 med Vittangi
Saarivuoma ...	¹ 1 934,5	—	³ 983,0	1 926,5	882,0 med Vittangi
Talma	¹ 1 193,5	789,5	946,0	1 391,0	
Rautasvuoma ..	² 308,5	762,0	1 256,0	1 316,5	46,0 med Vittangi
Kaalasvuoma ..	209,5	1 368,0	1 091,0	1 872,0	
Norrkaitum ...	180,5	560,0	1 772,0	2 892,0	
Mellanbyn	84,5	602,0	1 100,0	1 289,0	
Sörkaitum	137,5	1 064,0	1 224,0	1 945,0	408,0 med Gällivare
Summa	8 742,0	6 051,5	10 671,0	16 241,5	⁵ 2 884,5

Anm:

¹ Fördelningen av sommarbetena i Norge kan variera något från år till år mellan de fyra nordligaste lappbyarna inbördes.

² Varav 125 km² utnyttjas för regelbunden renbetning.

³ Exklusive renbetesdistriktet Sarivoma i Troms fylke. Av distriktets bruttoareal 229,8 km² utnyttjas cirka 200 km² som vår- och höstland.

⁴ Uppgiften avser såväl gränsbestämt område som sedvaneland för skogslappby.

⁵ Tillkommer 550 km² som korsar med koncessionslappbyar.

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Fjälllappbyarna i Norrbottens läns södra distrikt

Lappby/storgrupp	Sommarbetes- område		Vår- och höstbetes- område	Vinter- betes- område	Av vinterbetes- området korsar med skogslappby ⁸
	i Norge	i Sverige			
<i>Sirkas</i>	279,5	2 459,0	2 067,0	3 577,0	938,0 med Gällivare, Serri och Udtja
därav: <i>Vaisa</i>	214,0	1 049,0			
<i>Ultevis</i>	—	1 410,0			
<i>Svartinjunje</i> ..	65,5				
<i>Jåkkåkaska</i>	—	686,0	1 256,0	931,0	
<i>Tuorpon</i>	1355,0	1 934,0	1 734,5	1 246,5	371,5 med Udtja
därav: <i>Kaskatjavelk</i> ..					
<i>Nuortvalle</i>					
<i>Luokta-Mavas</i>	331,0	1 243,5	2 177,5	62 292,5	1 722,0 med Udtja, Ståkke och Östra
därav: <i>Luokta</i>	131,0	792,0	1 129,5	1 149,5	Ståkke och Östra
<i>Barturte</i>	200,0	451,5	1 048,0	1 143,0	Kikkejaure
<i>Semisjaur-Njarg</i>	385,0	1 016,0	2 495,5	1 716,0	399,0 med Ståkke och
därav: <i>Tjådtjak</i>	142,0	520,0	1 646,0	760,0	Östra Kikkejaure
<i>Rasjverta</i>	243,0	496,0	849,5	956,0	
<i>Svaipa</i>	59,0	728,0	1 108,5	1 343,5	73,5 med Västra Kikke-
därav: <i>Svaipavalle</i> ..				914,0	jaure, Mausjaure och
<i>Snultje</i>				7429,5	Malå
Summa	1 409,5	8 066,5	10 839,0	11 106,5	3 504,0

¹ Hela arealen av det för Tuorpons lappby avsedda gränsbetesområdet i Norge är 486 km², varav blott c:a 50 km² har utnyttjats under senare tid. Med hänsyn till det sambruk av sommarbete, som förekommer mellan lappbyarna Tuorpon och Luokta-Mavas (exkl. Barturte-gruppen), synes området söder om Sårjåsjåure vid bedömning av betestillgång och utnyttjandegrad böra hänföras till Luokta-Mavas.

² Del av Balvands renbetesdistrikt.

³ D:o (den s. k. Argaladalen).

⁴ Lönsdalens renbetesdistrikt (öster om järnvägen i Saltdalen) omfattar 198,0 km² och betesområdet vid Graddis 45,0 km².

⁵ Nasa renbetesdistrikt.

⁶ Inklusive Ståkke lappbys vinterbetesområde.

⁷ Avser utnyttjade vinterbeten. Totalarealen av det område där vinterbetena återfinns är c:a 880 km².

⁸ Uppgiften avser såväl gränsbestämt område som sedvaneland för skogslappby.

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Skogslappbyarna i Lappland

Lappby	Lappbyns gränsbestämda område	Totalt utnyttjad betesareal	Barmarksbete	Vinterbete	Med fjälllappbyar korsande område av utnyttjad areal
Vittangi	1 650,5	4 193,0	2 871,0	1 322,0	2 476,5
Gällivare	4 235,0	5 889,5	3 539,5	2 350,0	748,5
Serri	751,5	735,5	460,5	275,0	252,5
Udtja	2 269,5	3 509,5	2 303,5	1 206,0	835,5
Ståkke	1 591,0	1 395,5	1 187,5	208,0	826,5
Östra Kikkejaure .	2 527,0	3 479,5	2 264,0	1 215,5	88,0
Västra Kikkejaure .	1 803,0	2 493,0	1 686,0	807,0	174,5
Mausjaure	1 657,5	2 756,5	1 589,5	1 167,0	21,0
Maskaure	1 326,0	1 576,5	1 196,5	380,0	
Malå (AC län)	2 886,5	3 936,0	2 568,0	1 368,0	905,0
Summa	20 697,5	29 964,5	19 666,0	10 298,5	6 328,0

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Koncessionslappbyarna i Norrbottens län

Lappby och koncessionsområde	Areal i km ²
Muonio	¹ 1 934
Sattajärvi	² 1 330
Tärendö	² 1 711
därav: Tärendö	1 136
Mestos	575
Kalix	13 054
därav: Ängeså	1 469
Kälvjärv	1 585
Övertorneå	3 321
därav: Pirttijärvi	972
Pirttiniemi	703
Juoksengi	944
Puostijärvi	702
Sangis	2 763
därav: Liehittäjä	1 517
Gunnare	1 246
Summa	14 113

¹ Exklusive sådana sedvanerättsområden för lappbyarna ovan lappmarksgränsen, som inte står till koncessionsrenskötselns förfogande.

² Inklusivt vissa av fjälllappbyarna utnyttjade vinterbetesområden, som samtidigt står till koncessionsrenskötselns förfogande.

Tabell 3.5

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Fjälllappbyarna i Västerbottens län

Lappby m. m.	Sommarbete i Norge	Sommarbete i Sverige	Vår- och höstbetes- område	Vinter- betes- område	Genomflytt- nings- område
Granbyn	760,0	397,0	931,0	¹ 2 137,0	238,5
Ranbyn	195,0	371,0	2 277,0	1 749,5	1 085,0
Umbyn	98,0	1 437,0	1 804,5	1 051,0	1 885,0
Vapsten	—	781,0	1 085,0	2 033,0	1 088,0
Vilhelmina norra ..	460,0	576,0	1 121,0	3 234,0	2 774,5
därav: Vardofjäll ..	122,0	240,0	453,0	1 160,0	754,0
Marsfjäll ..	338,0	336,0	668,0	2 074,0	2 020,5
Vilhelmina södra ..	106,0	1 184,0	747,0	² 2 118,0	3 262,5
Summa	1 619,0	4 746,0	7 965,5	12 322,5	10 333,5

¹ Härav korsar 924,5 km² med Malå skogslappby.

² Härav korsar 232 km² med vinterbetesområdet i Frostvikens norra lappby.

Bruttoarealen av lappbyarnas betesområden i km²

Lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Renbetes- fjäll inkl. tilläggsomr. m. m.	Totalt utnyttjad betesareal	Barmarks- bete	Vinter- bete	Reserv- betes- område
Frostvikens norra .	759,2	1 322,5	1 808,5	2 514,0	
» mellersta	1 007,6	2 262,5	1 079,5	1 183,0	
» södra .	676,3	1 282,5	908,5	374,0	344 km ²
Hotagen	1 111,7	2 547,5	1 993,5	554,0	
Offerdal	715,9	2 184,5	1 281,5	903,0	643 km ²
Sösjö	644,6	1 478,0	693,0	785,0	225 km ²
Kall'	446,6	1 244,0	651,0	593,0	387,5 km ²
Tåssåsen	1 136,3	3 297,0	2 315,0	982,0	
Tranris	1 752,0	3 591,0	2 968,0	1 503,0	587 km ² (vid Särv- fjället)
Handölsdalen			1 120,0		
Mittådalen	950,0	2 920,5	2 054,0	866,5	
Tännäs	794,3	1 578,0	903,0	675,0	
Idre	320,0	1 401,0	930,0	471,0	
Summa	10 314,5	25 109,0	15 705,5	9 403,5	2 186,5

¹ Varav lappbyns betesområde i Norge omfattar 29 km².² Av vinterbetesområdet korsar med Vilhelmina södra lappby 232 km².³ Härtill kommer 261,5 km² norr om Ottsjön utgörande ett under de senaste åren försöksvis utnyttjat äldre sedvanerätsområde.

Tabell 3.7

Areal vatten i km² inom betesområden för olika årstider
(Enl. översiktskarta i skalan 1 : 400 000)

Fjällappbyarna i Lappland

Lappby	Areal vatten i km ² inom betesområde för			Ant.
	Sommaren	Hösten	Vintern	
Könskämä	170,4	78,4	106,4	¹ inom sommarbetesområdet i Sverige
Lainiovuoma	144,0	40,0	267,2	
Saarivuoma	—	54,4	134,4	
Talma	183,2	96,8	170,4	
Rautasvuoma	41,6	90,4	173,6	
Kaalasvuoma	37,6	64,0	186,4	
Norrkaitum	59,2	109,6	188,0	
Mellanbyn	18,1	92,0	68,8	
Sörkaitum	97,6	147,2	153,6	
Sirkas	116,0	76,8	214,4	
Jäkkäkaska	11,2	89,6	78,4	
Tuorpon	104,0	228,0	140,8	
Luokta-Mavas	54,4	144,0	196,8	
Semisjaur-Njarg	97,6	237,2	152,0	
Svaipa	29,3	58,8	118,4	
Granbyn	55,2	44,0	249,6	
Ranbyn	38,2	131,2	244,0	
Umbyn	76,7	147,2	125,6	
Vapsten	111,2	68,8	103,2	
Vilhelmina norra	71,2	99,2	246,4	
Vilhelmina södra	72,8	52,8	205,6	
Summa	1 289,5	2 150,4	3 524,0	
Varav inom fjällappbyarna i				
norra Norrbotten	451,7	772,8	1 448,8	
södra Norrbotten	412,5	834,4	900,8	
Västerbotten	425,3	543,2	1 174,4	

Anm. Vissa större sjöar och vid lappbygränserna belägna andra vatten ingår ej i den ovan angivna vattenarealen.

Areal vatten i km² inom betesområden för olika årstider
(Enl. översiktskarta i skalan 1 : 400 000)

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Areal vatten i km ² inom betesområde för		Ant.
	Barmarkstiden	Vintern	
Vittangi	263,2	85,6	
Gällivare	92,8	100,0	
Serri	52,8	14,4	
Udtja	104,0	86,4	¹ Se Luokta
Ståkke	86,4	1—	Mavas
Östra Kikkejaure	204,8	4,8	
Västra Kikkejaure	96,0	29,6	
Mausjaure	130,4	68,0	
Maskaure	98,4	23,2	
Malå	187,2	181,6	
Frostvikens norra	80,0	48,0	
Frostvikens mellersta	119,2	204,0	
Frostvikens södra	109,6	100,0	
Hotagen	194,4		
Offerdal	132,8	113,6	
Sösjö	82,4	104,8	
Kall	53,6	108,8	
Tåssåsen	138,4	88,8	
Tranris	64,8	37,6	
Handölsdalen	35,2		
Mittådalen	67,2	52,0	
Tännäs	150,4	37,6	
Idre	60,0	4,8	
Summa	2 604,0	1 493,6	
Varav inom skogslappbyarna i Lapp- land	1 316,0	593,6	
lappbyarna i Jämtlands län	1 288,0	900,0	

Anm. Vissa större sjöar och vid lappbygränserna belägna andra vatten ingår ej i den ovan angivna vattenarealen.

Tabell 3.9

*Areal över 1 000-metersnivån i km² inom betesområden
för olika årstider, m. m.*

Källa: Atlas över Sverige, blad 1.

Fjälllappbyarna i Lappland

Lappby	Areal, belägen mer än 1 000 m. ö. h., i km ² inom betesområde för		% höjd- impediment av vidstå- ende areal
	sommaren	hösten	
Könskämä	18	0	100
Lainiovuoma	26	0	100
Saarivuoma	—	2	100
Talma	159	0	100
Rautasvuoma	506	176	100
Kaalasvuoma	1 060	81	100
Norrkaitum	233	163	100
Mellanbyn	312	13	100
Sörkaitum	308	4	100
Sirkas	757	572	100
Jäkkäkaska	462	255	100
Tuorpon	1 030	0	70
Luokta-Mavas	409	313	70
Semisjaur-Njarg	436	224	70
Svaipa	409	57	70
Granbyn	64	80	67
Ranbyn	104	288	67
Umbyn	396	76	33
Vapsten	168	108	33
Vilhelmina norra	80	220	33
Vilhelmina södra	196	4	33
Summa	7 133	2 636	

Anm. Arealuppgifterna i denna tabell avser endast i Sverige belägna betesområden. Andelen högfjällsimpediment angives lappbyvis i tabell 3.12.

*Areal över 1 000-metersnivån i km² inom betesområde
för barmarkstiden, m. m.*

Källa: Atlas över Sverige, blad 1 och 2.

Lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Areal, belägen mer än 1 000 m. ö. h., i km ² inom betesområde för barmarkstiden	% höjdimpediment av vidstående areal	Ant.
Frostvikens norra	80	33	1
Frostvikens mellersta		28	
Frostvikens södra		28	
Hotagen	20	28	1
Offerdal	76	28	1
Sösjö		28	
Kall	48	28	1
Tåssåsen	320	20	1
Tranris	628	20	1
Handölsdalen		20	
Mittådalen		400	
Tännäs	76	20	1
Idre	40	20	1
Summa	1 688		

Anm. Andelen högfjällsimpediment angives lappbyvis i tabell 3.14.

Tabell 3.11

Kulturområdenas andel av totala landytan

Källa: Jordbruksräkningen 1956.

Kommun, församling	Total landareal km ²	% kulturområden	Ant.
<i>Norrbottens län</i>			
Karesuando	6 565,9	0,05	
Pajala	3 512,6	0,65	
Kiruna	13 181,1	0,23	
Junosuando	1 220,0	0,65	
Gällivare	15 995,8	0,38	
Jokkmokk	18 143,6	0,13	
Edefors	1 596,5	1,47	
Arjeplog	12 945,0	0,15	
Arvidsjaur	5 707,0	0,85	
Älvsbyn	1 662,3	2,46	
Piteå landskommun	2 221,9	3,89	
Hortlax	336,0	7,57	
<i>Västerbottens län</i>			
Jörn	1 695,3	2,04	
Byske	1 090,9	6,87	
Skellefteå landskommun	1 292,1	12,09	
Sorsele	7 493,9	0,33	
Malå	1 637,1	1,22	
Norsjö	1 747,7	2,11	
Burträsk	1 858,4	5,61	
Tärna	3 474,8	0,47	
Stensele	4 009,7	0,64	
Lycksele landskommun	5 092,7	0,98	
Degerfors	2 754,9	2,86	
Örträsk	467,4	1,84	
Vilhelmina	8 074,5	0,65	
Dorotea	2 802,5	0,88	
Åsele	3 183,3	0,78	
Fredrika	1 131,8	0,70	
<i>Västernorrlands län</i>			
Tåsjö	958,5	3,29	
Fjällsjö	1 389,8	1,75	
Junsele	1 188,2	2,44	
Anundsjö	2 999,7	2,53	
Ramsele	1 439,0	3,66	
<i>Jämtlands län</i>			
Frostviken	3 790,0	0,42	
Ström	2 899,5	1,80	
Hammerdal	1 595,3	2,93	
Stugun	1 139,0	1,61	
Borgvattnet	328,5	1,31	
Ragunda	921,4	3,83	
Hotagen	1 793,5	0,31	
Föllinge	1 429,0	2,77	
Häggenås	480,3	4,25	
Offerdal, silurområdet	995,9	3,89	
fjällbygden	979,0	0,92	
Alsen	449,0	5,65	

Kommun, församling	Total landareal km ²	% kultur-områden	Ant.
<i>Västernorrlands län (forts.)</i>			
Rödön	—	—	—
Aspås	198,3	5,83	—
Lit	884,2	3,84	—
Brunflo	—	—	—
Brunflo	253,1	8,39	—
Kall	2 225,2	0,62	—
Undersåker	2 162,4	0,64	—
Mörsil	450,4	3,83	—
Hallen	—	—	—
Hallen	742,1	2,07	—
Oviken	1 128,7	3,77	—
Berg	596,6	4,80	—
Övre Ljungadalen	2 646,2	0,57	—
Hede	2 810,6	0,62	—
Tännäs	2 280,8	0,48	—
Sveg	—	—	—
Linsell	1 157,5	0,68	—
Lillhärdal	2 412,5	0,57	—
<i>Kopparbergs län</i>			
Idre	2 185,8	0,47	—
Särna	2 172,8	0,49	—

Anm. Med kulturområde avses här åker och äng samt kultiverad betesmark.

Tabell 3.12

Nettoarealen i km² av olika betesområden för barmarkstiden

Fjällappbyarna i Lappland

Lappby	Bruttoareal km ²	% impediment m. m.			Nettoareal	
		höjd	vatten	s:a	%	km ²
<i>Sommarbetesområdet</i>						
Könkämä	656	2,7	10,8	13,5	86,5	1567,4
Lainiovuoma	250	10,7	17,6	28,0	72,0	1180,0
Saarivuoma	—	—	—	—	—	1—
Talma	789	20,2	10,5	30,7	69,3	1546,8
Rautasvuoma	887	66,5	4,7	71,2	28,8	255,5
Kaalasvuoma	1 577	77,5	2,4	79,9	20,1	317,0
Norrkaitum	740	41,7	8,0	49,7	50,3	372,2
Mellanbyn	686	52,0	2,7	54,7	45,3	310,8
Sörkaitum	1 201	29,0	4,9	33,9	66,1	793,9
Sirkas	2 738	30,8	4,3	35,1	64,9	1 777,0
Jäkkäkaska	686	67,5	1,6	69,1	30,9	212,0
Tuorpon	2 289	37,3	5,3	42,6	57,4	1 313,9
Luokta-Mavas	1 574	23,1	3,5	26,6	73,4	1 155,3
Semisjaur-Njarg	1 356	30,2	7,2	37,4	62,6	848,9
Svaipa	787	39,3	3,7	43,0	57,0	448,6
Granbyn	1 157	10,8	5,2	16,0	84,0	971,9
Ranbyn	566	18,8	6,7	25,5	74,5	421,7
Umbyn	1 535	9,1	10,2	19,3	80,7	1 238,7
Vapsten	781	7,1	14,2	21,3	78,7	614,6
Vilhelmina norra	1 036	4,6	6,9	11,5	88,5	916,9
Vilhelmina södra	1 290	5,2	5,7	10,9	89,1	1 149,4
Summa	22 581	—	—	—	—	14 412,5
<i>Vår- och höstbetesområdet</i>						
Könkämä	1 227	0,0	6,4	6,4	93,6	1 148,5
Lainiovuoma	1 072	0,0	3,8	3,8	96,2	1 031,3
Saarivuoma	983	0,2	5,5	5,7	94,3	927,0
Talma	946	0,0	10,3	10,3	89,7	848,6
Rautasvuoma	1 256	14,0	7,2	21,2	78,8	989,7
Kaalasvuoma	1 091	8,7	5,9	14,6	85,4	931,7
Norrkaitum	1 772	9,2	6,2	15,4	84,6	1 499,1
Mellanbyn	1 100	1,2	8,4	9,6	90,4	994,4
Sörkaitum	1 224	0,3	12,0	12,3	87,7	1 073,4
Sirkas	2 067	27,7	3,7	31,4	68,6	1 418,0
Jäkkäkaska	1 256	20,4	7,1	27,5	72,5	910,6
Turpon	1 734	0,0	13,2	13,2	86,8	1 505,1
Luokta-Mavas	2 177	10,1	6,6	16,7	83,3	1 813,4
Semisjaur-Njarg	2 495	5,3	9,5	14,8	85,2	2 125,7
Svaipa	1 108	3,6	5,3	8,9	91,1	1 009,4
Granbyn	931	5,6	4,7	³ 10,6	89,4	832,3
Ranbyn	2 277	8,5	5,8	³ 14,6	85,4	1 944,6
Umbyn	1 804	1,4	8,2	⁴ 10,1	89,9	1 621,8
Vapsten	1 085	3,3	6,3	⁴ 10,1	89,9	975,4
Vilhelmina norra	1 121	6,5	8,8	⁴ 15,8	84,2	943,9
Vilhelmina södra	747	0,2	7,1	² 7,8	92,2	688,7
Summa	29 473	—	—	—	—	25 232,6

¹ Tillkommer nettoareal inom renbetesdistrikten i Troms fylke: Könkämä 1 731,6; Lainiovuoma 1 201,4; Saarivuoma 1 525,4 och Talma 750,6 km². (Obs! Visst avdrag för vattenreglering. Jfr fotnot sid. 206.)

² Tillkommer cirka 200 km² inom renbetesdistriktet Sarivoma i Troms fylke.

³ Härav kulturområde 0,3 procentenheter.

⁴ » » 0,5 »

Nettoarealen i km² av de olika lappbyarnas vinterbetesområden

Fjälllappbyarna i Lappland

Lappby	Bruttoareal km ²	% impediment m. m.			Nettoareal	
		vatten	kultur	s:a	%	km ²
Könskämä	1 545	6,8	1,1	7,9	92,1	1 422,9
Lainiovuoma	2 064	12,9	1,2	14,1	85,9	1 773,0
Saarivuoma	1 926	7,0	0,5	7,5	92,5	1 781,6
Talma	1 391	12,3	0,6	12,9	87,1	1 211,6
Rautasvuoma	1 316	13,1	1,5	14,6	85,4	1 123,9
Kaalasvuoma	1 872	10,0	1,0	11,0	89,0	1 666,1
Norrkaitum	2 892	6,5	0,6	7,1	92,9	2 686,7
Mellanbyn	1 289	5,4	0,8	6,2	93,8	1 209,1
Sörkaitum	1 945	7,9	0,6	8,5	91,5	1 779,7
Sirkas	3 577	6,0	0,8	6,8	93,2	3 333,8
Jäkkäkaska	931	8,5	0,9	9,4	90,6	843,5
Tuorpon	1 246	11,3	0,7	12,0	88,0	1 096,5
Luokta-Mavas	2 292	8,6	1,2	9,8	90,2	2 067,4
Semisjaur-Njarg	1 716	8,9	3,1	12,0	88,0	1 510,1
Svaipa	1 343	8,8	4,3	13,1	86,9	1 167,1
Granbyn	2 137	8,6	1,8	10,4	89,6	1 914,8
Ranbyn	1 749	13,9	2,2	16,1	83,9	1 467,4
Umbyn	1 051	12,0	2,5	14,5	85,5	898,6
Vapsten	2 033	5,1	2,5	7,6	92,4	1 878,5
Vilhelmina norra	3 234	7,6	0,8	8,4	91,6	2 962,3
Vilhelmina södra	2 118	9,7	2,0	11,7	88,3	1 870,2
Summa	39 667	—	—	—	—	35 664,8

1 Tillkommer nettoareal inom resp. bygdernas vinterbetesområden i Talma, Saarivuoma, Lainiovuoma, Könskämä och Tuorpon 256,6 km².
 2 Tillkommer cirka 200 km² inom resp. bygdernas vinterbetesområden i Granbyn, Ranbyn, Umbyn, Vapsten, Semisjaur-Njarg, Luokta-Mavas, Tuorpon, Jäkkäkaska, Sirkas och Sörkaitum.
 3 Härav kulturmark 0,3 procent.

Tabell 3.14

Nettoarealen i km² av lappbyarnas betesområden för barmarkstiden

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Bruttoareal km ²	% impediment m. m.				Nettoareal	
		höjd	vatten	kultur	S:a	km ²	%
Vittangi	2 871		9,2	0,2	9,4	90,6	2 601,1
Gällivare	3 539		2,6	0,6	3,2	96,8	3 425,8
Serri	460		10,5	1,0	11,5	88,5	407,1
Udtja	2 303		4,5	0,2	4,7	95,3	2 194,8
Ståkke	1 187		7,8	0,4	8,2	91,8	1 089,7
Östra Kikkejaure	2 264		9,0	0,8	9,8	90,2	2 042,1
Västra Kikkejaure	1 686		5,7	0,9	6,6	93,4	1 574,7
Mausjaure	1 589		8,2	0,9	9,1	90,9	1 444,4
Maskaure	1 196		7,8	0,3	8,1	91,9	1 099,1
Malå	2 568		7,4	1,2	8,6	91,4	2 347,2
Summa	19 663		—	—	—	—	18 226,0
Frostviken norra	808	1,0	10,0	0,5	11,5	88,5	715,1
Frostviken mellersta	1 079	1,0	11,0	0,5	12,5	87,5	944,1
Frostviken södra	908	0,8	11,2	0,5	12,5	87,5	794,5
Hotagen	1 993	0,2	9,7	0,3	10,2	89,8	1 789,7
Offerdal	1 281	1,0	10,4	0,9	12,3	87,7	1 123,4
Sösjö	693	1,0	11,9	0,9	13,8	86,2	597,4
Kall	651	1,9	8,2	0,6	10,7	89,3	581,3
Tässåsen	2 315	2,8	6,0	0,8	9,6	90,4	2 092,8
Tranris	968	5,6	6,7	0,6	12,9	87,1	843,1
Handölsdalen	1 120	5,6	3,2	0,6	9,4	90,6	1 014,7
Mittådalen	2 054	3,9	3,3	0,5	7,7	92,3	1 895,8
Tännäs	903	1,7	16,7	0,5	18,9	81,1	732,3
Idre	930	0,7	6,5	0,5	7,7	92,3	858,4
Summa	15 703	—	—	—	—	—	13 982,6

Nettoarealen i km² av lappbyarnas vinterbetesområden

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Bruttoareal km ²	% impediment m. m.			Nettoareal	
		vatten	kultur- omr.	S:a	%	km ²
Vittangi	1 322	6,5	0,6	7,1	92,9	1 228,1
Gällivare	2 350	4,3	0,8	5,1	94,9	2 230,2
Serri	275	5,2	0,6	5,8	94,2	259,1
Udtja	1 206	7,2	0,6	7,8	92,2	1 111,9
Stäkke	208	8,6	0,8	9,4	90,6	188,4
Östra Kikkejaure	1 215	6,9	2,6	9,5	90,5	1 099,6
Västra Kikkejaure	807	3,7	4,2	7,9	92,1	743,2
Mausjaure	1 167	5,7	1,8	7,5	92,5	1 079,5
Maskaure	380	6,1	2,0	8,1	91,9	349,2
Malå	1 368	13,3	2,0	15,3	84,7	1 158,7
Summa	10 298	—	—	—	—	9 447,9
Frostvikens norra	514	9,4	1,8	11,2	88,8	456,4
Frostvikens mellersta	1 183	17,2	1,8	19,0	81,0	958,2
Frostvikens södra	928	10,8	2,1	12,9	87,1	808,3
Hotagen						
Offerdal	903	12,6	6,2	18,8	81,2	733,2
Sösjö	785	13,4	5,6	19,0	81,0	635,9
Kall	593	18,4	0,6	19,0	81,0	480,3
Tässåsen	982	9,1	3,1	12,2	87,8	862,2
Tranris	1 503	2,5	0,6	3,1	96,9	1 456,4
Handölsdalen						
Mittådalen	866	6,0	0,5	6,5	93,5	809,7
Tännäs	675	5,6	0,5	6,1	93,9	633,8
Idre	471	1,0	0,5	1,5	98,5	463,9
Summa	9 403	—	—	—	—	8 298,3

Tabell 3.16

Areal lavmark i km² inom lappbyarnas vinterbetesområden m. m.

Källa: Atlas över Sverige, blad 97.

Fjälllappbyarna i Lappland

Lappby	Areal i km ²		0/0 lavmark av skogs- marks- arealen	Beräknad total areal lavmark km ²	Ant.
	hela vinter- betesområ- det netto	därav lav- bärande skogsmark			
					Lavfrekvens ovan träd- gränsen ¹
Könskämä	1 423	245	66	655	} 39 0/0
Lainiovuoma	1 773	165	25	598	
Saarivuoma	1 782	130	24	515	} 31 0/0
Talma	1 212	120	31	375	
Rautasvuoma	1 124	155	30	343	} 25 0/0
Kaalasvuoma	1 666	130	21	350	
Norrkaitum	2 687	360	27	725	27 0/0
Mellanbyn	1 209	205	40	485	} 34 0/0
Sörkaitum	1 780	230	30	535	
Sirkas	3 334	915	35	1 167	
Jäkkäkaska	844	210	39	329	
Tuorpon	1 097	² 380	(36) 44	487	² + 85 km ² inom höst- betesområdet
Luokta-Mavas	2 067	625	42	868	
Semisjaur-Njarg ..	1 510		30	483	
Tjiddtjak		³ 195	(31)		³ + 20 km ² på förvinter- landet
Rasjverta		145	(30)		
Svaipa	1 455		24	349	inkl. viss re- serv för söd- ra gruppen
norra gruppen ..		150	(21)		
södra » ..		155	(27)		
Granbyn	1 915	455	26	498	
Ranbyn	2 444	715	30	735	inkl. flytt- ningsområde
Umbyn	2 505	780	33	827	»
Vapsten	2 165	415	27	585	inkl. del av flyttnings- område
Vilhelmina norra ..	3 198		22	704	»
Vardofjäll		245	(23)		»
Marsfjäll		375	(22)		»
Vilhelmina södra ..	2 092	455	25	523	»
Summa	39 282	7 955	—	12 136	

¹ Jfr 1909 års renbeteskommissions handlingar, band I, sid. 205 ff.

Areal lavmark i km² inom lappbyarnas vinterbetesområden

Källa: Atlas över Sverige, blad 97 och 98.

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby m. m.	Areal i km ²		% lavmark av skogs- marks- arealen	Beräknad total areal lavmark km ²	Ant.
	hela vinter- betesområ- det netto	därav lav- bärande skogsmark			
Vittangi	1 228	250	33	405	
Gällivare	2 230	470	32	714	
Serri	259		35	91	
Udtja	1 112		35	389	
Udtja		85	(38)	(201)	
Rödningsträsk ...		135	(33)	(188)	
Ståkke	188		42	79	
Östra Kikkejaure ..	1 100	200	26	286	
Västra Kikkejaure ..	943	185	30	283	Inkl. viss re- serv vid kus- ten
Mausjaure	1 079	200	24	259	
Maskaure	349	115	34	119	
Malå	1 159	290	30	348	
Summa	9 647		—	2 973	
Frostvikens norra ..	1 414	190	16	226	¹ Uppskattat värde
Frostvikens meller- sta					
Frostvikens södra ..	808	315	38	307	
Hotagen					
Offerdal	733	190	31	227	
Sösjö	636	90	17	108	
Kall	480	—	¹⁵⁵	264	
Tåssåsen	862	350	60	517	
Tranris	1 456	590	55	801	
Handölsdalen					
Mittådalen	810	330	55	446	
Tännäs	634	115	66	418	
Idre	464	190	70	325	
Summa	8 297		—	3 639	

Tabell 3.18

Antal betesdagar inom betesområden för olika årstider

Fjällappbyarna i Norrbottens läns norra distrikt

Lappby/grupp	Antal betesdagar inom				
	vinter- betes- området	vår- och höstbetes- området		sommarbetes- området	
		under hösten	under våren	i Sverige	i Norge
<i>Könskämä</i>					
Nordnesset	121	81	15	—	148
Falsnesfjellet					
Lyngsdalen	121	76	10	10	148
Rendalen					
Tamok-Rosta	121	76	10	51	107
Marknes					
<i>Lainiovuoma</i>	131	137	5		92
<i>Saarivuoma</i>					
Vuosko	73	78	39		175
Övriga: hanrenar	73	93	102	—	97
honrenar	73	93	51	—	148
<i>Talma</i>					
Laimo o. Vuosko	109	78	3		175
Pålno	110	—	—		122
<i>Rautasvuoma</i>	160	98	71	36	
<i>Kaalasvuoma</i>	151	107	71	36	
<i>Norrkaitum</i>	182	86	51	46	
<i>Mellanbyn</i>	192	76	56	41	
<i>Sörkaitum</i>					
Omnia-gruppen	146	107	5	107	
Övriga	176	77	5	107	

Antal betesdagar inom betesområden för olika årstider

Fjälllappbyarna i Norrbottens läns södra distrikt

<i>Lappby/grupp</i>	Antal betesdagar inom				
	vinter- betes- området	vår- och höstbetes- området		sommarbetes- området	
		under hösten	under våren	i Sverige	i Norge
<i>Sirkas</i>					
Vaisa	158	51	15	151	
Svartinjunjes	148	112	15	100	
Övriga	151	112	56	46	
<i>Jåkkåkaska</i>	141	138	56	30	
<i>Tuorpon</i>					
Kaskatjavelk: hanrenar	126	107	56	76	
honrenar	»	»	5	127	
Nuortvalle: hanrenar	131	132	31	71	
honrenar	»	»	5	97	
<i>Luokta-Mavas</i>					
Luokta	126	132	61	46	
Barturte	181	92	61	31	
<i>Semisjaur-Njarg</i>					
Tjiddtjak	124	149	61	31	
Rasjverta	124	134	46	5	56
<i>Svaipa</i>	136	122	56		51

¹ 23 dagar faller egentligen på Låtatj-gruppens sommarbetesområde och endast 5 dagar på höstbetesområdet.

Tabell 3.20

Antal betesdagar inom betesområden för olika årstider

Fjällappbyarna i Västerbottens län

Lappby/grupp	Antal betesdagar inom				
	vinter- betes- området	vår- och höstbetes- området		sommarbetes- området	
		under hösten	under våren	i Sverige	i Norge
Granbyn	161	97	51	5	51
Ranbyn	207	64	56		38
Umbyn					
N:a Storfjäll	156	107	53	49	
Artfjäll	146	10	53	179	77
Vapsten	181	46	53	85	
Vilhelmina norra					
Vardofjäll	151	56	51	256	51
Marsfjäll	151	117	51	5	41
Vilhelmina södra	126	46	66	281	46

¹ Härav 76 på hösten.² Under hösten.

Antal betesdaggar inom lappbyarnas betesområden för olika årstider

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby/grupp	Antal betesdaggar inom	
	yinterbetes- området	barmarksbetes- området
Vittangi	171	194
Gällivare	166	199
Serri	161	204
Udtja		
Udtja	171	194
Rödingstråk	161	204
Ståkke	151	214
Östra Kikkejaure	161	204
Västra Kikkejaure	182	183
Mausjaure	171	194
Maskaure	151	214
Malå	167	198
Frostvikens norra	131	234
Frostvikens mellersta	126	239
Frostvikens södra	126	239
Hotagen	111	254
Offerdal	100	265
Sösjö	116	249
Kall	161	204
Tåssåsen	126	239
Tranris	176	189
Handölsdalen	146	219
Mittådalen	156	209
Tännäs	120	245
Idre	182	183

Tabell 3.22

Antal renbetesdaggar (RBD) per km²

Vinterbetesområdet

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könkämä	12 500	120	1 500	1 423	1 054	
Lainiovuoma	13 000	130	1 690	1 773	953	
Saarivuoma	11 500	75	862,5	1 782	484	
Talma	6 000	110	660	1 212	545	
	43 000	110	4 712,5	6 190	761	
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	6 000	160	960	1 124	854	
Kaalasvuoma	6 500	150	975	1 666	585	
Norrkaitum	12 500	180	2 250	2 687	837	
Mellanbyn	5 500	190	1 045	1 209	864	
Sörkaitum	6 500	160	1 040	1 780	584	
	37 000	169	6 270	8 466	741	
<i>Norrbottnens läns södra distrikt</i>						
Sirkas	13 000	155	2 015	3 334	604	
Jäkkäkaska	4 000	140	560	844	664	
Tuorpon	8 000	125	1 000	1 097	912	
Luokta-Mavas	10 000	145	1 450	2 067	702	
Semisjaur-Njarg	7 500	125	937,5	1 510	621	
Svaipa	5 500	135	742,5	1 167	636	
	48 000	140	6 705	10 019	669	
<i>Västerbottnens län (utom Malå). Alt. 1 (= exkl. flyttningsområden)</i>						
Granbyn	5 000	160	800	1 915	418	
Ranbyn	8 000	205	1 640	1 467	1 118	
Umbyn	5 500	150	825	899	918	
Vapsten	4 500	180	810	1 878	431	
Vilhelmina norra	4 500	150	675	2 962	228	
Vilhelmina södra	3 000	125	375	1 870	201	
	30 500	168	5 125	10 991	466	
<i>Västerbottnens län (utom Malå). Alt. 2 (= inkl. flyttningsområden)</i>						
Granbyn	5 000	160	800	1 915	418	
Ranbyn	8 000	205	1 640	1 467	1 118	
Umbyn	5 500	150	825	1 250	329	
Vapsten	4 500	180	810	1 165	374	
Vilhelmina norra	4 500	150	675	1 198	211	
Vilhelmina södra	3 000	125	375	1 092	179	
	30 500	168	5 125	14 319	358	

¹ Inkl. flyttningsområdet.

² Inkl. den del av flyttningsområdet, där lavmarkens areal omfattar minst 10 % av totala landarealen.

Vinterbetesområdet (forts.)

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns östra distrikt (jämte Malå).¹</i>						
Vittangi	5 500	170	935	1 228	761	
Gällivare	8 000	165	1320	2 230	592	
Serri	800	160	128	259	494	
Udtja	2 500	165	412,5	1 112	371	
Ståkke	500	150	75	188	399	
Östra Kikkejaure	3 500	160	560	1 100	509	
Västra Kikkejaure	3 500	180	630	743	848	
Mausjaure	3 000	170	510	1 079	473	
Maskaure	1 500	150	225	349	645	
Malå	2 000	165	330	1 159	285	
	30 800	166	5 125,5	9 447	543	
<i>Jämtlands län</i>						
Frostvikens norra	1 200	130	156	456	342	
Frostvikens mellersta ..	2 200	125	275	955	287	
Frostvikens södra	800	125	100	808	505	
Hotagen	2 800	110	308			
Offerdal	2 000	100	200	733	273	
Sösjö	1 000	115	115	636	181	
Kall	2 000	160	320	480	667	
Tässåsen	5 500	125	687,5	862	798	
Tranris	2 500	175	437,5	1 456	599	
Handölsdalen	3 000	145	435			
Mittådalen	3 000	155	465	810	574	
Tännäs	3 000	120	360	634	568	} 820
Idre	3 000	180	540	464	1 164	
	32 000	137	4 399	8 297	530	

¹ Exkl. koncessionslappbyarna.

Grangya	2 000	160	320			
Ranby	8 000	202	1 616			
Umby	5 000	170	850			
Vapen	1 500	180	270			
Vilhelmina norra	4 500	170	765			
Vilhelmina södra	3 000	175	525			
	30 500	168	4 125			
Grangya	2 000	160	320			
Ranby	8 000	202	1 616			
Umby	5 000	170	850			
Vapen	1 500	180	270			
Vilhelmina norra	4 500	170	765			
Vilhelmina södra	3 000	175	525			
	30 500	168	4 125			

Tabell 3.23

Antal renbetesdaggar (RBD) per km²

Vintern, endast lavmark

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könkämä	12 500	120	1 500	655	2 290	} 2 293
Lainiovuoma	13 000	130	1 690	598	2 826	
Saarivuoma	11 500	75	862,5	515	1 675	
Talma	6 000	110	660	375	1 760	
	43 000	110	4 712,5	2 143	2 199	
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	6 000	160	960	343	2 799	
Kaalasvuoma	6 500	150	975	350	2 786	
Norrkaitum	12 500	180	2 250	725	3 103	
Mellanbyn	5 500	190	1 045	485	2 155	
Sörkaitum	6 500	160	1 040	535	1 944	
	37 000	167	6 270	2 438	2 572	
<i>Norrbottnens läns södra distrikt</i>						
Sirkas	13 000	155	2 015	1 167	1 727	
Jäkkåkaska	4 000	140	560	329	1 702	
Tuorpon	8 000	125	1 000	487	2 053	
Luokta-Mavas	10 000	145	1 450	1 868	1 671	
Semisjaur-Njarg	7 500	125	937,5	483	1 940	
Svaipa	5 500	135	742,5	349	2 128	
	48 000	140	6 705,5	3 683	1 821	
<i>Västerbottnens län (utom Malå) (tillhör alt. 2)</i>						
Granbyn	5 000	160	800	498	1 606	} 1 580
Ranbyn	8 000	205	1 640	733	2 237	
Umbyn	5 500	150	825	827	998	
Vapsten	4 500	180	810	585	1 385	
Vilhelmina norra	4 500	150	675	704	959	
Vilhelmina södra	3 000	125	375	523	717	
	30 500	168	5 125	3 870	1 324	
<i>Norrbottnens läns östra distrikt (jämte Malå)²</i>						
Vittangi	5 500	170	935	405	2 309	inkl. viss reserv
Gällivare	8 000	165	1 320	714	1 849	
Serri	800	160	128	91	1 407	
Udtja	2 500	165	412,5	389	1 060	
Ståkke	500	150	75	79	949	
Östra Kikkejaure	3 500	160	560	286	1 958	
Västra Kikkejaure	3 500	180	630	283	2 226	
Mausjaure	3 000	170	510	259	1 969	
Maskaure	1 500	150	225	119	1 891	
Malå	2 000	165	330	348	948	
	30 800	166	5 125,5	2 963	1 730	

¹ Exkl. trakten nedom Älvsbyn

790 | 1 835 |

² Exkl. koncessionslappbyarna.³ Exkl. viss reserv i trakten av Hemmingsmark

223 | 2 825 |

Tabell 3.24

Antal renbetesdagar (RBD) per km²

Betesområdet för barmarkstiden

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könkämä	12 500	245	3 062,5	3 447	888	
Lainiovuoma	13 000	235	3 055	2 412	1 267	
Saarivuoma	11 500	290	3 335	2 652	1 258	
Talma	6 000	255	1 530	2 146	713	
	43 000	225	10 982,5	10 657	1 031	
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	6 000	205	1 230	1 246	987	
Kaalasvuoma	6 500	215	1 397,5	1 249	1 119	
Norrkaitum	12 500	185	2 312,5	1 871	1 236	
Mellanbyn	5 500	175	962,5	1 305	738	
Sörkaitum	6 500	205	1 332,5	1 867	714	
	37 000	196	7 235	7 538	960	
<i>Norrbottnens läns södra distrikt</i>						
Sirkas	13 000	210	2 730	3 195	854	
Jäkkäkaska	4 000	225	900	1 123	801	
Tuorpon	8 000	240	1 920	2 819	681	
Luokta-Mavas	10 000	220	2 200	2 968	741	
Semisjaur-Njarg	7 500	240	1 800	2 975	605	
Svaipa	5 500	230	1 265	1 458	868	
	48 000	225	10 815	14 538	753	
<i>Västerbottnens län (utom Malå)</i>						
Granbyn	5 000	205	1 025	1 804	568	
Ranbyn	8 000	160	1 280	2 367	541	
Umbyn	5 500	215	1 182,5	2 861	413	
Vapsten	4 500	185	832,5	1 590	524	
Vilhelmina norra	4 500	215	967,5	1 861	520	
Vilhelmina södra	3 000	240	720	1 838	392	
	30 500	197	6 007,5	12 321	488	
<i>Norrbottnens läns östra distrikt (jämte Malå)¹</i>						
Vittangi	5 500	195	1 072,5	2 601	412	
Gällivare	8 000	200	1 600	3 246	493	
Serri	800	205	164	407	403	
Udtja	2 500	200	500	2 195	228	
Stäkke	500	215	107,5	1 090	99	
Östra Kikkejaure	3 500	205	717,5	2 042	351	
Västra Kikkejaure	3 500	185	647,5	1 575	411	
Mausjaure	3 000	195	585	1 444	405	
Maskaure	1 500	215	322,5	1 099	293	
Malå	2 000	200	400	2 347	170	
	30 800	199	6 116,5	18 046	339	

¹ Exkl. koncessionslappbyarna.

Betesområdet för barmarkstiden (forts.)

Jämtlands län						538
Frostvikens norra	1 200	235	282	731	386	
Frostvikens mellersta	2 200	240	528	944	559	
Frostvikens södra	800	240	192	795	242	
Hotagen	2 800	255	714	1 790	399	
Offerdal	2 000	265	530	1 123	472	
Sösjö	1 000	250	250	597	419	
Kall	2 000	205	410	581	706	
Tässåsen	5 500	240	1 320	2 093	631	
Tranris	2 500	190	475	843	563	
Handölsdalen	3 000	220	660	1 015	650	
Mittådalen	3 000	210	630	1 896	332	
Tännäs	3 000	245	735	642	1 145	
Idre	3 000	185	555	858	647	
	32 000	228	7 281	13 908	524	

Västmanlands län (forts.)					
Åkersberg	1 200	235	282	731	386
Åkersberg	2 200	240	528	944	559
Åkersberg	800	240	192	795	242
Åkersberg	2 800	255	714	1 790	399
Åkersberg	2 000	265	530	1 123	472
Åkersberg	1 000	250	250	597	419
Åkersberg	2 000	205	410	581	706
Åkersberg	5 500	240	1 320	2 093	631
Åkersberg	2 500	190	475	843	563
Åkersberg	3 000	220	660	1 015	650
Åkersberg	3 000	210	630	1 896	332
Åkersberg	3 000	245	735	642	1 145
Åkersberg	3 000	185	555	858	647
	32 000	228	7 281	13 908	524

1 Exkl. koncessionarphygna

Tabell 3.25

Antal renbetesdagar (RBD) per km²

Vår- och höstbetesområdet

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könkämä	12 500	95	1 187,5	1 149	1 034	Inkl. distr Sariomas östra del (200 km ²)
Lainiovuoma	13 000	140	1 820	1 031	1 765	
Saariyuoma	11 500	140	1 610	1 127	1 429	
Talma	6 000	40	240	849	283	
	43 000	113	4 857,5	4 156	1 169	
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	6 000	170	1 020	999	1 030	
Kaalasvuoma	6 500	180	1 170	932	1 255	
Norrkaitum	12 500	140	1 750	1 499	1 167	
Mellanbyn	5 500	135	742,5	994	745	
Sörkaitum	6 500	100	650	1 073	606	
	37 000	144	5 332,5	5 488	972	
<i>Norrbottnens läns södra distrikt</i>						
Sirkas	13 000	110	1 430	1 418	1 008	
Jäkkäkaska	4 000	195	780	911	856	
Tuorpon	8 000	130	1 040	1 505	691	
Luokta-Mavas	10 000	180	1 800	1 813	993	
Semisjaur-Njarg	7 500	195	1 462,5	2 126	688	
Svaipa	5 500	180	990	1 009	981	
	48 000	156	7 502,5	8 782	854	
<i>Västerbottnens län (utom Malå)</i>						
Granbyn	5 000	750	150	832	901	
Ranbyn	8 000	120	960	1 945	494	
Umbyn	5 500	115	632,5	1 622	390	
Vapsten	4 500	100	450	975	462	
Vilhelmina norra	4 500	130	585	944	620	
Vilhelmina södra	3 000	110	330	689	479	
	30 500	121	3 707,5	7 007	529	

Antal renbetesdaggar (RBD) per km²

Sommarbetesområdet

Lappby	Antal renar	Genomsnittlig betestid	Antal RBD 1 000-tal	Nettoareal km ²	Antal RBD per km ²	Ant.
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könskämä	12 500	150	1 875	2 299	816	
Lainiovuoma	13 000	95	1 235	1 381	894	
Saarivuoma	11 500	150	1 725	1 525	1 131	
Talma	6 000	215	1 290	1 297	995	
	43 000	142	6 125	6 502	942	
<i>Norrbottnens läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	6 000	35	210	256	820	
Kaalasvuoma	6 500	35	227,5	317	718	
Norrkaitum	12 500	45	562,5	372	1 512	
Mellanbyn	5 500	40	220	311	707	
Sörkaitum	6 500	105	682,5	794	860	
	37 000	51	1 902,5	2 050	928	
<i>Norrbottnens läns södra distrikt</i>						
Sirkas	13 000	100	1 300	1 777	732	
Jäkkäkaska	4 000	30	120	212	566	
Tuorpon	8 000	110	880	1 314	670	
Luokta-Mavas	10 000	40	400	1 155	346	
Semisjaur-Njarg	7 500	45	337,5	849	398	
Svaipa	5 500	50	275	449	612	
	48 000	69	3 312,5	5 756	575	
<i>Västerbottnens län (utom Malå)</i>						
Granbyn	5 000	55	275	972	283	
Ranbyn	8 000	40	320	422	758	
Umbyn	5 500	100	550	1 239	444	
Vapsten	4 500	85	382,5	615	622	
Vilhelmina norra	4 500	85	382,5	917	417	
Vilhelmina södra	3 000	130	390	1 149	339	
	30 500	75	2 300	5 314	433	

Tabell 4.1

Årlig fodertillgång, årligt utnyttjande och utnyttjandeprocent i fjällappbyarna i Lappland under vinterbetestiden

Lappby	Fodertillgång, milj. fe		% av tillgången i lavmarkerna	Foderförbrukning milj. fe	Utnyttjandegrad, % av tillgången i lavmarkerna
	Hela arealen	Endast lavmarkerna			
Könkämä	9,07	7,15	78,8	1,88	26,3
Lainiovuoma	9,47	6,53	69,0	2,11	32,3
Saarivuoma	7,50	5,62	74,9	1,08	19,2
Talma	6,18	4,09	66,2	0,83	20,3
	32,22	23,39	72,6	5,90	25,2
Rautasvuoma	6,85	3,75	57,9	1,20	32,0
Kaalasvuoma	7,11	3,82	53,7	1,22	31,9
Norrkaitum	12,82	7,91	61,7	2,81	35,5
Mellanbyn	8,55	5,29	61,9	1,31	24,8
Sörkaitum	8,95	5,84	65,2	1,30	22,3
	43,91	26,61	60,6	7,84	29,5
Sirkas	17,09	11,67	68,3	2,52	21,6
Jåkkåkaska	4,58	3,29	71,8	0,70	21,3
Tuorpon	6,40	4,87	76,1	1,25	25,6
Luokta-Mavas	11,68	8,68	74,3	1,81	20,9
Semisjaur-Njarg ..	7,40	4,83	65,3	1,17	24,2
Svaipa	5,54	3,49	63,0	0,93	26,6
	52,69	36,83	69,9	8,38	22,8
Granbyn	8,07	4,53	56,1	1,00	22,1
Ranbyn	13,50	6,66	49,3	2,05	30,8
Umbyn	11,72	7,52	64,2	1,03	13,7
Vapsten	8,74	4,79	54,8	1,01	21,1
Vilhelmina norra .	12,00	5,76	48,0	0,8*	14,6
» södra .	8,20	4,28	52,2	0,47	11,0
	62,23	33,54	53,9	6,40	19,1
Samtliga	191,05	120,37	63,5	28,52	23,7

Årlig fodertillgång, årligt utnyttjande och utnyttjandeprocent i fjällappbyarna i Lappland under vårarbetstiden

Lappby	Fodertillgång milj. fe	Utnyttjas milj. fe	Utnyttjande- grad, % av tillgången
Könkämä	5,75	0,16	2,8
Lainiovuoma	5,16	0,08	1,6
Saarivuoma	4,64	0,72	15,5
Talma	4,25	0,02	0,5
	19,80	0,98	5,0
Rautasvuoma	14,85	0,73	4,9
Kaalasvuoma	13,98	0,80	5,7
Norrkaitum	18,74	0,98	5,2
Mellanbyn	14,91	0,53	3,6
Sörkaitum	5,37	0,04	0,8
	67,85	3,08	4,5
Sirkas	14,18	0,58	4,1
Jäkkåkaska	13,67	0,38	2,8
Tuorpon	11,29	0,22	2,0
Luokta-Mavas	27,20	1,04	3,8
Semisjaur-Njarg	31,89	0,68	2,1
Svaipa	15,14	0,53	3,5
	113,37	3,43	3,0
Granbyn	12,48	0,43	3,5
Ranbyn	29,18	0,76	2,6
Umbyn	24,33	0,50	2,1
Vapsten	14,63	0,41	2,8
Vilhelmina norra	14,16	0,39	2,8
Vilhelmina södra	10,34	0,34	3,3
	105,12	2,83	2,7
Samtliga	306,14	10,32	3,4

Tabell 4.3

Årlig fodertillgång, årligt utnyttjande och utnyttjandeprocent i fjällappbyarna i Lappland under sommarbetestiden

Lappby	Fodertillgång milj. fe	Utnyttjas milj. fe	Utnyttjande- grad, % av tillgången
Könskämä	¹ 80,47	³ 4,16	5,2
Lainiovuoma	55,24	2,78	5,0
Saarivuoma	¹ 53,38	³ 3,05	5,7
Talma	² 38,91	⁴ 2,53	6,5
	228,00	12,52	5,5
Rautasvuoma	9,60	0,52	5,2
Kaalasvuoma	11,89	0,56	5,0
Norrkaitum	13,95	1,39	10,0
Mellanbyn	11,66	0,55	5,1
Sörkaitum	29,78	1,48	5,0
	76,88	4,50	6,0
Sirkas	66,64	3,22	4,8
Jäkkäkaska	7,95	0,30	3,8
Tuorpon	49,28	2,18	4,5
Luokta-Mavas	43,51	0,99	2,3
Semisjaur-Njarg	31,84	0,84	2,5
Svaipa	16,84	0,68	4,2
	216,06	8,21	3,8
Granbyn	36,45	0,68	1,9
Ranbyn	15,83	0,79	5,1
Umbyn	46,46	1,36	3,0
Vapsten	23,06	0,95	4,3
Vilhelmina norra	34,39	0,95	2,9
Vilhelmina södra	43,09	0,94	2,0
	199,28	5,67	2,9
Samtliga	720,22	30,90	4,3

¹ Efter 350 fe/ha på grund av lång betestid (150 dagar)

² Efter 300 fe/ha på grund av lång betestid (215 dagar)

³ Efter 2 fe/ren och dag sista 20 dagarna

⁴ Efter 1,5 fe/ren och dag sista 85 dagarna
i övrigt 2,25 fe.

Årlig fodertillgång, årligt utnyttjande och utnyttjandeprocent i fjällappbyarna i Lappland under höstbetestiden

Lappby	Fodertillgång milj. fe	Utnyttjas milj. fe	Utnyttjande- grad, % av tillgången
Könkämä	22,78	2,34	10,3
Lainiovuoma	20,52	3,86	19,0
Saarivuoma	17,64	2,28	13,1
Talma	16,95	0,50	2,9
	77,89	8,98	11,6
Rautasvuoma	18,89	1,29	6,9
Kaalasvuoma	17,64	1,54	8,5
Norrkaitum	28,75	2,42	8,3
Mellanbyn	19,22	0,94	4,7
Sörkaitum	21,41	1,36	6,5
	105,91	7,55	7,4
Sirkas	27,63	2,17	8,0
Jäkkäkaska	17,74	1,22	6,8
Tuorpon	29,88	1,90	6,4
Luokta-Mavas	34,96	2,62	7,4
Semisjaur-Njarg	41,67	2,34	5,5
Svaipa	19,52	1,49	8,0
	171,40	11,74	6,8
Granbyn	16,10	1,09	6,8
Ranbyn	37,95	1,13	2,9
Umbyn	31,81	0,75	2,5
Vapsten	18,99	0,47	2,6
Vilhelmina norra	18,39	0,78	4,4
Vilhelmina södra	13,35	0,29	2,2
	136,59	4,51	3,3
Samtliga	491,79	32,78	6,7

Tabell 4.5

Årlig fodertillgång, lavmarkernas andel, årligt utnyttjande och utnyttjande-procent i lappbyarna i Jämtlands län och i skogslappbyarna i Lappland under vinterbetestiden

Lappby	Fodertillgång, milj. fe		% av tillgången i lavmarkerna	Foderförbrukning milj. fe	Utnyttjandegrad, % av tillgången i lavmarkerna
	Hela arealen	Endast lavmarkerna			
Frostvikens norra ..	5,23	2,26	43,2	0,54	23,9
» mellersta ..					
» södra ..	4,32	3,07	71,1	0,51	16,6
Hotagen					
Offerdahl	2,62	2,27	80,5	0,25	11,0
Sösjö	1,77	1,08	61,0	0,14	13,0
Kall	3,18	2,64	83,0	0,24	9,1
Tåssåsen	6,03	5,17	85,7	0,86	16,6
Tranris	9,65	8,01	83,0	1,09	13,6
Handölsdalen					
Mittådalen	5,37	4,46	83,1	0,58	13,0
Tännäs	4,72	4,18	88,6	0,45	10,8
Idre	3,60	3,25	90,2	0,68	20,9
	46,69	36,39	77,9	5,34	14,67
Vittangi	6,11	4,05	66,3	1,17	28,9
Gällivare	10,93	7,14	65,3	1,65	23,1
Serri	1,32	0,91	68,9	0,16	17,6
Udtja	5,70	3,89	68,2	0,52	13,4
Ståkke	1,06	0,79	74,5	0,09	11,4
Östra Kikkejaure ..	4,90	2,86	58,3	0,70	24,5
Västra » ..	3,98	2,83	71,1	0,79	27,9
Mausjaure	4,64	2,59	55,8	0,64	24,7
Maskaure	1,77	1,19	67,2	0,28	23,5
Malå	5,51	3,48	63,2	0,41	11,8
	45,92	29,73	64,7	6,41	21,6

Årlig fodertillgång, årligt utnyttjande och utnyttjandeprocent i lappbyarna i Jämtlands län och i skogslappbyarna i Lappland under barmarkstiden

Lappby	Fodertillgång milj. fe	Utnyttjas milj. fe	Utnyttjande- grad, % av tillgången
Frostvikens norra	23,76	0,71	2,9
» mellersta	30,68	1,32	4,2
» södra	25,84	0,48	1,9
Hotagen	58,18	1,77	3,1
Offerdal	36,50	1,31	3,6
Sösjö	19,40	0,62	3,1
Kall	18,88	1,01	5,3
Tässåsen	68,02	3,26	4,9
Tranris	27,40	1,17	4,4
Handölsdalen	32,99	1,63	4,9
Mittådalen	61,62	1,56	2,6
Tännäs	20,87	1,82	8,6
Idre	27,89	1,37	5,0
	452,03	18,03	4,0
Vittangi	84,53	2,65	3,2
Gällivare	105,50	3,06	3,8
Serri	13,23	0,41	3,0
Udtja	71,34	1,24	1,7
Stäkke	35,43	0,27	0,8
Östra Kikkejaure	66,37	1,77	2,7
Västra »	51,19	1,60	3,1
Mausjaure	46,93	1,45	3,2
Maskaure	35,72	0,80	2,2
Malå	76,28	0,99	1,3
	586,52	15,14	2,6

Tabell 5.1

Normala renantal m m

Lappby m m	Enligt gällande föreskrifter	Beräknat högsta lämpligt renantal	Verkligt genomsnittsantal 1945—1960	Föreslaget normalt renantal	
<i>Norrbottens läns norra distrikt</i>					
Könkämä	} 36 500	11 900	12 500	12 500	
Lainiovuoma		10 600	13 000	10 500	
Saarivuoma		11 700	11 500	12 000	
Talma		8 800	6 000	8 000	
Rautasvuoma		6 500	6 100	6 000	6 000
Kaalasvuoma		8 000	6 100	6 500	6 000
Norrkaitum		12 000	9 200	12 500	10 000
Mellanbyn		7 000	6 400	5 500	6 000
Sörkatium		8 000	9 200	6 500	9 000
	78 000	80 000	80 000	80 000	
<i>Norrbottens läns södra distrikt</i>					
Sirkas	15 500	12 100	13 000	12 500	
Jäkkäkaska	4 500	4 200	4 000	5 000	
Tuorpon	9 000	10 700	8 000	9 500	
Luokta-Mavas	10 000	9 200	10 000	9 500	
Semisjaur-Njarg	9 000	9 200	7 500	8 500	
Svaipa	4 000	4 600	5 500	5 000	
	52 000	50 000	48 000	50 000	
<i>Norrbottens läns östra distrikt¹</i>					
Vittangi	2 500	6 200	5 500	6 000	
Gällivare	7 000	7 800	8 000	8 000	
Serri	1 000	800	800	1 000	
Udtja	2 800	4 200	2 500	4 000	
Stäkke	2 800	2 000	500	2 000	
Östra Kikkejaure	3 500	4 000	3 500	4 000	
Västra Kikkejaure	4 000	3 100	3 500	3 000	
Mausjaure	3 500	2 800	3 000	3 000	
Maskaure	3 000	2 100	1 500	2 000	
	30 100	33 000	28 800	33 000	
<i>Västerbottens län</i>					
Malå	3 000	3 000	2 000	3 000	
Granbyn	8 600	5 900	5 000	6 000	
Ranbyn	7 800	7 800	8 000	8 000	
Umbyn	9 000	9 300	5 500	9 000	
Vapsten	5 000	6 100	4 500	6 000	
Vilhelmina norra	8 400	7 000	4 500	7 000	
Vilhelmina södra	8 000	5 900	3 000	6 000	
	49 800	45 000	32 500	45 000	

¹ Exklusive koncessionsområdena

(forts. å tabell 5.1)

Lappby m m	Enligt gällande föreskrifter	Beräknat högsta lämpligt renantal	Verkligt genomsnittsantal 1945—1960	Föreslaget normalt renantal
<i>Jämtlands län</i>				
Frostvikens norra	1 500	1 400	1 200	1 500
Frostvikens mellersta	2 000	1 800	2 200	2 000
Frostvikens södra	1 500	1 500	800	1 500
Hotagen	2 000	3 300	2 800	3 000
Offerdal	2 500	2 900	2 000	3 000
Sösjö	1 500	1 600	1 000	1 500
Kall	1 500	1 500	2 000	1 500
Tässåsen	3 500	6 300	5 500	6 000
Handölsdalen	4 500	5 500	5 500	6 000
Mittådalen	3 000	5 200	3 000	5 000
Tännäs	2 000	2 400	3 000	2 500
Idre	1 500	2 600	3 000	2 500
	27 000	36 000	32 000	36 000
Summa	236 900	244 000	221 300	244 000
Tillkommer:				
Koncessionsområdena i Norrbottens län, cirka				16 000
(enl. gällande föreskrifter 15 975)				
Summa för landet				260 000

† Exklusive koncessionsområden

Tabell 5.2

Procentuell fördelning av betesområden och renantal inom olika block av lappbyar under tidsperioden 1945—1960

Fjällbyarna i Lappland

Lappby	% av distriktets samlade nettoareal av nedan angivet betesområde					% av renantalet 1945—1960
	sommarbete	vår- och höstbete	barmarksbete, totalt	vinterbete, totalt	enbart lavbete	
<i>Norrbottns läns norra distrikt, Karesuando-delen</i>						
Könkämä	35,4	27,7	32,7	23,0	30,6	29,1
Lainiovuoma	21,2	24,7	22,2	28,6	27,9	30,2
Saarivuoma	23,5	27,2	25,2	28,8	24,0	26,7
Talma	19,9	20,4	19,9	19,6	17,5	14,0
<i>Norrbottns läns norra distrikt, Gällivare-delen</i>						
Rautasvuoma	12,5	18,0	16,5	13,3	14,1	16,2
Kaalasvuoma	15,5	17,0	16,6	19,7	14,4	17,6
Norrkaitum	18,1	27,3	24,8	31,7	29,7	33,8
Mellanbyn	15,2	18,1	17,3	14,3	19,9	14,9
Sörkaitum	38,7	19,6	24,8	21,0	21,9	17,6
<i>Norrbottns läns södra distrikt</i>						
Sirkas	30,8	16,2	22,0	33,3	31,7	27,1
Jäkkäkaska	3,7	10,4	7,7	8,4	8,9	8,3
Tuorpon	22,8	17,1	19,4	11,0	13,2	16,7
Luokta-Mavas	20,1	20,7	20,4	20,6	23,6	20,8
Semisjaur-Njarg	14,8	24,2	20,5	15,1	13,1	15,6
Svaipa	7,8	11,4	10,0	11,6	9,5	11,5
<i>Västerbottns län (exkl. Malå)</i>						
Granbyn	18,3	11,9	14,7	13,4	12,9	16,4
Ranbyn	7,9	27,7	19,2	17,1	19,0	26,2
Umbyn	23,3	23,2	23,2	17,5	21,3	18,0
Vapsten	11,6	13,9	12,9	15,1	15,1	14,8
Vilhelmina n:a	17,3	13,5	15,1	22,3	18,2	14,8
Vilhelmina s:a	21,6	9,8	14,9	14,6	13,5	9,8

Procentuell fördelning av betesområden och renantal inom olika block av lappbyar under tidsperioden 1945—1960

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	% av distriktets samlade nettoareal av nedan angivet betesområde			% av renantalet 1945—1960	Ant.
	bar- marks- bete	vinter- bete, totalt	enbart lavbete		
<i>Norrbottens läns östra distrikt (jämte Malå)¹</i>					
Vittangi	14,4	13,0	13,6	17,8	
Gällivare	18,0	23,6	24,1	26,0	
Serri	2,3	2,7	3,1	2,6	
Udtja	12,2	11,7	13,1	8,1	
Ståkke	6,0	2,0	2,6	1,6	
Östra Kikkejaure	11,3	11,7	9,6	11,4	
Västra Kikkejaure	8,7	7,9	9,5	11,4	
Mausjaure	8,0	11,4	8,7	9,7	
Maskaure	6,1	3,7	4,0	4,9	
Malå (AC län)	13,0	12,3	11,7	6,5	
					% av ren- betesjällens bruttoareal (inkl. tillag- da områden m m)
<i>Jämtlands län</i>					
Frostvikens norra	5,3	5,5	6,2	3,8	7,4
Frostvikens mellersta	6,8	11,6		6,9	9,8
Frostvikens södra	5,7	9,7	8,4	2,5	6,6
Hotagen	12,9			8,7	10,8
Offerdal	8,1	8,8	6,2	6,2	6,9
Sösjö	4,3	7,7	3,0	3,1	6,2
Kall	4,2	5,8	7,3	6,2	4,3
Tässåsen	15,0	10,4	14,2	17,2	11,0
Handölsdalen	13,3	17,5	22,0	17,2	17,0
Mittådalen	13,6	9,8	12,3	9,4	9,2
Tännäs	4,6	7,6	11,5	9,4	7,7
Idre	6,2	5,6	8,9	9,4	3,1

¹ Exkl. koncessionslappbyarna.

Tabell 6.1

Överdämd areal renbetesmark i km² vid olika utbyggnadsobjekt, m m¹

Älv och utbyggnadsobjekt	Klass av företag	Överdämd areal renbetesmark km ²	Ant.
<i>Stora Luleälven</i>			
Suorvajaure	A	73,2	
» , utv.regl.	C	45,0	
Stora Lulevattnet	A	4,0	
Harsprånget	»	1,5	
Ligga	»	2,0	
Messaure	»	24,0	
Porsi	»	2,9	
Laxede	»	3,8	
S:a		156,4	
<i>Vietasjokk</i>			
Satisjaure	B	51,8	
<i>Lilla Luleälven</i>			
Letsi	B	14,3	
Vaikijaure	C	5,9	
Skalka	»	12,5	
		32,7	
<i>Pärlälven</i>			
Karats	C	12,1	Utbygges t. v. ej, ansökan återkallad
<i>Blackälven</i>			
Seitevare	B	72,0	(Tjaktja-jaures regl.)
<i>Piteälven</i>			
Malmesjaure	A	0,6	
<i>Skellefteälven</i>			
Rebnisjaure	C	21,0	(prel. upp-gift)
Sädvajaure	A	2,0	
Hornavan	B	24,0	
Storavan-Uddjaur	A	29,7	
Vargfors	»	7,3	
Gallejaur	B	14,0	
Grytfors	C	6,1	
S:a		104,1	
<i>Umeälven</i>			
Överuman	B	6,0	
Ajaure	»	10,0	
Gardiken — Gardfors	»	22,0	
Abelvattnet — Gejmån	C	12,5	
Storuman — Umluspen	A	8,2	
Stensele	»	3,5	
Grundfors	A	3,7	
Rusfors	»	12,0	
Bälforsen	»	0,9	
Tuggen	»	1,9	
Bjurfors övre	»	3,0	
» nedre	»	1,1	

¹ Uppgifterna omfattar även vissa planerade men icke påbörjade vattenbyggnadsföretag (klass C).

Älv och utbyggnadsobjekt	Klass av företag	Överdämd areal renbetesmark km ²	Ant.
Harrsele	»	0,9	
Pengfors	»	0,5	
Betsle	B	1,7	
Hällforsen	»	0,2	
S:a		88,1	
<i>Juktån</i>			
Storjuktan	A	24,0	
<i>Ångermanälven</i>			
Ransaren	A	7,6	
Kultsjön	»	3,8	
Stalon	»	0,3	
Malgomaj	»	14,2	
S:a		25,9	
<i>Vojmån</i>			
Vojmsjön	A	6,0	
<i>Rörströmälven</i>			
Ormsjön	A	3,9	
<i>Fjällsjöälven</i>			
Borgasjön	A	5,5	
Korsselbränna	»	12,7	
Täsjön	»	4,9	
Flåsjön	»	1,5	
S:a		24,6	
<i>Sjoutälven</i>			
Storsjouten	A	11,0	
<i>Faxälven</i>			
Semningsjön	A	0,3	(Sipp- mikken)
<i>Indalsälven</i>			
Korsvattnet	A	0,4	
Burvattnet	»	1,4	
Mjölkvattnet	»	3,0	
Torrön	»	9,0	
Juvuln	»	3,5	
Anjan	»	4,8	
Rensjöarna	»	1,0	
Häckren	B	13,4	
S:a		36,5	
<i>Ljungan</i>		—	
<i>Ljusnan</i>			
Lossen	A	21,9	
<i>Nean</i>			
Sylsjön	A	16,2	

(forts. tab. 6.1)

Älv och utbyggnadsobjekt	Klass av företag	Överdämd areal ren- betesmark km ²	Ant.
<i>Summa för olika flodsystem</i>			
Luleälven		325.0	
Piteälven		0.6	
Skellefteälven		104.1	
Umeälven		112.1	
Ångermanälven		71.7	
Indalsälven		36.5	
Ljungan		—	
Ljusnan		21.9	
Nean		16.2	
Totalsumma		688,1	

Anm. Uppgifter om arealen överdämd renbetesmark vid sjön Altevatn i Troms fylke i Norge återfinnes på sid. 206.

Dämningsområdenas andel av betesarealen m m

Fjällapbyarna i Lappland

Lappby	Sommarområdet			Vår- o. höstområdet			Vinterområdet		
	betes- areal km ²	regl. areal		betes- areal km ²	regl. areal		betes- areal km ²	regl. areal	
		km ²	%		km ²	%		km ²	%
Mellanbyn	310	—	—	994	2,8	0,28	1 209	—	—
Sörkaitum	793	55,9	7,05	1 073	¹ 31,7	2,95	1 779	0,3	0,02
Sirkas	1 777	78,0	4,39	1 418	8,4	0,59	3 333	24,6	0,74
Jåkkåkaska	212	—	—	910	64,9	7,13	843	14,0	1,66
Tuorpon	1 313	—	—	1 505	² 12,1	0,80	1 096	—	—
Semisjaur-Njarg	848	—	—	2 125	32,8	1,54	1 510	4,8	0,32
Ranbyn	421	—	—	1 944	0,4	0,02	1 467	8,0	0,55
Umbyn	1 238	6,0	0,48	1 621	8,9	0,55	898	40,8	4,54
Vapsten	614	12,0	1,95	975	25,7	2,64	1 878	12,3	0,65
Vilhelmina norra	916	1,7	0,19	943	7,2	0,76	2 962	10,0	0,34
Vilhelmina södra	1 149	8,4	0,73	688	0,7	0,10	1 870	10,3	0,55
Summa		162,0			195,6			125,1	

¹ Härav utgör c:a 10,7 km² byggnadsområde, som senare återgår.² Regleringen av sjön Karats har uppskjutits tills vidare.

Tabell 6.3

Dämningsområdenas andel av betesarealen m m

Skogslappbyarna i Lappland och lappbyarna i Jämtlands län

Lappby	Barmarksområdet			Vinterområdet		
	betes- areal km ²	regl. areal		betes- areal km ²	regl. areal	
		km ²	%		km ²	%
Gällivare	3 425	10,0	0,29	2 230	—	—
Serri	407	15,0	3,69	259	7,3	2,82
Ståkke	1 089	5,9	0,54	188	—	—
Östra Kikkejaure	2 042	0,6	0,03	1 099	—	—
Västra Kikkejaure	1 574	12,9	0,82	743	—	—
Mausjaure	1 444	18,1	1,25	1 079	2,8	0,26
Maskaure	1 099	15,0	1,36	349	—	—
Malå	2 347	5,2	0,22	1 158	4,5	0,39
Frostvikens norra	731	3,0	0,41	456	—	—
Frostvikens mellersta	944	11,3	1,17	958	19,1	1,99
Offerdal	1 123	0,9	0,08	733	—	—
Sösjö	597	10,4	1,74	635	—	—
Kall	581	11,8	2,03	480	—	—
Tässåsen	2 092	13,4	0,64	862	—	—
Handölsdalen ¹	1 857	8,0	0,43	1 456	—	—
Mittådalen	1 895	18,7	0,99	809	11,5	1,42
Summa		160,2			45,2	

¹ Inklusive förutvarande Tranris lappby.

Sammanställning över antal renar i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län åren 1931—1964.

År	Jämtlands län	Västerbottens län	Norrbottens län	Summa
1931	¹ 23 146	¹ 32 572	¹ 225 529	281 247
1932	23 754	32 572	200 513	256 560
1933	24 369	32 572	165 995	222 936
1934	¹ 27 670	32 572	¹ 191 377	251 619
1935	24 460	² 54 698	157 040	236 198
1936	21 552	44 121	108 688	174 361
1937	¹ 20 279	44 121	¹ 107 489	171 889
1938	19 780	36 381	103 482	159 643
1939	19 287	31 835	99 395	150 517
1940	¹ 20 471	30 972	¹ 104 955	156 398
1941	21 850	¹ 35 614	101 221	158 685
1942	20 929	35 657	98 380	154 966
1943	¹ 20 238	33 151	95 595	148 984
1944	21 077	32 087	¹ 114 073	167 237
1945	19 805	28 435	104 142	152 382
1946	¹ 19 150	27 519	98 899	145 568
1947	19 880	¹ 26 394	¹ 123 610	169 884
1948	19 904	24 756	116 514	161 174
1949	² 21 642	24 604	114 165	160 411
1950	² 28 360	24 804	² 129 409	182 573
1951	25 975	24 825	² 167 257	218 057
1952	25 797	25 103	156 909	207 809
1953	25 422	25 579	152 483	203 484
1954	² 25 486	26 209	154 119	205 814
1955	² 26 579	26 094	¹ 196 907	249 598
1956	² 25 395	¹ 38 773	164 208	228 376
1957	² 24 706	38 776	161 050	224 532
1958	24 350	35 003	156 517	215 870
1959	² 24 929	34 358	² 148 061	207 348
1960	24 702	34 179	139 591	198 472
1961	23 824	34 616	² 151 670	210 110
1962	² 24 635	32 713	147 088	204 436
1963	24 432	30 856	147 330	202 618
1964	23 537	30 073	147 718	201 328

¹ Enligt renräkning (total eller nästan total).

² Partiell renräkning företogs detta år.

³ Uppgiften avser bruttoantal renar före slaktsäsongen.

Källa: Årliga renlängder.

Tabell 9.1

Renstängsel (längd i km)

Lappby	Gränstängsel		Summa	Interna stängsel	Totalsumma
	vid riksgräns	mot annan lappby ¹			
Könkämä	(+ 86)			24	24
Lainiovuoma					
Saarivuoma					
Talma		24	24	29	53
Rautasvuoma		54	54	24	78
Kaalasvuoma		36 (+ 54)	36	42	78
Norrkaitum		46 (+ 54)	46	34	80
Mellanbyn		108	108	32	140
Sörkaitum		68	68	30	98
Sirkas		21 (+ 16)	21	31	52
Jåkkåkaska		39 (+ 42)	39	12	51
Tuorpon		50 (+ 26)	50	39	89
Luokta-Mavas	10	50	60	18	78
Semisjaur-Njarg	8	10	18	54	72
Svaipa				2	2
Vittangi		20	20		20
Gällivare					
Serri					
Udtja		72	72		72
Ståkke		5	5	11	16
Östra Kikkejaure				(+ 9)	
Västra »					
Mausjaure					
Maskaure					
Malå				2	2
Granbyn				9	9
Ranbyn		28	28	11	39
Umbyn		28	28		28
Vapsten	26	12	38	18	56
Vilhelmina norra	11	50	61	21	82
Vilhelmina södra		38	38		38
Frostv:s norra					
» mellersta					
» södra					
Hotagen					
Offerdal					
Sösjö		2	2		2
Kall		9	9		9
		7	7		7
Tåssåsen					
Tranris					
Handölsdalen	29	14	43	14	57
Mittådalen	² 19	14	33	18	51
Tännäs					
Idre	³ 12		12		12

¹ Observera att gränstängsel mot annan lappby dubbelredovisas. Efter år 1961 uppförda nya renstängsel angives inom parentes.

² 12 km norskt stängsel.

³ Delad kostnad med Norge.

Kostnader för renstängsel i kronor

Lappby	Anläggningskostnad		Summa	Årlig underhållskostnad
	gränsstängsel	övriga stängsel		
Könkämä		216 000	216 000	2 000
Lainiovuoma				
Saarivuoma				
Talma	84 000	203 000	287 000	2 800
	84 000	419 000	503 000	4 800
Rautasvuoma	189 000	144 000	333 000	3 300
Kaalasvuoma	126 000	252 000	378 000	3 800
Norrkaitum	161 000	238 000	399 000	4 000
Mellanbyn	378 000	224 000	602 000	6 000
Sörkaitum	238 000	210 000	448 000	4 500
	1 092 000	1 068 000	2 160 000	21 600
Sirkas	84 000	341 000	425 000	5 100
Jäkkäkaska	156 000	96 000	252 000	2 800
Tuorpon	184 000	312 000	496 000	4 700
Luokta-Mavas	290 000	144 000	434 000	4 600
Semisjaur-Njarg	130 000	432 000	562 000	5 000
Svaipa		12 000	12 000	100
	844 000	1 337 000	2 181 000	22 300
Vittangi	70 000		70 000	600
Gällivare				
Serri				
Udtja	252 000		252 000	1 800
Ståkke	30 000	66 000	96 000	800
Östra Kikkejaure				
Västra Kikkejaure				
Mausjaure				
Maskaure				
	352 000	66 000	418 000	3 200
Malå		7 000	7 000	100
Granbyn		63 000	63 000	600
Ranbyn	98 000	66 000	164 000	2 000
Umbyn	98 000		98 000	1 200
Vapsten	288 000	144 000	432 000	4 800
Vilhelmina norra	310 000	168 000	478 000	5 600
Vilhelmina södra	152 000		152 000	1 800
	946 000	448 000	1 394 000	16 100

(forts. å tabell 9.2)

Lappby	Anläggningskostnad		Summa	Årlig underhållskostnad
	gränsstängsel	övriga stängsel		
Frostvikens norra				
Frostvikens mellersta				
Frostvikens södra				
Hotagen	7 000		7 000	100
Offerdal	31 500		31 500	200
Sösjö	24 500		24 500	200
Kall				
Tässåsen				
Tranris				
Handölsdalen	346 000	112 000	458 000	4 500
Mittådalen	126 000	144 000	270 000	2 600
Tännäs				
Idre	80 000		80 000	1 200
	615 000	256 000	871 000	8 800

Arbetshagar för märkning, skiljning och slakt

(Kostnaderna angivna i kronor)

Lappby	Antal hagar	Anläggningskostnad	Årlig underhållskostnad
Könkämä	20	74 400	4 750
Lainiovuoma	18	46 600	3 500
Saarivuoma	14	33 200	3 450
Talma	17	142 000	4 200
	69	296 200	15 900
Rautasvuoma	13	115 000	2 400
Kaalasvuoma	18	190 000	4 600
Norrkaitum	15	188 000	2 550
Mellanbyn	9	150 000	1 750
Sörkaitum	8	87 000	1 250
	63	730 000	12 550
Sirkas	21	187 500	2 600
Jäkkäkaska	8	85 000	1 700
Tuorpon	7	80 000	2 100
Luokta-Mavas	12	124 600	2 400
Semisjaur-Njarg	15	139 000	1 750
Svaipa	5	71 000	1 000
	68	687 100	11 550
Vittangi	11	103 500	900
Gällivare	50	295 500	9 350
Serri	4	45 000	1 100
Udtja	9	70 000	1 600
Stäkke	7	56 000	900
Östra Kikkejaure	15	202 000	2 950
Västra Kikkejaure	12	153 000	1 850
Mausjaure	15	176 000	1 950
Maskaure	8	78 000	1 000
	131	1 179 000	21 600
Malå	12	72 500	2 200
Granbyn	8	111 000	1 700
Ranbyn	7	93 000	2 400
Umbyn	10	85 000	2 000
Vapsten	5	32 800	1 800
Vilhelmina norra	8	115 000	1 300
Vilhelmina södra	8	94 000	1 100
	58	603 300	12 500

(forts. å tabell 9.3)

Lappby	Antal hagar	Anläggningskostnad	Årlig underhållskostnad
Frostvikens norra	4	12 000	400
Frostvikens mellersta	4	12 000	400
Frostvikens södra	3	8 000	300
Hotagen	7	46 000	1 050
Offerdal	6	34 000	1 200
Sösjö	4	12 000	600
Kall	5	21 000	700
Tåssåsen	6	55 500	3 000
Tranris	2	6 000	200
Handölsdalen	6	44 000	1 100
Mittådalen	7	30 000	1 500
Tännäs	4	19 000	800
Idre	6	28 000	1 400
	64	327 500	12 650

Renvaktarstugor och kåtor

(Kostnaderna angivna i kronor)

Lappby	Antal		Anläggnings- kostnad	Årlig under- hållskostnad
	stugor	kåtor		
Könkämä	5	—	48 000	600
Lainiovuoma	5	—	48 000	600
Saarivuoma	6	—	76 000	700
Talma	9	8	94 400	2 300
	25	8	266 400	4 200
Rautasvuoma	—	12	18 000	600
Kaalasvuoma	2	21	70 800	2 000
Norrkaitum	3	20	62 000	1 400
Mellanbyn	1	23	41 000	1 400
Sörkaitum	7	21	82 000	1 900
	13	97	273 800	7 300
Sirkas	6	70	130 000	5 000
Jäkkäkaska	—	21	21 000	1 200
Tuorpon	4	18	35 600	1 600
Luokta-Mavas	3	20	54 000	1 500
Semisjaur-Njarg	4	22	71 400	1 600
Svaipa	1	13	22 600	900
	18	164	334 600	11 800
Vittangi	7	13	93 100	1 200
Gällivare	17	11	159 700	3 900
Serri	1	2	7 600	200
Udtja	2	9	15 200	500
Ståkke	1	4	8 000	200
Östra Kikkejaure	3	15	54 000	600
Västra Kikkejaure	1	15	32 500	500
Mausjaure	5	13	48 000	700
Maskaure	—	14	24 000	300
	37	96	442 100	8 100
Malå	—	7	14 000	200
Granbyn	3	11	46 600	1 000
Ranbyn	7	11	90 400	1 200
Umbyn	9	14	102 000	1 800
Vapsten	9	6	97 000	1 700
Vilhelmina norra	9	5	115 000	1 400
Vilhelmina södra	15	—	137 000	2 200
	52	54	602 000	9 500

(forts å tabell 9.4)

Lappby	Antal		Anläggnings- kostnad	Årlig under- hållskostnad
	stugor	kåtor		
Frostvikens norra	4	4	36 000	1 200
Frostvikens mellersta	5	2	39 000	1 100
Frostvikens södra	2	4	17 000	600
Hotagen	5	3	33 000	1 000
Offerdal	5	—	45 000	800
Sösjö	3	3	26 000	700
Kall	4	2	33 000	900
Tässåsen	9	6	88 000	2 300
Tranris	6	3	55 000	1 300
Handölsdalen	7	—	74 000	700
Mittådalen	7	—	73 000	1 200
Tännäs	9	—	64 000	1 000
Idre	3	—	28 000	600
	69	27	611 000	13 400

Anläggningskostnader per ren i kronor

Lappby	Stängsel	Hagar	Stugor och kåtor	Summa per ren
Könkämä	17,28	5,95	3,84	27,07
Lainiovuoma	0,00	3,58	3,69	7,27
Saarivuoma	0,00	2,89	6,61	9,50
Talma	47,83	23,67	15,73	87,23
	11,70	6,89	6,20	24,79
Rautasvuoma	55,50	19,17	3,00	77,67
Kaalasvuoma	58,15	29,23	10,89	98,27
Norrkaitum	31,92	15,04	4,96	51,92
Mellanbyn	109,45	27,27	7,45	144,17
Sörkaitum	68,92	13,38	12,62	94,92
	58,38	19,73	7,40	85,51
Sirkas	32,69	14,42	10,00	57,11
Jäkkåkaska	63,00	21,25	5,25	89,50
Tuorpon	62,00	10,00	4,45	76,45
Luokta-Mavas	43,40	12,46	5,40	61,26
Semisjaur-Njarg	61,60	18,53	9,52	89,65
Svaipa	2,18	12,91	4,11	19,20
	45,44	14,31	6,97	66,72
Vittangi	12,73	18,82	16,93	48,48
Gällivare	0,00	36,94	19,96	56,90
Serri	0,00	56,25	9,50	65,75
Udtja	100,80	28,00	6,08	134,88
Ståkke	192,00	112,00	16,00	320,00
Östra Kikkejaure	0,00	57,71	15,43	73,14
Västra Kikkejaure	0,00	43,71	9,29	53,00
Mausjaure	0,00	58,67	16,00	74,67
Maskaure	0,00	52,00	16,00	68,00
	14,51	40,94	15,35	70,80
Malå	3,50	36,25	7,00	46,75
Granbyn	12,60	22,20	9,32	44,12
Ranbyn	20,50	11,63	11,30	43,43
Umbyn	17,82	15,45	18,55	51,82
Vapsten	96,00	7,29	21,56	124,85
Vilhelmina norra	106,22	25,56	25,56	157,34
Vilhelmina södra	50,67	31,33	45,67	127,67
	42,89	18,56	18,52	79,97

(forts. å tabell 9.5)

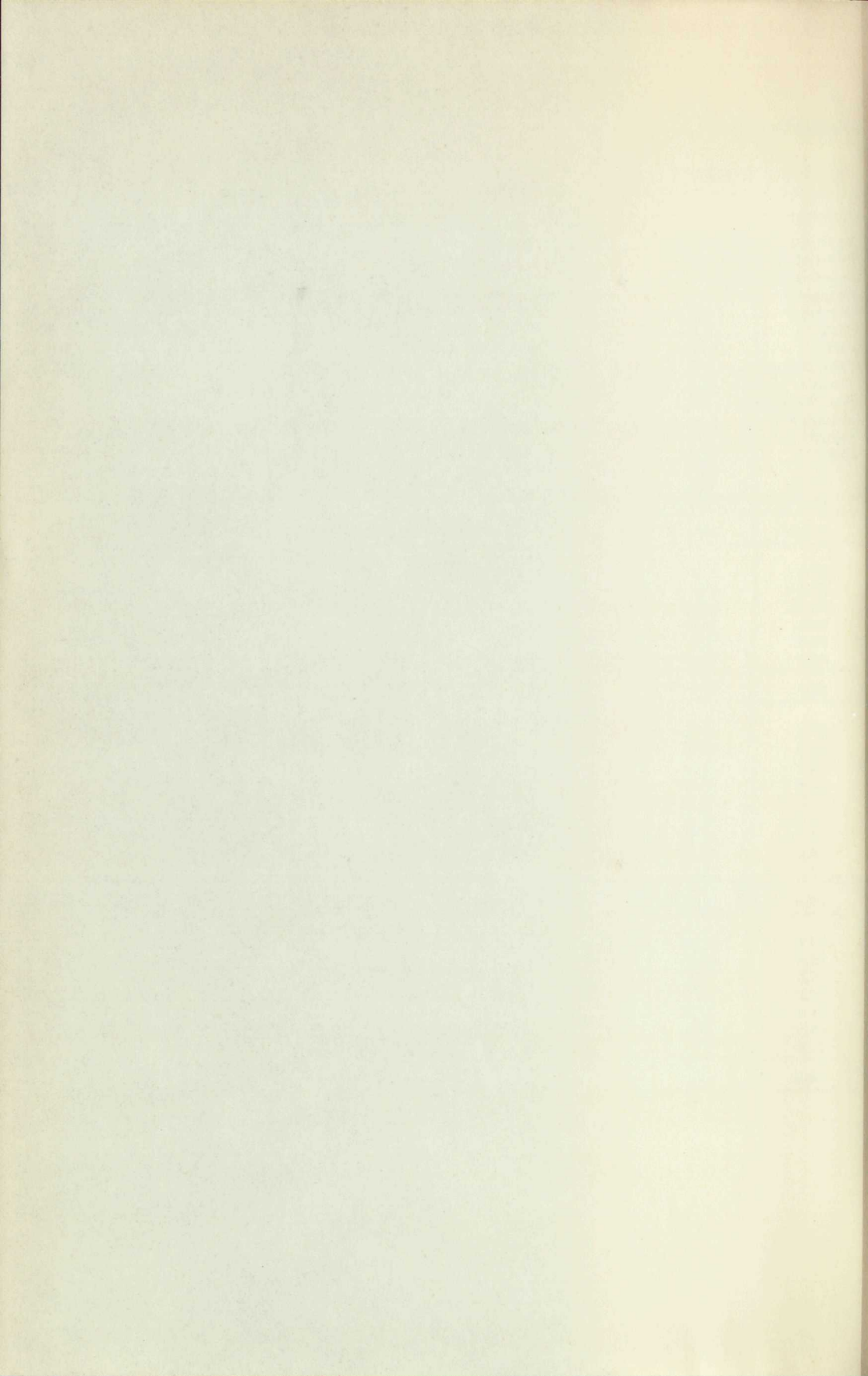
Lappby	Stängsel	Hagar	Stugor och kåtor	Summa per ren
Frostvikens norra	0,00	10,00	30,00	40,00
Frostvikens mellersta	0,00	5,45	17,73	23,18
Frostvikens södra	0,00	10,00	21,25	31,25
Hotagen	0,00	16,43	11,79	28,22
Offerdal	3,50	17,00	22,50	43,00
Sösjö	31,50	12,00	26,00	69,50
Kall	12,25	10,50	16,50	39,25
Tåssåsen	0,00	10,09	16,00	26,09
Tranris	0,00	2,40	22,00	24,40
Handölsdalen	152,67	14,67	24,67	192,01
Mittådalen	90,00	10,00	24,33	124,33
Tännäs	0,00	6,33	21,33	27,66
Idre	26,67	9,33	9,33	45,33
	27,22	10,23	19,09	56,54

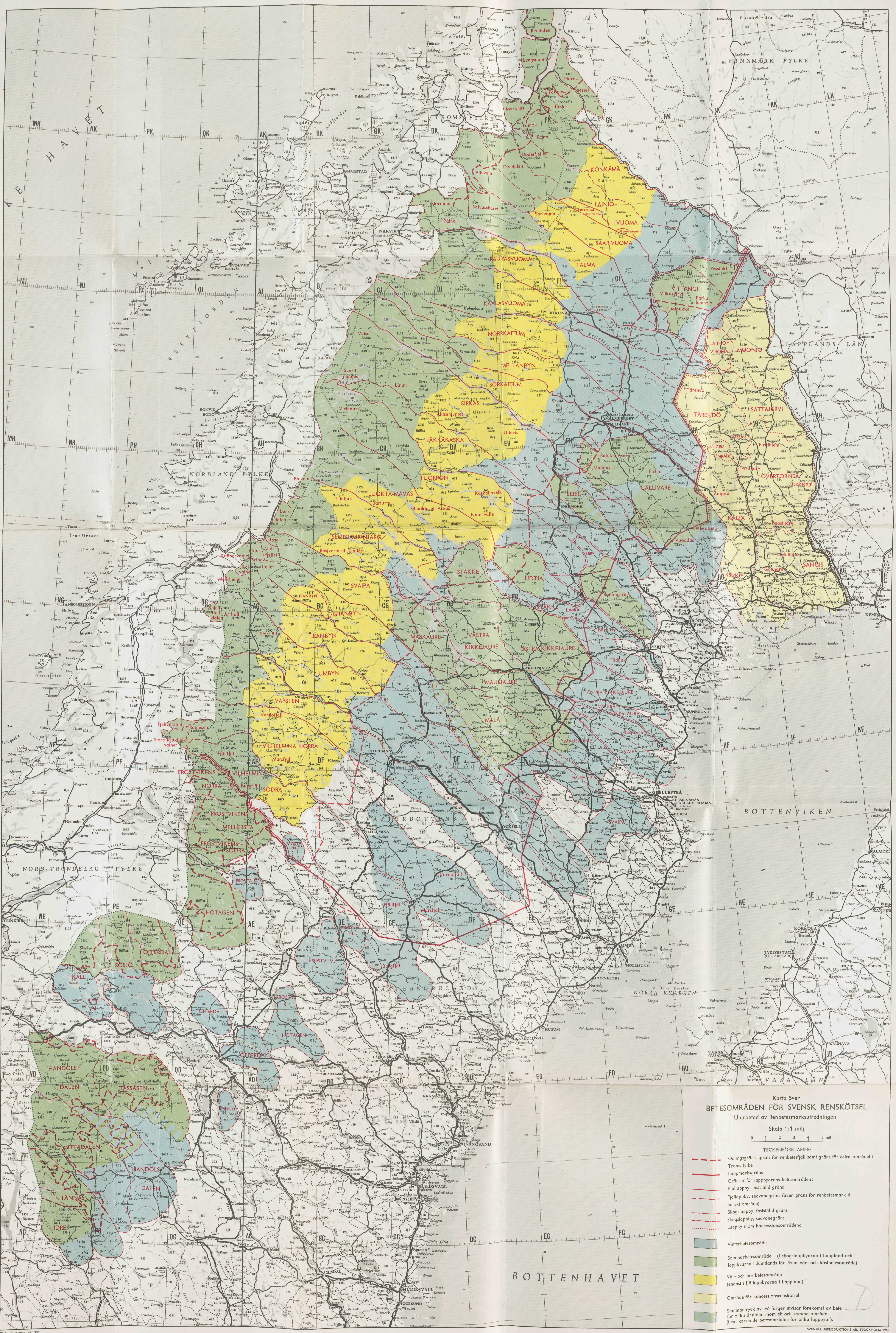
Årlig kostnad per ren för anläggning, underhåll och förnyelse i kronor

Lappby	Avskrivning	Underhåll	Medelränta	Summa årlig kostnad
Könkämä	1,08	0,59	0,52	2,19
Lainiovuoma	0,29	0,32	0,14	0,75
Saarivuoma	0,38	0,36	0,18	0,92
Talma	3,49	1,55	1,67	6,71
	0,99	0,58	0,48	2,05
Rautasvuoma	3,11	1,05	1,49	5,65
Kaalasvuoma	3,93	1,60	1,89	7,42
Norrkaitum	2,08	0,64	1,00	3,72
Mellanbyn	5,77	1,66	2,77	10,20
Sörkaitum	3,80	1,02	1,82	6,64
	3,42	1,12	1,64	6,18
Sirkas	2,28	0,98	1,10	4,36
Jäkkäkaska	3,58	1,43	1,72	6,73
Tuorpon	3,06	1,05	1,47	5,58
Luokta-Mavas	2,45	0,85	1,18	4,48
Semisjaur-Njarg	3,59	1,11	1,72	6,42
Svaipa	0,77	0,36	0,37	1,50
	2,67	0,95	1,28	4,90
Vittangi	1,94	0,49	0,93	3,36
Gällivare	2,28	1,66	1,09	5,03
Serri	2,63	1,63	1,26	5,52
Udtja	5,40	1,56	2,59	9,55
Ståkke	12,80	3,80	6,14	22,74
Östra Kikkejaure	2,93	1,01	1,40	5,34
Västra Kikkejaure	2,12	0,67	1,02	3,81
Mausjaure	2,99	0,88	1,43	5,30
Maskaure	2,72	0,87	1,31	4,90
	2,82	1,14	1,36	5,32
Malå	1,87	1,25	0,90	4,02
Granbyn	1,76	0,66	0,85	3,27
Ranbyn	1,74	0,70	0,83	3,27
Umbyn	2,07	0,91	0,99	3,97
Vapsten	4,99	1,84	2,40	9,23
Vilhelmina norra	6,29	1,84	3,02	11,15
Vilhelmina södra	5,11	1,70	2,45	9,26
	3,20	1,17	1,53	5,90

(forts. å tabell 9.6)

Lappby	Avskrivning	Underhåll	Medelränta	Summa årlig kostnad
Frostvikens norra	1,60	1,33	0,77	3,70
Frostvikens mellersta	0,93	0,68	0,45	2,06
Frostvikens södra	1,25	1,13	0,60	2,98
Hotagen	1,13	0,73	0,54	2,40
Offerdal	1,72	1,55	0,83	4,10
Sösjö	2,78	1,50	1,33	5,61
Kall	1,57	0,90	0,75	3,22
Tässåsen	1,04	0,42	0,50	1,96
Tranris	0,98	0,60	0,47	2,05
Handölsdalen	7,68	2,10	3,69	13,47
Mittådalen	4,97	1,77	2,39	9,13
Tännäs	1,11	0,60	0,53	2,24
Idre	1,81	1,07	0,87	3,75
	2,26	1,09	1,09	4,44

Karta över
BETESOMRÅDEN FÖR SVENSK RENSKÖTSEL
 Utarbetad av Renbetesmarksvårdsnämnden

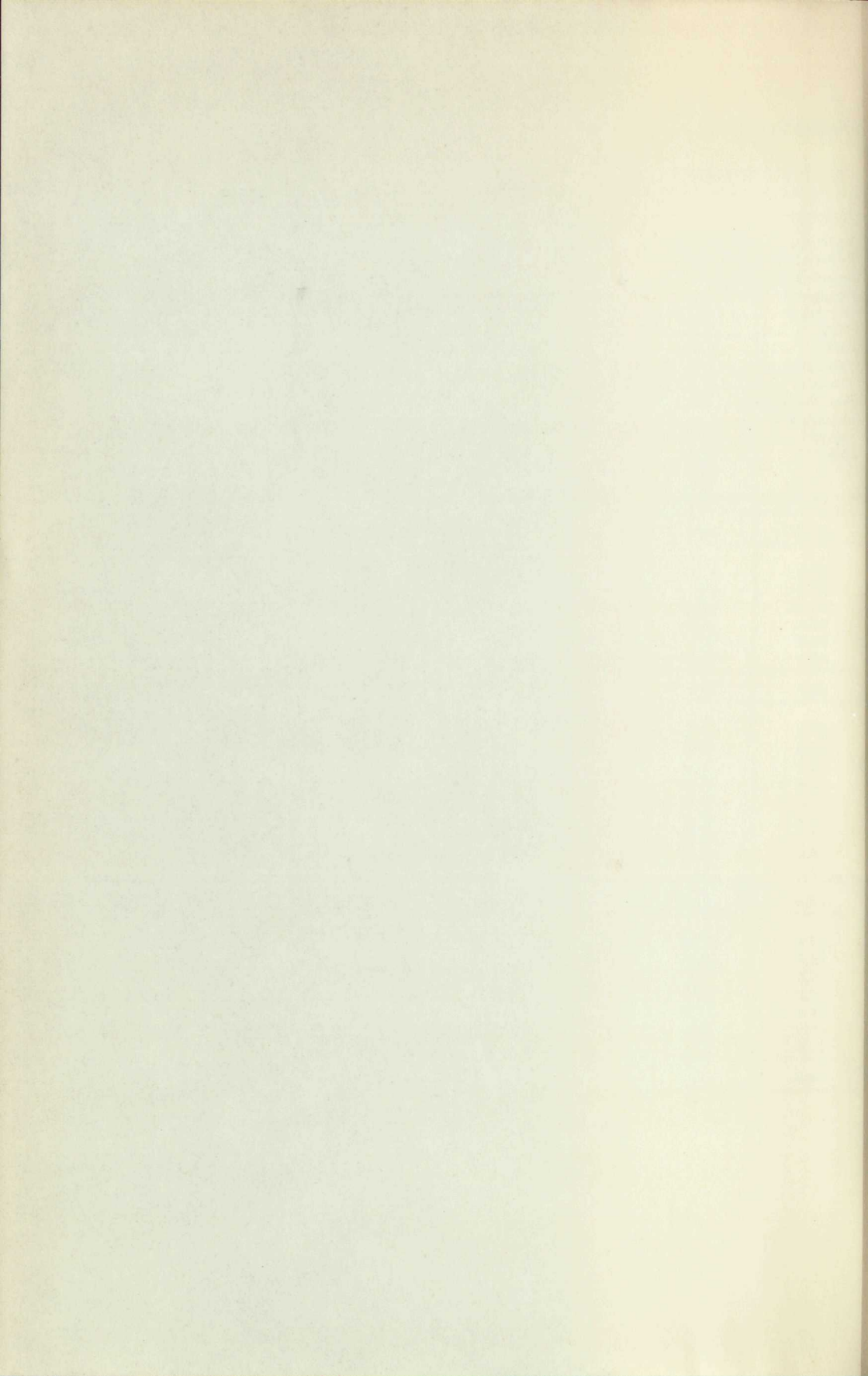
Skala 1:1 milj.
 0 1 2 3 4 5 mil

TECKENFÖRKLARING

- Odlingsgräns, gräns för renbetesfjäll samt gräns för östra området i Troms fylke
- Lappmarksgräns
- Gräns för lappbyarnas betesområden:
- Fjälllappby, fastställd gräns
- Fjälllappby, sedvanegräns (även gräns för renbetesmark å närsikt område)
- Skogs-lappby, fastställd gräns
- Skogs-lappby, sedvanegräns
- Lappby inom koncessionsområdena

- Vinterbetesområde
- Sommarbetesområde (i skogs-lappbyarna i Lappland och i lappbyarna i Jämtlands län även vår- och höstbetesområde)
- Vår- och höstbetesområde (endast i fjälllappbyarna i Lappland)
- Område för koncessionsrenskötsel

Sammantryck av två färger utvisar förekomst av betesområde för olika artgrupper inom ett och samma område (t.ex. korsande betesområden för olika lappbyar).

Karta över

TESOMRÅDEN FÖR SVEN

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utsökningsrätt IV. [7]

Utrikesdepartementet

Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige. [5]

Försvarsdepartementet

Tygförvaltningens centrala organisation. [11]

Socialdepartementet

Förenklad statsbidragsgivning till hälso- och sjukvården. [6]

Omsorger om psykiskt utvecklingshämmande. [9]

Finansdepartementet

1965 Års långtidsutredning 1. Svensk ekonomi 1966—1970 [1] 2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. [2] 3. Tillgången på arbetskraft 1960—1980. Bilaga 2. [8] 4. Handelns arbetskrafts- och investeringsbehov fram till 1970. Bilaga 3. [10]
Ny myntserie. [4]

Ecklesiastikdepartementet

Yrkesutbildningen. [3]

Jordbruksdepartementet

Renbetesmarkerna. [12]

DISTRIBUERAS AV
NORDISKA BOKHANDELN

Pris kr 11:—

SVENSKA REPRODUKTIONS AB
STOCKHOLM 1966

